

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AUGUST KORSE

BROAGERLANDS HISTORIE

EGET FORLAG

OMSLAGET TEGNET AF
KIRKEMALER SVEND ERIK IHLE,
BROAGER

*

KLICHÉER FRA
HAMMERSCHMIDTS KLICHÉANSTALT,
AARHUS

*

FOTOREPRODUKTION VED
DET KGL. BIBLIOTEKS FOTOGRAFISKE
AFDELING

*

UDSTYR, KLICHÉER M.V. I DETTE HEFTE
ER BEKOSTET AF

SKELDE ANDELSMEJERI
HVORFOR FORFATTEREN BRINGER
MEJERIET SIN BEDSTE TAK

*

BROAGERLANDS HISTORIE

AUG. KORSE

FORSØG PAA OG BIDRAG TIL
**BROAGERLANDS
HISTORIE**

I

Gaardhistorie m. m.
fra Udstykningstiden omkr. 1770
til Dato

EGET FORLAG

Trykt i Dybbøl-Postens Bogtrykkeri
i Sønderborg 1945

*Som dybest Brønd gir altid klarest Vand,
og lifligst Drik fra dunkle Væld udrinder,
saa styrkes Slægtens Marv hos Barn og Mand
ved Folkets Arv af dybe, stærke Minder.
Din egen Dag er kort, men Slægtens lang;
læg ydmygt Øret til dens Rod forneden:
Aartusind toner op i Graad og Sang,
mens Toppen suser imod Evigheden!*

*Vi søger Slægtens Spor i stort og smaat,
i Flintøxen efter Havens Tænder,
i Mosefundets Smykke, plumpt og raat,
i Kirkens Kvadre, lugt af brede Hænder.
Hvert skimlet Skrift, hver skjoldet Alterbog
har gjemt et Gran af Slægtens Ve og Vaade;
nu skal de røbe mig, hvad Vej jeg drog,
og løfte mig en Flig af Livets Gaade.*

Jeppe Aakjær.

FORORD.

Med dette Hefte paabegyndes Udgivelsen af et Forsøg til en Broagerlands Historie.

Om det vil blive mere end et Forsøg, maa Tiden vise, men det er dog mit Haab, at der gennem det Arbejde, jeg har nedlagt i Studiet af saavel ældre som yngre Forhold og Begivenheder paa Broagerland, skal fremkomme et samlet Hele, der vil aabne interesserede Læseseres Blikke for Fortiden og forhaabentlig vil vække Lysten hos mange til at fordybe sig i Egnens Historie og Slægternes Gang gennem Aarhundrederne.

Arbejdet er tænkt delt i 3 Dele, hvoraf første Del skal omhandle Tiden før 1770 med alle de Forhold, der kan komme ind herunder. Andel Del — hvilken paabegyndes med dette Hæfte — vil blive Ejendoms- (og en Del Slægts-)historie fra Udstykningen til Dato, og tredie Del vil komme til at omhandle den nyere Tid (herunder en Del Foreningshistorie og Teglværks-historie).

Jeg har god Grund til at udtale en Tak til alle, der har støttet mig i mit Arbejde, specielt de, der har stillet gammelt Arkivmateriale til min Raadighed, og sidst, men ikke mindst, en Tak til Broagerlands Befolkning, der paa en enestaaende imødekommende Maade har vist Interesse for mit Arbejde og har forsynet mig med Oplysninger uden at trættes af mine mange Besøg.

Broager, i Januar 1945.

AUG. KORSE.

INDLEDNING

NAAR UDSTYKNINGSTIDEN — Aarene fra 1770 til 1785 — er sat som Skæringspunkt mellem 1. og 2. Bind af disse Bidrag til Broagerlands Historie, er Grunden den, at med Udflytningen og Markernes Fordeling skete der en saa stor Revolution i hele Samfundet, at vist ikke mange Begivenheder i vor Landbohistorie kan opvise større Omvæltninger i de gamle traditionsbundne og nedarvede Forhold end netop denne Tid.

Gennem Aarhundreder havde alle de Smaasamfund, som Landsbyerne er, og i endnu højere Grad var det for nogle Hundrede Aar siden, ligget urørte, og paa mange Steder sov de en Tornerosesøvn, som denne Udstyknings-Revolution brat rev dem ud af.

Nogle Steder — og ikke mindst paa Sundeved — havde Adelsfamilier gennem Aarhundreders Løb tilegnet sig store Dele af Jorden og maaske nok skabt noget Liv ved deres Byggen og Ændringer. De havde nedlagt Gaarde og Huse, ja Byer, hvis det passede dem, og bygget større eller mindre Herregaarde i Stedet, men dette havde dog ikke ændret i de undergivne Bønders Arbejdsmaade, der baade hvad Forhold og Metode angik holdt hele Driften hen i gammel Slendrian.

En anden Aarsag til at begynde netop paa dette Tidspunkt grunder sig i det Forhold, at fra Udstykningstiden og fremefter findes nogenlunde komplette skriftlige Oplysninger om Landboforholdene. Det er som Regel ikke uoverkommeligt at skaffe Oplysninger tilbage til 1700-Tallet, hvorimod det for Tiden før dette Aarhundrede er uhyre svært, for ikke at sige umuligt, at skaffe samlede Oplysninger til Veje.

Særlig for Broagerlands Vedkommende, hvor Pest og Krig gennem 1600-Tallet brød ind over den ulykkelige Befolkning flere Gange i Løbet af Aarhundredet, og som omkring 1650—60 næsten gjorde Halvøen mennesketom, er det kun med Besvær og sporadisk, at autentiske Oplysninger om Historie og Befolkning kan fremskaffes.

Endelig kan tilføjes endnu en Grund, som gør det naturligt at afslutte 1. Bind og dermed den »gamle« Historie netop paa dette Tidspunkt. Det er den Omstændighed, at i 1779 uddøde den lyksborgske Hertugslægt, og dens Besiddelser — derunder det meste af Broagerland — kom ind under Kongen. Dermed sattes en Slutsten paa en Udvikling, der havde staaet paa gennem et Par Aarhundreder, saaledes at ogsaa paa dette Omraade — i Undersaatsforholdet — oprandt der for Størstedelen af Beboerne paa Broagerland en ny Tid.

Ganske vist ejedes endnu en Del af Jordegodset paa Broagerland af Adelsslægter og andre fra gammel Tid, men det var dog kun lidt i Forhold til, hvad Lyksborgerne havde ejet. Saaledes havde Augustenborgerne paa Graasten, Blansgaard, Sct. Marie Kirke i Flensborg, Domcapitlet i Slesvig og Hospitalet i Sønderborg endnu Jordegods her, men Flertallet af Adelsslægterne, som tidligere havde haft Jord paa Broagerland, var allerede for mange Aar siden udkøbte.

Der er saaledes al god Grund til at begynde et nyt Afsnit af Broagerlands Historie ved Aar 1770—80.

*

Vi vil derfor nu gennem dette Bind søge at gennemgaa Ejendommene, som de laa og kom til at ligge, efter at Udstykningen var fuldbyrdet, og samtidig søge at fastholde de Begivenheder, Slægter og Forhold, som knytter sig til hver enkelt af dem.

Komplet bliver det vel næppe, men et Grundlag for videre Undersøgelser for den enkelte Gaards Vedkommende vil vi tro at kunne give, saaledes at Interessen for henfarne Tider og Slægter kan blive vedligeholdt og opelsket.

*

Broagerland har helt tilbage til de ældste Tider — i hvert Fald saa langt vi kan følge den — været delt i følgende Landsbyer: *Skelde*, *Gammelgab* (Krammark), *Dynt*, *Broager*, *Mølmark* (herunder Iller og Brunsnæs), *Smøl* og *Skodsbøl* (med Egersund), og vi vil i det efterfølgende bibeholde og benytte denne Inddeling og behandle hver Landsby for sig.

SKELDE

Denne Landsby, der i alleregentligste Forstand ligger for sig selv i den yderste Krog af Broagerland, bestod ved Udskiftningstiden af 24 Boelssteder, hvoraf de to dog kun var $\frac{1}{2}$ -Boel, endvidere af 10 Kaadnere og 19 Inderster. De laa fra gammel Tid samlet inde i Landsbyen, saavel Gaarde som Huse, og ejede Jorden, der hørte til Byen, i Fællesskab, som Skik og Brug var paa dette Tidspunkt.

Hele Landsbyen ejedes uden Undtagelse af Hertugen paa Lyksborg. Der havde tidligere ligget to Domcapitelslanster (Lanste = Fæsteboel) i Skelde, men de var i 1601 blevet byttet bort af Hertug Hans den Yngre mod to Gaarde, han ejede i Mølmark, saaledes at Hertugen havde Skelde som en fuldstændig og samlet Ejendom omkring sin dengang nyopførte Herregaard Skeldegaard, eller som han kaldte det »Freileben«.

Til Skeldegaard hørte de Arealer, der begrænsedes af Krumbækken, langs Folekobbel og tværs over Markerne til nuværende Clemmensens Jorder, og disse regnedes ikke som hørende til Skelde Byjord.

Disse udgjordes af de store Fællede og Agre, som strakte sig i en Bue rundt om Byen, dog med Størstedelen liggende paa det nuværende Skeldemark, og de havde formodentlig ligget saaledes, siden Rydningen og Opdyrkningen for mange Aarhundreder siden paabegyndtes.

Ved Aar 1770 hed disse Marker: Skau-Marken, Borres-Marck, Kragebüge-Marck, Møhlhü-Marck, Sletnis-Marck, Kathü-Marck, Drags Bierg-Marck, Langse-Feld-Marck og Illers-Marck samt paa den anden Side af Krumbækken Esk-Marck. Men dette var dog Samlingsnavne for en hel Række Lykker og Indtægter, som igen hver havde sit eget Navn (se under de enkelte Gaarde).

Man bearbejdede Jorden i Fællesskab paa den primitive Maade, som var almindelig, og naaede vel i Grunden knapt saa langt, at Afgrøderne kunde give ret meget mere end til det almindelige daglige Underhold. Men Fordringerne var jo heller ikke store. Den almindelige Oplysning heller ikke.

Som et Udslag heraf brugte Gaardene — i Skelde som alle andre Steder — Bomærker, da Skrivekunsten ikke var almindelig. Man satte ikke sit Navn, men sit Bomærke under Papper eller som Mærke paa Ejendele, og dette Bomærke hørte til Gaarden, ikke til Ejeren. For Skeldes Vedkommende har de været i Brug — mere eller mindre — helt op til Midten af forrige Aarhundrede, men gik saa af Brug og findes nu ikke mere. Desværre er enkelte af Bomærkerne forsvundet, men 21 af dem er bevarede og ses Side 11.

Til denne fjerne Afkrog af Landet, hvor gammel Sæd og Skik havde holdt sig gennem Aarhundreder, og hvor man altid havde været lidt for sig selv, naaede saa Udstykningen og hele den Omvæltning i de nedarvede Forhold, som den medførte, i Aaret 1778.

I Marts 1778 lod Herredsfoged Todsén optage Protokol over Skelde Byjords »Einkoppelung«.

Først bestemtes det, at Landmaalerne Hans Jürgen Foogt fra Guderup og Jens Iwersen fra Asserballe skulde opmaale al til Skelde By hørende Jord »efter den Methode, som i Brocker og Møllmarck er benyttet«.

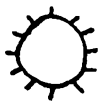

Dette approberedes af Hertugen paa Lyksborg, hvorefter man udnævnte Taxationsmænd, bl. a. Sandemændene Peter Bondesen og Christian Petersen (med Sandemændene Jørgen Lorenzen fra Nybøl og Hans Petersen fra Ullerup som Op-mænd), til at foretage Taxation af alle Marker.

Inden de paabegyndte Arbejdet, maatte de aflægge følgende Ed — der udtaltes og nedskreves paa Dansk, alle andre Forhandlinger og Protokollater førtes paa Tysk:

»Jeg . . . . . Sverer hermed til Gud, den Allmægtige, en Legemlig Eed, at jeg ved denne paa vores i Fællesskab liggende Land gjørende TAXATION, som vi skriftligt til vores Øvrighed vilde overgive, efter min beste viidende og Samvittighed vil observere, og hverken for Vendskab eller Fjendskab eller nogen anden Aarsag, den allerringeste Uret deri vilde gjøre. Saa sandt hjælpe mig GUD og hans hellige Ord.«

Paa det samme Møde vedtog man at nedlægge en hel Del overflødige Veje, ligesom Herredsfogden kunde meddele, at Skelde Sø (nuværende Skelde Mose) var reserveret Hertugen »med saa meget Jord omkring, at Fiskemesteren har tilstrækkelig Plads til sit Arbejde«.

Ved et nyt Møde med alle Bønderne den 11. April blev det fastslaaet, at Landsbyen bestod af 22 hele Boel, 2 halve, samt 1 Boel, som ejedes af samtlige Kaadnere, og at 11 hele Boelssteder skulde flytte ud, deraf 5 til »Schau und Borg sowie auf Langs-Fielde« samt 4 »in Krage-Bügge« (tilsammen det nuværende Skeldemark). Endelig skulde 2 flytte til Nordre Skeldemark (ogsaa kaldet Dyntmark). Da de to sidstnævnte

1. FRYDENLUND	2. MAALING.	3. SMEDEN I SKELDE
4. TØLLE	5. FRYDENDAL	6. LANGKIÆR
7. HANS STRUCK	8. CHRISTENSEN-SKELDE BY	9. SKRÆKKEHØI
10. BORRE	11. ANDERSEN-MIDTBALLE	12. RØIHUS
13. IYERSEN-OVERBALLE	14. THOMSEN-OVERBALLE	15. CHRISTENSEN-OVERBALLE
16. FYNSK	17. CLAUSEN-OVERBALLE	18. MØLSKOV
19. STENSIG	20. VANDSTEDBÆK	21. HATTESEN

Bomærker fra Skelde

Gaarde fik Jord af en daarligere Kvalitet end de øvrige 21, bestemtes det at tillægge dem hver 3 Tdr. Land boniteret Jord ekstra.

Dernæst bestemtes det, at de Bønder, der havde den For- del at kunne blive i Byen, skulde betale de udflyttende 40 Rdl. i rede Penge — Kaadnerne dog kun 33 Rdl.. Endvidere skulde hver blivende levere den udrykkende 40 Drag Tag- straa og levere Haand- og Spandtjeneste til Hjælp ved Nyop- førelsen af Gaarden ude paa Marken. Og denne Arbejdstjene- ste fastsattes meget nøje for at undgaa Stridigheder siden.

I Maj 1778 ordnedes Forholdet til Bysmeden Jens Christen- sen, og der oprettedes en Smedekontrakt mellem ham og samt- lige Bønder, hvori det hed:

Smeden forpligter sig til at udføre alt Smedearbejde for Boelsbesidderne med Undtagelse af det Arbejde, hvortil der sædvanligvis benyttes Fil, da det egentlig er Klein-Smede-Arbejde.

Smeden er ikke forpligtet til at beslaa mere end een Vogn for hver af Interessenterne, ligesom disse maa betale ekstra, hvis de vil have deres Hest beslaaet paa Bagbenene.

For sit Arbejde faar Smeden af hvert Boelssted 3¼ Schip boniteret Land og til Jul 6 Schip Byg«.

★

Og saa naar vi til den 5. August 1778.

Paa denne Dag samles hele Landsbyen til Møde for at faa afgjort, hvem der skal flytte ud, og hvor man skal flytte hen.

Det fremgaar ikke af de gamle Akter, hvorledes Afgørelsen er truffet, ej heller om Interessenterne har faaet Lov til at snakke sig til Rette om Sagerne, eller om det hele kom som et Diktat fra oven. Men Resultatet blev, at de 11 Mænd, som var udtaget, fik forelagt Afgørelsen, ikke alene at de skulde rykke ud, men ogsaa hvor de skulde opføre deres nye Bolig.

Det har sikkert været et livligt Møde.

Dagen efter fortsatte man, og nu fik enhver, saavel de, der blev boende i Byen, som de, der flyttede ud, at vide, hvor deres Land i Fremtiden nøjagtigt laa, og det er interessant at bemærke, at til den Dag i Dag er Grundridset af Skeldes Lan- derier det samme, som blev fastlagt paa denne Dag.

Nu kom Spørgsmaalet om Hjælpen til de udflyttende, og det bestemtes at:

Peter Bondesen (Vandstedbæk) skulde hjælpe Peter Andresen (Røjhus).
Asmus Iwersen (Clausen, Skelde By) skulde hjælpe Philip Müller (Stensig).
Johannes Asmussen (Struck) skulde hjælpe Johan Thomsen (Mølskov).
Nis Andersen (Midtballe) skulde hjælpe Christen Jensen Schmidt (Skræk-
kehøj).

Johann Jensen (Weggerslev) skulde hjælpe Hans Christensen (Borre).
Jørgen Petersen (Lei, Overballe) skulde hjælpe Jep Tüchsen (Frydendal).
Andreas Thomsen (Overballe) skulde hjælpe Christian Christiansen Schmidt
(Langkjær).
Peter Christensen Böttcher (Overballe) skulde hjælpe Christian Jebsen
(Gl. Boel).
Christian Petersen (Fynsk) skulde hjælpe Christian Andersen (Katroi-
Frydenhavn).
Johann Leonhard Petersen (Clausen, Overballe) skulde hjælpe Christian
Iwersen (Maaling).
Christian Petersen (Christensen, Skelde By) skulde hjælpe Christian Iwer-
sen Gregersen (Frydenlund)

Kaadnerne skulde yde 27 Dages Haandtjeneste hver efter
Lodtrækning saaledes:

Jens Christiansen (Smeden) skulde hjælpe Skrækkehøj.
Christian Collenburg (Smed Jacobsen) skulde hjælpe Borre.
Lorentz Petersen (Jørgensen v/Clausen, Overballe) skulde hjælpe Langkjær.
Jacob Johansen (Jens Andresen) skulde hjælpe Frydendal.
Hans Petersen (Skelde Kro) skulde hjælpe Frydenlund.
Hans Hansen (Jens Petersen) skulde hjælpe Maaling.
Jens Christiansen (Smeden) skulde hjælpe Gl. Boel.
Nicolaj Johansen (Jens Jensen) skulde hjælpe Katroi-Frydenhavn.
Christian Jensen (Thomsen) skulde hjælpe Røjhus.

*

Og saa gik man i Gang med Udflytningen, som maatte paa-
begyndes omgaaende, da Betingelserne lød paa, at til Michael-
lis (c. 1. Oktober) 1779 skulde alle de gamle Bosteder være
rømmede. Disse blev derefter overgivet til andre — fortrinsvis
Inderster, enkelte blev nedbrudt.

Af Kortet Side 17 fremgaar det, hvor Gaardene laa i Skelde
By før Udflytningen, og det ses let, at ikke alle disse Bygnin-
ger eksisterer mere (ikke heller som nybyggede paa den gamle
Plads).

*

Vi vil nu se paa de enkelte Ejendomme og deres Ejeres
Historie og begynder med de ovennævnte 24 Boelssteder:

Katroi (Frydenhavn)

SKE 1

Denne Gaard laa før Udflytningen omtrent paa det Sted,
hvor nu Gendarm Jessens Hus ligger, og flyttedes ud i Ret-
ning af Borreshoved, dog knapt saa langt ud, som Frydenhavn

nu ligger. Den fik sin Jord i Markerne »Storschau«, »Sannes May«, »Borres Agger« og »Krage May«, og Ejeren hed *Christian Andersen*. Han havde faaet Gaarden efter sin Far, *Andres Christensen eller Christiansen*, der i 1735 var tilflyttet fra Smøl og havde købt denne Gaard af den tidligere Ejer, *Johan Christensen*. Der er overvejende Sandsynlighed for, at Gaarden, som alle andre Udflyttergaarde, fik Navn ved Udflytningen, og at den fik Navnet Katroi.

Christian Andersen havde imidlertid kun Gaarden i faa Aar — fra 1774 til 1778 —, da han solgte den til *Nis Wilhelms* (eller *Wilhelmsen*). Muligvis har han været syg eller svagelig, saa han ikke har villet gøre hele Udflytningen med. Han levede som Aftægtsmand til 1798, da han døde kun 48 Aar gammel. Det blev saaledes *Nis Wilhelms*, kaldet *Nis Kuk*, som byggede Gaarden op ude paa Skeldemark.

Om han har købt den paa Spekulation, eller han har faaet noget bedre i Sigte paa den anden Side Flensborg Fjord, er uvist, men han flyttede til Gelting og solgte samtidig ud paa sit Boelssted paa Skeldemark. Som et Minde om ham findes endnu en Eng, som kaldes *Kuk-Maj*.

Den 29. Januar 1787 solgte han Halvdelen af Gaarden til *Jacob Anthoni* (født i Ringsberg, Munkbrarup Sogn i Angel 1746), der byggede sig et Beboelseshus m. v. paa sin nyerhvervede Ejendom. Det er denne, som nu hedder Frydenhavn.

Den anden Halvdel af Boelsstedet overdrog han i 1795 til de to Naboer *Jacob Anthoni* og *Jep Tüchsen* i Forpagtning, og samtidig søgte de Rentekammerets Tilladelse til at bortsælge nogle Parceller og lægge Resten ind til deres respektive Ejendomme. Dette blev dog afslaaet.

Ved en fornyet Ansøgning og med Herredsfoged v. *Siewerts* Anbefaling lykkedes det dog at faa Tilladelsen i 1797, hvorfor de nu købte *Nis Wilhelms* anden Halvdel den 18. November 1797.

Køberne af de Parceller, der solgtes fra, var *Søren Hansen* og Naboen *Christian Iwersen*. Sidstnævnte købte dog kun en Del af Tørvemosen i *Krage-May's* nordre Del og 1 Td. Land i sammes midterste Del.

Søren Hansen overtog derimod godt 6 Td. Land samt 9 Fag Hus, hvilket formentlig var *Nis Wilhelms* Bosted. Om dette kan iøvrigt bemærkes, at det c. 1829 købtes ind til *Jep Tüchsens* Ejendom, *Frydendal*, hvorefter det nedbrødes. Det har ligget omtrent midtvejs mellem de to nuværende Gaarde *Frydenhavn* og *Frydendal* (se Udstykningskortet Side 24-25). En Ladebygning har været den sidste Rest, og den er forsvundet for c. 50 Aar siden.

SKE 2 Ude i den fjerneste Ende af det halve Boelssted, som *Jacob Anthoni* og *Jep Tuchsens* nu havde sammen, laa *Nis Wilhelms*

Aftægtshus, men da ingen af de to Ejere havde Brug for det, fik de Tilladelse til at frasælge Huset med et mindre Stykke Jord 1801.

Køberen af dette var Inderste *Hans Jensen*, som dog snart solgte det til *Jens Jebsen*, der muligvis er den Person, som senere kaldtes *Jens Katroi*.

Han havde Stedet til 1831, og i Mellemtiden var det rigtige Katroi nedbrudt, hvorfor Navnet overførtes paa dets Aftægts-hus og derfra paa Manden. I Schrøders Topografi fra 1837 be-nævnes Stedet herude endnu Katroi. Siden er Navnet ikke fundet.

I 1831 solgte *Jens Katroi* Stedet til *Diderik Dideriksen* og rejste selv til Angel.

Dideriks Datter Trineke arvede Stedet efter sin Far, og da hun i 1846 blev gift med *Peter Mathiesen*, fik han Ejendommen.

De havde 8 Børn, hvoraf den ældste, *Hans Mathiesen*, arvede Stedet. Han havde trods to Ægteskaber kun een Datter, *Anna Cathrine*, som giftede sig med *Christian Gregersen* i Skeldevig.

Stedet blev derfor i 1922 solgt til den nuværende Ejer *Andreas Andersen* fra Iller.

*

Jacob Anthoni døde 21. Marts 1800 kun 54 Aar gammel, og i 1801 ønskede Enken, *Agnes Hedevig*, at gifte sig igen, hvorfor hun skiftede med sine Børn i Nærværelse af Sandemændene *Philip Müller*, *Stensig*, og *Christen Iwersen*, *Maaling*, og hendes Mand *Rasmus Jørgensen* fra Iller indsattes som Sættemand — Aartidsmand — til Sønnen *Christian*, der var 13 Aar gammel, blev 25 Aar. Det bemærkes i Skiftepapirerne, at Gaarden er paa $\frac{3}{4}$ Boel. Som Formynder for den umyndige *Christian* udnævntes *Christen Iwersen Greggersen* af Skelde.

Sætteaarene udløb 1813, og 24. Juli 1814 udfærdigedes der Fæstebrev for *Christian Anthoni*.

Han er Stedets Ejer til 18. Juni 1853, da han gaar paa Aftægt og overlader Gaarden til sin Søn *Jacob Anthoni*, der opnaar Fæstebrev 3. Oktober 1853.

Allerede 1864 dør han og efterlader sig Enke, *Marie*, født *Gregersen*, og en Datter, *Anna Cathrine*, der er umyndig. Hun faar udnævnt *Nicolaj Lund* i Vemmingbund til Formynder. Da Enken imidlertid vil gifte sig igen, oprettedes 3. Oktober 1866 Aftægts- og Sættekontrakt for hende og hendes nye Mand, *Jacob Nissen* fra Skeldegaaardsmark. Gaarden overlades

Anna Cathrine, der faar Fæstebrev paa den 22. Januar 1867, og da hun senere — i 1878 — gifter sig med *Andreas Rasmussen*, bliver han Ejer af Gaarden.

Deres Datter Marie gifter sig i 1902 med *Jens Andresen*, som forpagter Gaarden 1904, og som bliver Ejer af den i 1909.

I 1940 gaar han paa Aftægt og overlader Ejendommen til sin Søn *Andreas Andresen*.

SKE 3

Frydenlund

Det nøjagtige Sted for denne Gaards Beliggenhed før Udstykningen har ikke kunnet opspores. Kun vides det, at den laa i Overballe. Paa Udstykningskortet Side 24-25 er anført, at den skal have ligget omtrent ved Krydset i Skelde, men dette er altsaa ikke helt korrekt, idet den kan have ligget paa ethvert Sted mellem dette og omtrent ud til Peter Clausens Gaard, ligesom det ikke kan nægtes, at Muligheden for, at den kan have ligget paa den anden Side af Vejen mellem de andre Overballe-Gaarde, ikke helt kan afvises.

Den kom til at ligge ved Storskoven og fik Marker i »Stor-Schau«, »Feld-Wissch« og »Schaulander«.

Ejeren var *Christian Iwersen junr.*

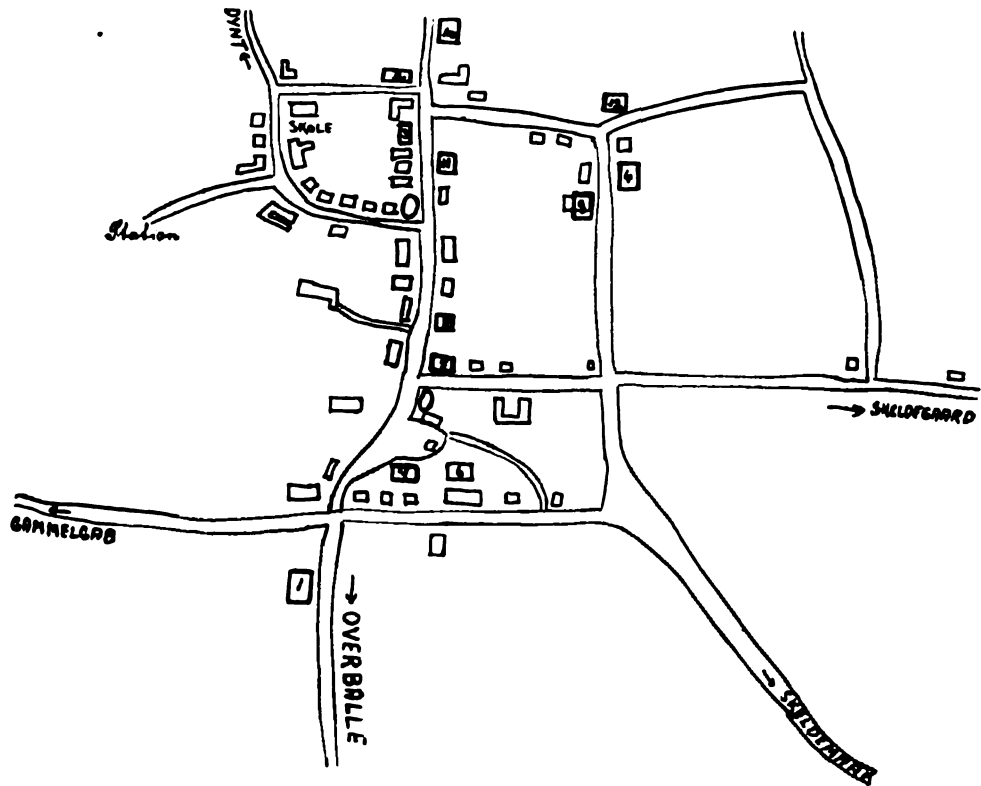
Selv om denne Ejer kaldes »junior«, og Ejeren paa Maaling kaldes »senior«, saa har disse to Mænd intet Familiebaand mellem sig, idet Chr. Iwersen paa Maaling var Søn af Iwer Asmussen, hvorimod Chr. Iwersen paa Frydenlund var Søn af *Iwer Petersen*, der havde overladt Sønnen Gaarden 1778. I Kirkebøgerne er Iwer Petersen — ved sin Død 10. Juli 1788 — opført som Iwer Petersen Gregersen (og Søn af *Peter Gregersen* og hans anden Hustru Anna), saaledes at der herigenem faas Forklaring paa, at Ejeren af Frydenlund i de gamle Skatteregistre bliver benævnt Christian Iwer Gregersen og hans Søn og Efterfølger Johan Iwer Gregersen.

Johan Iwersen maa have overtaget Gaarden efter sin Far paa et Tidspunkt mellem 1815 og 1825, men den gamle Iwersen levede helt til 1843 som Aftægtsmand paa Gaarden.

Johan Iwersen var gift tre Gange og fik i det tredie Ægteskab 3 Døtre. Den ældste, Anna, blev gift paa Maaling, og de to yngre Søstre, Anna Cathrine og Ingeborg, blev begge gift med *Mathias Andersen*, Skelde Overballe, som med sin første Kone, der arvede Gaarden efter sin Far, fik Frydenlund. Da hun døde, giftede Mathias Andersen sig med Ingeborg 1864.

Da der ikke var Børn i noget af Ægteskaberne, solgte de i 1900 Gaarden til en Søn af den ældste Søster paa Maaling,

1. Frydenlund
2. Gl. Boel
3. Katrol
4. Frydendal
5. Borre
6. Røjhus
7. Maaling
8. Skrækkehøj
9. Langkjær
10. Mølskov
11. Stensig
12. Vandstedbæk

Kort over Skelde By i den Udflytningen.

Johan Christensen, efter at de Aaret i Forvejen havde bygget Aftægts hus ved Siden af Skelde Mejeri.

Johan Christensen drev Gaarden i en Aarrække, men forpagtede den under den første Verdenskrig ud til Samuel Bock paa Skeldegaard.

Da der efter Genforeningen ikke kunde opnaas Enighed om Forpagtningen, overtog han Jorden igen og fortsatte Driften, indtil han solgte hele Gaarden i 1938 til *Hans Klemmensen* fra Gaansager, Vodder Sogn, der overtog den 1. Jan. 1939.

SKE 4

Gamle Boel

Denne Gaard laa før Udflytningen paa Hjørnet over for Tølles Gaard, Nord for Jens Jensens Kaadnersted. Udflytningen skete til det yderste Hjørne af Hørfrøse, der hvor nu Jens Jacobsens Ejendom ligger. Den fik tildelt Marker i »Hørfrøse«, »Igemose«, »Schauland«, »Grummesroi«, »Wallbiørn«, »Hasselkiær«, »Wallbiørn May« og »Borres Gab«.

Ejeren var *Christen (Christian) Jepsen*, født 1747 og Stamfader til den bekendte Jepsen-Slægt (Faderen var Jep Christiansen). I Skelde Jordebog for 1748 nævnes Jep Christiansen som Ejer, men Jordebogen for 1758, 1763 og 1773 nævner som Ejer Andreas Jørgensen. Hvorledes Forholdet har været, er uvist, men Sandsynligheden taler for, at Andreas Jørgensen er en Sættemand mellem Faderen, Jep Christiansen, og Sønnen, Christian Jepsen. Hvor »b«et i Jepsen kommer fra, kan ikke siges. Faderen hedder Jep med »p«. Christian var gift to Gange; sidst med Maren, Datter af Boelsmand Jens Johansen i Dynt, som overlevede ham og giftede sig igen med Boelsmand Johan Leonhard Petersen (Clausen, Overballes Gaard). Christen Jepsen døde 6. Dec. 1793 efterladende sig ovennævnte Enke og to Sønner Jens og Jep, som dog ikke var myndige, hvorfor Moderen drev Gaarden videre — maaske i Forbindelse med sin anden Mand, Johan Leonhard Petersen. Denne døde dog allerede i Februar 1795, hvorefter hun fortsatte Driften af sin Søns Gaard (vedrørende hendes Mands Gaard, se Clausen, Overballe) indtil omkring Aar 1800, da Sønnen Jens giftede sig med Anne Marie Margrethe, Datter af Christian Iwersen paa Maaling, og derefter overtog sin Fædrenegaard.

Med sin Kone arvede *Jens Jepsen* nu Maaling efter Svigerfaderens Død 3. August 1809, hvorfor han lagde de to Gaarde sammen og flyttede til Maaling. Ladebygningerne blev nedbrudt, og kun Stuehuset blev staaende til Brug for Indsiddere,

senere benyttedes det til Kornlade, indtil Carsten Jepsen først i 60'erne nedbrød det hele.

Da det imidlertid paa dette Tidspunkt var ulovligt at nedlægge Bondegaarde, blev Carsten Jepsen af Husfoged Bülow tvunget til enten at bygge et nyt Hus eller at oprette to nye, mindre Brug. (En Beretning vil vide, at Grunden til, at Husfogden tog saa haandfast paa denne Sag, var den, at Carsten Jepsen ved en bestemt Lejlighed, hvor der udbragtes en Skaal for Kong Frederik VII, demonstrativt var blevet siddende). Han valgte det sidste, og i 1863 oprettedes 2 nye Kaadnersteder paa Høfrørose. Det er de to, som nu ejes af Jens Jacobsen og Sognefoged Mathiesen (se SKE 49 og 50).

Frydendal

SKE 5

Gaarden laa før Udflytningen paa det Sted i Østerballe, hvor Krigsinvalid Th. Thomsens Hus ligger i Dag. Den blev flyttet ud til det Sted, hvor den ligger den Dag i Dag, og fik tildelt Marker i »Storschau«, »Hasselkier«, »Borresager« og »Süder Krage May«.

Ejeren var *Jep Tychsen* — nogle Steder kaldet *Jep Tøgesen*. Han var kommet fra Dynt, hvor han var født 1741 som Søn af Boelsmand Tycho Rasmussen, og han havde i 1774/75 købt Gaarden af *Ivar Andresen*, der i hvert Fald havde haft den fra 1745. Jep Tychsen tilkøbte godt et kvart Boel ved sine Handeler med Ejerne paa Frydenhavn (se SKE 1), saaledes at hans Søn *Tøge (Tyche) Tychsen*, da han i 1806 overtog Gaarden, fik et fem fjerdedels Boel i Arv. Han havde Faderen paa Aftægt, til dennes Død 30. Maj 1817.

Tøge Tychsen havde 12 Børn, hvoraf den ældste, Jep, var aandsvag, den næstældste omkom ved en Ulykke, saaledes at det blev den tredje Søn, *Jacob Tychsen*, der arvede Gaarden omkring 1845.

Han havde ikke regnet med at skulle have sit Hjemsted, saa han var flyttet til Skodsbøl, hvor han havde giftet sig med en af sine Brødres Enke og faaet Gaard med hende.

En Bestyrer, Jens Thomsen fra Gammelgab, drev derfor Gaarden paa Skeldemark, indtil den i 1852 udforpagtedes til Mathias Andersen fra Broager. Der blev oprettet Forpagtningskontrakt for otte Aar, men allerede i 1856 trak han sig ud af Kontrakten og rejste til Brunsnæs-Holnæs, hvor han blev Færgemand.

I Løbet af Forpagtningstiden solgte Jacob Tychsen Gaarden til Sættemanden paa Maaling, *Jørgen Christensen*, hvis Aartid dog ikke var omme før 1861, hvorfor han holdt en Forvalter paa Frydendal til dette Tidspunkt, hvor han saa selv flyttede ind paa Gaarden.

Inden han skulde ind paa sin nye Gaard, rev han hele den gamle ned og i Løbet af 3 Aar 1859—61 byggede han en hel ny Gaard op. Første Aar byggede han Stuehuset, og i hvert af de to andre Aar byggedes en Ladebygning.

1882 gik *Jørgen Christensen* paa Aftægt, og hans ældste Søn, *Christian Jepsen Christensen*, blev Ejer af Gaarden. Han havde den til 1936, da han gik paa Aftægt og overlod den til sin Søn, den nuværende Ejer, *Jørgen Christensen*; selv døde han i 1940.

SKE 6

Borre

Borre laa før Udflytningen i Midtballe, omtrent paa Hjørnet overfor Brugsforeningen. Den flyttedes ud til sin nuværende Plads og fik Marker i »Borresagger«, »Schnikjeroi«, »Borresgab«, »Borresmay« og »Stüder Krage May«.

Inden Udflytningen ejedes Gaarden af *Christian Petersen*. Han var født 1718 i Skelde som Søn af Boelsmand Peter Johansen og Hustru Johanne, Peter Nissens Datter fra Skodsbøl. Det var dog ikke ham, der fik Gaarden udflyttet paa Skeldemark, men hans Søn *Hans Christensen*, der netop overtog den i 1778. Han havde derefter sin Far paa Aftægt til dennes Død 28. December 1783. Traditionen vil vide, at det slet ikke var ham, der skulde flytte ud, men den overfor liggende Gaard, Andersens i Midtballe, men Konen der skulde have grædt og bedt for sig om at slippe, hvorfor man tog den overfor liggende i Stedet for. Hans Christensen var gift to Gange og havde i første Ægteskab en Datter, i andet fire Børn, hvoraf den ældste Søn, *Christian Christensen*, født 1789, var Arving til Gaarden.

Hans Christensen døde dog allerede 22. Juli 1808 kun 55 Aar gammel, saa Enken, Anna Dorthea, førte Gaarden videre med Sønnen som Bestyrer, indtil han i 1824 selv overtog den. Han døde dog allerede 1848, og hans Søn, *Hans Christensen*, født i 1826, bestyrede derefter Gaarden for sin Mor, Marie, f. Toft, indtil han selv i 1858 giftede sig og overtog Gaarden.

Hans Søn, *Christian Christensen*, f. 1861, overtog Gaarden i 1893 med sin Far paa Aftægt til 1918, i hvilket Aar han døde 92 Aar gammel.

Christian Christensen havde Gaarden til sin Død 1936, hvorefter hans Søn, *Hans Christensen*, den nuværende Ejer, overtog den.

Røjhus

SKE 7

Da Gaarden laa i Skelde, havde den Boplads paa det Sted, hvor nu Rutebilholdepladsen ligger; den blev udflyttet til sin nuværende Beliggenhed og fik anvist Marker i »Norder Krage May«, »Storroy«, »Süderroy«, »Wandslücke«, »Süderroy«, »Süder Kløft« og »Süder Krage May«.

Ejeren af Gaarden, endnu mens den laa i Skelde By, var *Jürgen Iversen*. Han var født 1707 som Søn af Kaadner Peter Iversen og Anna fra Schiedenholweg ved Lyksborg og var i 1748 kommet fra Lyksborg til Skelde, hvor han købte den tidligere *Christian Jessen* tilhørende Gaard. Han var gift med Kaadner Johan Antoni og Trincke's Datter, Anna Cathrine, med hvem han havde Datteren Catharina Dorthea.

Hun giftede sig med Hjulmand Andreas Petersens Søn Peter Andresen (f. 1740) fra Dynt, og da Jürgen Iversen var over 70 Aar gammel, ønskede han ikke at have hele det Vrøvl med Udflytning, og hvad dertil hørte, hvorfor han overlod sin Datter og Svigersøn Gaarden.

Det blev saaledes *Peter Andresen* med Tilnavnet Juller efter sin Fader, der kom til at flytte Gaarden ud paa Skeldemark, men han døde allerede 1790 efterladende sig Enke og en Søn, Andreas, født 1780, og saaledes endnu ikke myndig.

Enken giftede sig Aaret efter med *Peter Petersen* med Tilnavnet Surløkke, idet han var fra Surløkke i Dybbøl Sogn, og han blev saaledes Sættemand paa Røjhus, til Andreas blev myndig.

Han var imidlertid blevet Soldat og laa i Ejderstedt i 7 Aar (det var i Krigens Tid, da Danmark var i Krig med England og havde flere Kampe i Holsten), og han kom først hjem 1809. I disse Aar bestyrede Moderen og Stedfaderen Gaarden for ham, men da han kom hjem, overtog han selv Gaarden, og Stedfaderen kom paa Aftægt kun 46 Aar gammel. Han var Aftægtsmand i 38 Aar.

1811 giftede *Andreas Andresen* sig med Naboen Chr. Iwersens Datter Ingeborg, hvorved han blev Svoger til Jens Jebesen, der var gift med en anden af Chr. Iwersens Døtre. Ægteskabet varede dog kun til 1815, da hun døde, og i 1816 blev han gift anden Gang med Margrethe Juhler, Datter af Hjulmand Hans Juhler i Mølmark.

Den ældste Søn, *Hans Christian Andresen*, overtog i 1839 efter Faderens Død Gaarden. Han giftede sig ogsaa med Na-boens Datter, men han vendte sig til den anden Side og hen-tede ikke mindre end to Brude hjem fra den samme Gaard, idet han blev gift med to Døtre af Gaardejer Tyche Tychsen paa Frydendal. Af det første Ægteskab var bl. a. Sønnen Andreas.

1869 døde Hans Christian Andresen, og *Andreas Andresen* overtog Gaarden som Bestyrer for sin Stedmoder til 1872, hvor han selv blev Ejer af den. Det er denne Andreas Andrensen, som ved sit store Samlerarbejde har reddet meget af det gamle i Skelde fra Forglemmelsen, og den, der skriver disse Linjer, er ham megen Tak skyldig for de Optegnelser og Notater, han har efterladt sig om Skelde-Forhold. Uden dem var mangt og meget ikke blevet saa fyldigt om Skelde, som Tilfældet nu er blevet.

I 1903 gik han paa Aftægt, og hans ældste Søn, *Hans Christian Andresen*, overtog Gaarden. Andreas Andresen døde først i 1914.

Hans Christian Andresen havde dog ikke Gaarden ret længe, idet han døde i sin bedste Alder 1924, hvorefter hans Enke, *Kathrine Andresen*, f. Hollensen, videreførte Gaardens Drift ved Hjælp af Bestyrere, indtil hendes ældste Søn, *Andreas Andresen*, kunde overtage den i 1936 som Forpagter. Ejer blev han i 1944.

SKE 8

Maaling

Denne Gaard laa ogsaa før Udflytningen som Nabo til Røjhus, idet den laa omtrent bag det nuværende Mejeri, maaske en lille Smule nærmere Skelde Gade. Den fik anvist Marker i »Stor Ackschou«, »Mahlplug May« og »Kragebügge Ager«. Ejeren var Sandemanden *Christen Iwersen senior*, Søn af Iwer Asmussen i Skelde. Det ser iflg. Jordebøgerne ud, som om Iwer Asmussen er død tidligt efterladende sig Sønnen Christen Iwersen, og Enken har giftet sig igen, for Jordebogen for 1758, 1763 og 1773 nævner som Ejer *Hans Iwersen* (f. 1723 d. 1806), og en Overladelseskontrakt beroende i Landsarkivet i Aabenraa oplyser, at i 1778 overlader Hans Iwersen Gaarden til sin *Stedsøn* Christen Iwersen. Imidlertid har Iwer Asmussen kun haft Gaarden i kort Tid, for Jordebogen for 1748 nævner *Christen Andersen* som Ejer, saa det længste Tidsrum, Iwer Asmussen kan have haft Gaarden i, er 1749—1757. Hvorledes Forholdet er mellem Christen Andersen og Iwer Asmussen vides ikke.

Christen Iwersen havde 4 Børn, hvoraf den ældste Datter, Anne Marie blev gift med *Jens Jebsen* paa Gl. Boel (se SKE 4). Efter Faderens Død 3. August 1809 arvede hun Maaling, hvorfor Jens Jebsen flyttede hertil og iøvrigt lagde de to Gaarde sammen. (Hun havde en ældre Broder *Thomas Iversen*, som arvede Gaarden ved Faderens Død, men han døde ugift allerede 3. Januar 1811 kun 38 Aar gl., hvorefter hun som ældste Datter fik Gaarden).

De fik 5 Børn, hvorefter hun døde 8. December 1811, men Jens Jebsen giftede sig igen med Maren Hansen fra Nejs, med hvem han fik yderligere 8 Børn. Nr. 5, 6 og 7 af andet Ægteskab, Peter, Johan og Jørgen Jebsen, rejste efterhaanden til Bergen, hvor de blev fremtrædende Forretnings- og Fabriksmænd. Særlig Peter gjorde sig bekendt i vide Kredse, saavel i sit nye som i sit gamle Fædreland. Han blev endog Storingsmand.

Da Jens Jebsen blev ældre, overlod han Gaarden til Sønnen *Christian Jebsen* omkring 1840 og flyttede selv til Broager, hvor han købte et Landsted med Høkeri og Gæstgiveri (nuværende Wollesens). Her døde han 1850.

Christian Jebsen døde forholdsvis tidligt efterladende sig en Datter, *Anna Cathrine*, som var eneste Arving til Gaarden. Hans Enke giftede sig imidlertid med *Jørgen Christensen* fra Ærm-Gaarden paa Skodsbølmark. Han tjente paa dette Tidspunkt paa Gaarden, og han rykkede saaledes ind og blev Sættemand, til Anna Cathrine selv kunde overtage sin Fædre-arv.

Dette skete i 1861, hvorfor Jørgen Christensen og Kone flyttede ind paa Frydendal, som han nogle Aar i Forvejen havde købt. (Se SKE 5).

Anna Cathrine Jebsen overtog saa Gaarden og giftede sig med *Carsten Jepsen* fra Undelev. Han havde Ejendommene til 1890, og det var ham, der maatte udstykke de to nye Kaad af Gamle Boel. (Se SKE 4).

1890 overtog Sønnen *Christian Jepsen* Gaarden i Forpagtning, og nogle Aar senere blev han Ejer. Han købte 1893 Nabogaarden Langkjær (se SKE 9), men solgte samtidig en Del af Gl. Boels Jorder fra til Frydendal og Ejerne af de to nye Kaad paa Gl. Boels Boplads.

I 1897 døde Christian Jepsen i sin bedste Alder efterladende sig 5 Børn, hvoraf det femte først blev født efter hans Død.

Enken fik en Bestyrer fra Midtskov, *Frederik Hansen*, som hun giftede sig med i 1900, og han rykkede derfor nu ind som Sættemand, indtil Christian Jepsens ældste Søn, *Carsten Jepsen*, blev gammel nok til at overtage Gaarden. *Frederik Hansen* døde allerede 1912, inden *Carsten Jepsen* var myndig, hvorfor Moderen drev Gaarden videre, indtil Sønnen kom

Kort over Slesvig 1782.
 Fotoreproduktion efter haandgjort fra Rigsarkivet i København.

hjem fra Soldater- og Krigstjenesten og selv kunde overtage den. Han havde den først et kort Stykke Tid i Forpagtning, men blev 1920 Ejer.

SKE 9

Langkjær

Gaarden laa før Udstykningen i Østerballe omtrent bag ved Gendarm Mikkelsens Hus. Ved Udstykningen fik den Marker i »Tverbügge«, »Kraffelbierre«, »Schletneis«, »Kragerooy« og »Gammel-Dam«.

Ejeren ved Udflytningen 1778 var *Christian Christensen Schmidts Enke*. Hendes Mand var død allerede 1767 efter at have faaet den omkring 1750 efter *Andreas Asmussen*. Der var ingen Arvinger, saa hun solgte omkring Udstykningstiden Gaarden til *Jørgen Andresen Kraag*, en Brodersøn til Johannes Rasmussen Kraag paa nuværende Strucks Gaard i Skelde By (se SKE 25). Jørgen A. Kraag døde dog allerede 16. December 1783, hvorfor hans Enke, Anna Margrethe fra Ladegaardskov, fortsatte Gaardens Drift, indtil deres Datter Anna Cathrine blev myndig. Hun selv giftede sig allerede faa Aar efter med Aftægtsmand *Peter Nissen*, som paa denne Maade blev Sættemand paa Langkjær, hvilket han var til c. 1807, da Anna Cathrine blev myndig, giftede sig med *Peter Christensen Böttcher*, Overballe, og overtog Gaarden.

De fik 4 Døtre, hvoraf den ældste, *Anna Marie Margrethe Christensen*, arvede Gaarden. Hun giftede sig i 1834 med *Hans Henrik Philipsen*, hvis Far var Murermester i Skelde, og han blev nu Gaardmand paa Langkjær.

Han døde allerede 1849, hvorefter Enken i 1851 giftede sig med *Christian Tychsen*, som blev Sættemand paa Gaarden, da der var Livsarvinger af første Ægteskab. Men saa døde hun, og han giftede sig med *Cecilie Jacobsen* fra Nabogaarden Skrækkehøj.

Hans Henrik Philipsens Søn, *Peter Philipsen*, født 1846, arvede Gaarden i 1868. Han var rejst til Danmark efter 1864 for Militærtjenestens Skyld, og her kom han i Forbindelse med Højskolekredse, som paavirkede ham saaledes i folkelig og kristelig Retning, at han gik ind i dette Arbejde. Ved sin Tilbagekomst til Hjemstedet paa Skeldemark begyndte han derfor at tage livlig Del i saavel det folkelige som det kristelige Arbejde, ikke alene i den snævrere Kreds, men ogsaa vidt omkring. Det holdt ham vel nok mere borte fra Gaarden end godt var for dennes Drift, hvorfor han da ogsaa til sidst maatte sælge den i 1893.

Køberen var Naboen, *Christian Jepsen* paa Maaling. Han lagde Langkjær ind til Maaling og nedbrød Bygningerne. De laa omtrent lige Vest for Maaling kun c. 500 m fra denne Gaard.

Skrækkehøj

SKE 10

Denne Gaard laa før Udflytningen paa Skelde Gade omtrent overfor Bager Sibbesen og flyttedes ud paa sin nuværende Plads, hvor den fik Marker i »Bredroi«, »Wigsmoes«, »Wigstorfmoes«, »Schregerhoy«, »Trinagger« og »Asnis Kjer«.

Ejeren var *Christen Jensen Schmidt*, Søn af Bysmeden Jens Christensen i Skelde. Han maa have overtaget Gaarden midt under Udskiftningsforhandlingerne, idet det ses i Forhandlingsprotokollen, at den tidligere Ejer, *Chresten Hansen Terkelsen* (død 1781), har underskrevet denne 1777. Chresten Hansen Terkelsen havde haft Gaarden fra omkring 1740. Christen Jensen Schmidt maa paa en eller anden Maade — maaske i Forbindelse med de strenge Tider, som Krigen i Europa netop paa dette Tidspunkt bragte over saa store Dele af Landet — være kommet til at sidde haardt i det, for i 1799 begyndte han at udparcellere store Stykker af Gaarden. Han havde paa sin Ejendom ogsaa et Teglværk, men hvornaar dette er oprettet, vides ikke; og ogsaa dette blev draget med ind i Bortsalget.

Saa vidt det kan ses af gamle Dokumenter, synes det som om Christen Jensen Schmidt rask væk har delt sin Ejendom i 5 Dele, hvoraf den ene var paa $\frac{5}{8}$ Boel — og dermed Stammen — den anden paa $\frac{1}{4}$ Boel (og hertil hørte Teglværket), samt 3 Smaaparceller paa 2—5 Tdr. Ld. hver. Efter at have solgt det hele under Haanden rejste han til Lundsgaard paa Angel, hvor han senere opføres som Parcellist.

Imidlertid var en saadan Parcellering af et Fæsteboel ikke tilladt, og det kongelige Rentekammer greb derfor hurtigt ind gennem Herredsfoged v. Siewerts, og Handlerne blev annullerede, hvorefter offentlig Auktion blev ansat til 26. Marts 1799.

Paa denne Auktion købte *Johan Ludvig Jacobsen* fra Skelde — Søn af Kaadner Jacob Johansen og Ellen Jensen i Skelde (Jens Andresens Sted ved Mejeriet) (se SKE 45). — Stamparcellen med det $\frac{5}{8}$ Boel, og *Johan Thomsen* — Fæsteboelsmand paa Mølskov, Nordre Skeldemark (se SKE 30) — godt 5 Tdr. Land (det var det med Teglværket), *Christian Ja-*

cobsen fik 4 Tdr. Land, *Frederik Iversen* fik 2 Tønder og *Christen Iwersen* godt 5 Tdr. Land. (For disse Parcellers Vedkommende se videre under *SKE 30 og 11*).

Johan Ludvig Jacobsen havde nu Gaarden til omkring 1830, da han gik paa Aftægt (død 1835), og hans ældste Søn, *Jacob Jacobsen*, overtog Gaarden. Til Slægten er paa en eller anden Maade Juller-Navnet knyttet. Hvorfra det stammer, vides ikke, og det ses ikke, at der i overskuelig Fortid har været nogen Hjulmager i Familien.

1857 døde Jacob Jacobsen og efterlod sig tre Sønner, Johan Ludvig, Christian og Jacob, hvoraf den ældste, *Johan Ludvig Jacobsen*, fik Gaarden i 1858. Han døde imidlertid allerede i 1862, og hans Enke — Cathrine Marie f. Andersen fra Midtballe — giftede sig da i 1863 med sin afdøde Mands yngste Broder, *Jacob Jacobsen*, som saaledes blev Sættemand paa sin egen Fødegaard, idet der var Livsarvinger i første Ægteskab. Da denne — Johan Ludvigs Søn Jacob — blev gift og fik sin Svigerfaders Gaard i Nybøl, købte Sættemanden sin Brodersøn ud og blev saa Ejer af sit Fædrenehjem.

Jacob Jacobsen havde en hel Del Børn, men alle Drengene døde som smaa, hvorfor en ugift Datter, *Mette*, fik Gaarden i Forpagtning, da Faderen gik paa Aftægt. Han byggede sig et Aftægtshus ved Siden af Tøge Gregersens Gaard i Overballe, hvor en anden Datter var indgiftet. (Det er Gendarm Christensens Hus).

Efter Mettes Død 1906 solgtes Gaarden til *Jørgen Andresen*, en Søn fra Røjhus. Han byggede hurtigt det meste af en ny Gaard, da den gamle tilsyneladende var ret usund (Jacobsens Børn døde formodentlig af Tuberkulose).

Jørgen Andresen døde i sin bedste Alder og efterlod sig en Datter, som dog ikke var myndig. Derfor fortsatte Enken, *Marie Andresen*, f. Petersen, fra Dynt, Gaardens Drift ved forskellige Bestyrere, indtil Datteren, der imidlertid var blevet gift 1931 med *J. P. Anker Møller*, kunde overtage sin Fædrenegaard. Dette skete i 1935.

Skrækkehøjs Parcelsteder

Gregersen, Skeldevig.

Som nævnt frasolgtes 4 Parcelsteder, hvoraf det første til *Johan Thomsen* paa Mølskov. Der var Teglværk paa hans Parcel — og der findes da ogsaa den Dag i Dag en Lykke ved Skeldevig, der kaldes Teglværkslykke — men faa Aar efter flyttede han Teglværket til Mølskov (se *SKE 30*) og solgte

sin Parcel den 27. Januar 1807 til *Peter Christensen Kejser* fra Halk ved Haderslev. Han var født 1744. Han var gift 4 Gange, men havde dog ved sin Død i 1832 ingen Arvinger.

Han havde derfor allerede 9. Juli 1820 solgt Stedet til *Peter Petersen* fra Dybbøl. Han blev kaldt Peter Kejser efter sin Forgænger, men ogsaa ofte Per Dybling efter sin Fødeby.

Han var en særdeles dygtig Mand, der drev et ret omfattende Fiskeri, særlig Aalefiskeri, men samtidig udvidede han Landbruget, idet han tilkøbte den Parcel paa 2 Tdr. Land, som *Frederik Iversen* havde haft siden Auktionen i 1799. Han blev en efter Forholdene velstaaende Mand inden sin Død 1864.

Allerede 1852 havde hans Søn Andreas giftet sig med Anne Marie Christensen fra Ærm-Gaarden paa Skodsbølmark og var saaledes blevet Svoger til Jørgen Christensen paa Frydendal. De unge boede i Aftægten til Faderens Død, hvorefter de overtog Ejendommen.

Andreas Petersen, der ligesom sin Fader fik baade Tilnavnet Kejser og Dybling, fortsatte med Landbruget, men dog især med Fiskeriet, der da ogsaa bragte ham en Del Velstand.

Da hans eneste Søn, Jens, var død, arvede hans ældste Datter, Dorthe, Stedet, og da hun i 1882 blev gift med *Hans Henrik Nissen* fra Skeldegaardskobbel, blev han Ejer.

Hans Henrik Nissen samlede de forskellige Parceller i Skeldevig, idet han tilkøbte de Parceller, som oprindeligt var købt paa Auktionen af *Christian Jacobsen* og *Christian Iversen*.

De havde dog allerede omkring 1807 solgt til Peter Andresen eller *Antony Andresen*, som han kaldtes, fra Stenderup (f. 1773, d. 1838), men han havde senere solgt til Sættemanden paa Langkjær, *Christian Tychsen*, hvorved de var gaaet i Arv til *Peter Philipsen*, og af ham købte nu Hans Henrik Nissen Parcellerne.

1904 købte han imidlertid Hans Gregersens (Strucks) Gaard i Skelde By, hvorfor han solgte Ejendommen i Skeldevig. Køberen var en Søn af den samme Hans Gregersen, *Christian Gregersen*. Han var gift med Hans Mathiesens (se SKE 2) Datter Anna Cathrine fra Skeldemark, og de fortsatte saavel Landbruget som Fiskeriet.

Christian Gregersen døde 1921, og Enken fortsatte Driften ved Hjælp af sine to Sønner, hvoraf den ene særlig passede Landbruget, den anden Fiskeriet.

I 1930 overtog den ældste Søn *Hans Gregersen* Ejendommen, der nu er paa c. 21 Tdr. Land.

hjem fra Soldater- og Krigstjenesten og selv kunde overtage den. Han havde den først et kort Stykke Tid i Forpagtning, men blev 1920 Ejer.

SKE 9

Langkjær

Gaarden laa før Udstykningen i Østerballe omtrent bag ved Gendarm Mikkelsens Hus. Ved Udstykningen fik den Marker i »Tverbügge«, »Kraffelbierre«, »Schletneis«, »Kragerooy« og »Gammel-Dam«.

Ejeren ved Udflytningen 1778 var *Christian Christensen Schmidts Enke*. Hendes Mand var død allerede 1767 efter at have faaet den omkring 1750 efter *Andreas Asmussen*. Der var ingen Arvinger, saa hun solgte omkring Udstykningstiden Gaarden til *Jørgen Andresen Kraag*, en Brodersøn til Johannes Rasmussen Kraag paa nuværende Strucks Gaard i Skelde By (se SKE 25). Jørgen A. Kraag døde dog allerede 16. December 1783, hvorfor hans Enke, Anna Margrethe fra Ladegaardskov, fortsatte Gaardens Drift, indtil deres Datter Anna Cathrine blev myndig. Hun selv giftede sig allerede faa Aar efter med Aftægtsmand *Peter Nissen*, som paa denne Maade blev Sættemand paa Langkjær, hvilket han var til c. 1807, da Anna Cathrine blev myndig, giftede sig med *Peter Christensen Böttcher*, Overballe, og overtog Gaarden.

De fik 4 Døtre, hvoraf den ældste, *Anna Marie Margrethe Christensen*, arvede Gaarden. Hun giftede sig i 1834 med *Hans Henrik Philipsen*, hvis Far var Murermester i Skelde, og han blev nu Gaardmand paa Langkjær.

Han døde allerede 1849, hvorefter Enken i 1851 giftede sig med *Christian Tychsen*, som blev Sættemand paa Gaarden, da der var Livsarvinger af første Ægteskab. Men saa døde hun, og han giftede sig med Cecilie Jacobsen fra Nabogaarden Skrækkehøj.

Hans Henrik Philipsens Søn, *Peter Philipsen*, født 1846, arvede Gaarden i 1868. Han var rejst til Danmark efter 1864 for Militærtjenestens Skyld, og her kom han i Forbindelse med Højskolekredse, som paavirkede ham saaledes i folkelig og kristelig Retning, at han gik ind i dette Arbejde. Ved sin Tilbagekomst til Hjemstedet paa Skeldemark begyndte han derfor at tage livlig Del i saavel det folkelige som det kristelige Arbejde, ikke alene i den snævrere Kreds, men ogsaa vidt omkring. Det holdt ham vel nok mere borte fra Gaarden end godt var for dennes Drift, hvorfor han da ogsaa til sidst maatte sælge den i 1893.

Køberen var Naboen, *Christian Jepsen* paa Maaling. Han lagde Langkjær ind til Maaling og nedbrød Bygningerne. De laa omtrent lige Vest for Maaling kun c. 500 m fra denne Gaard.

Skrækkehøj

SKE 10

Denne Gaard laa før Udflytningen paa Skelde Gade omtrent overfor Bager Sibbesen og flyttedes ud paa sin nuværende Plads, hvor den fik Marker i »Bredroi«, »Wigsmoes«, »Wigstorfmoes«, »Schregerhoy«, »Trinagger« og »Asnis Kjer«.

Ejeren var *Christen Jensen Schmidt*, Søn af Bysmeden Jens Christensen i Skelde. Han maa have overtaget Gaarden midt under Udskiftningsforhandlingerne, idet det ses i Forhandlingsprotokollen, at den tidligere Ejer, *Chresten Hansen Terkelsen* (død 1781), har underskrevet denne 1777. Chresten Hansen Terkelsen havde haft Gaarden fra omkring 1740. Christen Jensen Schmidt maa paa en eller anden Maade — maaske i Forbindelse med de strenge Tider, som Krigen i Europa netop paa dette Tidspunkt bragte over saa store Dele af Landet — være kommet til at sidde haardt i det, for i 1799 begyndte han at udparcellere store Stykker af Gaarden. Han havde paa sin Ejendom ogsaa et Teglværk, men hvornaar dette er oprettet, vides ikke; og ogsaa dette blev draget med ind i Bortsalget.

Saa vidt det kan ses af gamle Dokumenter, synes det som om Christen Jensen Schmidt rask væk har delt sin Ejendom i 5 Dele, hvoraf den ene var paa $\frac{5}{8}$ Boel — og dermed Stammen — den anden paa $\frac{1}{4}$ Boel (og hertil hørte Teglværket), samt 3 Smaaparceller paa 2—5 Tdr. Ld. hver. Efter at have solgt det hele under Haanden rejste han til Lundsgaard paa Angel, hvor han senere opføres som Parcellist.

Imidlertid var en saadan Parcellering af et Fæsteboel ikke tilladt, og det kongelige Rentekammer greb derfor hurtigt ind gennem Herredsfoged v. Siewerts, og Handlerne blev annullerede, hvorefter offentlig Auktion blev ansat til 26. Marts 1799.

Paa denne Auktion købte *Johan Ludvig Jacobsen* fra Skelde — Søn af Kaadner Jacob Johansen og Ellen Jensen i Skelde (Jens Andresens Sted ved Mejeriet) (se SKE 45). — Stamparcellen med det $\frac{5}{8}$ Boel, og *Johan Thomsen* — Fæsteboelsmand paa Mølskov, Nordre Skeldemark (se SKE 30) — godt 5 Tdr. Land (det var det med Teglværket), *Christian Ja-*

cobsen fik 4 Tdr. Land, *Frederik Iversen* fik 2 Tønder og *Christen Iwersen* godt 5 Tdr. Land. (For disse Parcellers Vedkommende se videre under *SKE 30 og 11*).

Johan Ludvig Jacobsen havde nu Gaarden til omkring 1830, da han gik paa Aftægt (død 1835), og hans ældste Søn, *Jacob Jacobsen*, overtog Gaarden. Til Slægten er paa en eller anden Maade Juller-Navnet knyttet. Hvorfra det stammer, vides ikke, og det ses ikke, at der i overskuelig Fortid har været nogen Hjulmager i Familien.

1857 døde Jacob Jacobsen og efterlod sig tre Sønner, Johan Ludvig, Christian og Jacob, hvoraf den ældste, *Johan Ludvig Jacobsen*, fik Gaarden i 1858. Han døde imidlertid allerede i 1862, og hans Enke — Cathrine Marie f. Andersen fra Midtballe — giftede sig da i 1863 med sin afdøde Mands yngste Broder, *Jacob Jacobsen*, som saaledes blev Sættemand paa sin egen Fødegaard, idet der var Livsarvinger i første Ægte-skab. Da denne — Johan Ludvigs Søn Jacob — blev gift og fik sin Svigerfaders Gaard i Nybøl, købte Sættemanden sin Brodersøn ud og blev saa Ejer af sit Fædrenehjem.

Jacob Jacobsen havde en hel Del Børn, men alle Drengene døde som smaa, hvorfor en ugift Datter, *Mette*, fik Gaarden i Forpagtning, da Faderen gik paa Aftægt. Han byggede sig et Aftægtshus ved Siden af Tøge Gregersens Gaard i Overballe, hvor en anden Datter var indgiftet. (Det er Gendarm Christensens Hus).

Efter Mettes Død 1906 solgtes Gaarden til *Jørgen Andresen*, en Søn fra Røjhus. Han byggede hurtigt det meste af en ny Gaard, da den gamle tilsyneladende var ret usund (Jacobsens Børn døde formodentlig af Tuberkulose).

Jørgen Andresen døde i sin bedste Alder og efterlod sig en Datter, som dog ikke var myndig. Derfor fortsatte Enken, *Marie Andresen*, f. Petersen, fra Dynt, Gaardens Drift ved forskellige Bestyrere, indtil Datteren, der imidlertid var blevet gift 1931 med *J. P. Anker Møller*, kunde overtage sin Fædre-negaard. Dette skete i 1935.

Skrækkehøjs Parcelsteder

Gregersen, Skeldevig.

Som nævnt frasolgtes 4 Parcelsteder, hvoraf det første til *Johan Thomsen* paa Mølskov. Der var Teglværk paa hans Parcel — og der findes da ogsaa den Dag i Dag en Lykke ved Skeldevig, der kaldes Teglværkslykke — men faa Aar efter flyttede han Teglværket til Mølskov (se *SKE 30*) og solgte

sin Parcel den 27. Januar 1807 til *Peter Christensen Kejser* fra Halk ved Haderslev. Han var født 1744. Han var gift 4 Gange, men havde dog ved sin Død i 1832 ingen Arvinger.

Han havde derfor allerede 9. Juli 1820 solgt Stedet til *Peter Petersen* fra Dybbøl. Han blev kaldt Peter Kejser efter sin Forgænger, men ogsaa ofte Per Dybling efter sin Fødeby.

Han var en særdeles dygtig Mand, der drev et ret omfattende Fiskeri, særlig Aalefiskeri, men samtidig udvidede han Landbruget, idet han tilkøbte den Parcel paa 2 Tdr. Land, som *Frederik Iversen* havde haft siden Auktionen i 1799. Han blev en efter Forholdene velstaaende Mand inden sin Død 1864.

Allerede 1852 havde hans Søn Andreas giftet sig med Anne Marie Christensen fra Ærm-Gaarden paa Skodsbølmark og var saaledes blevet Svoger til Jørgen Christensen paa Frydendal. De unge boede i Aftægten til Faderens Død, hvorefter de overtog Ejendommen.

Andreas Petersen, der ligesom sin Fader fik baade Tilnavnet Kejser og Dybling, fortsatte med Landbruget, men dog især med Fiskeriet, der da ogsaa bragte ham en Del Velstand.

Da hans eneste Søn, Jens, var død, arvede hans ældste Datter, Dorthe, Stedet, og da hun i 1882 blev gift med *Hans Henrik Nissen* fra Skeldegaardskobbel, blev han Ejer.

Hans Henrik Nissen samlede de forskellige Parceller i Skeldevig, idet han tilkøbte de Parceller, som oprindeligt var købt paa Auktionen af *Christian Jacobsen* og *Christian Iversen*.

De havde dog allerede omkring 1807 solgt til Peter Andresen eller *Antony Andresen*, som han kaldtes, fra Stenderup (f. 1773, d. 1838), men han havde senere solgt til Sættemanden paa Langkjær, *Christian Tychsen*, hvorved de var gaaet i Arv til *Peter Philipsen*, og af ham købte nu Hans Henrik Nissen Parcellerne.

1904 købte han imidlertid Hans Gregersens (Strucks) Gaard i Skelde By, hvorfor han solgte Ejendommen i Skeldevig. Køberen var en Søn af den samme Hans Gregersen, *Christian Gregersen*. Han var gift med Hans Mathiesens (se *SKE 2*) Datter Anna Cathrine fra Skeldemark, og de fortsatte saavel Landbruget som Fiskeriet.

Christian Gregersen døde 1921, og Enken fortsatte Driften ved Hjælp af sine to Sønner, hvoraf den ene særlig passede Landbruget, den anden Fiskeriet.

I 1930 overtog den ældste Søn *Hans Gregersen* Ejendommen, der nu er paa c. 21 Tdr. Land.

Ved Udstykningen fik denne Gaard, der stadig ligger paa sin oprindelige Plet, tildelt Marker i »Demmingsbiere«, »Grummes Roy«, »Wigsmoos May«, »Krageroy«, »Wigstorfmoos« og et Stykke Gammalgabs Mark.

Før Udstykningen hed Ejeren *Andreas Jensen*, som igen havde arvet Gaarden efter sin Far *Jens Andersen* c. 1750.

Andreas Jensen døde allerede 1777 efterladende sig Enke, Synnet *Marie*, og to umyndige Sønner, *Jens* og *Hans*, samt to Døtre.

Synnet *Marie* giftede sig kort efter med *Johan Leonhard Petersen* fra Snogbæk, men hun døde selv allerede 1785, hvorfor han giftede sig anden Gang med *Maren*, Enke efter *Boelsmand Chr. Jebsen* paa Gamle Boel (Se SKE 4). Han fik derfor sammen med sin Kone to Gaarde at drive, men 10. Februar 1795 døde han, og da hans Enke allerede havde Gamle Boel — og en Søn der til at overtage den — overlod hun sin Mands Gaard til hans første Kones Søn af første Ægteskab, *Jens Andersen*. Han døde dog allerede 26. November 1798 kun 37 Aar gammel, og hans Søn, *Andreas*, var derfor ikke myndig. Gaarden overlodes da til *Jens Andersens* Broder, *Hans Andersen*, som skulde føre Driften af Ejendommen, til *Andreas* blev myndig.

Dette Tidspunkt maa være indtruffet omkring 1815, hvor *Andreas Andersen* overtog Gaarden, og han havde den til c. 1858, hvor hans Søn *Jens Andersen* overtog den. Han byggede Aftægtshuset ved Siden af Gaarden og gravede den lille Dam ud, som laa foran Stuehuset. Han lod ogsaa opkaste den Høj, som nu ligger midt i den, saaledes at der sikkert intet Hold er i de Beretninger om en forhistorisk Borg eller Middelalderbolig, som er blevet knyttet til denne Plet.

I 1894 solgte han Gaarden til *Johannes Termansen* fra Als, men han havde kun Gaarden i et Par Aar, saa solgte han den til *Jens Peter Clausen* fra Vanstedbæk 1896. Han havde den i en Aarrække, indtil han overlod den til sin Søn *Peter Clausen* som Bestyrer. Han var gift med sin Kusine *Margrethe Clausen* fra *Jens Clausens* Gaard i Skelde By, og med hende fik han Sønnen *Peter*.

Omkring 1927 døde *Peter Clausen*, inden Sønnen var myndig, hvorfor Enken fortsatte Gaardens Drift. Hun giftede sig senere med *Hans Hissel* fra Tombøl, og han overtog Gaarden i Forpagtning, til *Peter* blev myndig.

1936 døde *Margrethe*, og *Hans Hissel* giftede sig igen, men samtidig var Forpagtningstiden udløbet, hvorfor han flyttede til sin Fødegård i Tombøl, og *Peter Clausen* overtog sin Fædrenegaard 1942.

Da Udstykningen blev foretaget, fik denne Gaard Marker i »Dragsbiere«, »See-Moos og Mohl Eng«, »Grønholm« og »Struckwaden«.

Allerede ifølge Fæstebrev af 15. Juli 1752 udstedt paa Lyksborg bortfæstedes dette Boel paa 6 Mark Guld til Christian Petersen (Gregersen) i Skelde, født 1719 som Søn af Peter Gregersen. Det nævnes i Dokumentet, at den tidligere Ejer hedder *Christian Nielsen*. (Skelde Jordebog for 1748 siger dog: Hans Nissen).

Det var *Christian Petersen (Gregersen)*, som ejede Gaarden ved Udstykningen, og der foreligger den Mulighed, at han har faaet Gaarden med sin Kone Ingeborg. Hun havde nemlig været gift første Gang med *Christian Nielsen*. Imod Muligheden taler det, at hun med ham havde tre Døtre, og at det blev en Søn af hendes Ægteskab med *Christian Petersen Gregersen*, der arvede Gaarden.

Hvordan det nu end er, saa arvede Sønnen *Christian Christiansen* Gaarden efter sin Fars Død 8. Oktober 1785. Navnet føres som *Christian Christiansen* til 1807, hvorefter det i de gamle Skatteregistre benævnes *Christian Christiansen Gregersen*. Han var gift to Gange, og da han døde i 1809 førte Konen, Synnet, Gaardens Drift videre indtil 1812, da hun skifter med sine Stedbørn, saaledes at Gaarden overtages af Sønnen *Christian Gregersen* med Stedmoderen paa Aftægt.

Han giftede sig ogsaa to Gange, sidst med Ingeborg Andersen, og da han døde 1850, efterlod han sig foruden Enken 4 gifte og 1 ugift Datter, Sønnen *Christian* og endnu 2 umyndige Sønner. Boet blev opgjort af Sandemændene *Jens Alexandersen* fra Gammelgab og *Jens Peter Clausen* fra Skelde, og det var ret stort og velhavende.

Christian Gregersen fik Gaarden ifølge Fæstebrev af 10. September 1851 og samtidig Moderen paa Aftægt.

Han havde den til 1889 og gik saa paa Aftægt til 1895, da han døde. Hans Efterfølger som Ejer af Gaarden var hans næstældste Søn, *Tøge Gregersen*, idet den ældste Søn, *Christian*, var udvandret til Danmark.

Tøge Gregersen ejede Gaarden til sin Død 1924, hvorefter hans Enke, *Marie Gregersen* f. *Jacobsen* (Skrækkehøj), videreførte Gaarden til 1938, hvor *Tøge Gregersens* Datter, *Helga*, blev gift med *Andreas Fynsk*, og de kunde overtage Gaarden.

Christensen Bøttchers Gaard i Overballe

Denne Gaard fik tildelt Marker i »Uhlehoy«, »Kragebøge«, »Seemoes«, »Hørfrømoes« og »Struchtwaden«, og Ejeren i 1778 var Peter Christensen. I Udstykningsprotokollen, Skatteregistre og Kirkebøger benævnes saavel han som alle hans Efterkommere ved Tilnavnet »Bøttger«. Om der har været en Bødker i Slægten, vides ikke, men maa vel antages; der er dog ingen fundet indenfor en overskuelig Fortid. Saaledes kaldes denne første Ejer for *Peter Christian Bøttger*, Søn af Boelsmand *Chresten Hansen Bøttger*, der i hvert Fald har haft Gaarden fra c. 1745, og Navnet har hængt ved Gaard og Slægt helt op i den moderne Tid.

Peter Christensen døde 17. November 1811, og hans Søn, *Lorenz Christensen*, overtog Gaarden omkring 1820. Han døde 1834 og Enken (f. Nicolaysen fra Dynt) giftede sig igen med *Jens Andersen*, en Broder til *Andreas Andersen* i Overballe. *Jens Andersen* blev saaledes Sættemand, til *Lorenz Christensen*s Børn blev voksne.

Omkring 1844 blev den næstældste Søn, *Christian Christensen* (den ældste var aandssvag) gift og overtog formentlig Gaarden samtidig.

Hans ældste Søn, *Lorenz Christensen*, fik Gaarden 1877.

I 1909 gik han paa Aftægt, og den ældste Søn, *Christian Christensen*, kom hjem og overtog Gaarden efter at have haft en Gaard i Bovrup. November 1910 brændte Gaarden, men byggedes straks op igen.

I 1932 solgte *Christian Christensen* Gaarden til *Hans Nissen Hansen* fra Brandsbøl, og den gik dermed ud af Slægten, som den havde tilhørt i det mindste gennem 7—8 Slægtled.

Nu bestyres Gaarden af *Andreas Hansen*, der er gift med *Hans Nissen Hansens* Datter.

Thomsens Gaard i Overballe

I 1778 hed Ejeren *Andreas Thomsen*. Han fik tildelt Jord i Markerne »Elmstof«, »Møllehoy«, »Smede-Kjær«, »Royum«, »Brud-Brede« og »Royum May i Wigsmoes«. Han var født 1732 som Søn af *Thomas Andersen*, der havde været Ejer af Gaarden fra omkring 1720—40. Han døde imidlertid ret tidligt, hvorfor Enken, *Karen*, giftede sig med en Søn af Smed *Niels Steffensen* i Dynt, *Nicolai Neilsen*, som blev Sættemand, til *Andreas* blev voksen. *Nicolaj Neilsen* blev Kirkeværge

og en ret betydelig Mand. Han døde i 1789 uden Arvinger, men da havde Andreas Thomsen allerede forlængst overtaget sin Fædrenearv (1767).

60 Aar gammel gik han paa Aftægt (1792), idet han overlod sin Søn *Thomas Thomsen* Gaarden. Selv døde han først i November 1806. En anden af hans Sønner fik nuværende Tølles Gaard (se SKE 24).

Thomas havde Gaarden til omkring 1825, da hans Søn *Andreas Thomsen* fik den. Han havde den til op i 60'erne, hvor hans Søn *Thomas Thomsen* arvede den. Omkring 1890 skiftede Gaarden atter Ejer til Sønnen *Andreas Thomsen*.

Som det syvende Led i Thomsen-Slægten — og her ses rent bort fra de Slægtled forud, som har haft Gaarden under skiftende Andersens og Thomsen-Navne — fik Sønnen *Thomas Thomsen* Gaarden i 1922. Og her sluttede Slægtens Besiddelse af Gaarden, idet han solgte den til *Jørgen Christensen*.

Han havde den til 1941, hvor han solgte den til den nuværende Ejer *Jacob Nielsen* fra Als.

Iversens Gaard i Overballe

SKE 16

Denne Gaard fik ved Udstykningen Marker i »Uhlehoy«, »Brenkier«, »Grøfthoy«, »Seehoy« og »Langshagenfeld«. Ejeren hed *Jürgen Petersen* (f. 1724), Søn af Boelsmand Peter Jørgensen fra Gammelgab og han havde haft Gaarden siden c. 1750. Han havde kun en Søn *Christian Jørgensen*, som fik Gaarden i 1782, hvorefter han havde Faderen paa Aftægt til dennes Død i December 1798. Han kunde dog ikke rigtig klare sig, hvorfor han byttede med sin Kones Søsters Mand, *Thomas Jacobsen*, der saaledes blev Ejer af Gaarden. Det maa have været paa et Tidspunkt mellem 1820 og 1825.

Han havde nu Gaarden til 1837, hvor Sønnen *Jacob Jacobsen* — somme Tider kaldet junior for at skelne mellem Jacob Jacobsen paa Skrækkehøj og ham — overtog Gaarden.

Sidstnævnte havde 6 Børn, men den ældste rejste til Amerika, hvorfra han en Del Aar senere kom hjem, nedbrudt paa Sjæl og Legeme, nærmest forstyrret i Hovedet. Den næstældste rejste til Ringenæs. Nr. 3 blev dansk Grænsegendarm ved den gamle Kongeaagrænse og rejste senere til Amerika. Nr. 4 blev Møllersvend, een Datter døde, og den yngste blev gift i Adsbøl.

Da Jacob Jacobsen saaledes ingen havde at overlade Gaarden, solgte han den i 1852 til sin Svoger *Christian Christensen*,

som dog atter solgte den i 1856 til *Hans Iversen* fra Egeskov ved Rendbjerg. Jacob Jacobsen købte Gaard i Hyvad ved Røde Kro, senere forpagtede han en stor Gaard i Vonsild, men levede over Evne og kom til sidst hjem til Broager, hvor han blev anbragt paa Fattiggaarden. En Morgen fandt man ham hængt i et Æbletræ i sin Fødegårds Have.

Hans Iversens Søn *Andreas Iversen*, f. 1858, overtog Gaarden, men da han ingen Børn havde, solgte han den, efter at have haft Forpagter paa den i 6 Aar, til den nuværende Ejer *Jørgen Lei* fra Snogbæk, som overtog den 1. April 1939.

Hattesens Gaard i Skelde By

Denne Gard fik Marker i »Langballe«, »Elmstoft«, »Erresmoes«, »Røjum«, »Schelmes Agger« og »Brud-Brede«. Ved Udstykningen var det et helt Boel, og Ejeren var den ene af Skelde Bys to Sandemænd, *Johan Jensen*. Han var født 1733 som Søn af Jens Johansen i Broager og købte Gaarden i Skelde c. 1755 af Asmus Petersen. Han døde 10. Februar 1798.

Forholdene maa paa en eller anden Maade have været trykkende, for saa snart Sønnen, Hans Jensen (Skatteregistrene tilføjer — oder Johansen) har overtaget Gaarden, faar han den delt i 3 Dele — $\frac{1}{2}$ Boel og 2 Stk. $\frac{1}{4}$ Boel — og frasælger de to $\frac{1}{4}$ Boel. Selv beholder han det halve Boel indtil 1806, da han sælger til *Jørgen Hattesen*. I Landsarkivet i Aabenraa findes en Overladelseskontrakt af 1803, hvorefter Halvboelsmand Hans Johansen sælger sit halve Boel til Rasmus Iversen.

Det ser saaledes ud, som om *Jørgen Hattesen* har købt af Rasmus Iversen, der har haft Gaarden i de tre mellemliggende Aar,

Om Rasmus Iversen er identisk med Sættemanden paa Jens Clausens Gaard 1777—97, vides ikke, men det forekommer sandsynligt, da Købet netop finder Sted kort Tid efter Aar-tidens Udløb paa Gaarden. Grunden til Frasalget og Handelen i det hele taget har nok været af økonomisk Art — det var jo i de svære Aar i Englænderkrigens Tid — og dette rimer da ogsaa godt med den gamle Krønike, der ifølge Traditionen beretter, at da *Jørgen Hattesen* overtog Gaarden, bestod hele Beslaget kun af en Kat og en Tjærekande.

Han havde Gaarden til 1844, da hans Søn, *Hans Jørgen Hattesen*, overtog den. I 1885 overdrog han Gaarden til sin Søn *Jørgen Hattesen*, men han kom til Ulykke med den ene Haand, som han mistede, og havde desuden en Benlidelse, saa da han

ikke rigtig kunde passe Gaarden, udforpagtede han Jorden til Lorenz Christensen i Overballe.

Jørgen Hattesens døde 1910 og efterlod sig en Datter, Cecilie, som var umyndig. Da hun blev voksen, giftede hun sig med *Jens Petersen*, og de overtog hendes Fødegaard. Da imidlertid Jens Petersen allerede havde en Ejendom, solgte de Størstedelen af Jorden fra og lejede Beboelseshuset ud til *Jens Wegerslev*, som senere købte det.

Jens Wegerslev købte lidt Land ind til Ejendommen, saa han kunde overlade den til sin Søn, den nuværende Ejer, *Jens Wegerslev jun.*, med c. 8 Tdr. Land.

Køberen af det ene $\frac{1}{4}$ Boel, som blev frasolgt omkring 1800, hed Peter Nissen, Sættemanden paa Langkjær (se SKE 9). Omkring 1808 fik den da myndige Ejer paa denne Gaard, *Peter Christensen*, Jordstykket med ind til sin Ejendom. SKE 18

Det $\frac{1}{4}$ Boel fulgte med til den efterfølgende Ejer *Hans Henrik Philipsen*. Det kunde se ud, som om Hans Henrik Philipsen har foræret sin Broder, *Jørgen Philipsen*, Landet, da han i 1841 blev gift med Peter Christensen Bødkers Datter, Marie Cathrine, i Overballe. I hvert Fald kan man gaa ud fra, at først paa dette Tidspunkt er der blevet bygget paa Jordstykket.

Jørgen Philipsen tog sig af Dage efter faa Aars Ægteskab, hvorefter Enken giftede sig med hans Broder, *Andreas Philipsen*. Men saa døde hun nogle Aar efter barnløs, hvorefter Andreas giftede sig med en Pige fra Kransmos ved Skodsbøl. Med hende fik han en Del Børn, hvoraf den tredieældste, Frederikke, arvede Stedet.

Hun giftede sig med *Peter Lund* fra Vesterskov paa Angel, og de overtog Stedet 1887. De fik ingen Børn, men da Frederikke døde forholdsvis tidligt, giftede Peter Lund sig med en Pige fra Dybbøl, og med hende fik han Sønnen Jørgen.

Jørgen Lund overtog Stedet i 1926 med sin Far paa Aftægt. Peter Lund døde i 1928.

*

Det andet $\frac{1}{4}$ Boel af Hattesens Gaard købtes af *Nis Jensen*, som havde det til 1817, da han solgte det til *Peter Nissen*. Saa vidt det kan ses, havde han Jorden til 1825, men SKE 19

hvornaar der iøvrigt er skiftet Ejer, har det ikke været muligt at faa klarlagt, kun saa meget er vist, at der maa have været en *Mathias Hansen* et Stykke Tid, idet dennes Datter, *Mette Marie*, arvede Jorden og bragte sin Mand, *Andreas Andersen*, i Overballe dette med ind til hans Gaard, hvortil det da siden har hørt.

Jorden ligger Øst for Lunds Ejendom, og det berettes, at ved Midten af forrige Aarhundrede eller maaske noget før Midten laa der endnu paa Jordstykket et gammelt Hus, som formodentlig har været Bostedet for de første Ejere. Der skal have boet en H. Schmidt og en Chr. Madsen Todsén til Leje i Huset.

SKE 20

Andersens Gaard i Midtballe

Ved Udstykningen fik denne Gaard tillagt Marker i »Høl-pesagger«, »Langæffel« og »Uhlhøy«. Ejeren var *Nis Andersen*, der imidlertid kun var Sættemand paa Gaarden, idet han var gift med den tidligere Ejers *Andreas Petersens* Kone, *Birthe f. Christens*, en Datter fra Nabogaarden, det senere *Borre*.

Andreas Petersen havde faaet Gaarden c. 1730 og døde omkring 1750.

Da *Nis Andersen* ogsaa døde forholdsvis tidligt — den 17. Januar 1782, 68 Aar gammel — maatte *Birthe*, der nu var Enke for anden Gang, føre Gaardens Drift, til den ældste Søn af første Ægteskab, *Peter Andersen*, selv kunde overtage sin Fædrearv. Han havde Gaarden fra 1790 til 1820.

Peters ældste Søn, *Andreas Andersen*, blev Arvtager paa Gaarden, og den næstældste Søn, *Nis*, købte i 1820 den nu Kaadner *Jens Jensen* tilhørende Ejendom (se *SKE 37*), som han iøvrigt senere — omkring 1828 — byttede med den Gaard i Gammelgab, hvor Slægten *Andersen* sidder endnu (s. d.)

I 1834 købte *Andreas Andersen* den bondsenske Gaard (nu *Vanstedbæk*) (se *SKE 27*), og da han flyttede Gaarden ned paa den nuværende Plads ved *Vanstedbæk* i 1840, flyttede han selv med og overlod Gaarden i *Midtballe* til sin ældste Søn, *Peter Andersen*.

Han havde den til 1871, da hans næstældste Søn, *Christian Andersen*, fik den. Den ældste Søn, *Andreas*, havde giftet sig en Gaard til i *Smøl* (*Tüchsen*, nu *Hansen*), hvorfor det blev den næstældste, der kom til at fortsætte Familietraditionerne i *Midtballe*.

Christian Andersens ældste Søn, *Peter Andersen*, overtog Gaarden efter ham i 1905, men han havde svært ved at faa det til at løbe rundt i de svære Krisetider, hvorfor den blev overladt et Familiekonsortium i 1928. Peter Andersen selv flyttede ind i sit Aftægtshus.

Familiekonsortiet fortsatte Gaardens Drift — tildels ved Bestyrere — til 1937, hvor Johan Tychsen fik overdraget Gaarden. Han var en Søn af Johan Tychsen og Hustru, Marie, i Dynt. Da hun var Søster til Peter Andersen, blev Gaarden stadig i Slægtens Besiddelse.

Petersens Gaard i Skelde By

SKE 21

Der blev tillagt denne Gaard Marker i »Betroy«, »Royum«, »Erresmoos«, »Bøjroy«, »Løgfrede« og »Langballe Ender«. Ejeren ved Udstykningen var Sandemanden *Christian Petersen*. Han var en Søn af Boelsmand Peter Petersen i Mølmark og havde faaet Gaarden i Skelde samt Sandemandsværdigheden efter sin Svigerfader, Sandemanden Peter Asmussen. Han havde haft Gaarden fra 1747, da han ogsaa havde overtaget den efter sin Svigerfader, den ældste Ejer, vi nu kender, *Lass Hansen*, der maa være kommet til Gaarden c. 1710.

Christian Petersen døde 18. Oktober 1793 efter at have været gift tre Gange. I sit første Ægteskab havde han ingen Børn, men i det andet med Christina, Datter af Boelsmand Peter Andersen, havde han en Søn, Peter, og det blev ham, der arvede Gaarden. I det tredie Ægteskab var der to Døtre, Mette Christina og Birte Agnes.

Hans tredie Kone overlevede ham og giftede sig nogen Tid efter med *Peter Jürgensen*, som saaledes blev Sættemand, til Sønnen, *Peter Petersen*, blev myndig og kunde overtage Gaarden. Dette skete i 1807, hvorefter Peter blev Gaardejer og Sandemand som sin Fader.

Han havde en lang Række Børn i to Ægteskaber, og ældste Søn af første Ægteskab, *Jørgen Petersen*, fik Gaarden i 1836.

Han havde Gaarden til 1872, hvor hans ældste Søn, *Christian Petersen*, arvede den.

Ligesom sin Bedstefader havde han ogsaa en lang Række Børn i to Ægteskaber, og som forhen fik ogsaa nu ældste Søn af første Ægteskab, *Jørgen Petersen*, Gaarden i Arv efter sin Far 1904 og havde desuden sin Stedmoder paa Aftægt i en Aarrække.

5. Landet har han Lov til at bortforpagte i 10 Aar, men da Contragten stiller sig saaledes, at den kan blive opsagt et Aar paa begge Sider, maae Interessenterne ved Opsigelsen tage imod Landet efter denne Forpagtning, som han afslutte.

6. Dette Stykke Land af Smedelandet som er overladt til Jens Jensen hvoraf han skal betale 12 Mk. aarlig falder til Byens Kasse.

7. Denne overladelser Contragt gaaer i Kraft til Nytaar 1876.

Vedtagen og underskrevet de samtlige Boelsmænd.

Skelde, den 27. December 1875.

Han har formodentlig haft den 10-aarige Forpagtningstid til Ende, for 1886 solgte Bønderne Smedelandet som foran nævnt. Det var saaledes sidste Gang, Smeden underskrev Kontrakt med Bønderne i Skelde.

I Stedet for Smedelandet købte han det Kaadnersted, som laa lige overfor og ejedes af hans Broder, Jens, saaledes at der nu til Smedestedet kom til at høre $\frac{1}{2}$ Boel og 2 Kaad.

Da Rasmus Rasmussens ældste Søn var sindssyg — han brændte saaledes sin Fødegaard af først i 1900-Tallet og kom til Slesvig, hvor han var til 1919, men kom saa hjem og døde hjemme i 1939 — blev det hans næstældste Søn, *Jørgen Rasmussen*, der efter Faderens Død i 1911 overtog Smedjen og Landierne.

Han var Smed og Gaardejer til 1944, da han gik paa Aftægt (død Februar 1945) og overlod sin hele Forretning til Sønnen *Rasmus Rasmussen*.

SKE 23 Det Kaadnersted, som sidst blev købt ind til Smedestedet, ejedes i 1778 af *Jens Christian Hansen*. Han benævnes i et gammelt Skatteregister Jens Christiansen. Han døde tidligt, og Enken giftede sig anden Gang omkring Aarhundredskiftet med *Jørgen Andersen* fra Skelde. Han blev imidlertid kun Sættemand, da der var Børn af første Ægteskab; Aartiden udløb 1808, hvor han maatte overlade Stedet til sin Kones ældste Søn af første Ægteskab, *Jørgen Jensen* (ogsaa kaldet *Hansen Juller*). I 1831 overlod han Stedet til sin Søn, *Jens Christian Hansen*. I 1832 overgik det til *Carsten Jensen*, som 1843 solgte til Gdr. *Hans Asmussen* (se SKE 25), og denne drev Stedet sammen med sin Gaard, indtil han omkring 1860 solgte det til *Jens Rasmussen Schmidt*, en Broder til Smeden. Af ham købte saa *Rasmus Rasmussen Schmidt* det omkring 1886, og siden har det hørt til Smedestedet.

Denne Gaard er kun en Halvgaard, og den fik sine Jorder udlagt i »Schelstuff« og »Langsisck«.

Før den Tid, vi her beskæftiger os med, maa denne Gaard have været ejet af en *Christian Christensen* (se SKE 22), for i Udstykningsaaet 1778 benævnes Ejeren »*Christ. Christensens Enke*«. Der er størst Sandsynlighed for, at det er Far og Mor til den næste Ejer, som hed *Hans Christensen* (ogsaa benævnt *Christiansen*). Da han ingen Børn havde, solgte han i 1811 Gaarden til *Nicolaj Thomsen* fra *Andreas Thomsens Gaard* i Overballe.

Han havde saa Gaarden i 40 Aar, hvorefter hans ældste Søn, *Andreas Thomsen*, arvede Gaarden i 1851.

Han døde i 1885, men hans ældste Søn, *Nicolaj Thomsen*, havde allerede overtaget Gaarden i 1884.

I Sommeren 1908 brændte Bygningerne, og *Nicolaj Thomsen* solgte saa Gaarden med Ruinerne til *Heinrich Tølle*, som genopbyggede Ejendommen. Selv byggede *Thomsen* sig et Hus i Haven til eget Brug.

Heinrich Tølle, der var Søn af en indvandret Teglbrænder fra Lippe-Detmold, faldt i den første Verdenskrig 1916, og Enken, *Christine Dorthea*, drev selv Gaarden videre, til hun i 1922 giftede sig med *Andreas Thomsen* fra Skeldekobbel, og han overtog saa Gaardens Drift, indtil *Heinrich Tølles Søn, Jens Tølle*, i 1942 selv kunde overtage sin Fædrengaard.

Strucks Gaard i Skelde By

Denne Gaard fik ved Udstykningen Jorder i følgende Marker: »Kallekier«, »Lang-Fiscks-Agger«, »Tredeholm«, »Schilft Toft«, »Peelburg« og »Sieversroy«.

Ejeren i 1778 var *Johann(es) (R) Asmussen Kraag*, (Søn af *Asmus Hansen Kraag* f. c. 1685), der havde overtaget Gaarden c. 1755 efter *Andreas Hansen*. *Joh. Asmuss. Kraag* var gift to Gange: første Gang med *Sibilla Ursula*, Datter af *Boelsmand Andreas Elkjer* i Skelde, og anden Gang med *Birthe Agnis*, Datter af *Boelsmand Peter Gregersen* ogsaa i Skelde.

Om Gaardnavnet »Elkjær«, som Ejendommen benævnes endnu den Dag i Dag, har noget at gøre med ovennævnte *Andreas Elkjer*, vides ikke, men Muligheden herfor kan ikke helt afvises. Skulde dette være rigtigt, har *Johann Rasmussen Kraag* giftet sig Gaarden til, og *Andreas Elkjer* og *Andreas Hansen* har været samme Person.

Johann døde 22. Januar 1801 i en Alder af 87 Aar, og hans ældste Søn af første Ægteskab, *Andreas Rasmussen Kraag*, overtog Gaarden.

I de gamle Skatteregistre nævnes ikke Tilnavnet Kraag, og de to Ejere benævnes — hvad der ikke er ualmindeligt paa de Tider — *Asmussen* og *Rasmussen* i Flæng. Endvidere noteres det for saavel Far som Søn, at de er fri for at levere Pligtkorn. Hvorfor denne Gaard havde dette Fortrin fremfor samtlige andre Boelssteder i Skelde vides ikke.

Andreas's Datter, *Ingeborg*, f. 1815, arvede ved Faderens Død den 8. Februar 1835 — han var da 85 Aar gammel — Gaarden, hvorved hendes Mand — *Hans Asmussen* fra Mølmark — i 1836 overtog Gaarden. Han fik Tilnavnet Kraag efter sin Svigerfader, idet Navnet endnu hængte fast ved Ejeren af denne Gaard.

De havde ingen Sønner, men 4 Døtre, hvoraf den ældste, *Cathrine Sofie*, i 1861 blev gift med *Hans Gregersen* fra Overballe. De købte først et mindre Sted i Blans, men solgte det og kom hjem og overtog hendes Fødegaard. *Hans Asmussen* døde i 1882, og han havde i det lange Spand af Aar, Gaarden havde været i hans Eje, bragt den godt frem. For hans Svigersøn vilde det derimod ikke gaa, saa han overlod i 1892 Gaarden til den ældste af sine 4 Børn, *Hans Gregersen jun.* For ham gik det yderligere tilbage, saa han tilsidst var nødt til at sælge Gaarden i 1904 og selv flytte til Broager, hvor han købte Lærer *Nielsens* Hus i Kirkegade.

Køberen af Gaarden var *Hans Henrik Nissen* fra Skeldegaardskobbel (se *SKE 11*). Han havde en eneste Datter, *Marie*, som, samme Aar Faderen købte Gaarden, blev gift med *Jacob Struck* fra Mølmark. Svigerfader og Svigersøn drev nu Gaarden i Fællesskab, indtil *Hans Henrik Nissen* i 1912 gik paa Aftægt, hvorefter de unge blev Ejere af Gaarden.

En Søn af *Jacob Struck*, *Hans Struck*, er siden April 1944 Forpagter.

Jens Clausens Gaard i Skelde By

Gaarden fik ved Udstykningen sine Jorder udlagt i Markerne: »Langsfisk«, »linkier«, »Erstweede«, »Mühlendammstücker«, »Kirchstieg« og »Gammel Dünt«.

Før 1778 var Ejeren *Peter Gregersen*, og han havde haft Gaarden fra 1740. Han døde, og Enken giftede sig igen med *Rasmus Iversen*, som blev Sættemand paa Gaarden 1777—97, og det var saaledes ham, der var Ejer, da Udstykningen fandt

Skelde-Kobbelskov

Efter Haandtegnning i Rigsarkivet. Udført 1829. Til Tegningen svarer en indgaaende Beskrivelse med Forklaringer af de forskellige Signaturer. Denne vil blive bragt senere under en nærmere Omtale af Kobbelskoven.

Sted. I 1797 var imidlertid den forrige Ejers Søn — han hed ogsaa *Peter Gregersen* — blevet myndig, og han overtog derfor sin Faders Gaard.

Han kunde imidlertid ikke klare sig, hvorfor han i 1814 søgte Tilladelse til at afhænde og udparcellere Gaarden og dens Jorder. Denne Tilladelse opnaaedes dog først 1816, hvorefter han afhændede Jorden paa vestre Side af Vejen til Dynt til Boelsmand *Andreas Andersen*, Midtballe, og Jorden paa den østre Side af Vejen til *Christian Jensen* (Juller), Kaadner i Skelde (se *SKE 41*). Chr. Jensen fik i sin Part Gaardens Bygninger, paa hvilke Aftægtsfolkene *Rasmus Iversen* og *Kone boede*. De fik Aftægt i alt i 17 Aar til 1814, da de døde.

Formodentlig er Chr. Jensen saa flyttet ind paa Gaarden, hvilket kan passe med, at han i en Ansøgning til Amtet kaldes Boelsmand.

Peter Gregersen selv købte en Ejendom paa Dyntmark (*Caspersens*), men boede til sidst i Dynt By i et jordløst Hus.

Andreas Andersen og *Christian Jensen* forsøgte i Aarene mellem 1814 og 1820 at faa Rentekammerets Tilladelse til at dele Gaarden i $\frac{2}{3}$ Boel og $\frac{1}{3}$ Boel, men Myndighederne trak Sagen saadan i Langdrag, at *Christian Jensen* for sin Del blev saa ked af den hele Gaardhistorie — maaske nok parret noget med de daarlige Tider lige efter Statsbankerotten — at han solgte sin Part i Gaarden til *Jens Peter Clausen*, en Søn af *Hans Clausen* paa Skeldegård og altsaa en Broder til Ejeren der, *Claus Clausen*, i 1821.

Nu drev de to Ejere Gaarden i Fællesskab. *Clausen* flyttede ind i Bygningerne og vilde i Grunden gerne ud af Makkerskabet med *Andersen*, men en fornyet Ansøgning om at maatte dele Gaarden i 1829 blev igen »sylvet« af Herredsfoged, Amt og Rentekammer, saa Enden paa Historien blev, at de to Mænd blev kede af at vente længere, hvorfor *Andreas Andersen* i 1836 solgte sin Part af Gaarden til *Jens Peter Clausen* — der altsaa nu havde hele Gaarden — og selv købte *Peter Bondsens* fallerede Gaard (det senere *Vanstedbæk*) (se *SKE 27*).

Jens Peter Clausen havde Gaarden til 1854, da hans Søn, *Hans Clausen*, arvede den.

Da han i 1872 døde, gik den videre i Arv til Sønnen, *Jens Peter Clausen*, som dog først overtog Gaarden i 1882. I de mellemiggende 10 Aar var der Bestyrer paa Gaarden, som drev den for Enken.

Jens Peter Clausen havde Ejendommen til 1927, da den nuværende Ejer, *Jens Clausen*, overtog den efter sin Far.

Ved Udstykningen laa denne Gaard i Byen omtrent overfor Gendarm-Vagtmesterens Hus i Østerballe (se Kortet). Den blev ikke tvangsudflyttet, men c. 60 Aar senere frivilligt henlagt til sin nuværende Boplads.

Den fik ved Udskiftningen sine Jorder udlagt i »Kisbeer-toft«, »Kielleballe«, »Stenruggel«, »Wandstedbeck«, »Tangager« og »Kiellingballe May«.

Ejeren gennem flere Menneskealdre havde været Sandemanden *Peter Bondesen*, f. 1707 paa Gaarden som Søn af *Bonde Hansen*, f. c. 1680. Peter Bondesen havde været gift 2 Gange og fik 5 Børn, hvoraf den yngste var en Søn, Lars, men han døde tidligt. De fire øvrige var Piger, hvoraf de to ældste var gift i Gammelgab, den tredie med Chresten Jessen og den fjerde med Peter Christensen Böttcher i Overballe.

Det blev den tredie, Cathrine Marie, og hendes Mand, *Chresten Jessen* fra Broager — Søn af Boelsmand Jes Christensen — der fik overladt Gaarden i Skelde, og han fik da hurtigt *Tilnavnet Bondesen* efter sin Svigerfader. Den gamle Sandemand boede paa Aftægt indtil sin Død 18. April 1791.

Chresten Jessen Bondesen benævnes i Broager Kirkebog »Kirche Juraten« (formodentlig noget i Retning af Kirkeværge), men dette passer ikke saa godt sammen med, hvad der iøvrigt fortælles om ham, idet det berettes, at han var gerrig og nærsom i alle Forhold. Saaledes paastodes det, at da alle Markerne m. v. blev opmaalt i Anledning af Udstykningen, gik han om Natten ud og flyttede de udsatte Markskel. Men Straffen udeblev ikke. Efter sin Død maatte han »gaa igen«, indtil Præsten fik ham manet ned i Engen ved Skoven, hvor kyndige Folk har kunnet paavise Stedet, hvor han maatte ned.

Han døde, kun 55 Aar gammel, i 1795, og Enken drev saa Gaarden videre til omkring Aarhundredskiftet, hvor Sønnen, *Peter Jessen kaldet Bondesen*, overtog Gaarden ved Myndighedsalderen.

Han passede imidlertid slet ikke sin Gaard, men rejste — flot kørende — ud med Kone og Børn og lod det hele passe sig selv hjemme. Han var en stærk Svire- og Spillebroder, som var ligeglad med Gaarden og dens Drift, hvorfor det naturligtvis ogsaa maatte ende galt.

Laan, Veksler og Indførelser i Ejendommen hørte til Dagens Orden — hans Folio i Skyld- og Panteprotokollen havde til sidst 12 Gældsposter indført til en samlet Sum af c. 2700 Rbd., hvilket var mange Penge dengang — saaledes at han for at skaffe Dækning maatte sælge ud af sin Ejendom.

Efter Ansøgning fik han i 1812 Tilladelse til ved Auktion at bortsælge 6 Parceller, hvilket skete den 7. April 1812.

Han solgte 4 Tønder — kaldet Kirsebærtøft — til Nic. Thomsen (nu Tølle) og 3 smaa Parcelles i Stenriffel paa hver 1—2 Tdr. Ld., samt to Parcelsteder paa hver 6 Td. Ld. (De sidste til sin Bror (nu Dinsen) (se SKE 29) og til Chr. Jensen fra Jens Clausens Gaard (se SKE 28).

Dette hjalp noget paa de slunkne Finanser. Men det var i det lange Løb ikke nok. Han fortsatte i det engang givne Spor indtil 1834, da det ikke gik længere. Han blev erklæret fallit, og Kreditorerne overtog Gaardens Stamparcel paa 28 Tdr. Ld.

Hovedkreditorerne var *Mats Lorenzen* og *J. G. Kusch*, Sønderborg, men disse søgte hurtigst muligt at faa Gaarden afhændet.

Det lykkedes at finde en Køber i Boelsmand *Andreas Andersen*, Midtballe, (se SKE 20 og 26) som i 1836 overtog Gaarden og i 1840 flyttede den ned til Vandstedbæk, hvor den nu ligger. Sin Gaard i Midtballe overlod han til sin ældste Søn, der netop var blevet gift, og selv var han ikke ældre, end at hans yngste Søn, *Andreas*, fødtes i Vandstedbæk.

Han døde 1852, og da Sønnen, *Christian Andersen*, som skulde have Gaarden, ikke var gammel nok, udforpagtedes den i et Par Aar til *Nis Skov*, senere Gæstgiver i Broager.

Ved Myndighedsalderens Indtrædelse overtog *Christian Andersen* Gaarden. Han blev i 1872 udnævnt til Kommuneformand for Skelde og døde i 1880.

Da Enken ikke ønskede at drive Gaarden, men gerne vilde have et mindre Landsted, byttede hun Ejendom med *Jens Peter Clausen* (Brorsøn til Hans Clausen paa Hjemstedet i Skelde By) (se iøvrigt *Jens Andersen* i Skelde Kobbel), som havde et mindre Sted i Skeldegårdskobbel.

Han ejede nu Vandstedbæk til 1895, da han solgte den til *Christian Christensen Schmidt* (se SKE 38) og selv købte Gaarden i Overballe (se SKE 12).

Chr. Christensen Schmidt havde Gaarden til 1920, hvor han overdrog den til Sønnen, *Hans Schmidt*, den nuværende Ejer. Han havde haft Ejendommen i Forpagtning siden 1912.

Denne Ejendom er Parcel Nr. 5 af Peter Jessen Bondsens Gaard, der udparcelleredes 1812 (se SKE 27).

Køberen var Kaadner *Christian Jensen* i Skelde (se SKE 41), som fik de 6 Tdr. Land for 100 Rdl. cour. pr. Td. Han havde Tilnavnet Juller, fordi hans Fader havde været Hjulmager.

Han maa have været en driftig Mand, for han havde oprindeligt sit Kaadnersted i Byen, men dette var ham ikke nok, for det var ham, der var med i Forpagtningen af Peter Gregersens Gaard (se *SKE* 26), som varede de c. 20 første Aar af forrige Aarhundrede.

Der er Mulighed for — ja stærk Sandsynlighed for — at det har været ham, der har beboet Gregersens Sted i Aarene mellem 1814 og 1821, da Gregersen var flyttet til Dyntmark, og Rasmus Iversen var død.

Men da Forpagtningen ophørte, byggede han sig et Hus paa sin Jord i Vandstedbæk og flyttede herved 1829.

Christian Jensen var gift med Maren Andersen (en Søster til Sebbe Andersen paa Smølmark), og med hende havde han 6 Børn — 5 Dreng og 1 Pige. Maren døde imidlertid 1828, saaledes at han, da han i 1832 atter vilde gifte sig (med en Datter af Marcus Hammer fra Iller, Marie Dorthea, Enke efter en vis Carstensen) maatte skifte med sine Børn.

Skiftet bestemte, at Sønnerne »saa snart de bliver myndige eller kommer i Brød« skal have:

»En Egetræskiste med Laas og malet med Oliefarve«, og Datteren, »saa snart hun kommer i Brød eller iøvrigt har det nødtigt«, skal have:

En Egetræskiste foruden en fuldstændig daglig Seng med fire Sengelagener«.

I det andet Ægteskab fik han endnu 2 Børn — 1 Dreng og 1 Pige.

1853 gaar Christian Jensen paa Aftægt og overlader Ejendommen til den tredieældste Søn, *Philip Jensen*. Den ældste, Hans, fraskrev sig sin Førstefødselsret for 100 Rdl., og Philip forpligtede sig til at tilbygge en 2 Fags Aftægtsbolig i den vestre Ende af Huset.

Philip overlod Ejendommen til sin Søn, *Christian Jensen*, i 1890 og levede selv paa Aftægt i to Aar, hvorefter han døde.

Christian Jensen havde Stedet til 1944, da han døde, men allerede i 1930 havde hans Datter Mathilde og Svigersønnen, *Nicolaj Peter Toft*, faaet Ejendommen i Forpagtning. Efter Christian Jensens Død blev de Ejere af Stedet.

Dinsen.

SKE 29

Denne Ejendom er Parcel Nr. 6 fra ovennævnte Udparcel-
lering.

Køberen paa Auktionen var en Broder til Ejeren, *Jes Jes-
sen Bondsen*. Hvor længe han har haft Ejendommen er usik-
kert, men i 1836 er det *Jürgen Nicolaj Jensen*. Om han er

identisk med den Person, som kaldes »æ Husommer« (muligvis fordi han var fra Husum) er uvist, kun berettes det, at en saadan skal have haft Stedet op mod 1845. Omkring dette Tidspunkt flyttede nemlig den efterfølgende Ejer, *Hans Lassen*, ned paa sit Land og byggede Huset der. Der skal ikke have været Bolig hernede før. Ejerne havde boet i den Ejendom, som nu ejes af Gendarm Mikkelsen (s. d.)

Lassen byggede Huset 1847, men solgte i 1850'erne til *Tøge Tychsen* fra Skeldegaaardskobbel. (Se *SKE* 53).

Han overlod i 1890'erne Stedet til sin Søn, *Hans Tychsen*, der havde det til 1920, da han solgte det til *Jens Henningsen*, der imidlertid snart flyttede til Skelde, da han blev Brugsforingsuddeler. Han overlod Ejendommen til sin Datter, Cathrine, og Svigersøn *Otto Mathiesen*. De havde Stedet til 1928, i hvilket Aar de købte Mølskov. Saa solgte de Ejendommen i Vandstedbæk til den nuværende Ejer, *Julius Dinsen*, fra Tønderegnet.

Mølskov

Denne Gaard laa inden Udflytningen mellem Tølles Gaard og Christensens Inderstested paa højre Side af Vejen (se Kortet). Den flyttedes ud til nordre Skeldemark til sin nuværende Plads og fik sine Jorder anvist i »Gammeldünt«, »Seleroy«, »Torfkühlen«, »Düeroy«, »Øster og Vester Möllweg«, »Thür Eng«, »Möhlschau« og »Schauland«.

Som nævnt foran fik Gaarden tillagt et noget større Stykke Land, da Jorden her var daarligere end paa den øvrige Del af Skelde Bys Jorder.

Ved Udstykningstiden sad Aftægtsmand *Thomas Johansen* paa Gaarden. Han var født 1713 som Søn af Johan Petersen. Thomas Johansen havde haft Gaarden fra omkring 1750, hvor han havde overtaget den efter *Peter Petersen*.

Ejeren i 1778 var Thomas Johansens Søn, *Johan Thomsen*, og han var paa det Tidspunkt en forholdsvis ung Mand med en god Portion Initiativ. Han forsøgte sig med Teglværksdrift paa en Parcel af Skrækkehøj (se *SKE* 10), som han købte 5 Tdr. Land af ved Udparcelleringen i 1799. Men Teglværket vilde ikke gaa, hvorfor han — sammen med Aftægtsmanden paa Røjhus, Peter Petersen Suurløkke, — flyttede Teglværket hen paa sin egen Jord paa Stranden lige Nord for det nuværende »Spar Es«. Her gik det heller ikke, hvorfor Teglværket blev solgt og nedbrudt til Flytning (se *SKE* 32).

I det hele taget havde Johan Thomsen mange Ting at passe, saa mange, at han knapt fik Tid til at passe sin Gaard. Han havde derfor svært ved at klare sig og benyttede saa den kendte Fremgangsmaade for at skaffe Balance: at udparcel-
lere.

I Oktober 1816 fik han Rentekammerets Tilladelse til at foretage en Udparcellering paa 9 Tdr. Ld., men han frasolgte 16 og købte saa i Stedet 7 Tdr. af Nabogaarden Stensig.

Dette skaffede ham en Mængde Vrøvl med Myndighederne, men Herredsfoged Prehn anbefalede Rentekammeret at lade ham gøre det, da han var i svær Pengeforlegenhed — dette maaske ogsaa i Forbindelse med de meget trykkende Tider for Landbruget efter Statsbankerotten og Krigen med England — og den foretagne Udparcellering fik da Lov til at staa ved Magt.

Vedrørende denne Udparcellering er der den Mærkværdighed, at 20. Oktbr. 1819 frasælges 4 Parceller, men den 12. Marts 1820 sælges 5 Parceller, hvoraf de 3 er de samme som ved første Bortsalg. Det ser ud, som Johan Thomsen har maattet sælge i to Omgange af Hensyn til Tilladelsen fra Rentekammeret, der netop kom — for den udvidede Dels Vedkommende — mellem disse to Tidspunkter.

Parcelkøberne var Inderste Mathias Hansen, Boelsparcel-
list Christian Christensen Gärtner, Sande- og Boelsmand Poul Jensen, Dynt, Inderste Jacob Iversen og Aftægtsmand Peter Petersen Suurlykke (se efterfølgende Parcelsteder).

Og saa hjalp det hele dog ikke. Kort derefter maatte han sælge Stamparcellen for 3200 Rd. til *Bendix Pachmann* fra Sønderborg.

Johan Thomsen sad nu sine sidste Aar som Aftægtsmand i Skelde, og han døde 15. Maj 1824.

Bendix Pachmann havde været Forvalter paa Sønderborg Ladegaard, og hans Kone var fra Nejs. Han morede sig og blev en Del fortrukken. Mangan en Rus hentede han sig hjem fra Skelde Kro, og engang paa Tilbagevejen fra et Gilde faldt han og blev liggende paa Tangager ved Vanstedbæk. Hans Lassen, der var paa Grævlingejaagt, antog ham for Vildt og skød ham et Skud Hagl bagi. Bendix Pachmann kom sig efter denne Tur, men han havde Mén deraf alle Dage.

Da han ingen Børn havde, gik Gaarden i Arv til (eller købtes af) Konens Søstersøn, *Hans Jebsen*, fra Skeldemark. Det maa formentlig være sket omkring 1840.

Hans Datter, Mette Marie Jebsen, arvede Gaarden i 1853, men var ikke myndig. Enken, Cathrine, f. Gregersen, Overballe, giftede sig igen med *Jørgen Hansen* 1855 (Broder til Chr. Hansen, Nejs), som saaledes blev Sættemand, til Mette Marie blev voksen.

Hun giftede sig med *Peter Andersen* fra Skelde Midtballe i 1872, hvorefter de unge overtog Gaarden.

Da de kun havde to Døtre: *Cathrine*, gift paa Krammark, og *Marie*, gift paa Wolffsgaard i Gammelgab, solgte han i 1908 Gaarden og flyttede til Broager.

Peter Andersen havde, inden han solgte, betinget sig, at Gaarden ikke blev udstykket, og han vilde derfor ingen Ejendomshandlere have til at overtage den. Men Ejendomshandlerne *Schmidt* og *Clausen* fra Kjær narrede ham, saa de fik fat i Gaarden, hvorefter de straks gav sig til at »slagte« den. *Tychsen* fik 5 Tdr., *Christensen* 2 Tdr., *Thomas Brock* 3 Tdr. og *Lehmann* fik 8 Tdr. Land. Stammen, der nu kun var paa 38 Tdr. Ld., solgtes derefter til *Nis Nielsen* fra Kajnæs.

Nis Nielsen havde Ejendommen til 1912, da han solgte den til *Peter Høeg* fra Harreslev ved Flensborg. Han havde den i 7 Aar til 1919, da den solgtes til *Christian Struck*. Han havde den dog kun i 3 Aar, saa overgik den til *Mathias Hansen*, der havde den til 1927. I Efteraaret 1927 brændte Gaarden, og *Mathias Hansen* solgte Brandtomten m. v. til *Otto Mathiesen*, der genopbyggede Bygningerne 1928 om Foraaet, men samtidig frasolgte han c. 20 Tdr. Land (se Parcelstederne).

Han beholdt dog kun Ejendommen til 1930, da han solgte til den nuværende Ejer, *Hans Hansen*, fra Kegnæs med et Tilliggende paa c. 18 Tdr. Land.

Mølskovs Parcelsteder

Hans Tychsen.

Denne Ejendom oprettedes ved den foran beskrevne Udparcellering 1816. Køberen var *Christian Christensen Gärtner* fra Dynt, Søn af Boelsmand *Johan Christensen Gärtner* (død 24. Januar 1819). Parcelen var paa knapt 5 Tdr. Ld., og Udparcelleringen fandt Sted i 1820 — efter Tilladelse af 1816 — saa man forhastede sig ikke dengang.

Han havde Stedet til omkring 1835, da hans Søn, *Johan Christensen Gärtner*, overtog det.

Det var sikkert ikke blot af Navn, men ogsaa af Gavn, at disse Ejere førte Gärtner-Navnet, for de drev Gärtneri paa saa godt som hele Ejendommen, hvilket er fortsat gennem Generationer og af forskellige Ejere helt op i en forholdsvis moderne Tid.

I 1853 solgtes Ejendommen til *Hans Tychsen* fra Skeldegaardskobbøl (se SKE 53), og den nye Ejer fortsatte saavel Gärtneriet som ogsaa noget almindeligt Landbrug.

Han havde kun en Datter, Maria, som efter Faderens Død giftede sig med sin Farbroder Tøge Tychsens Søn, *Peter Tychsen*, men selv døde hun ret snart, og han giftede sig igen. Af første Ægteskab var der 7 Børn, af andet ingen.

I 1918 døde Peter Tychsen, og hans ældste Søn, *Hans Tychsen*, var Arving til Ejendommen. Han var imidlertid i engelsk Fangenskab efter første Verdenskrig, saa først da han kom hjem i 1919, kunde han overtage sin Arv. Han ejer Stedet endnu (1945).

Jørgen Lehmann.

SKE 32

Begyndelsen til dette Steds Oprindelse skal vist allerede søges tilbage i den Omstændighed, at den oprindelige Ejer af Jorden omkring Udflytningstiden, Johann Thomsen, sammen med Ejeren af Skrækkeshøj, Christen Jensen Schmidt, og Sættemanden paa Røjhus, Peter Petersen, kaldet Surlykke, havde et Teglværk paa Skrækkeshøjs Jorder i Fællesskab. Leret duede imidlertid ikke, saaledes at da Christen Jensen Schmidt i 1799 udparcellerede Dele af sin Ejendom og selv flyttede til Angel, købte de to andre Kompagnoner den Parcel, hvorpaa Teglværket var beliggende, nedbrød Teglværket og flyttede det hen paa Johann Thomsens Land ved Stranden et Stykke Nord for det nuværende »Spar Es«.

Det nøjagtige Tidspunkt for denne Flytning kan ikke siges, men det maa have været mellem 1799 og 1806, for i sidstnævnte Aar er der oprettet Kontrakt mellem de to Teglværksejere og Philip Müller paa Stensig om Land til Teglværket, som formentlig har skullet bruge mere Land omkring sig til at grave Ler i. Det synes dog iflg. Kontraktens Ordlyd, som om Teglværket da allerede har ligget der nogen Tid uden Kontrakt. Ligeledes viser denne, at der fra Mølskov tillagdes Værket 7 Tdr. Land og fra Stensig godt 3 Tønder.

Imidlertid gik Teglværksdriften heller ikke her — det gjorde Landbruget forøvrigt heller ikke — for Johann Thomsen, saa han fik i 1816 Tilladelse til at udparcellere 16 Tdr. Ld. af sin Ejendom.

Peter Petersen købte en lille Parcel paa en god Tønde Land, og Inderste *Jacob Iversen* købte en anden paa godt 3 Tønder.

Selve Teglværksdriften blev nu opgivet — den gik vist fallit — og en Del af Materialerne flyttedes ud paa Dyntmark, hvor man atter forsøgte et Værk oprettet. Da Leret paa Øst-siden af Broagerland nu engang ikke egner sig til Teglværksdrift — men det vidste man altsaa ikke den Gang — gik det

heller ikke her, og Værk og Materialer flyttedes over paa Vestsiden og danner nu Grundstammen til Teglværket »Cathrinesminde« i Mølmark.

I 1819 solgte Peter Petersen sin Part af Jorden til Jacob Iversen, som efterhaanden fik samlet sig en Del Land sammen, saa meget, at han havde et lille Landsted. Derfor byggede han et nyt Hus oppe paa Jorden et Stykke fra Stranden — det nuværende Lehmanns — og flyttede herop.

Han døde imidlertid forholdsvis tidligt, saa hans Kone, Anna Cathrine, giftede sig igen med *Jes Clausen* (Jes aa æ Teglgaard).

Jacob Iversens Datter, Cathrine Marie, arvede Ejendommen. Hun var gift to Gange, sidst med *Jens Iversen* fra Avnbøl, med hvem hun bl. a. fik Sønnen *Frederik Iversen*, som siden arvede Stedet.

Han giftede sig med Jørgen Lehmanns Søster i Skeldekobbøl, men de fik ingen Børn, hvorfor Jørgen Lehmanns Søn, *Nicolaj Lehmann*, da Frederik Iversens Kone var død i 1886, paa billige Vilkaar byttede Stedet i Skeldekobbøl, som han imidlertid havde arvet, med Ejendommen paa Nordre Skelde-mark, hvor han saaledes rykkede ind som Ejer. Frederik Iversen flyttede til Skeldekobbøl (s. d.)

Nicolaj Lehmanns Søn, *Jørgen Lehmann*, fik Stedet efter ham den 1. April 1910, og han er stadig Ejer. Han har gennem Aarene ombygget og forbedret Ejendommen meget, ligesom han har købt mere Jord ind til Stedet ved flere Lejligheder, saaledes at det nu er en Ejendom paa c. 21 Tdr. Land.

SKE 33

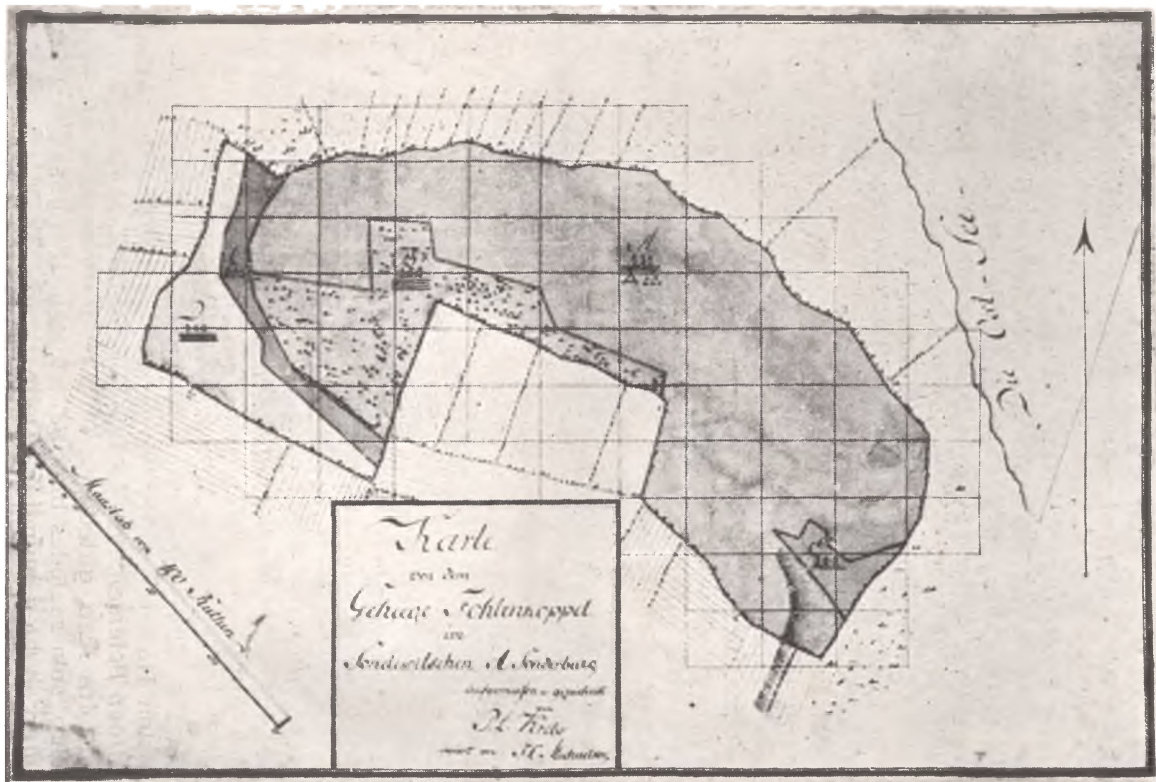
Hansens Parcelsted.

Ude i den fjerneste Krog af Mølskovs Jorder købte *Mathias Hansen* en Parcel paa c. 3—4 Tønder Land. I de gamle Papirer fra 1820 benævnes Stedet »i Skoven«, saa der har sikkert dengang været endnu mere Skov, end der er i Dag, trods det at der stadig er meget Krat og Smaaskov paa disse Kanter.

Paa et Tidspunkt omtrent samtidig med Mølskovs Udparcellering foretoges ogsaa en Udstykning paa Stensig, hvor Math. Hansen ogsaa købte en Parcel. Denne stødte op til den, han allerede havde.

Han havde kun en Datter, Anne Margrethe, som blev gift 1819 med *Joachim Hartvig Petersen* fra Broager (f. 1786, d. 1865).

De overtog det samlede Landsted i 1820, idet de dog allerede i en Aarrække havde hjulpet hendes Far med Arbejdet.

Skelde-Folekobbel

Efter Haandtegnung i Rigsarkivet. Udført i 1829. Til Tegninger svarer en indgaaende Beskrivelse med Forklaringer af de forskellige Signaturer. Denne vil blive bragt senere under en nærmere Omtale af Folekobbel.

De havde deres eget Hjem paa Stensigparcellen, mens Math. Hansen stadig boede »i Skoven«.

1866 overtog en Søn af Joachim og Anne Margrethe, *Christian Carl Petersen*, Ejendommen, og han blev boende i sine Forældres Hus, hvorimod han frasolgte sin Bedstefars Hus med lidt Land til. Moderen havde han hos sig paa Aftægt.

Køberen var *Johan Peter Petersen*, der var gift med Anna Sophie Andersen. Hun havde været gift før og havde en Søn, Jørgen, og en Datter, Christina Marie, i første Ægteskab. Efter sin første Mand ejede hun et Inderstested i Skelde, som gik i Arv til Sønnen, og det ny erhvervede Sted paa Nordre Skeldemark gik derfor i Arv til Datteren, da der ingen Børn var i andet Ægteskab.

Christina Marie giftede sig med *Rasmus Peter Henningsen* (kaldet Jyllænder, fordi han var tilflyttet fra Aalborg), og han blev saaledes Ejer af Stedet.

Rasmus Jyllænder arbejdede som Daglejer, da Landstedet var for lille til at leve af, og hans Søn, *Hans Peter Henningsen*, hjalp ham. Et af deres Daglejerarbejder var at tærskes for Folk, hvorfor Hans Peter som Regel gik under Navnet »Hans Tæ'ske'«.

Rasmus Jyllænder døde i 1881, og Hans Peter overtog Ejendommen, men Forholdene blev ham dog efterhaanden for trykkende, hvorfor han den 21. Maj 1892 rejste til Amerika. (Vedrørende Ejendommen: se under Stensig).

Stensigmose

Denne Gaard har ogsaa — ligesom den forrige — ført en omtumlet Tilværelse.

Den laa før Udflytningen i Skelde By mellem Kroen og det nu opfyldte Gadekær (se Kortet) og flyttedes ud til Nordre Skeldemark til sin nuværende Plads. Sin Jord fik den anvist i »Nieschau«, »Lüsbroede«, »Steensieck«, »Eskebeck«, »Eske-roy«, »Haustede« og »Schouland«, og Ejeren ved Udflytningen var *Philip Christian Müller*. Han havde faaet Gaarden efter sin Far, *Christen Hansen Müller*.

Christen Hansen Müller havde overtaget Gaarden i 1730 efter *Jørgen Petersen*, men han døde saa tidligt, at hans Enke, Catharina fra Ærø, giftede sig igen med *Johannes Andersen* fra Skelde, som saaledes blev Sættemand, til Børnene af første Ægteskab blev myndige. Dette skete i 1778, hvorefter Philip overtog sin Fædrearv med sin Stedfader og Mor paa Aftægt. Johannes Andersen døde 1803, Catharina i 1806, 81 Aar gammel.

Philip Christian Müller var Sandemand i en Aarrække og i det hele taget en særdeles agtet Mand i Sognet. Da han blev gammel, solgte han i 1807 Gaarden til *Bendix Clausen*, en Kromandssøn fra Stenderup. Han blev gift med Dorte Marie Pechmann, og hendes gamle Far, Mathias, flyttede med ind paa Gaarden som Aftægtsmand. Bendix Clausen frasolgte nogle Parceller, hvoraf Mathias Hansen, som allerede havde købt Parceljord fra Mølskov, fik et Stykke. (Se SKE 33). Bendix Clausen havde flere Sønner, hvoraf een, Mathias, døde som Følge af en Løbskkørsel kun 24 Aar gammel, og en anden, Claus, arvede Gaarden omkring 1830. *Claus Clausen* kunde imidlertid ikke faa Gaarden til at svare sig, hvorfor han forsøgte Udparcelleringsvejen. Ved Tilladelse fra Rentekammeret af 30. Marts 1830 udparcelleredes c. 25 Tdr. Land i 5 Parceller. Heraf solgtes Størstedelen til Mølskov (se SKE 30), men baade Gorrisens Kaadnersted og nuværende Lehmanns Parcelsted fik betydelige Tillæg (se SKE 32 og 46).

Det har dog vist alligevel ikke været nok for at faa Balance, saa 1836 sælger han selve Stammen til *Christian Peter Lützen*.

Han havde Gaarden til 1864, da han solgte den til *Peter Mathiesen* (kaldet Skak) fra Traasbøl. Han blev her imidlertid kun til 1872, da han solgte til Sættemanden paa Nabogaarden, *Jørgen Hansen*.

En Datter af ham, Cathrine, arvede Gaarden sammen med sin Mand, *Jens Andersen*, Skelde Midtballe (en Bror til Peter Andersen paa Mølskov), og de overtog den i 1881.

Jørgen Hansen fik derefter Aftægt baade fra Mølskov og fra Stensig.

Jens Andersen havde Gaarden til sin Død i 1920, hvorefter Enken endnu drev den i 2 Aar, før hun solgte den.

Køberen var *Johannes Jensen* fra Møen, men han havde kun Gaarden fra 1922 til 1923, hvorefter han rejste bort igen og overlod et Ejendomsmæglerfirma at sælge den videre.

Firmaet, der var fra Mommark, Sønderborg og Faaborg, solgte til *Jep Lorenzen* fra Møgeltønder, men han var der ikke engang saa længe, at han naaede at faa Skøde paa Ejendommen.

Saa maatte Firmaet atter overtage Gaarden, indtil de kunde finde en ny Køber. Imens havde de forskellige Bestyrere.

I 1926 solgtes saa Ejendommen til *Jørgen Davidsen og Hustru*, efter at 15 Tønder Land var frasolgt: 12 til Lehmann og 3 til Thomas Brock. De fik Gaarden lige op til den svære Landbrugskrise, saa de kunde ikke klare sig længere end til 1931, da *Laanekassen for Sønderjylland* overtog Gaarden som ufyldstgjort Panthaver. I 1932 solgtes endelig til de nuværende Ejere *Nicolaj og Kathrine Clausen*.

Stensigs Parcelsteder*Hans Hansen.*

Paa et tidligt Tidspunkt — i hvert Fald før 1812 — frasolgt et Parcelsted længst mod Nord af Stensigs Jorder — som nævnt under Mølskovs Parcelsteder — og Køberen var *Mathias Hansen*. Hans Svigersøn, *Joachim Hartvig Petersen*, opførte Huset paa Grunden og efterlod Ejendommen til sin Søn, *Christian Carl Petersen*. Han havde kun en Datter, Birgitte. Hun giftede sig med *Andreas Andresen* fra Broager, (en Ejendom paa det Sted, hvor nu Købm. Chr. Hansen ligger).

Han købte Naboejendommen (Hans Tæ'ske's) ind til sin, da Hans Henningsen rejste til Amerika, og den oprindelige Landejendom var saaledes atter samlet.

Omkring Aarhundredskiftet solgte han det hele til *Nis Nielsen* fra Kegnæs, som dog kun havde Ejendommen i kort Tid, før han solgte til Købmand *M. Zachariassen* i Skelde.

Denne solgte i 1912 til *Hans Th. Hansen* fra »Skovfogedstedet« overfor Skeldeggaard. Han havde Stedet til 1931, da han solgte til *Eduard Krogh* fra Als.

Af senere Ejere kan nævnes *Peter Hansen* og *Schnor* fra Arbejdsanstalten i Ulkebøl, og nu er Ejeren *Færgemand Olsen* i Egersund.

Jorden er (1945) udforpagtet til Clausen fra Stensig, og Huset beboes af en Hinze.

Friedrich Friedrichsen.

Efter Mølskovs Brand 1927 solgte den nye Ejer, *Otto Mathiesen*, 1928 c. 20 Tønder Land fra Ejendommen til *Friedrich Friedrichsen*, der havde været Bestyrer paa Gaasbjerg.

Friedrichsen byttede derefter med 3 Tønder Jord fra Stensig, hvorpaa han opførte en ny Ejendom. Han er stadig Ejer af Stedet.

Kaadnerne

Skelde havde 10 Kaad, hvoraf oprindeligt eet, senere endnu eet, hørte til Smedestedet (se *SKE 22*), og eet var Frikaad, disse var:

1. Jens Jensen.
2. Chr. Jørgensen, Overballe.

3. Skelde Kro.
4. Thomsen ved Krydset.
5. Maskinbygger Jacobsen.
6. Et Kaad paa Brugsforeningens Plads.
7. Jens Andresen ved Mejeriet.
8. Smedekaadet.
9. Det andet Smedekaad.
10. Frikaadet paa Skeldemølleдам.

Hertil kom saa efter 1863 to nye Kaadnersteder oprettet paa Gamle Boels Boplads.

11. Jens Jacobsen.
12. Christian Mathiesen.

Kaad Nr. 1

SKE 37

Før Udstykningen ejedes dette Kaad af *Hans Asmussen Kraag*, men omkring 1755 overtoges det af *Nicolaj Johansen*. Han fik ved Udstykningen sin Mark udlagt i »Schelstuff«, men beholdt kun Stedet til 1793. da han solgte til *Peter Jensen*. Da denne blev gammel, vilde han gerne sælge og fandt en Køber i den næstældste Søn i Midtballe, *Nis Andersen*, der overtog Kaadet ved Købekontrakt af 8. Oktober 1820.

Der var imidlertid Initiativ i ham, saa det varede ikke længe, før han syntes, Kaadet var for lille, og han begyndte at se sig om efter noget større.

I Gammelgab paa nuværende Peter Andersens Gaard sad Gaardejer Christian Christensen Schmidt, men han sad haardt i det, og da Nis Andersen var ret velhavende, foreslog han Christian Schmidt, at de skulde bytte Ejendomme. Hvad de saa gjorde. Nis Andersen kom til Gammelgab 1821 (s. d.) og *Christian Christensen Schmidt* rykkede ind paa Kaadnerstedet i Skelde.

Han havde nu Ejendommen til 1844, hvor hans Søn, *Tyche (Tøge) Christensen Schmidt* overtog Stedet.

I de første Par Aar havde han lidt Krohold til Stedet, men det faldt senere bort.

Hans ældste Søn, *Hans Adolf Christensen Schmidt*, arvede Stedet 1880, og han udvidede det en Del ved Tilkøb.

Da han var barnløs, solgte han 1899 til *Andreas Jensen*, der mærkeligt nok kom fra Naboejendommen til den Ejendom, hvorfra hans egne Forfædre i sin Tid var kommet (Diabelez, Gammelgab).

Andreas Jensen havde to Sønner, hvoraf den ældste, *Jens Jensen*, overtog Ejendommen i 1909. Han overlod igen sin yngste Søn, der ogsaa hedder *Jens Jensen*, Stedet i 1940.

SKE 38

Den gamle Grynmølle ved Dyntvej.

Da Jorden og Bopladsen, som Grynmøllen ligger paa, tidligere har hørt til Kaad Nr. 1, tager vi denne Ejendom med her.

I 1878 opførte en yngre Søn af Tyche Christensen Schmidt, *Christian Christensen Schmidt*, et Hus paa det Stykke Land, han havde faaet overladt. Han indrettede straks en Boghvedegrynmølle for Hestekraft og købte senere en Del Land ind til Stedet af det da ophævede Smedeland.

I 1895 solgte han Grynmøllen til *Jes Andresen* og købte Ejendommen i Vanstedbæk (se SKE 27).

Jes Andresen (Grynmøller) havde Ejendommen til 1912, da han solgte til *Peter Mathiesen* fra nuværende Johnsens Sted i Skeldekobbøl, og han solgte den til Gaardejer *Jens Clausen*, der nu ejer den. Han har lagt Landet til sin Ejendom og lejer Huset ud.

SKE 39

Kaad Nr. 2

I en lang Aarrække før Udstykningstiden ejedes dette Kaad af *Jens Asmussen*. Han var født 1717 i Skodsbøl som Søn af Inderste Hans Ohlsen. Han havde været gift to Gange og havde en Række Børn i begge Ægteskaber. Af første Ægteskab med Marie, Datter af Boelsmand *Christian Petersen* i Gammelgab havde han bl. a. en Datter, *Engeburg*, som blev gift med *Lorens Petersen*. De overtog Ejendommen 1778 og havde hendes Far paa Aftægt, til han døde i Maj 1796.

Det blev derfor *Lorens Petersen*, som var med ved Udstykningen, og han fik sin Mark anvist i »Langseefeld«.

Han drev Kaadet til c. 1810, hvor han overlod det til sin Søn med *Engeburg* — han havde været gift en Gang før — *Jens Christian Petersen*.

Omkring 1825 solgte han Kaadnerstedet til *Jürgen Christensen*, kaldet Provst, fordi han havde tjent hos Provsten i Broager.

Han havde en Datter, *Ellen*, som giftede sig med *Andreas Nissen* fra Gammelgabsmark. De havde kun Stedet ganske faa — maaske kun et enkelt — Aar, idet de solgte det i 1846 til *Christian Jørgensen* og selv rejste Vester ud.

Christian Jørgensen havde en Række Børn, der dog alle flyttede bort fra Byen, hvorfor han i 1909 solgte sin Ejendom til *Peter Clausen* og *Andreas Iversen*, sine to Naboer.

Disse delte Landet imellem sig — Huset tilfaldt P. Clausen — men Christian Jørgensen skulde selv have Lov at bo i det sin Levetid ud.

Det kan tilføjes, at han var Veteran fra Krigen 1848—50 og havde som saadan en aarlig Understøttelse fra den danske Stat. Han døde i 1913 over 90 Aar gammel.

Kaad Nr. 3

SKE 40

Ejeren af det Kaad, som danner Kærnen i Krostedet, var, før Udstykningen fandt Sted, *Peter Hansen*. I 1778 overlod han Ejendommen til sin ældste Søn, *Hans Petersen*, der fik sin Jord anvist i »Langfisck«. Hans Petersen var født 1743 og havde i sit Ægteskab 5 Børn. Den ældste af disse, *Peter Petersen*, overtog Ejendommen i 1808 med sin Far paa Aftægt. Hans Petersen døde 6. Februar 1814.

Peter Petersen drev Kroen med tilhørende Høkeri samt Landbruget til et Tidspunkt omkring 1830—40, da hans ældste Søn, der ogsaa hed *Peter Petersen*, overtog Virksomheden.

Han døde imidlertid ret ung i 1843, hvorfor Enken, *Grethe*, f. *Clausen*, giftede sig igen.

Sættemanden var *Peter Andresen*, som saaledes blev Ejer, indtil Peter og *Grethe's* Datter, *Anna*, blev voksen. Dette Tidspunkt indtraf 1861, da hun giftede sig med *Christian Thomsen* fra Gammelgab.

Deres Datter, *Margrethe*, giftede sig med Mejeribestyreren paa Skelde Mejeri, *J. P. Jensen*, og han købte saa Kroen med alt Tilliggende, hvorefter han opgav Mejerivæsenet.

Allerede 1908 solgte de til Mejeribestyrer *J. Sønnichsen*, der ligesom sin Forfænger havde været Bestyrer paa Skelde Mejeri. Han havde dog kun Stedet i to Aar, saa solgte han til Gaardejerne *Peter Andersen*, *Midtballe*, og *Christian Christensen*, *Borre*.

Disse solgte nu det meste af Landet (c. 18 Tdr. Land) fra, og Høkeriet overlodes til Købmand *Zachariassen*, hvorimod selve Kroen blev drevet videre af *Sønnichsen* som Forpagter indtil 1912.

Dette Aar solgtes Kroen til *Niels Gram*, som dog allerede Aaret efter solgte til den nuværende Ejer, *Mads Holm*.

Før Udstykningen hed Ejeren *Andreas Petersen*. Der har intet kunnet oplyses om ham udover, at han maa have haft Stedet fra c. 1740 og have afstaaet Kaadet nogle faa Aar før Udstykningen.

I 1778 er Ejeren *Christian Jensen*, der var Hjulmand. Han fik sin Mark udlagt i »Bøjrrøj«. Han døde imidlertid allerede 1779 efterladende sig Enke, Maren, fra Nybøl, og to Børn: Margrethe Marie og Chresten. Margrethe Marie blev siden gift med Boelsmand Philipp Sibbesen i Overskov, og Chresten skulde overtage Stedet hjemme. Men da han ikke var myndig endnu, fortsatte Moderen Driften. Hun giftede sig i 1784 med *Hans Erichsen*, som altsaa blev Ejer, til Chresten blev myndig.

1803 døde Hans Erichsen efterladende sig en Datter, Synnet, der siden blev gift med Boelsmand Jürgen Hattesen, og Maren, der nu var Enke for anden Gang, førte nu Driften videre til 1809, hvor *Chresten Jensen* overtog sin Arv efter Faderen.

Christen Jensen havde nu Stedet til Juni 1818 (se SKE 26), da han solgte det til en Søn af Christensen Bøttchers i Overballe, *Hans Friedrich Christensen*, gift med Christiane Hansen fra Broager. De fik en Datter, Cathrine Marie, (f. 1825), som, da hendes Fader døde i en ung Alder, blev Arving til Ejendommen, inden hun var myndig.

Enken, som almindeligvis kaldtes Stina Frederiks, giftede sig i 1829 med *Rasmus Thomsen* fra Overballe, og han var saa Ejer, til Cathrine Marie blev voksen. Der var ingen Børn.

1846 giftede Cathrine Marie sig med *Christian Jensen* (kaldet Poul) fra Skodsbølmark. Da de ingen efterlevende Børn havde, solgte Chr. Jensen i 1880 Stedet til *Christian Thomsen* fra Skeldegaardskobbel (Skovløberstedet; se SKE 57) og købte selv et Inderstedet omtrent ved Siden af.

Christian Thomsens Søn, *Lorens Thomsen*, overtog Ejendommen i 1907 med sine Forældre paa Aftægt.

Den 14. Juni 1911 brændte Huset, men blev samme Aar atter opbygget.

Lorens Thomsen ejer endnu 1945 Stedet med det tilliggende Land paa 10 Tdr.

Ved Udstykningen ejedes dette Kaad af *Christian Collenburg*. Han fik sin Jord udlagt i »Borrøj«.

Han var kommet fra Angel, idet han var født i Ringsberg, Munk-Brarup Sogn, 1739 som Søn af Kaadner Peter Collenburg der. Han døde imidlertid allerede December 1794, hvorefter hans Enke, Ellen Michelsen fra Trappen, Ringenæs Sogn, fortsatte Driften vel nok til Dels hjulpet af sin Svigersøn, Johan Ludvig Petersen, gift med Datteren Charlotte Amalie. Der var en Del andre Børn, hvoraf den ældste, Frederik Heinrich Wilhelm, var Skibskaptajn i Arendal i Norge, og den yngste, Julius Wilhelm, var Købmand i Flensborg.

7. August 1825 døde Ellen Collenburg, og Stedet overlodes til Datteren og Svigersønnen, *Johan Ludvig Petersen*, der efter sin Svigerfader fik Navnet Collenburg. Han havde Ejendommen til 1837, da hans Søn, *Jens Petersen Collenburg*, overtog den.

I 1858 solgte han til *Tygo Gregersen*. Han ernærede sig ligesom sin Forgænger ogsaa som Tækkemand, hvilket var et dengang ret almindeligt Bierhverv for Kaadnerfolk.

Tygo Gregersens ældste Søn, Snedker *Hans Peter Gregersen*, arvede Stedet, men døde tidligt, hvorfor hans Bror, *Christian Gregersen*, overtog det. Han solgte dog allerede i 1896 til Smed og Maskinbygger *Nis Jacobsen* fra Staugaard.

Hans yngste Søn, *Hans Jacobsen* arvede Stedet ved hans Død 1943.

Kaad Nr. 6

SKE 43

Paa det Sted, hvor nu Brugsforeningen ligger, laa i 1778 et Kaadnersted, som ejedes af *Hans Hansen*. Foruden Toften og Engen ved Huset fik han Jord i »Langaefel« ved Vejen til Skeldegaard.

Da Skeldegaard i 1784 blev udparcelleret, købte han — eller fik tildelt — en Del mere Land herude, hvorfor han byggede Huset op ude paa sit Land. Det er det, som Jens Petersen nu har.

Det gamle Kaadnerhus i Byen blev staaende som Lejebolig til omkring 1850, da det blæste om. Et andet blev opbygget nærmere Vejen og udlejet til Indsiddere. Senere ejedes Huset af Bager *Frederik Jørgen Rasmussen*, som i 1886 solgte til Gaardejer *Jens Andersen*, der atter overlod det til *Peter Lassen*. Et Stykke Tid havde Købmand Peter Weber i Broager lejet Huset, hvor han ved Hjælp af en Kommis opretholdt en Slags Filialforretning.

I 1910 solgte Peter Lassen til Gæstgiver *Sønnichsen*, som vilde bygge et Hotel paa Pladsen, da det mentes, at den nye

Jernbanestation vilde komme til at ligge lige bag ved. Da imidlertid Jernbanepleanerne forandredes, solgte han Grunden med alle de indkøbte Byggematerialer m. v. til Købmand *Math. Zachariassen*, som derefter byggede den Ejendom, hvor nu Brugsforeningen har til Huse. *Zachariassen* solgte Bygningen til Firmaet *Moos & Jensen*, som endelig solgte til den nuværende Ejer, *Skelde Brugsforening*.

SKE 44 Hans Hansen døde i 1778 og efterlod sig en Datter, *Karen*, som var gift med *Johan Jensen*. De overtog Stedet og havde det til 1827, hvorefter deres Søn, *Hans Jensen*, fik det. Han døde imidlertid tidligt kun efterladende sig en Søn, der var Sømand.

Enken, *Cecilie Marie*, giftede sig igen med *Magnus Heinrich Jensen*, som saaledes blev Sættemand paa Kaadnerstedet. Sønnen af første Ægteskab, *Johan*, kom hjem, men solgte straks 1832 Stedet til sin Stedfader, da han ikke kunde tænke sig at slaa sig ned paa Skeldemark, men atter vilde ud i Verden.

1867 gik *Magnus Heinrich* paa Aftægt, og Sønnen, *Hans Peter Jensen*, overtog Stedet. Han maatte dog allerede i 1870 drage i Krigen mod Frankrig, hvor han faldt eller døde af Sygdom.

Hans Kone, Marie, førte Driften videre, men hun giftede sig nogen Tid efter med Skipper *Lorenz Lei* fra Egernsund, som saaledes blev Sættemand til *Maries* Søn af første Ægteskab, *Heinrich Jensen*, blev myndig. Det blev han i 1891, hvorefter han overtog Stedet. Han var imidlertid noget vidtløftig, saa han maatte til sidst gaa fra Stedet og kom i Stedet til Avnbøl Stationskro, hvor det dog heller ikke vilde gaa for ham, hvorfor han rejste til Graasten. Her tog han sig af Dage.

Køberen af Kaadnerstedet i Skeldekobbøl var *Jes Peter Andresen* kaldet Grynemøller, fordi han havde haft en Boghvedegrynmølle i sit tidligere Hus ved Dyntvej omtrent ved Siden af Skolen. (Se *SKE 38*).

Han købte i 1912 og drev Ejendommen, til hans Svigersøn, *Jens Petersen*, i 1931 overtog den efter Giftermaal med hans Datter, *Marie*.

De har den endnu i 1945, med *Jes Andresen*, som er blevet fuldstændig døv, paa Aftægt.

Dette Sted er Stammen af det oprindelige Kaadnersted, som ejedes af *Jacob Johansen*. Han fik sin Jord udlagt i »Bojrøje«. *Jacob Johansen* var kommet fra Sebbelev i Ketting Sogn paa Als, hvor hans Far, Skomager *Johann Mathiesen Bergmann*, boede. Han havde giftet sig ind paa Kaadet omkring 1750, idet han var gift med *Ellen*, Datter af Kaadner *Jørgen Jensen*, den tidligere Ejer. De fik tre Børn, hvoraf den ældste, *Johan Ludvig Jacobsen*, købte Stammen af *Skrækkehøj* (se SKE 10) ved Udparcelleringen i 1799; den næstældste, *Sille*, giftede sig med *Lorens Hansen*, der derfor kom til at overtage sin Svigerfaders Ejendom efter hans Død den 1. Decbr. 1798.

I November 1825 døde *Lorens Hansen*, hvorefter hans Søn, *Hans Hansen*, overtog Kaadet.

Han solgte det i 1846 til *Nis Christensen* fra Smølle, som havde Ejendommen fra 1846 til 1869.

Han var bl. a. en dygtig Husflids- og Træskomand.

I 1869 solgte han Stedet til *Carsten Jepsen*, Maaling, *Jens Andersen*, Overballe, og Lærer *D. Holst*, Skelde, som i Forening havde besluttet at opføre en Mølle i Byen og til denne havde udset en Plads, der hørte til Ejendommen. De stykkede derfor Jorden ud, saaledes at en Del lagdes til den nye Mølle, og Resten sammen med Huset solgtes saa i 1870 til *Skrædder Andreas Christensen* fra Ullerup. Hans Søn, Bødker *Jens Christensen*, fik Stedet i 1889, og han havde det til 1930, da han solgte til Vognmand *Axel Christensen*, der havde det i 6 Aar, hvorefter han solgte til den nuværende Ejer, *Jens Andresen*, en Søn fra Frydenhavn.

Skelde Mølle

Som ovenfor nævnt købte et Konsortium i 1869 *Nis Christensens* Kaadnersted for at faa bygget en Mølle. Grunden til Møllebyggeriet toges fra Kaadet, og det øvrige videresolgtes.

Møllen byggedes i Efteraaret 1869 og gik rundt første Gang i Februar 1870. Med Skelde Møllens Rejsning blev et stort Savn afhjulpet, da der ingen Mølle var nærmere end Dynt Mølle.

Den første Mølleforpagter kom fra Tyskland, men han var kun paa Møllen i kort Tid. Han efterfulgtes af en Møller *Nielssen*, som vistnok kom fra *Kegnæs*, men han maatte hurtigt rejse igen, da han blev indkaldt til Krigstjeneste (Krigen mod Frankrig 1870/71).

Da Konsortiet efterhaanden blev ked af at skifte Møllere saa tit, enedes man om at sælge Møllen til *Thomas Iver Madsen*, der var Møller i Bovrup. Han havde Møllen til 1914, da den nuværende Ejer, hans Søn *Thomas Madsen*, overtog den.

Skelde Mejeri

Til Brug for Opførelsen af et Andelsmejeri i Skelde købtes i 1886 en Grund af Andr. Christensen, der var Ejer af den resterende Del af det oprindelige Kaadnersted, der er beskrevet ovenfor.

Mejeriet byggedes i Løbet af det samme Aar og kom i Drift 23. August 1886. Den drivende Kraft i dette Arbejde var Gaardejer Andreas Andresen, Røjhus, der da ogsaa valgtes til Mejeriets første Formand.

Den første Mejeribestyrer var Jørgen Peter Jensen fra Fruering ved Horsens. Han havde været ansat hos Købmand Weber i Broager og kom derfra til Skelde.

Han giftede sig med Datteren af den daværende Kromand i Skelde Kro, Christian Thomsen, og 1. November 1890 flyttede de til Ullerup Mejeri. Her var de et Aars Tid, hvorefter de overtog Kroen hjemme i Skelde.

Paa Mejeriet afløstes han af Joldrich Sønnichsen fra Ravsted. Han var Mejeribestyrer til 1909, da han købte Skelde Kro af sin Forgænger paa Mejeriet, J. P. Jensen, som derefter flyttede til Ærm-Gaarden paa Skodsbølmark.

Sønnichsens Efterfølger som Mejeribestyrer blev Lorenz Schmidt fra Tørsbøl. Han var Bestyrer til 1. November 1938, da han paa Grund af Sygdom trak sig tilbage og afløstes af den nuværende (1945) Bestyrer, Hans J. Matthiesen fra Aabenraa.

Da Andr. Andresen havde været Formand i 3 Aar, ønskede han paa Generalforsamlingen 1889 ikke at fortsætte — vistnok ogsaa for en Del paa Grund af forskellige Uoverensstemmelser — hvorfor man valgte Smed Rasmus Rasmussen til hans Efterfølger. Generalforsamlingen opfordrede den gamle Formand til at fortsætte, men han vilde ikke. Derefter valgtes man C. Jepsen, Skeldemark, men heller ikke han vilde overtage Hvervet. Først ved det tredie Valg fik man Rasmus Rasmussen til at overtage Formandsposten.

Han var dog kun Formand til den næste Generalforsamling, hvor Gdr. Philip Sibbesen, Gammelgab, valgtes. Han var derefter Formand i 16 Aar og afløstes i 1906 af Gdr. Peter Clausen, Overballe. Han var Formand i 19 Aar til 1925, da han

afløstes af Christian Sibbesen, Gammelgab. Han fungerede i 14 Aar til 1939, da den nuværende (1945) Formand, Jens Clausen, Skelde, traadte til.

Hvad Mejeriets Udvikling angaar skal kun nævnes, at det i 1886/87 (første Regnskabsaar) havde Mælk fra 633 Køer med 1.409.338 kg. I Regnskabsaaret 1943/44 har det Mælk fra c. 1000 Køer med 2.539.367 kg. Den normale Mælkemængde paa Mejeriet ligger nu paa c. 3 Millioner kg.

Smedekaadene

Se under Smedestedet (SKE 22).

Frikaadet paa Skeldemølledam

SKE 46

Dette Sted nævnes fra gammel Tid som »Frikaad«. Her har i sin Tid været en Vandmølle »Altmühle«, ved Krumbækens Udløb, og en Dæmning, som endnu findes tværs over Engen til Folekobbøl, har tjent til at stemme Vandet i Bækken op. Bag den findes endnu Engstrækninger under Navn af Mølledammen.

Hvornaar Vandmøllen er nedlagt, vides ikke, men et Sagn i Familien Gorrison fortæller, at en Gang, da den sidste Møllers Kone laa i Barselseng, fik hun Besøg af Fruen paa Skeldegaard. Af een eller anden ukendt Aarsag forlod hun Møllersens Bolig i Vrede, og paa Hjemvejen over Dæmningen stak hun Møllen i Brand, saa den brændte ned til Grunden og aldrig mere blev genopbygget her.

Den blev senere — eller der blev senere — bygget en Vandmølle ved Krumbækken længere inde i Landet nær Krammark, og denne stod, til Vindmøllen i Dynt blev bygget til Erstatning for den efterhaanden utidssvarende Vandmølle.

Ifølge Fæstebrev af 1726 er Stedet overdraget til *Mads Asmussen* af den tidligere Ejer, *Christian Christensen*, og i 1752 har han atter overdraget det til *Christian Gorrison*. Han var født 1716 i Varnæs som Søn af Gregorius Christensen og var gift med Boelsmand Peter Hansens Datter, Cathrine, fra Snogbæk. De døde henholdsvis 1789 og 1809, saa det maa have været dem, der var Ejere ved Udstykningen.

Udstykningsakterne, der er noget mere omhyggelige med Navnene end andre Papirer, kalder ham Christian Gregori og oplyser, at han fik sin Jord udlagt i »Møhlschau«.

Han efterlod sig to Sønner, hvoraf den ældste, Johan Ludvig, som skulde have haft Stedet, fraskrev sig det, da han havde faaet et Parcelsted af Skeldegaards Jorder. Den yngste, *Peter Gorrison*, overtog saa Stedet i 1790.

Han døde imidlertid allerede 1807 kun 41 Aar gammel, hvorefter hans Enke, Anna Cathrine, drev Landbruget videre, til Sønnen, Christian, blev voksen. Hun giftede sig imidlertid igen 1808 med *Peter Jensen* fra Dybbøl, saa han blev Sætte- mand, til *Christian Gorrison* i 1835 selv kunde overtage Ejendommen.

Han var gift to Gange og fik en Datter, Anna Cathrine, som overtog Stedet 1860, efter at hun Aaret i Forvejen havde giftet sig med *Lorens Lassen* fra Dybbøl.

De fik nogle Sønner, hvoraf den ældste, *Christian Lassen*, fik Stedet, som han i 1910 solgte til *Thomas Brock* fra Dybbøl.

Han havde det til 1921 — og til 1918 Lorens Lassen og Kone paa Aftægt — da hans ældste Søn, *Hans Brock*, overtog Stedet med sin Far paa Aftægt.

Ejendommen er flere Gange blevet udvidet (se Mølskov og Stensig), saa den er nu paa 13 Tdr. Ld.

Kaad Nr. 1 af Gamle Boel

Som omtalt under Gl. Boel maatte Anna Cathrine Jepsen, f. Jebesen — eller maaske rettere hendes Mand, Carsten Jepsen — lade udparcellere 2 Kaadnersteder for at faa Lov til at nedlægge Gl. Boel som selvstændig Ejendom.

Han oprettede derfor 2 Kaadnersteder paa »Hørfrølose«, hvoraf det ene — som netop ligger paa Gl. Boels Boplads — iflg. Købekontrakt af 20. Marts 1863 solgtes til *Lorens Christian Krogh* fra Kraghøj.

Han havde dog kun Ejendommen i 4 Aar, idet han iflg. Aftægtskontrakt af 26. April 1867 overlod den til sin Datter, Anne Marie Cathrine, og hendes Mand, *Jens Jacobsen* (kaldet Skipper). Han var Skræddersvend og fortsatte til Dels med Professionen ved Siden af Landvæsenet.

Deres ældste Søn, *Lorenz Christian Jacobsen*, overtog Stedet i 1869 og havde derefter to paa Aftægt, idet den gamle Lorenz Krogh endnu levede til 1899. Jens Jacobsen døde 1922.

Lor. Chr. Jacobsens næstældste Søn, *Jens Jacobsen* — den ældste Søn, Lorenz, faldt i den første Verdenskrig —

overtog Ejendommen i 1936 efter at have bestyret den siden 1932.

Kaad Nr. 2 af Gamle Boel

SKE 48

Det andet Kaad, som udlagdes fra Gl. Boel, blev paa samme Dag som det første solgt til *Peter Petersen Duus* fra Skelde.

Paa begge Parcelstederne var det en Betingelse for Handelen, at der skulde bygges paa Ejendommene, inden Aaret var omme. Paa Lor. Kroghs Part var der nogle Bygninger fra Gl. Boels Tid, men paa denne skulde der helt nybygges. Materialerne til Nybygningen fik man for Størstedelens Vedkommende fra Mathias Hansens (P. Henningsens) Aftægtshus i Gammelgab, som blev nedbrudt.

Peter Duus havde ved sin Død i 1865 ingen Børn. Enken giftede sig senere med *Hans Peter Hansen* fra Fiskebækskov, men ogsaa dette Ægteskab var barnløst. Ejendommen blev derfor overdraget en Søsterdatter, *Anna Marie Lorenzen (Toft)* i 1882, og da hun i 1884 giftede sig med *Hans Hansen*, Vemmingbund, blev han Ejer af Stedet.

Den eneste Betingelse for Overdragelsen var, at Hans Peter Hansen skulde have sin Aftægt paa Ejendommen sin Livstid ud.

I 1918 solgtes Ejendommen til *Mathias Gregersen* — en Svoger til Naboen Lorens Jacobsen — men han havde den kun i 4 Aar, da han i 1922 solgte til den nuværende Ejer, *Christian Mathiesen*, fra Neder Tandslet.

Skeldegaardsmark

Paa dette Sted skulde nu de 19 Inderster følge, men paa Grund af den Sammenblanding, der skete ved Skeldegaards Udparcellering 1784 mellem Indersterne i Skelde og Skeldegaardsparcellisterne, maa vi først gennemgaa Skeldegaard og Skeldegaardsmark.

Forholdet var nemlig det, at da Kronens Gaarde i 1780—90 skulde udstykkes, bestemtes det, at Jorden ikke maatte bortsælges i store Parceller, men fortrinsvis skulde udparcelleres

saaledes, at Kaadnere og Inderster, der fandtes paa Stedet, skulde have saa megen Jord tillagt, at de kunde holde en Ko.

Resultatet blev, at Herregaardene udstykkedes i nogle faa større Parceller, men i et Utal af mindre Lodder.

For Skeldegaards Vedkommende opdeltes denne ved Auktionen den 5. August 1783 i 11 Parceller, hvoraf Stamparcellen var paa 93 Tdr. Land og een Parcel var paa 43 Tdr.; de øvrige var paa fra 5 til 9 Tdr. Land. Men derudover fik 15 Inderster i Skelde hver et mindre Stykke Jord tillagt, saaledes som Loven bød.

I sidstnævnte Anledning mødtes Indersterne med Major og Husfoged v. Lange den 11. August 1783, og følgende Protokol blev optaget: (i Oversættelse)

»Da der ved Nedlæggelsen af Godset Skeldegaard skal udlægges 16 Tdr. 7 Schip af Kobbelen »Gros Satshye« — efter Fradrag af Vejen, der gaar til Raunbeck — og 7 Tdr. 4 Schip Engjord af Møledammen til Indersterne i Skelde, er det holdt for nødvendigt at tale med Indersterne om, hvorledes dette paa bedste Maade kan ske.

I denne Anledning har jeg, Major og Husfoged v. Lange begivet mig til Sammenkomst i Skelde med de 13 Inderster, som skal have baade Ager- og Engjord, foruden de to Inderster, Hans Christiansen Schneider og Christian Thomsen, som blot skal have en Tønde Engjord.

Efter at alle disse var mødt til Fordeling af ovennævnte Land, er man blevet enige om, at Agerlandet i Gros Satshye deles i 13 lige store Dele og Englandet i 15, opmaalt fra Syd til Nord. De to Inderster, Hans Christiansen Schneider og Christian Thomsen, skal have deres Tønde Engjord fra Vestsiden i eet Stykke.

Naar saaledes sker, vil de alle være tilfredse, naar af de øvrige 13 Dele, en god Del Agerjord tillægges en daarlig Del Engjord, og disse fordeles mellem de 13 Inderster efter Lodtrækning.

De er ligeledes blevet enige om gensidig at tillade fri Overfart over deres Enge ad den over Christian Jessens Grund (Vandstedbæk! Forf.) førende Vej.

Da denne Overenskomst var forelæst og forklaret samtlige Inderster, og de intet havde derimod at indvende, saa blev denne Forretning sluttet med, at alle i min Nærværelse egenhændigt underskrev Protokollen.

Christian Thomsen
Hans Christensen Schneider

SCHELDE UT SUPRA
Peder Asmussen
Illen Andresen
Birta Christens
Dorothea Hansen
Elsabe Maack
Claus Petersen
Christian Jacobsen

Johannes Lorentzen
Johan Hinrich Skege
Karen Tychsen
Larss Larssen
Jürgen Petersen
Friedrich Jensen

Den 20. August mødtes man igen for at foretage Lodtrækningen. Her forelagde Major v. Lange en af Landmaaler Lindeløf udarbejdet Fordeling, hvorefter Lodtrækningen kunde begynde. Der maa dog paa een eller anden Maade have været en Kurre paa Traaden mellem Enken Karen Tøges (Tychsen) og de øvrige Inderster, for Protokollen siger paa dette Sted:

»Efter Samtykke af samtlige Inderster tillodes det, at Enken Karen Tøges uden Lodtrækning maatte have Part Nr. 1 (formentlig den bedste), mod at hun lovede sine tilgrænsende Naboer at holde sine Høns og Svin for sig selv, at de ikke tilføjede dem nogen Skade.«

Og saa trak man Lod.

Men foruden Indersterne fik ogsaa Kaadnerne hver et Stykke, idet de paa Auktionen købte den 7., 8. og 9. Parcel (se Kortet Side 72—73) og delte disse mellem sig. I alt fik ca. 20 Personer, dels Inderster dels Kaadnere, Part i disse Parceller, og det er i Dag ugørligt at udrede, hvad hver enkelt har faaet. I alt fik 33 forskellige Personer tillagt Land ved Skeldegaards Udstykning.

En Del af Lodderne laa i de Jorder, der endnu den Dag i Dag kaldes »Smaafolks Lykker«, og som senere købtes ind til Skeldegaard. Efterhaanden er dog de mange Smaaparceller blevet købt sammen og udgør i Dag det Jordtilliggende, som hører til Ejendommene i »Skeldekøbbel«.

Undtaget herfra er kun nedenstaaende Ejendomme, som oprettedes af de øvrige Skeldegaardsparceller (og disse har iøvrigt ogsaa været Genstand for Til- og Frakøb):

- Parcel Nr. 1: Skeldegaard
- Parcel Nr. 2 og 11: Nuværende Junckers Ejendom
- Parcel Nr. 3, 4 og 10: Andreas Thomsens Ejendom
- Parcel Nr. 5: Jørgen Thomsens Ejendom
- Parcel Nr. 6: Skovløberstedet

Naar hertil saa kommer, at mange Inderster flyttede deres Ejendom ud paa den nyerhvervede Jord fra Skeldegaard — en enkelt Kaadner gjorde det ogsaa (se SKE 44) — vil det forstaas, at det ikke mere er muligt at skille Skeldegaards Jord og Indersterne i Skelde fra hinanden, hvorfor vi herefter vil gennemgaa ovenstaaende 5 rene Parcelsteder og derefter beskæftige os med Indersterne, saaledes som de efterhaanden kom til at ligge, dels i Byen, dels ude i Skeldekobbøl.

Skeldegaard

Skeldegaard — eller som Hertugen kaldte det: Freileben — oprettedes 1601 af Hertug Hans den Yngre. (Om Godset og Gaarden, se den nærmere Historie indtil Udstykningen under den gamle Historie i et senere Bind).

Udstykningen foregik med dette »Vorwerk« ligesom med de fleste andre af Kronens Godser i disse Aar, og Auktionen holdtes den 5. August 1783.

Ifølge den trykte Beskrivelse over Ejendommen fremgaar det, at den tillagte Jord var beliggende i »Lille Sattsyhn« (6 Tdr.), i »Vesterkobbøl« (30 Tdr.), i Kobbøl »Millehuse« (25 Tdr.), i Kobbøl »Tornhy« (7 Tdr.), i »Kallhau« (9 Tdr.) i »Bæver Bransnis« (2 Tdr.), i »Møllødammen« (5 Tdr.) foruden Hussted med Have o. lign., i alt 93 Tdr. Land. Endvidere medfulgte Beboelseshuset, Hestestald, Kostald, Svinesti og Backhuset. (Se Kortet Side 72—73).

Køberen var *Hans Clausen* fra Kajnæsgaard. Han fik sine Ejendomsrettigheder kongeligt stadfæstet — ligesom alle øvrige Parcelhavere — af Kong Christian den Syvende den 22. Marts 1784. Han var født i Ulkebøl 1750 som Søn af Boelsmand Claus Clausen og var ligeledes gift i Ulkebøl med Marie Margrethe f. Clausen. Ved sin Død 15. November 1823 efterlod han sig 10 Børn og 33 Børnebørn, og saa var den yngste Datter endnu kun forlovet.

Den ældste af Børnene. Claus Clausen, arvede ved Faderens Død Gaarden. (Af de andre Søskende var 7 Søstre og 2 Brødre, hvoraf den ældste var Skomagér i København og den yngste, Jens Peter Clausen, Boelsmand i Skelde. (Se SKE 26).

Claus Clausen var først gift med en Pige fra Kajnæs, med hvem han havde 2 Døtre, men da hun døde, giftede han sig med en Datter af Ihle i Broager, med hvem han havde Datteren Frieda.

Efter Claus Clausens Død 1857 ledede hans Kone Gaardens

Beschreibung
der
aus den
Schellgaarder
Hof-Ländereyen
gemachten Parcelen,
so wie sie,
gegen Erlegung des in dieser Beschreibung
vestgesetzten CANONIS,
an den Meistbietenden
mit dem völligen Eigenthums-Recht
öffentlich verkauft werden sollen.

Slensburg,
gedruckt in der Königl. privilegirten Serringhausenschen Buchdruckerey,
1783.

Forsiden af Heftet, der blev udgivet i Anledning af Auktionen
paa Skeldeggaard.

Kort over Skeldegaard 1782. Man ser forskellige Parceller, som blev bortauktioneret. Fotoproduktion af håndgjort Kort fra Rigsarkivet i København.

Drift med Claus's Broder, Jens Peter Clausens Søn, Claus, som Bestyrer til 1868.

I dette Aar fik Datteren Frieda og hendes Mand *Hans Christian Bock* fra Holsten overdraget Gaarden, men dette skete kun under de kraftigste Protester fra Glarmester og Hestehandler Peter Diedrichsen i Broager, som havde været gift med den ældste Datter af første Ægteskab, Marie Margrethe. Han hævdede — og med Rette — at hans Kone (og derigennem han selv) var den rette Arving til Gaarden, hvorfor han ikke vilde godkende det skete Arveskifte. Der blev en Del Vrøvl, og det sluttede først, da Børnene af første Ægteskab — og deres Arvinger — fik en Sum Penge udbetalt som Erstatning, hvorefter Frieda og Hans Christian Bock kunde forblive paa Gaarden.

I 1895 arvede deres Søn *Samuel Bock*, der endnu er Ejer, Gaarden, efter i nogle Aar forinden at have været Forpagter.

Junker, Skeldekobbel

Denne Ejendom var Parcel 2 paa 43 Tdr. Land og Parcel 11 paa 5 Tdr. Land, og disse var beliggende saaledes: (Se Kortet Side 72—73). I den nordlige Del af »Neder Bransnæs« 10 Tdr., i Kobbelen »Ærm« 15 Tdr., i »Rappersmoos« og »Lønner« 10 Tdr., i »Brunn Wiese« 2 Tdr., i »Mølledammen« 6 Tdr. og i »Sprickmay« 5 Tdr. Endvidere medfulgte i Købet de 12 nordligste Fag af Laden (formentlig paa Skeldegaard).

Det var vist oprindeligt Meningen, at een Køber skulde have denne Landejendom, og paa Auktionen skulde *Jørgen Hattesen Bøttcher* byde. Han var vistnok Bødker af oprindeligt Profession, men arbejdede som en Slags Alt-mulig-Mand paa Rønhave i Ulkebøl Sogn paa Als. Herremanden dér skulde ifølge en gammel Overlevering have lovet at støtte Købet paa Auktionen økonomisk, men paa Grund af een eller anden Uoverensstemmelse trak han sit Tilsagn tilbage, hvorefter *Jørgen Hattesen* ikke kunde klare Købet af hele Ejendommen alene.

Han slog sig derfor sammen med en anden Mand fra Ulkebøl, Hans Andresen, og de to Mænd købte saa i Fællesskab Ejendommen paa Auktionen. Efter Købet delte de den i to Halvgaarde og tog hver sin.

Jørgen Hattesen opførte sin Gaard paa det Sted, hvor nu Junkers Ejendom ligger. Han var født i Ulkebøl og var to Gange gift. I første Ægteskab fik han en Dreng og en Pige, i

andet 6 Dreng og 1 Pige. Alle Sønnerne rejste ud i Verden, saa det blev Datteren, Cecilie Marie, der fik Gaarden. Hun giftede sig med *Jørgen Jørgensen* fra Dybbøl, der overtog Gaarden i 1830'erne. Han havde i en Aarrække haft den i Forpagtning, mens Jørgen Hattesen og Kone boede som Aftægtsfolk i Skovhuset (se SKE 54). Jørgen Jørgensen var dog kun Ejer i ret kort Tid, da han allerede døde 1844.

Han efterlod sig en Datter, Anna Cahtrine, og hun arvede Gaarden. Hun blev gift med *Hans Peter Jørgensen Schmidt* fra Kegnæs, saaledes at han overtog sin Svigerfaders Gaard.

De fik 3 Dreng og 3 Piger, hvoraf Sønnen, *Jens Peter Jørgensen Schmidt*, arvede Gaarden i 1874. Han giftede sig med Datteren paa Nabogaarden — den anden Halvgaard — som, da hun arvede sine Forældre, blev lagt ind til Schmidts, der paa denne Maade nu blev en Helgaard, som den oprindelige Tanke med den havde været.

I 1908 gik Jens P. Jørgensen Schmidt paa Aftægt, og Sønnen, *Hans Peter Schmidt* (Jørgensen er nu gaaet over Bord) overtog Gaarden med sin Far paa Aftægt. Faderen døde 1929.

Hans Peter Schmidt giftede sig med Caroline f. Jensen, Dynt Mølle, og fik med hende to Døtre, hvoraf den ældste blev gift med Lærer Brock i Skelde og den yngste, Thora, blev gift med *Hans Hansen Junker* fra Jegerup. De unge overtog Gaarden med Forældrene paa Aftægt i 1932, og de er (1945) stadig Ejere.

Ⓔ 53 Den anden halve Gaard overtoges som nævnt af *Hans Andresen*. Han kom ogsaa fra Ulkebøl, hvor han var født 1740.

Han byggede sin Gaard ved Siden af Jørgen Hattesens, muligvis fordi dette Sted nu engang var udset til Byggeplads for den Ejendom, der oprindeligt var solgt paa Auktionen. Af hans to Døtre var den ældste gift i Rinkenæs, hvorfor det blev den yngste Datter, Sille Marie, og hendes Mand, Christian Tychsen, der kom til at arve Gaarden omkring Aar 1810 med Hans Andersen paa Aftægt til hans Død den 10. Juli 1815.

Christian Tychsen (Søn af Gdr. Rasmus Tychsen, Dynt) levede 1786—1860. Han fik 8 Børn, hvoraf een Søn kom til Dyntmark (se SKE 31) og een til Vandstedbæk (se SKE 29), men alle de andre var ude i Verden (een som Skibskaptajn i Hamborg, een som Teglværksejer ved Kolding, og een var rejst til Californien).

Da der til sidst ingen var til at overtage Gaarden, solgte han den til *Heinrich Frederich Ehlers*, men hvordan den

Handel har været, og hvad der iøvrigt knytter sig til denne Sag, bliver vel aldrig opklaret, men det fortælles, at Ehlers gik i en stadig Skræk for sit Liv og laa med Pistoler ved Sengen om Natten. Man mente, det var Tychsen, han var bange for, og han skulde en Nat have set et Ansigt paa sit Vindue. Men der skete dog ingenting.

Om det nu har været dette eller andet, saa blev han kun ret kort paa Gaarden, hvorefter han solgte til *Jens Christensen* fra Nybøl (Vesten).

Han døde ret hurtigt, og Enken giftede sig med *Thomas Andersen* fra Smølmark, der blev Sættemand paa Gaarden til Jens Christensens Datter, Maren, selv kunde overtage sin Fødegård.

Hun giftede sig i 1874 med Naboens Søn, *Jens Peter Jørgensen Schmidt*, hvem hun saaledes bragte Gaarden.

Han lagde de to Halvgaarde sammen til en hel Gaard (se SKE 52).

I Løbet af Aarene forfaldt denne Gaards Bygninger mere og mere. Lidt efter lidt blev de fjernede, indtil de i 1930erne helt blev nedbrudt, og den daværende Ejer byggede sig et Aftægts hus i Form af en moderne Bungalow paa den gamle Boplads.

SKE 54

Skovhuset

Huset blev bygget omkring Tiden 1820—30 af Jørgen Hattesen (SKE 52) som Aftægts hus.

Det laa i Skovkanten ved Skelde Folekobbøl, hvor Vejen til Spar Es forlader Skoven, og da Jørgen Hattesen afgav Gaarden til sin Datter, flyttede han selv med sin Kone ind her. Han ernærede sig som Aftægtsmand ved Bødkeriet, der vist var hans oprindelige Fag. Da hans Kone imidlertid døde, flyttede han vesterud ad Tønder-Kanten til, formentlig til et af sine Børn.

Skovhuset har vist siden altid været udlejet til Lejefolk; bl. a. har Handelsmand og Baadskipper Jens Christian Christensen, som druknede under Sejlads til Sønderborg, boet her.

Huset har altid hørt til den schmidtske Ejendom, og Hans Schmidt benyttede det til sidst til Røgterbolig.

I 1930erne forfaldt det, blev ubeboet og styrtede til sidst helt sammen.

Grundstammen i denne Ejendom er Parcellerne 3 og 4 af Skeldegaard's Udstykning. Parcel 3 bestod af den vestlige Del af Bæver Bransnæs (8 Tdr.) og Parcel 4 af den østlige Del (8 Tdr.). Endvidere var der til begge Parceller tillagt ca. 1 Td. Engjord af Mølledammen. (Se Kortet Side 72—73).

Køberen af disse to Parceller var *Christen Hansen*, om hvem intet med Bestemthed har kunnet findes. Det er sandsynligvis ham, der iflg. Broager Kirkebog døde 3. April 1820, og hvis Fødested angives til Skodsbøl 1742. Hans eneste Søn, Jacob, var Smed i Mølmark, og den anden levede ugift som Inderste i Skelde. Saafremt Formodningen er rigtig — men det er den muligvis ikke — er det ikke til at forstaa, at denne Søn ikke har overtaget Stedet i Skeldekobbøl efter sin Far.

Allerede i 1785 købte *Christian Hansen* Stamparten af den 10. Parcel af den oprindelige Køber, Skrædder *Las Lassen* fra Skelde. (Se SKE 76). Denne Parcel, der var paa godt 7 Tdr. Land, laa med $6\frac{1}{2}$ Tdr. i den sydlige Del af »Raumbeck« og med 1 Td. Eng i Mølledammen. Købesummen var 31 Rdl. 32 sk. pr. Tønde. SKE 56

Det var dog ikke hele Parcellen, han købte, da den var delt i tre Dele. Christen Hansen fik kun ca. Halvdelen. Al Jorden af den 10. Skeldegaardsparcel blev imidlertid i Tidens Løb købt ind til Christen Hansens Ejendom, og kun et lille Grundstykke blev tilbage, hvorpaa den sidste Ejer (*Nicolaj Hansens Enke*) lod *Peter Olsen* og hans Kone, Marie, bygge en Smedie i 1847.

Om der ikke har været Arbejde nok for en Smed i Skeldekobbøl, skal være usagt — det er dog vist sandsynligt — men allerede i 1854 solgte Peter Olsen sin Smedie til Smedesvenden *Jens Peter Christiansen* fra Ragebøl. Det gik kun til 1856, da han ikke vilde mere og overlod Smedien til *Hans Johansen* fra Broager-Roi. Hvorlænge hvem blev paa Stedet vides ikke nøjagtigt, men formentlig er ogsaa han bortflyttet ret snart, saaledes at Smedien stod tom og efterhaanden helt forfalt.

En Søn af Bygmester *Iversen*, der boede lidt længere henne i »Gaden« (»Persillegade«), købte Stedet 1866 og byggede det Hus, som endnu staar. I 1876 solgte han til Husslagter *Hans Peter Gregersen* fra Stenderup, men da hvem ikke rigtig trivedes paa Stedet, solgte han i 1890 Huset til *Andreas Sandvej*

(Se Spar Es) og rejste tilbage til Stenderup. Sandvej solgte i 1899 til *Jacob Nissen jun.*, som endelig i 1903 solgte Huset til dets nuværende Ejer, *Samuel Bock*, paa Skeldegaard.

Hvornaar Christen Hansen har solgt sin Ejendom, kan ikke med Bestemthed siges, kun kan det ses, at i 1801 har hans Efterfølger, *Christian Jacobsen*, overtaget Ejendommen. Han var født i Skelde 1737, som Søn af Kaadner Jacob Christensen og var gift med en Datter af Sandemanden Peter Bondesen (SKE 27). Christian Jacobsen døde 1803, saa det maa vist antages, at han har overtaget Gaarden endda en Del Aar før, maaske allerede i Slutningen af 1780erne.

Arvtageren var den ældste Søn, *Jacob Jacobsen*, der samtidig fik sin Mor paa Aftægt til hendes Død i 1818. Da var hun 81 Aar gammel.

I 1839 sælger han hele Ejendommen til sin Kones Søstersøn Jacob Nissen fra Laagmaj for 900 Rdl. schlesvig-holsten Courant = 1440 Rbd, og samtidig forbeholdes der ham »det nybyggede Aftægtshus«. Her boede han til sin Død 1851.

Jacob Nissen havde Ejendommen til omkring 1865, da han overlod den til sin Søn, der ogsaa hed *Jacob Nissen*.

Han havde giftet sig med sin Kusine paa Frydenhavn (se SKE 1), med hvem han fik Datteren Sophie. Jacob Nissen jun. døde allerede 1896 kun 56 Aar gammel og overlevedes af sin Far i 5 Aar, idet han først døde 1901.

Arvingerne til Gaarden var Datteren Sophie og hendes Mand, *Andreas Thomsen* fra Skelde (se SKE 15 og 24). De havde dog allerede overtaget Gaardens Drift, da Jacob Nissen jun. døde i 1896.

Andreas Thomsen havde derefter Gaarden til kort før den anden Verdenskrig, da hans næstældste Søn, *Andreas Thomsen*, overtog den.

Denne Ejendom er Parcel 5 af Skeldegaards Udstykning, og den tilliggende Jord ligger i den sydvestlige Del af »Neder Bransnæs« med 7 Tdr. Land, endvidere hørte der 1 Td. Ld. Eng af Mølle dammen til Ejendommen.

Køberen var en Søn af Christen Gorrissen paa Skeldemølle (SKE 48) *Johan Ludvig Christensen* (nogle Steder kaldet Gorrissen), født 1751. Han byggede Hus paa sin Jord, hvor han boede til sin Død 9. Februar 1825.

Han havde to Døtre, Anna Cathrine, (gift med Jacob Iversen, se SKE 32) og Anne Marie Margrethe, gift med *Johann Jørgensen*. Det blev sidstnævnte, der kom til at overtage sin Svigerfaders Ejendom.

Han ejede Stedet i ca. 20 Aar til 1848, da det solgtes til *Jep Thomsen*, næstældste Søn af Nicolaj Thomsen (1780—1859) født i 1816 (se SKE 24). Jep Thomsen havde Ejendommen til sin Død 1882, hvorefter Sønnen, *Nicolaj Thomsen*, fik den.

Han var som ung rejst til Lyø for Militærtjenestens Skyld og blev Optant. Herovre fandt han da ogsaa sin Kone. Han havde Ejendommen til 1914, da han døde, og Sønnen, *Jørgen Thomsen*, overtog den med sin Mor paa Aftægt til 1919, da hun døde. Jørgen Thomsen og Hustru er endnu (1945) Ejere af Stedet.

Skovløberstedet

SKE 58

Denne Ejendom var Parcel 6 af Skeldegaards Udstykning. Den var beliggende i den sydøstlige Del af Neder Bransnæs og bestod af 6 Tdr. Agerjord og 1 Td. Engjord samt 1 Td. af Mølledammen.

Køberen paa Auktionen var *Michel Ohlsen* fra Lolland (1744—1829), der var gift med en norsk Dame fra en lille By ved Christiania.

Han havde ingen Børn, hvorfor han solgte sit Parcelsted til *Christian Thomsen*, Overballe, en Søn af Andreas Thomsen og Broder til Thomas Thomsen, der fik Fødestedet, og Nicolaj Thomsen, der fik nuværende Tølles Gaard. (Se SKE 15 og 24). Bemærk, at nu har omtrent hele Familien Thomsen — som alle er i Familie med hinanden — nedsat sig i omtrent samtlige Ejendomme i Skeldekobbøl.

Christian Thomsen giftede sig med en Datter af Chr. Jacobsen (SKE 56) og var iøvrigt Ejer af Stedet til 1839, da han døde (født 1774).

Han efterfulgtes af sin Søn, som ogsaa hed *Christian Thomsen* (1814—1871). Han havde flere Sønner, hvoraf een, Jens, faldt i Slaget ved Gravelotte 18. August 1870, og en anden, der som sin Far og Bedstefar ogsaa hed *Christian Thomsen* (f. 1844), arvede Ejendommen.

Om ham — eller maaske Faderen — vides det, at han i Maj 1869 fik officiel Tilladelse til Krohold fra sin Bopæl, og der var saa i en Aarrække en Slags Afholdsbeværtning paa Ejendommen.

Den sidste Christian Thomsen solgte i 1880 Ejendommen til *Christian Lassen* fra Dybbøl og købte selv Stedet ved Krydset i Skelde By (SKE 41).

Christian Lassen var Invældig, idet han havde mistet den ene Haand i et Tærskæværk. Han overlod i 1906 Ejendommen til sin Søn, *Lorenz Lassen*, der dog hurtigt solgte den til *Jens Henningsen* og købte Ejendom vesterude. Efter forskellige Handeler kom han til Genner, hvor han fik sin Far paa Aftægt. Her døde Chr. Lassen. Lor. Lassen lever (1945) endnu her.

Jens Henningsen havde kun Stedet i kort Tid, idet den tyskø Stat i 1910 købte Huset og 4 Tdr. Ld. af de til Ejendommen nu hørende 10 Tdr. til Brug for en Skovopsynsmand, der skulde føre Tilsyn med Skelde Skovene. De øvrige 6 Tdr. Ld. solgte Jens Henningsen til Andreas Thomsen.

Der sad nu forskellige Skovløbere ansat i Skelde Skov i Huset indtil Genforeningen, hvor Jens Hansen fra Fr. Christensens Aftægtshus (SKE 61) ved Vejen til Skeldekobbel — der var flyttet ind i 1919 — blev ansat som Skovløber under den danske Stat.

Han var der til 1937, da han gik paa Pension og flyttede ind i Stedets Aftægtshus, og en ny Skovløber, Anders Andersen fra Graasten — gift med Naboens Datter — ansattes og flyttede ind i Huset.

Indersterne

Antallet af Inderster i Skelde steg i Aarenes Løb en Del. Ved Udstykningen var der — jvf. Underskrifterne ved Uddeelingen af Inderstejord fra Skeldegaard — 15 Inderster, men allerede inden Udstykningskortene var færdige 1782, var deres Antal steget til 19, og i Skatteregistrene gennem 1800-Tallet figurerer der overalt 21.

Som tidligere nævnt var der en hel Del af Indersterne, som flyttede ud paa den erhvervede Skeldegaardsjord, andre blev boende inde i Byen.

De 19 Inderster laa oprindeligt — eller kom til at ligge — saaledes:

1. En Ejendom mellem Krydset og Mejeriet.
2. En Ejendom mellem Krydset og Mejeriet (senere Jens Andersen, Skeldekobbel).
3. En Ejendom mellem Krydset og Mejeriet (senere Hans Petersen, Skeldekobbel).
4. En Ejendom omtrent paa Rutebilholdepladsen (senere Weggerslev).
5. En Ejendom omtrent overfor Rutebilholdepladsen (senere ogsaa Weggerslev).
6. En Ejendom paa nuværende Slagter Thomsens Grund.
7. Bager Iversens Ejendom (senere Carl Johnsen, Skeldekobbel).
8. Boysen, Skeldekobbel.
9. En Ejendom paa Hjørnet overfor Skolen (Lærerenken Elsabe Maack; senere »Skovfogedstedet« ved Skeldegaard).
10. Skomager Hansens Kirkeinderstedet (nu Invalid Thomsen).
11. Ejendom mellem Nr. 10 og Marie Jacobsen (tidligere Skeldegaard; senere Hans Hansen, Skeldekobbel).
12. Gendarm Mikkelsens tidligere Ejendom (se Vandstedbæks Parcellerne).
13. Math. Strucks Ejendom overfor Tølles Gaard.
14. Ejendom bag Nr. 13, omtrent der, hvor nu Hvid bor (senere Fohlmann-Skriver-Hans Hansen, Skeldekobbel).
15. Ejendom ved Dyntvej ved Siden af den gamle Grynmølle.
16. Chr. Christensen (Hjulers) Præsteinderstedet.
17. Hus, hvor nu Gendarm Jessens Hus ligger.
18. Skrivets Hus overfor Brugsforeningen.
19. Karen Tøges Hus ved Kroen (nu nedrevet).

Se iøvrigt Kortet Side 89.

Inderste Nr. 1

SKE 59

1778 ejedes denne Ejendom af Skrædder *Johan Schigge* fra Flensborg, hvor hans Far var Skomager. Johan døde 1802, og Ejendommen overtoges, og Forretningen fortsattes af Skrædder *Rasmus Petersen*. Da Johan Schigge var 86 Aar ved sin Død, er der Grund til at tro, at han har overladt Ejendom og Forretning — saa meget mere som han ingen Arvinger havde — til sin Efterfølger endda en Del Aar før sin Død.

Rasmus Petersen havde Huset til 1825, da han solgte til *Jacob Jacobsen* fra Dybbøl (født 1792), der havde det til omkring 1853, hvor han gik paa Aftægt (død 1859) og overlod Ejendommen til sin Søn, *Rasmus Jacobsen* (født 1824).

Jacob og Rasmus Jacobsen kendtes aldrig under Navnet Jacobsen, men kaldtes altid Kirkmand, og der var mange, som ikke vidste andet, end at dette var deres rigtige Navn.

Rasmus Jacobsen døde allerede, da han var 53 Aar gl., og Enken, *Marie Margrethe Jacobsen*, født Høeg, blev Ejer. Da der ikke var nogen Børn (der havde været to, men de var døde), havde Rasmus Jacobsen og Hustru taget et Plejebarn, og trods det, at de nærmeste Arvinger var to Brødre til Rasmus, Jørgen og Hans Peter, blev det dog Plejedatteren, *Anna Marie Frederikke*, født Jensen, der fik Ejendommen. Da hun imidlertid giftede sig med Peter Mathiesen fra Egersund, solgte de Ejendommen til Gdr. *Hans Iversen*. Han nedbrød det gamle Hus, der laa noget tilbage i Haven, og byggede sig et Aftægtshus ude ved Vejen.

Han boede her sine sidste Aar med en Husbestyrerinde, *Anna Schmidt* fra Skeldekobbøl (SKE 52), hvem han efterlod Huset, og hun har det endnu (1945).

Inderste Nr. 2

Dette Inderste laa ved Siden af det foranbeskrevne og ejedes af *Dorthea Hansen*. Hendes Søn, *Christian Hansen*, fik det efter hende, og det er formentlig ham, der flyttede ud paa Skeldekobbøl og byggede der (nuværende Jens Andersen).

Han døde 1820, 78 Aar gl., men havde da overladt Stedet til sin Søn, *Johan Ludvig Hansen*, (f. 1796).

Som kun 25-aarig døde Johan Ludvig 1822. Han stod lige foran sit Bryllup med *Anna Marie Høg* fra Kegnæs, og hun arvede sin Forlovedes Ejendom.

Snart efter giftede hun sig med *Philip Duus* fra Skodsbøl (1775—1848, Søn af Boelsmand Jens Duus), hvorved han blev Ejer. De havde Ejendommen til hans Død 1848, hvorefter deres Datter, *Christine Margrethe*, fik den. Hun giftede sig med *Jens Peter Clausen* (SKE 26 og 27), men han døde efter kun faa Aars Ægteskab 1857.

Enken giftede sig anden Gang med *Lorenz Hansen* fra Dybbøl, der dog kun blev Sættemand, da der var en Søn af første Ægteskab.

Da Sættetiden ved *Jens Peter Clausen's* fyldte 25. Aar, var udløbet, købte Lorenz Hansen Nabostedet (SKE 81) 1882.

Jens Peter Clausen jun. var dog kun paa Stedet i 3 Aar, idet han i 1884 byttede Ejendom med Enken efter Christian Andersen i Vanstedbæk (SKE 27), og *Magdalene Andersen*, f. Clausen, blev Ejer af Stedet i Skeldekobbøl.

Hun solgte siden til *Jens Rasmussen* (en Broder til Smeden i Skelde), som igen i 1906 solgte til *Lorenz Thomsen* (senere Kromand i Skovby). Han var der kun et Aar, da han solgte til *Frederik Christensen* (fra Borre) 1907. Han havde Ejendommen til 1937, da han flyttede paa Aftægt til Skelde By og solgte til den nuværende Ejer, *Jens Andersen* (fra Stensig-mose).

Asmussens Hus i Skeldekobbøl

SKE 61

Huset var oprindeligt Aftægtshus til *Jens Andersens* Ejendom. Her boede Enken efter *Philip Duus* (SKE 60), men da hun giftede sig anden Gang med *Peter Duus* fra Kegnæs, flyttede de i 1863 ind paa det nye Kaadnersted paa Skelde-mark (SKE 50).

Saa var der i mange Aar ingen Aftægtsfolk i Huset, og det udlejedes til Indsiddere.

Lorenz Hansen, der havde været Sættemand paa Stedet — og efter Sættetidens Udløb havde haft det nu Henningsen tilhørende Sted — flyttede ind i Huset 1886, da han blev Aftægtsmand, og boede her til sin Død 1898.

Efter hans Død solgtes Huset fra Ejendommen og købtes af *Jens Hansen*, senere Skovløber i Skelde Skov. Da han blev ansat ved Statsskovvæsenet og flyttede ind i sin Tjenestebolig ved Skoven (SKE 58), solgte han i 1922 til *Christian Jensen*, som atter i 1939 solgte Huset til den nuværende Ejer, *Christian Asmussen*.

Inderste Nr. 3

SKE 62

Ogsaa dette Inderstested laa i Række med de to foran-nævnte, og Ejeren ved Udstykningstiden hed *Hans Lorenzen*. Han var født 1761 som Søn af *Lorenz Lorenzen Clemmensen*.

Imidlertid er det sikkert *Hans Lorenzen*, der opførte Ejendommen ude paa Skeldekobbøl og flyttede derud. Han havde Stedet til omkring 1820, da han overlod det til sin Søn, *Lorenz Lorenzen* (med Tilnavnet Toft). Selv døde *Hans Lorenzen* 17. Oktober 1824.

Lorenz Lorenzen var Ejer til 1848, hvorefter hans Søn, *Hans Christian Lorenzen*, fik Ejendommen.

I 1879 overgik den atter til hans Søn, *Lorenz Lorenzen*, men han havde ingen Sønner, hvorfor det blev hans Datter, *Christine Marie*, der arvede Stedet.

Hun giftede sig med *Hans Christian Petersen* fra Ulkebøl, og de overtog Ejendommen i 1905. De moderniserede Huset, idet de rev de gamle Bygninger ned og byggede en hel ny Ejendom op.

Deres Datter, *Marie Petersen*, der altsaa i hvert Fald er 7. Generation i Rækken af Ejere, har nu Stedet.

SKE 63

Inderste Nr. 4

Dette Hus var oprindeligt Bostedet for *Hans Christian Andresens Gaard (Røjhus)* (se Kortet Side 17), før Gaarden blev flyttet ud paa Skeldemark, og var det gamle Aftægts hus.

Ved Fællesskabets Ophævelse blev der tillagt Huset lidt Jord, og en Mand, som hed *Christian Thomsen*, fik det tildelt. Han kaldtes Gadeinderste. Han havde Huset til sin Død 11. December 1819, hvorefter det solgtes til *Ulrich Philipsen* fra Buusholm. Han døde dog allerede samme Aar (14. Oktober 1819), hvorfor hans Enke i 1820 solgte det til Teglværksforpagter *Christian Duus* fra Egernsund. Han solgte i 1823 Huset til *Jes Friedrich Friedrichsen*, kaldet Juller, som atter solgte det i 1831 til *Jørgen Peter Petersen*. Han havde Ejendommen til 1839, da han solgte til *Hans Jensen*. Denne solgte den tillagte Jord fra 1853, og den nye Ejer, *Hans Asmussen (Krog)*, (SKE 25) solgte den igen til *Christian Jensen (Poul)* (SKE 41).

Huset derimod solgtes efter *Hans Jensens* Død til *Philip Christensen*, som igen solgte til *Hans Weggerslev* fra Egernsund 1880. Hans Søn, *Jens Weggerslev*, fik det efter ham, og han købte Naboens Inderstested (Inderste Nr. 5) ind til sit. (Se videre under Inderste Nr. 5).

SKE 64

Inderste Nr. 5

1778 hed Ejeren *Hans Christensen Skrædder*. Han benævnes Gadeinderste. Han havde Ejendommen til omkring Aarhundredskiftet, da den gik over til *Rasmus Hansen*. Hans Datter giftede sig med *Jes Friedrich Friedrichsen*, som paa denne Maade fik to Ejendomme 1821 (se SKE 63).

Da han imidlertid havde nok i een Ejendom, solgte han denne, og Køberen var *Jens Mathiesen* fra Gammelgab. Han døde 1846, og Enken, Anna Cathrine, født Petersen, førte Ejendommen videre, til hendes yngste Søn, *Jens Christian Mathiesen*, kunde arve Huset i 1864.

I 1902 solgte han til *Jens Weggerslev*, som nu havde begge Husene (Inderste 4 og 5).

Jens Weggerslev nedbrød imidlertid det Hus, som han havde efter sin Far (SKE 63) og blev boende i dette, som han havde til 1921, da han solgte til *Hans Tychsen* fra Vandstedbæk (SKE 29) og selv flyttede over Gaden, idet han købte Resterne af det tidligere Hattesen tilhørende Boel (SKE 17).

Hans Tychsen boede i Huset til sin Død 1931, hvorefter Frk. Ingeborg Jacobsen (SKE 42) arvede det.

Inderste Nr. 6

SKE 65

Denne Ejendom har det været umuligt at følge tilbage gennem Tiderne. I hvert Fald paa det nuværende Tidspunkt har det ikke været muligt at skaffe Klarhed længere tilbage end til ca. 1870. Det vil maaske senere lykkes at trænge til Bunds i denne Ejendoms Historie, og skulde det lykkes, vil Oplysningerne herom blive bragt til Slut sammen med andre Tilføjelser.

Vi ved, at paa det Sted, hvor nu Slagter Thomsens Hus ligger, laa der ved Udstykningstiden et Hus, som ejedes af Enken *Ellen Andresen*, men om det er det samme, som staar endnu, er uvist. Meget kunde tyde paa det: de smaa, lave Vinduer og Døre, Beliggenheden, der er nøjagtig som dengang, men afgøre dette med Sikkerhed kan vi ikke.

Og saa fortaber Husets Historie sig i Mørket til omkring 1870, hvor det ejes af Høker *Jens Rasmussen*, kaldet »æ Koffe'smej«. Han havde det til 1903, da han solgte til *Jens Peter Henningsen* fra Skelde. Han lejede det ud i Aarene omkring 1905 til Slagter *Mathias Carstensen* fra Sottrup, men han tog sig af Dage 8 Dage før sit Bryllup. En Fætter til ham, der ogsaa hed *Mathias Carstensen*, men fra Ullerup, overtog Forretningen og købte senere (1911) Ejendommen. Han drev Slagteri her indtil 1932, da han solgte til Slagter *Rasmus Thomsen* (se Stenriffel). Han ejer stadig Huset.

Denne Ejendom var Bostedet for Skrækkehøj før Udflytningen og formentlig en Del af Stuehuset, muligvis Aftægts-huset. Ejeren efter Udflytningen blev *Peter Asmussen*, der ejede saavel Inderstestedet i Byen som Parceljorden i Skeldekobbøl.

Ved Aarhundredskiftet overlod han sin Svigersøn, *Jens Fr. Kammann*, hele sin Ejendom og flyttede selv med sin Kone, Marie, paa Aftægt.

Jens Kammann ejede Stedet til 1826, da det overgik til *Hans Asmussen*, som havde det til 1833.

Den næste Ejer var (R)Asmus Thomsen (SKE 41) som giftede sig Kaadnerstedet ved Krydset til, hvorfor han gjorde sig ihærdige Anstrengelser for at faa Lov til at sælge Inderstehuset og noget Have fra og lægge den øvrige Jord ind til sin Kones Kaadnersted. Dette blev ham dog nægtet 1852, hvorfor han overlod Inderstestedet til sin Kones Datter af første Ægteskab, *Cathrine Marie (Margrethe) Christensen*, og hendes Mand, *Christian Jensen* (kaldet Poul).

De boede saa i Huset, til Stedfaderen døde 1861, hvorefter de flyttede ind paa Kaadnerstedet ved Krydset, der var hendes Fædrearv, og solgte Inderstestedet til Skræddermester *Christian Philipsen* (se SKE 67 og 69), der overtog saavel Huset i Byen som Jorden i Skeldekobbøl.

Han bortforpagtede dog hurtigt (3. Februar 1863) Huset i Byen til Bager Jørgen Johansen Køhler paa 50 Aar, og da han ogsaa havde afhændet det andet Inderstested, han ejede, (SKE 69) flyttede han ud paa Jorden i Skeldekobbøl, hvor han opførte det der nu staaende Hus (se SKE 67).

Trods Forpagtningstiden paa de 50 Aar købte *Jørgen Johansen Køhler* i 1870 Inderstestedet i Byen, som han havde til sin Død 1883. Derefter overtog hans Enke, *Anna Marie Køhler*, Ejendommen, men den overgik i 1886 til Bødkermester *Christian Schmidt* i Mølmark, der lejede den ud. Han solgte i 1893 til Bagermester *Asmus Heinrich Iversen*. I 1929 overgik Huset til Sønnen, den nuværende Ejer, *Poul Heinrich Iversen*.

Denne Parcel af Skeldegaard var blevet tillagt Inderste Peter Asmussen i Skelde ved Udstykningen og hørte saaledes med til den foran beskrevne Ejendom (SKE 66).

Som nævnt flyttede Skræddermester *Christian* Philipsen i 1863 ud paa sit Land efter at have skilt sig ved sine to Ejendomme i Skelde By og byggede et Hus paa Jorden.

Han døde herude barnløs, og Enken solgte saa Ejendommen til *Jørgen Jacobsen* (Kirkmand) 1884. Han døde imidlertid ogsaa barnløs. Enken havde sit Underhold hos *Christian Lassen* (Skovløberstedet; SKE 58), mod at han skulde have Ejendommen efter hende. Det fik han ogsaa, men solgte straks i 1901 til Peter Mathiesen. Han solgte igen i 1912 til Jes Andresen (se SKE 38 og 44), der dog samme Aar videresolgte den — gennem Ejendomsmægler Rasmus Lorenzen, Broager — til den nuværende Ejer, *Carl Johnsen*.

Inderste Nr. 8

SKE 68

Huset til dette Inderstested stammer fra Tiden før Udstykningen, og kaldtes Huset ved Herreporten.

Det fortælles nemlig, at her opbevaredes Nøglen til Porten til »Alléen« d. v. s. det sidste Stykke af Vejen op til Skeldegaard, hvor kun Herremanden (Hertugen) og hans Gæster maatte færdes. For den Trafik, som nødvendigvis skulde fra Skelde og ud til Jorderne langs med Kobbelskoven og ned til Havet, anlagdes en »Omkørsel«. Det er Vejen som i Dag i Folkemunde kaldes »Persillegade«. Den udgik den Gang ved Porten, hvor den drejede af mod Nord og fortsattes i »Persillegade«. Det første Stykke af Vejen er nu sløjfet.

Porten blev efter at være fjernet fra Vejen lagt op paa Loftet i dette Hus. Ogsaa i Stalden fandtes paa et vist Tidspunkt gammelt Træværk, der var udskaaret, og som stammede fra Herregaarden. Sagnet fortæller, at det skulde stamme fra et Kapel, men det er lidet sandsynligt, da der aldrig er berettet om noget Kapel paa Skeldegaard.

Ved Udstykningstiden ejedes dette Sted af *Jacob Tychsen*, som ogsaa ejede Nabostedet. Han solgte imidlertid dette i 1798 til *Nicolaj (R) Asmussen Lehmann*, der havde haft et Inderstested i Skelde By, men iøvrigt var kommet fra Angel. Han var Søn af Musketer i det møenske Infanteriregiment Ole Rasmussen og Anna Fichesen (kaldet Lehmann) og født i Freiwillen i Grundhof Sogn 1771.

Han døde 1851, over 80 Aar gammel, og hans Søn, *Jørgen Asmussen Lehmann*, arvede Ejendommen. Han døde imidlertid allerede 1871, og da hans Søn, *Nicolaj Lehmann*, ikke var

gammel nok til at overtage sin Arv. bestyrede hans Mor den for ham, til han selv overtog den i 1876.

Det var ham, der byttede Ejendom med Frederik Iversen paa Nordre Skeldemark (se SKE 32), saaledes at Nicolaj Lehmann kom til Nordre Skeldemark, og *Frederik Iversen* flyttede ind paa Ejendommen i Skeldekobbøl 1886.

Da Frederik Iversen døde 1898, blev Jorden solgt til Heinrich Jensen (SKE 44), og Huset overtoges af Nicolaj Lehmanns Broder, *Jørgen Lehmann*, der i 1908 solgte til Ejeren af Nabo-stedet, *Asmus Boysen*, som senere (1910) flyttede herind paa Aftægt.

Han ejede Huset til sin Død 1925, hvorefter Enken, som bor der endnu (1945), overtog det.

Inderste Nr. 9

Dette Inderstested, der laa paa Hjørnet overfor Gdr. Struck og Skolen, ejedes ved Udstykningstiden af Lærerenke *Elsabe Maack*. Hun var Datter af en tidligere Lærer ved Skolen (s. d.) og havde været gift med Lærer Magnus Hinrich Maack fra Angel, der igen havde efterfulgt sin Svigerfar som Lærer ved Skelde Skole.

Hun havde to Døtre, Cecilie Margrethe og Anna Christina, hvoraf førstnævnte i 1798 giftede sig med *Peter Jensen* fra Broager. I den Anledning overlod *Elsabe Maack* saavel sit Inderstested som det tilhørende Land i Skeldekobbøl til sin Datter og Svingersøn.

De unge flyttede ud til Skeldekobbøl, hvor de opførte et Beboelseshus (se SKE 70) paa deres Jord, hvorimod Enken blev siddende i sit gamle Hus.

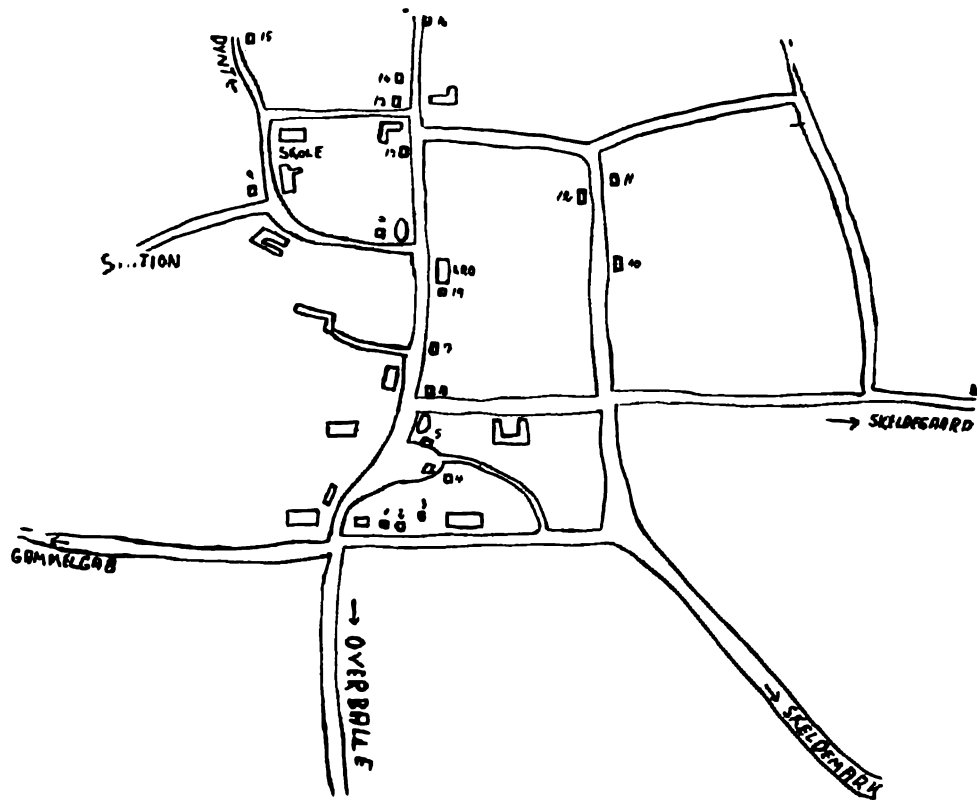
Ægteskabet varede kun kort, idet Cecilie Margrethe døde i Barselseng 1800, da hendes første Barn, Elisabeth, blev født.

Da Peter Jensen ønskede at gifte sig igen i 1803, forøvrigt med sin Kones yngre Søster, bestemte han, at Huset i Byen skulde være Elisabeths (Elisabeth i nogle Papirer), og at hun skulde overtage det, for en billig Pris, naar Moderen døde.

Elisabeth giftede sig omkring 1830 med *Andreas Christensen* (kaldet Smed) fra Skodsbøl, og han fik paa denne Maade Stedet i Skeldekobbøl — som hans Kone havde arvet efter sin Far — samt Huset i Byen, som hun allerede længe havde haft.

1847 solgte han Huset i Byen til Skræddermester *Christian*

Kort over Skelde, der
viser, hvor Indersterne
laa efter Udstykningen.
Inderste Nr. 8 skimtes
til højre i Billedet.

Philipsen, som ejede det til 1861, da han solgte til *Jens Peter Duus* fra Skodsbøl.

Ved Skelde Skoles Brand 1878 brændte denne Ejendom med, og J. P. Duus solgte derfor til Bager *Jørgen Christensen Duus* fra Sønderborg, der i 1879 genopførte Huset og indrettede Bageri. 1893 solgtes Ejendommen til Bager *Carl Petersen* (Plessen) fra Lyksborg. Han indrettede alkoholfri Beværtning og fik senere Postagentur.

Efter Genforeningen købte Pakmester *Conradsen*, Vester Sottrup, Huset, men solgte senere til Vognmand *Nielsen* fra Rise. Han solgte igen til Købmand *Christensen* fra Tombøl, der atter afhændede det til Vognmand *Holt*.

I 1940 solgte Holt Huset til den nuværende Ejer, *Carl Fr. Ecklon* fra Ketting.

SKE 70

Hansens Parcelsted ved Skeldegaard

Som nævnt ovenfor var den første Ejer efter Bebyggelsen, *Peter Jensen*.

Han overlod sin Svigersøn, *Andreas Christensen*, Ejendommen i 1830. Denne drev Landbruget, men var samtidig Skovopsynsmand i Skelde Skov. Der er en Mulighed for, at Peter Jensen ogsaa har haft denne Bestilling, og at Svigersønnen ligeledes har arvet dette Hverv efter Svigerfaderen.

Sønnen, Peter Christensen, arvede saavel Ejendom som Posten som Skovopsynsmand efter sin Far i 1861.

Hans Datter, *Elsabe*, fik Stedet efter sin Far i 1888, og da hun giftede sig med Lars Hansen fra Fyn, indtraadte han desuden i sin Svigerfars Embede i Skoven. Her forulykkede han. Hans Søn, *Andreas Hansen*, den nuværende Ejer, overtog Ejendommen i 1919.

SKE 71

Inderste Nr. 10

»Præsteindersten«.

Denne Ejendom hørte ikke direkte under Skelde By, saaledes som de øvrige Inderster, idet den var »Kirchengrund« d. v. s. Kirkeundersaat. Det ses da ogsaa, at ved Fordelingen

af Jord fra Skeldegaard deltager denne Ejendom ikke i For-
delingen.

Ved Udstykningen 1778 var Ejeren Snedker *Jørgen Hansen*. Han, der hørte til Hernhuttermenigheden, havde 7 Børn, nemlig: Hans Peter f. 1795, der senere arvede Stedet, Johan, som blev Orgelbygger og boede i Aabenraa, Jørgen, senere Snedker paa Kegnæs, Peter, som ogsaa lærte Snedkerhaandværket, men ved Siden af tjente hos Bønderne. En Vinter var han sammen med de øvrige Karle paa Snekastningsarbejde, og da de kendte hans »hellige« Indstilling, forsøgte de med Vold at hælde Brændevin i ham. Denne Oplevelse gav Stødet til, at han besluttede at fuldføre et Forsæt, han længe havde næret: han vilde lade sig uddanne til Missionær. Han søgte derfor Raad hos Præsten i Broager, men han fraraadede Planen. Saa rejste han over til Kappel paa Angel, og hos Præsten der, fik han Hjælp og Støtte — og Præsten i Broager fik en Irettesættelse — saa han omkring 1840 kunde komme til Hamborg for at læse til Missionær. Det gik dog anderledes end paatænkt, for ved et Besøg i Altencelle ved Hannover blev han saa interesseret i Forholdene der, at han flyttede dertil og grundlagde en senere meget kendt Opdragelsesanstalt. Endvidere havde Jørgen Hansen tre Døtre.

Den ældste Søn, *Hans Peter Hansen*, overtog omkring 1820 Ejendommen og fortsatte Snedkeriet.

Han var gift med tre Søstre efter hinanden, Døtre af Hjulmand Chr. Peter Hansen i Skodsbøl. Den tredie hed Magdalene, og med hende fik han 5 Børn.

Den ældste, Sønnen *Johan*, født 1833, arvede Ejendommen — og fortsatte ogsaa Snedkeriet — efter Faderens Død 1854.

Da han var gift med en Bornholmer og ved Siden af sit oprindelige Haandværk havde lært Fotografi, solgte han i 1865 hele Ejendommen — der havde været udforpagtet, lige siden han havde overtaget den — og rejste til Nexø, hvor han nedsatte sig som Fotograf.

Skomager Hansen overlod 1879 Ejendommen til Sønnen, *Jørgen Hansen*, som videreførte Skomagervirksomheden. I 1903 solgte han Stedet ved Auktion, hvorved Jorden kom paa forskellige Hænder, og Huset med Have og Toft erhvervedes af *Chr. Christensen Schmidt* i Vandstedbæk.

Han lejede det ud til forskellige, men i 1919 solgte han til pens. Postbud *Hans Petersen* fra Sønderborg, der var gift med hans Kones Kusine.

De boede der til 1936, da de solgte til den nuværende Ejer, Rigsinvalid *Thomas Thomsen*.

Dette er Bostedet for Frydendal paa Skeldemark. Ved Udsiftingningen blev det tildelt *Frederik Jensen*, som ogsaa var med ved Fordelingen af Skeldegaardsjorden, saaledes at han kom til at eje et Parcelsted i Skeldekobbøl foruden Inderstedet i Byen.

I 1818 solgte han til *Jep Johansen*, som allerede 1819 videresolgte til *Jørgen Nissen*, der straks i 1820 overlod *Peter Petersen* Ejendommen.

Peter Petersen døde tidligt, og hans Enke, *Maren*, giftede sig anden Gang med *Nicolaj Hansen*, der blev Sættemand paa Ejendommen, da der var Børn af første Ægteskab.

Det blev dog ikke den ældste Søn, *Christian*, der kom til at overtage Stedet, men en yngre Søster, *Marie*. Hun giftede sig med *Hans Peter Hansen*, der saaledes blev Ejer.

1868 solgte de den samlede Ejendom til *Hans Christensen*, som straks (1869) solgte Inderstedet i Byen fra Ejendommen i Skeldekobbøl, hvor han selv boede (SKE 73).

Køberen var *Jørgen Peter Petersen*, der dog allerede Aaret efter solgte til *Hans Skelgaard*.

Han havde Huset til sin Død 1912, hvorefter Kontrol-assistent *Peter Bløes* købte det. Han solgte imidlertid i 1913 til Købmand *Zachariassen* og rejste selv til Holsten.

Købmand *Zachariassen* havde en Arbejder i sin Mølle, *Math. Chr. Paulsen*, til hvem han solgte Huset, og *Paulsen* havde det saa til sin Død i 1919.

Derefter overtog hans Enke, *Anna Paulsen*, Huset, og hun har det endnu.

Dette Parcelsted hørte til det ovenfor beskrevne Indersted, og saa vidt det kan ses, var det *Nicolaj Hansen*, der byggede Huset i Skeldekobbøl. Herefter fulgtes de to Ejendomme ad, til *Hans Christensen* solgte Inderstedet fra i 1869 (Se SKE 72).

Hans Christensen døde omkring 1908, og Stedet solgtes da til *Henrik Wolff*, men han havde det kun ganske kort Tid, før han solgte til *Poul Petersen Skriver*. Sidstnævnte var gift med *Fohlmans Datter* (se SKE 76) og fik efter sin Svigerfar ogsaa dennes Ejendom, hvorfor han lagde Ejendommene sammen,

brød Fohlmanns Hus ned og udvidede og nybyggede Huset ved »Alléen«. Det var omkring 1910.

Han havde Stedet til 1922, da hans Søn, *Johannes Petersen Skriver*, overtog det. I 1929 gik han fra Ejendommen, og Hypothekforeningen solgte den ved Auktion. Køber var den nuværende Ejer, Hans Hansen, fra Genner.

Inderste Nr. 12

SKE 74

Her laa før Udstykningen Gaarden Langkjær. Det Inderstested, som blev tilbage efter Udstykningen, bestod af et 6 Fags Hus og noget Have. Det solgtes af *Jørgen Andersen* i Decem-ber 1780 til *Johan Lorenzen*.

Han solgte igen Stedet i 1810 til *Jes Jessen Bondsen*, en Broder til Ejeren af det senere Vandstedbæk. Det var ham, der paa Auktionen over Broderens Gaard (se SKE 27) købte Parcel Nr. 6 (SKE 29), og denne drev han fra sit eget Hus i Byen. Han havde Ejendommen til April 1823, da J. G. Kusch fra Sønderborg overtog den, ligesom han havde overtaget den fallerede Broders i Vandstedbæk. Kusch solgte imidlertid snart til Hans Clausen paa Skeldeggaard, men det var sikkert kun et Spekulationskøb, for 8 Dage efter solgte han Stedet til *Christine Marie Jensen* — gift med *Chresten Carsten Jensen* i Sønderborg. Hun havde Ejendommen til 1836, da hendes Søn, *Jørgen Nicolaj Jensen*, blev Ejer. (Bemærk i SKE 29 »æ Husommer«).

Jørgen Jensen solgte midt i 1840'erne til *Hans Ivar Lassen*, der flyttede ned paa Jorden i Vandstedbæk, efter at han 1846 havde bygget Huset der.

I 1852 solgte *Lassen* Inderstestedet i Byen sammen med noget Havejord til *Hans Weggerslev*. Han havde det til omkring 1880, da han solgte til *Christian Henrik Hansen* og *Jørgen Petersen*, der derefter ejede Huset i Fællesskab. De boede i hver sin Ende af Huset. Omkring Aarhundredskiftet solgte de til Arbejder *Frederik Thomsen*, der havde det til et Stykke Tid efter Genforeningen.

Paa dette Tidspunkt købte Overgendarm *Mikkelsen* Huset, og han havde det, til han forflyttedes til Høruphav. Saa blev det solgt til den nuværende Ejer, *Hans Peter Knudsen*.

Inderste Nr. 13

SKE 75

Formentlig er dette Inderstested, der ligger overfor Tøllens Gaard, det oprindelige Bosted for »Gamle Boel«. Det udlagdes efter Udstykningen til en Inderste, og den første Ejer

hed *Jürgen Petersen*. Han var Skomager. Han havde Ejendommen til 1810, da hans Søn, *Johan Petersen »Schuster«*, overtog den.

Johan havde Stedet til 1852, da en Søn, *Jørgen Petersen*, der dog var Skrædder, arvede Huset efter sin Far.

En Søn af *Jørgen Petersen* — i hans andet Ægteskab — kom til København og blev Lakaj hos Dronning Louise.

Da *Jørgen Petersen* døde, solgte Enken nogle Aar efter (1899) Ejendommen til Naboen, Hans Christian Schmidt. Selv drog hun over til Amerika, hvor hun havde en Datter.

Senere solgtes Halvdelen af Ejendommen til *Frederik Valendich*, og efter dennes Død købtes Huset af Arbejder *Mathias Struck* fra Avnbøl.

Han døde 1925, og Enken, Marie, hensad i Huset til sin Død 1937, hvorefter Sønnen, Købmand *Christian Struck*, arvede det. Efter et Par Aars Forløb solgte han det til den nuværende Ejer, *Christian Boitang*.

Den nuværende Ejendom er en Parcel af Skeldegaard, men oprindeligt laa Inderstestedet i den Mark, som støder op til Jens Clausens Ejendom. Huset laa lige bag ved *Jørgen Petersen* Skomagars Hus (SKE 75) overfor Tølles Gaard, omtrent der, hvor Hviid nu bor.

Her boede i 1778 *Las Lassen Skrædder*, og han var der endnu i 1782. Ved Skeldegaards Udparcellering fik han som de andre Inderster Jord tildelt, og han er formentlig flyttet ud paa sin Jord (SKE 56). Han byggede et lille Hus, som nu er nedbrudt. Det laa i »Persillegade« omtrent ved Siden af Petersens Ejendom og overfor nuværende Gløys Hus. Man kan endnu finde Murrester, og det er ikke længe siden, Brønden blev tildækket.

Her boede *Las Skrædder* til 1803, hvorefter hans Søn, *Peter Lassen*, overtog det. (Se iøvrigt under Skeldegaards Udstyking, Parcel 10).

Peter Lassen havde Huset til 1828, men han klarede sig ikke saa godt, hvorfor han allerede en Del Aar før sin Død først solgte Huset i Skelde By siden Størstedelen af Jorden ved Huset i Skeldekobbøl. Selv ernærede han sig som Kornhandler og sejlede med sin Baad Kornet til Sønderborg. Paa en saadan Tur druknede han.

Et Par Aar efter solgtes Ejendommen til *Christian Thomsen*, en Søn af *Johan Thomsen* paa Mølskov (SKE 30).

Han døde 1850, og Enken solgte til *Lorenz Hansen*, der saa sad paa Ejendommen til 1858, hvor *Frederik Fohlmann* overtog den.

Fohlmann ejede Stedet til ca. 1898, da hans Datter efter hans Død arvede det. Hun var gift med Naboen *Poul Skriver* (SKE 73), saaledes at han gennem sin Kone blev Ejer. Skriver lagde de to Ejendomme sammen, brød det gamle Hus ned og byggede et nyt (ca. 1909). Han havde Stedet til 1922, da Sønnen, *Johannes Petersen Skriver*, overtog det. (Iøvrigt se SKE 73).

Inderste Nr. 15

Jens Clausens Insterhus.

(Tillæg til *Grynmøllen SKE 38*).

Dette Inderstested, der laa ved Dyntvej, ejedes i 1778 af (R) *Asmus Jacobsen*. En kort Overgang omkring 1815—20 var en *Michael Stender* Ejer, men saa købtes det ind til nuværende *Jens Jensens Kaad* af *Christian Schmidt* (se SKE 37), som igen efterlod det til sin Søn, *Tøge Christensen Schmidt*, 1844. Hans Søn, *Hans Adolf*, arvede Stedet i 1880, men solgte Inderstehuset med noget Jord til Naboen, *Jens Peter Clausen*. Denne lod Huset nedbrøde.

Inderste Nr. 16

Præsteindersten.

Dette Inderstested kaldtes fra gammel Tid »Præste-Inderstestedet«, og paa de gamle Udstykningskort benævnes det da ogsaa »Predikergrund«. Det har tilhørt Præsten i Broager helt tilbage fra den katolske Tid. Præsten bortforpagtede Ejendommen for en aarlig Ydelse i Naturalier, hvilken Ydelse senere blev omsat til en aarlig Pengeafgift. Endnu den Dag i Dag betaler Ejeren en fast aarlig Afgift til Præstekassen.

Den gamle Kvitteringsbog, der er ført af Præsterne gennem Aarene, findes endnu hos Ejeren, og den er ført i samtlige Aar fra 1774 til Dato. Til 1846 førtes Regnskabet paa Tysk, efter dette Aar altid paa Dansk. Mærkværdigvis var det den stærkt hjemmetske Pastor Wollesen, der begyndte at kvittere paa Dansk. I Tiden 1774—1833 betaltes en aarlig Afgift paa 10 Mk. 8 sk. Slesvig-holstensk Courant, fra 1834 til 1853 betaltes 3 Rigsdaler 24 Skilling; fra 1853 til 1864 var Afgiften 5

Rigsbankdaler 3 Skilling. I 1864 betaltes 10 Mk. 8 sk., men i Aarene 1865—1875, da den tyske Møntfod blev indført, omsattes Afgiften til 4 Thaler 6 Silbergroschen. Da den tyske Mark indførtes, fastsattes Afgiften til 12 Mk. 60 Pf., og dette Beløb betaltes aarligt til Genforeningen. I de første Aar efter Genforeningen fastsattes Afgiften til 12 Kr. 60 Øre, idet man lod 1 Mk. være lig 1 Kr., men fra 1922 omregnedes Taksten efter gældende Kurs, og der er da siden hvert Aar betalt 11,20 Kr., og det betales der endnu.

Ved Udstykningen 1778 var det *Christian Christensen* (eller Christiansen), der boede paa Stedet. Han var Søn af Inderste Christian Mortensen og født der paa Stedet i 1741. Han var Væver, hvilken Profession holdt sig ved Huset i en Aarrække. Senere blev Vævernavnet blot et Tilnavn, der tillagdes Familien som Kendingsnavn. I 1813 gik den gamle Væver paa Aftægt, og Sønnen, *Hans Christensen*, overtog Ejendommen.

Han giftede sig med Mette Marie Margrethe og fik med hende Sønnen, Christian.

Hans Christensen døde 1838, og Enken førte Arbejdet paa Stedet videre, indtil *Christian Christensen*, den ældste Søn, kunde overtage det. (1841).

Christian Christensens ældste Søn, *Hans Christensen*, udlærtes som Hjulmager. Han nedsatte sig i sit Fag i 1874; 1881 fik han ogsaa Ejendommen at drive.

Hans Søn, *Thomas Christensen (Hjuller)*, fik Stedet i 1913 med sin Far paa Aftægt.

Thomas Christensen døde 1940, hvorimod hans Far overlevede ham og først døde 1941, 93 Aar gammel.

Ejendommen videreføres nu (1945) af Thomas Christensens Enke, indtil Datteren, Marie, — gift med Carl Dybe — skal overtage den.

Ved Udstykningen ejedes dette Inderstested af Christian Jacobsen. Han deltog som saadan i Skeldegaards Udstykning 1783 og fik tildelt Jord ude ved »Alléen«.

I 1795 overdrog han Ejendommen til sin tilkommende Svigersøn, Nicolaj Lehmann, fra Angel, der fik Stedet uden Købesum. Til Gengæld skulde denne saa betale ham 33 $\frac{1}{3}$ Daler Caurant, efterhaanden som han fik Brug for Pengene og betale en Gæld paa 11 Daler Caur. Desuden skulde han levere til Jul: 2 Skæpper Rug, 2 Skæpper Byg og 2 Skæpper Boghvede, samt til Pinse: 8 Pund Smør.

Endvidere skulde han betale 2 Daler aarlig: 1 til Paaske og 1 til Mikkelsdag, og sluttelig bekoste Svigerforældrenes Begra- velse.

Man var nøjsomme dengang.

1798 solgte Nicolaj Lehmann Inderstestedet til *Johan Thom- sen* paa Dyntmark (Se SKE 30) og købte samtidig Jacob Tych- sens Sted i Skeldekobbøl (Se SKE 68). Saavel Svigerfar som Svigermor fulgte med til Skeldekobbøl. Chr. Jacobsen døde først 1804, hans Kone i 1814.

Ejendommen i Skelde By ejedes derefter i en Aarrække af Johan Thomsen, der flyttede ind her, da han maatte sælge Mølskov.

Johan Thomsen døde 1824.

Hvem der ejede Huset efter Johan Thomsens Død og i Aarene til 1837, er uvist — muligvis er det hans Arvinger — men i dette Aar erhvervede *Andreas Andersen* Stedet.

Hans Kone hed Synnet, hvorfor Sønnen, Jørgen, fik Til- navnet «Synnet».

Denne *Jørgen Andersen* »Synnet« overtog Huset efter sin Faders Død i 1863. Han levede bl. a. af at forfærdige »Klod- ser«, en Fodbeklædning, som de ældste endnu husker fra deres yngre Aar, men som den unge Slægt ikke mere kender.

Omkring Aarhundredskiftet overlod han Huset til sin Søn, *Peter Andersen*, der var gift med en Angelbo. Han blev imidlertid sindssyg og kom til Anstalten i Slesvig, og hans Kone solgte derfor Ejendommen i 1910.

Køberen var *Cathrine Marie Lorenzen* fra Stougaard, der indrettede Huset saaledes, at der kunde bo 3 Familier i det. Folkemunde kaldte derfor Huset for »æ Skatol«: der var nemlig 3 »Skuflaat« i det.

Efter Genforeningen solgte hun Huset til Overgendarm *Th. Emil Jessen*, der ændrede og ombyggede Huset, saa det fik det Udseende, det har nu. Overgendarm Jessen døde Vinte- ren 1944/45 i tysk Koncentrationslejr, men Enken ejer stadig Huset (1946).

Inderste Nr. 17 a Henningsen, Skeldekobbøl

SKE 80

Dette Landsted eksisterede ikke før Udstykningsen, men Jordebogen fra 1778 noterer, at dette Sted: »Er bleven udlagt efter Ordre og Actens Indhold udi Kathüe Marck ved det saa- kaldte Herre-Porten, et Stykke Land, som er til 5 Tønder.«

De 5 Tønder blev taget fra samtlige Boelsmænd og Kaadnere, og Ejendommen maatte derfor til disse betale en aarlig Afgift eller Grundhyre paa 7¹/₂ Mk. courant pr. Td. Land.

Den første Ejer hed *Jacob Tychsen*, og han havde Stedet til 1809. Da han ingen Børn havde, solgte han til *Nis Christiansen* og boede selv paa Aftægt i Huset. Saavel han som hans Kone blev meget gamle, og de døde først omkring 1825, langt over 80 Aar gamle.

Nis Christiansen efterfulgtes af *Nis Nissen*, kaldet Gunden. Han havde to Døtre, hvoraf den ene, *Christiane*, arvede Stedet o. 1846. Hun var ugift og døde 1864.

Stedet solgtes af Arvingerne til *Lorenz Hansen*, der var Sættemand paa Nabostedet (Se SKE 60). Han drev de to Ejendomme sammen indtil 1882, da Sættetiden var udløbet, og han maatte flytte ud for at give Plads for de unge. Han flyttede derfor ind paa denne Ejendom, men var der kun i 4 Aar, idet han i 1886 solgte den til *Asmus Bojsen* fra Kværs.

I 1910 solgte Asmus Bojsen til *Jens Schmidt* fra Skeldeskobbel (SKE 52) og flyttede selv paa Aftægt over i det gamle »Portnerhus« (SKE 68).

Jens Schmidt solgte i 1927 Stedet til *Andreas Juhler* fra Vemmingbund, men han byttede atter i 1939 Ejendommen mod *Niels Henningsens* i Gammelgab, saaledes at Juhler kom til Gammelgab (GA 5) og Henningsen til Skeldeskobbel.

Sidstnævnte er stadig Ejer af Stedet.

Inderste Nr. 18

Dette Inderstested, der ligger lige over for den nuværende Brugsforening, var før 1778 Bopladsen for »Borre«, der flyttedes ud paa Skeldemark ved Udstykningen. Formodentlig har det været Gaardens Aftægtshus. I 1782 boede her en Enke, *Birgitte (Birthe) Christens*, som formodes at være Moder til daværende Ejer af Borre. I hvert Fald foreligger en Købekontrakt fra 1780, hvor »Enke Birgitte Christens i Skeldemark køber af Boelsmand Hans Christensen paa Skeldemark hans Aftægtshus for 69 Rigsdaler, et femfags Hus med Kaalhave 1 Skp. Land.« Som tidligere omtalt beretter Overleveringen, at Hans Christensen kom til at flytte ud i Stedet for den oprindeligt bestemte, nemlig Genboen Nis Andersen, og det er meget troligt, at Hans Christensens gamle Moder saa har faaet Lov til at blive i Aftægtet, efter at Gaarden var nedbrudt og flyttet ud paa Skeldemark.

Hvor længe Birthe har ejet Huset, er uvist, idet vi først kan spore en ny Ejer i 1825. Han hedder *Christian Thomsen*. Han

har det imidlertid kun eet Aar, da han sælger til *Hans Christian Hansen* 1826. I 1841 sælger denne til *Jens Lorenzen*, der dog i 1845 overlader Huset til sin Datter af første Ægteskab, Anne Marie. Da hun er mindreaarig, administreres Huset af Faderen, der i 1851 sælger til *Laurits Hansen*, kaldet Lille-Laurits. Han har Stedet til 1866, da det overgaar til *Thomas Hinrichsen*, som dog allerede sælger det videre i 1868.

Køberen var *Jørgen Jacobsen »Kirkmand«*, der ejede Huset til 1882, da han solgte til *Henrik Andresen* fra Kværs, og selv flyttede til Skeldekobbøl (SKE 67).

Henrik Andresen var gift to Gange og overlevede sin anden Kone i over 30 Aar. Han var Handelsmand og boede i Huset til sin Død 1936.

Arvingerne solgte samme Aar Huset til den nuværende Ejer, *Johannes Petersen Skriver*. (Se SKE 76).

Inderste Nr. 19

SKE 82

Ved Udstykningen laa der et Inderstested mellem den nuværende Smedie og Kroen. Det ejedes af den tidligere omtalte *Karen Tøges* (ell. *Tøgesen*). Senere har Skomager *Johan Christian Hansen* boet der. Han solgte det i 1865 til *Christian Hans Mathiesen*, der dog allerede i 1869 solgte det til Kromanden, *Christian Thomsen*, der lod Huset nedbryde.

Spredt Parcelbebyggelse

Foruden de nu omtalte Ejendomme ligger der en Del spredt Parcelbebyggelse rundt om. Særlig langs Stranden findes en ret gammel Bebyggelse, der gennem sin Tilknytning til Stormfloden i 1872 har Interesse, hvorfor ogsaa disse Ejendomme — og enkelte andre — endnu vil blive beskrevet, inden vi afslutter Gennemgangen af Skelde.

Kragesand

SKE 83

I 1855 byggede *Christian Frederik Hofmann* et Hus paa Kragesand for derfra at drive Fiskeri. Byggepladsen købtes af »Borre«. C. F. Hofmann var født i Broager 1818, og hans

Far var indvandret fra Tyskland. I 1843 blev han gift med Cathrine Marie Hansen fra Gammelgab. De boede først i Skelde. De havde en Plejesøn, Hans Peter Hansen, som flyttede med dem til Kragesand i 1855. Han var Søn af afdøde Snedker Hans Peter Hansen i Skelde Østerballe (SKE 71). I 1866 udvandrede han til Fyn for Værnepligtens Skyld og opholdt sig i Nyborg. Ikke længe efter sin Hjemkomst blev han i 1870 gift med Cecilie Marie Jensen, Datter af Magnus Heinrich Jensen i Skeldegårdskobbel (SKE 44). Der blev nu bygget et mindre Hus ved Siden af det gamle til de unge, men i Stormfloden den 13. November 1872 faldt de unges Hus, hvorimod det gamle blev staaende.

Under Indtrykket af den frygtelige Naturkatastrofe vilde de dog ikke bygge op igen paa den gamle Plads, men byggede et nyt Hus paa en Grund længere inde, købt af Røjhus 1873.

De to Familier boede nu sammen.

Det gamle Hus paa Stranden — og som ikke faldt — blev solgt til *Hans Jepsen*. Han havde haft et andet Hus længere omme ad Stranden, men dette Hus var ogsaa styrtet om i Stormfloden, saaledes at han stod husvild.

Huset, han havde boet i, var bygget af en Broder til C. F. Hofmann, Lorenz Hofmann, men han havde paa et tidligere Tidspunkt solgt til Hans Jepsen og var selv rejst til Amerika.

Hans Jepsen ejede Huset paa Stranden til 1881, da han solgte det til *Hans Peter Hansen*.

Denne havde, da C. F. Hofmann ingen Børn havde selv, arvet det nye Hus, der var bygget i 1873, og han ejede derfor begge Ejendommene. I 1895 solgte han Huset paa Stranden til *Peter Mathiesen*, Katroy (SKE 2), men i 1900 købte han det tilbage for dog at sælge det igen i 1910 til *Hans Rohde*.

I 1914 døde H. P. Hansen, og hans Søn, *Christian Peter Hansen*, arvede Kragesand. I 1917 købte han atter det gamle Hus ind til Ejendommen, og han er stadig Ejer af de to Huse.

Husene ved Sandesmose

Ved Stranden ud for Sandesmose laa fra gammel Tid to Indsiederhuse. Beboerne ernærede sig ved Fiskeri og for en Del ved at være Daglejere hos Bønderne i Skelde. Hvornaar de ældste Huse er opført, er uvist, men ingen af dem er paaført Herredsfogdens Kort over Skelde c. 1820—40.

Begge de gamle Huse faldt i Stormfloden 1872, men blev opført paany i 1873.

Det nordligste opførtes af *Andreas Hofmann*, en tredie Broder til de to under »Kragesand« nævnte Brødre Hofmann,

og han benyttede Materialet fra det sammenstyrtede Hus til Opbygningen af det nye.

Efter Andreas Hofmanns Død 1903 overgik Huset til Sønnen, Lorenz Hofmann. Han var ogsaa Fisker, men paa Fiskeri ved Mommark 1909 paadrog han sig en Lungebetændelse, hvoraf han døde.

Enken boede endnu et Aars Tid i Huset, men solgte saa til Hans Peter Rohde, der ligeledes ernærede sig ved Fiskeri. Han kom imidlertid ulykkeligt af Dage, idet han var ude paa Isen ved Borreshoved for at stange Aal, men gik igennem Isen, og inden der kom Hjælp, var han død.

Huset ejedes af Enken til 1923, da hun solgte til Arbejder og Fisker *Christian Asmussen*, der havde det til 1939. Han solgte til *Christian Jørgensen* fra Egeskov, som i 1944 solgte Huset til Farvehandler Larsson i Sønderborg, der nu benytter det som Sommerhus.

Det sydlige Hus opførtes efter Sammenstyrningen af *Peter Mathiesen* (SKE 2). Han lejede Huset ud til forskellige, hvilket hans Kone, *Trinke*, fortsatte med efter hans Død 1881. I 1895 overtog Sønnen, *Hans Mathiesen*, Ejendommen, men havde den udlejet som Daglejerhus til Gdr. Chr. Jepsen Christensen. I 1878 købte *Christian Peter Duus* Huset. Han solgte det til sin Søn, Carl Duus, i 1927, men boede dog i Huset til sin Død 1940. Carl Duus byggede to Fag til Huset, men i 1944 solgte han til Elektriker *Collin* i Sønderborg, der indrettede Huset til Sommerbolig. Det er senere videresolgt.

Lorenzens Ejendom i Skeldekobbøl

SKE 86

Huset har oprindeligt ligget paa Forstranden ud for Skelde Storskov omtrent paa det Sted, hvor en Kilde i Dag løber ud til Havet. Det byggedes af *Rasmus Lorenzen*, men i Stormfloden 1872 blev Huset revet bort. Ingen Mennesker kom til Skade, og en Del Indbo m. v. reddedes over Murene bagud og op i Skoven.

Allerede Sommeren 1873 var Huset genopbygget, men var nu flyttet hen paa sin nuværende Plads for Enden af Skeldekobbølvejen, som det sidste Hus før Havet.

Det fortælles, at Rasmus Lorenzen var en uhyre stærk Mand, hvis Kræfter der gik Frasagn om. Han arbejdede som Skorstensfejer og fik senere en lille Jagt, som han sejlede

Grus og Sand med. Under et Ophold i Egersund Havn kvaltes han af udstrømmende Kulos Aar 1876.

Hans Søn, Magnus Lorenzen, overtog Huset og købte siden endnu eet: det, hvor nu Christian Duus bor. Efter Magnus Lorensens Død havde Enken ikke Lyst til at beholde begge Husene, hvorfor hun solgte det ene til Christian Duus og senere det andet Hus — det ved Havet — til sin Svigersøn *Anders Andersen*. Da han blev ansat som Skovløber i Skelde Skov, fik han Tjenestebolig i Skovløberstedet, hvorfor han videresolgte Huset til Lokomotivfører *Hansen* i Sønderborg, dog saaledes at hans Svigermoder, Christine Lorenzen, har fri Bolig i Huset saa længe hun lever.

»Spar Es«

Paa Pladsen heromkring laa før Stormfloden 4 Ejendomme. Een hvor nu Traktørstedet ligger, een omtrent paa det Sted, hvor Pakhuset laa, een hvor Fisker Reimers bor og endelig eet Hus, der laa i den sydligste Ende af Reimers Have.

Ved Stormflodens Rasen i November 1872 styrtede de alle 4 sammen.

SKE 87 Det Hus, der laa i Reimers Have, blev ikke genopført (Se SKE 93), og det Hus, der laa paa Pakhusets Plads, blev af Ejeren, *Andreas Asmussen*, flyttet op til Skelde By, hvor han fik en Byggeplads i Østerballe (Anna Kjelds), og hvor han opførte Huset af Stenene fra det sammenstyrtede Hus ved Stranden.

SKE 88 Paa Traktørstedets Grund opførte *Mathias Asmussen* et Hus, som han dog allerede i 1879 solgte til *Lauritz Beck* fra Sottrup. Selv flyttede han til Sottrupskov og senere til Amerika.

Lauritz Beck kunde dog ikke rigtig trives paa Stedet, hvorfor ogsaa han rejste til Amerika.

Hans Iversen i Skelde Overballe og *Jens Schmidt* i Skeldegaardskobbøl, der havde Penge staaende i Huset, overtog det og lejede det ud.

I 1887 anlagdes Dampskibsbroen foranlediget af Mejeriet, der ønskede et Udskibningssted for sine Produkter, og da Vejen derfor anlagdes gennem Skoven, søgtes der om Krobøvilling, hvilken ogsaa opnaaedes.

De første Par Aar var Ejendommen udlejet til Andreas Sandvej fra Sønderhav (Se SKE 56), men i 1891 bortforpagtedes den til *Thomas Jacobsen* (SKE 91), som kort Tid efter købte den.

Broen overlod Mejeriet til Jacobsen mod, at han skulde vedligeholde den. Han byggede det nuværende Hus i 1908 og drev Restauration og en Del Handel med Svin, indtil han paa Grund af daarligt Helbred — fra 1905 var han Invalid og kunde ikke forlade sin Stol — maatte lægge Handelen paa Hylden.

Restaurationen drev han til sin Død 1923.

Hans Enke, *Margrethe*, f. *Jensen* fra Dybbøl, førte Forretningen videre, til hun døde i 1937, hvorefter Børnene, *Sophie*, *Cecilie* og *Peter*, arvede Stedet.

De to Døtre viderefører stadig Virksomheden.

Det fjerde Hus var opført omkring 1850 af *Thomas Christian Jensen* fra Nørrejylland. Det skylledes som nævnt ogsaa bort i Stormfloden, men byggedes op igen i 1873, dog med modsat Front. **SKE 89**

Samme Aar druknede *Thomas Jensen* paa Sejltur hjem fra Sønderborg, og Datteren, *Anna*, overtog Huset. Hun giftede sig med *Hans Jepsen* fra Vemmingbund. Han var Skipper og druknede lige som sin Svigerfader. *Anna* giftede sig derefter med Fisker *Peter Reimers*, men han druknede ogsaa paa en Sejltur.

Da Sønnen af sidste Ægteskab, *Hans Peter Reimers*, blev voksen, overtog han Stedet med Moderen boende i Huset ernærende sig som Vævekone.

I 1905 giftede *Hans Peter Reimers* sig med *Cecilie Margrethe*, f. *Andresen* fra Dyntmark. De fik 11 Børn, og de ejer stadig Huset.

Først i 1938 døde den gamle *Anna Reimers*, der havde oplevet, at saavel hendes Far som to Ægtemænd var druknede. Hun var da over 90 Aar gammel.

De lige beskrevne Huse laa i »Sprickmay« (se Kortet Side 72—73), men det fortælles, at i »Rappesmose«, d. v. s. Sydøst herfor (se samme Kort), havde der ligget endnu et Hus paa det Sted, hvor der i Dag staar to Æbletræer ved Grænsen ind til Junkers Ejendom. Huset skulde efter Fortællingen have været saa gammelt, at det ingen Skorsten havde, men kun et **SKE 90**

Hul i Loftet, hvor Røgen kunde trække ud. Der boede en Morbroder til Anna Reimers.

Efter en anden Oplysning skulde her have boet en Marie og Christian Jensen, Datter og Søn af Hans Jensen (Bror til Chr. Jensen i Vandstedbæk SKE 28). De rejste til Langeland, hvor de bosatte sig.

Huset er borte, og der er ingen Rester at se udover Æbletræerne, som formentlig er de sidste Rester af en fordums Have.

SKE 91

Poul Sanges Hus

Huset blev bygget 1858 af *Peter Jacobsen* (kaldet Skomager) fra Dynt. Han drev Handel med Landbrugsprodukter, som han sejlede til Sønderborg. Paa en saadan Tur druknede han i 1878.

Hans ene Søn, *Thomas*, hjalp Moderen, til hun døde 1888, hvorefter han selv overtog Stedet.

I 1891 solgte han imidlertid Ejendommen og købte Dampskibspavillonen »Spar Es« (SKE 88).

Køberen var Fisker *Peter Nielsen Christiansen* fra Tumbøl. Han døde i sin bedste Alder paa Sygehuset i 1911. Enken blev boende paa Stedet og giftede sig senere med *Poul Sange*, men var til Trods herfor stadig Ejer af Huset.

De boede her, til Huset paa Grund af Havets stadige Undergravning og Jordens Styrtten i Vandet blev erklæret for uegnet til Beboelse sidst i 1930erne.

Senere styrtede det helt sammen og er nu forsvundet.

SKE 92

Marie Jacobsens Hus

Paa dette Sted boede omkring 1820 Skrædermester *Claus Jensen*. Han havde en Søn, som hed Jens Peter, men han døde som Dreng. Claus Jensen døde, og Enken giftede sig med Skrædermester *Lorenz Christensen Kraag*.

Det nu staaende Hus blev bygget af *Jørgen Klint*, der var gift med en Datter af Claus Jensen. De havde to noget forvoksede Sønner, Peter og Frederik. Jørgen Klint var i nogle Aar Graver for Skelde By paa Broager Kirkegaard — hver By havde sin Graver, før der ansattes en fast Graver for hele Sognet — ellers gjorde han Stueure rene og var saakaldt »Skrikmager« ved Hjemmebryllupper.

Omkring 1862 solgte Lorenz Kraag Huset, da han flyttede ud til sit nye Sted paa Gl. Boels Plads (SKE 47). Køberen var

Nis Jacobsen fra Gammelgab. Han var Brodef til Lorenz Kraags Datter Anna Marie's Mand, Skræder Jens Jacobsen.

Nis Jacobsen, der stammede fra nuværende Løpers Sted i Gammelgab, var Murer, og hans Far havde i sin Tid ejet en Jagt, som han førte. Han var imidlertid svagelig og kunde ikke taale Søen, hvorfor han solgte Jagten og købte Landstedet i Gammelgab. Men Tilnavnet »Skipper« blev hængende saavel ved ham som ved hans Børn og Børnebørn.

Nis Jacobsen døde 1907, hvorefter Huset gik over til Enken og to Døtre, hvoraf den ældste, *Marie*, ejer det endnu (1946).

Skræder Jørgen Petersens Hus

SKE 93

Dette Hus staar paa Byens gamle »Smedeland«, hvis Jord tilhørte samtlige Bønder i Skelde. Husets Ejer betalte da ogsaa en aarlig Grundhyre af 12 Mk. til disse.

En Mand, som hed *Jens Jensen*, kaldet »Skomager«, byggede Huset i 1873, efter at hans tidligere Hus ved Skelde Dampskibspavillon — formentlig det, der havde ligget i Reimers Have (Se SKE 87) — var faldet under Stormfloden 1872. Han var Søn af en gammel Skomager i Skelde.

Hans Søn, *Christian Jensen*, arvede Stedet, men efter nogle Aars Forløb solgte han det til Skræder *Jørgen Petersen*.

En Søn, *Mads Petersen*, der ogsaa var Skræder, fik Huset efter sin Far. Han døde 1930, og Jens Henningsen fra Vandstedbæk (Se SKE 29), Uddeleren i Skelde Brugsforening, købte Huset. Han havde det til 1943, da det solgtes til Kommis *Christian Jensen*, en Søn af Christian Jensen i Vandstedbæk (SKE 28).

De øvrige Huse i Skeldekobbøl

Christian Duus

SKE 94

Dette Hus er opført omkring 1825 af *Andreas Thomsen* (Broder til Christian Thomsen II i Skovløberstedet). Han var Kopranger, men han kunde ikke finde sig i at bo saa afsides, hvorfor han flyttede til Broager — til en Ejendom, der laa, hvor nu Iversens Cigarforretning ligger — og overlod Ejendommen til en Datter, *Christine*, der var gift med *Peter Philipsen*.

Han overlod siden Stedet til sin Søn, *Nicolaus Philipsen*, som igen solgte det til *Magnus Lorenzen* (Se SKE 86) omkring 1920. Han døde i 1922, og Enken — der havde to Ejendomme — solgte da denne samme Aar til Fisker *Christian Duus*. Han har det endnu (1946).

SKE 95

Carl Duus

Dette Hus er bygget af *Christian Duus* (Se SKE 96). Han overlod det til sin Søn, *Jens Duus*. Denne havde været paa Lyø i 1870 for at undgaa tysk Militærtjeneste, blev Optant og aftjente sin Værnepligt som dansk Marinesoldat. Fra Lyø hjembragte han ogsaa sin Kone, med hvem han fik to Døtre, som arvede Huset efter deres Forældre. De bor nu begge i Kiel, den ene gift med tidligere Stationsforstander i Rødding, *Peter Alsen*, — han udvandrede efter Genforeningen. De ejer endnu Huset men *Carl Duus*, deres Fætter, bor der nu.

SKE 96

Duus ved Skovhjørnet

Huset er bygget af *Jørgen Hansen Duus*, en Broder til *Christian Duus* (se SKE 95). Det var denne *Christian Duus*, der bl. a. var Fader til *Jens Duus* og *Christian Duus*, hvoraf sidstnævnte igen var Fader til de forannævnte *Duus'er*: *Christian* og *Carl*.

Jørgen Hansen Duus efterfulgtes af sin Søn, *Peter Hansen Duus* (Mutterrolle kalder ham *Peter Johann Duus*). Han var Bødker. Efter ham kom den nuværende Ejer, Sønnen *Jørgen Hansen Duus*.

SKE 97

Gløy

Dette Hus, til hvilket der ikke er anden Jord end Haven, er bygget af *Frederich Fohlmann*, der boede lige over for (SKE 76). Han solgte det til *Hans Peter Reimer*. Da han giftede sig med Enken efter *Hans Jepsen* (Se SKE 89), flyttede han ned ved Stranden i hendes Hus, og hans Hus i Skeldekobbøl solgte han til *Thomas Brock* c. 1886. Denne boede her til 1900, da han solgte Huset og købte *Lassens Kaad* ved »Spar Es« (SKE 46). Køberen var Naboen, *Hans Petersen (Toft)* (SKE 62), der benyttede Huset som Aftægtshus. I 1911 købte den nuværende Ejer, *Frederik Gløy*, fra *Kajnæs*, Huset.

Der laa tidligere et Hus ved Siden af Gløy's Hus og omtrent over for Fohlmanns. Her boede Bygmester *Jørgen Iversen* (SE SKE 56). Om han selv har bygget Huset, vides ikke, men det er muligt. Han døde c. 1890 omkring 80 Aar gammel. Huset solgtes til *Lorenz Lorenzen (Toft)*, der brød det ned.

Hvorfra Navnet »Persillegade« stammer, er uvist, kun vides det, at »Gaden« er anlagt saa langt tilbage som i Hertugernes Tid, idet »Alléen«, d. v. s. Vejen til Skeldegaard fra den tidligere Port (SKE 68), var forbeholdt Færdslen til og fra selve Skeldegaard. Hertugerne ønskede ikke at blive generet af »de gemene«, hvorfor Færdslen til Ejendommene ved Storskoven og det øvrige Skeldekobbøl maatte omlægges. Man kørte ned forbi Boysens og bagom nuværende Jens Andersens Sted og kom saa ud paa »Gaden«. Stykket fra Vejen og til Jens Andersen er nu nedlagt, saa »Persillegade« har ikke mere nogen trafikal Betydning ud over den rent lokale.

Hofmann

SKE 99

Tæt op af Inderste Nr. 8 (SKE 68), som i lang Tid tilhørte Asmus Boysen, ligger et gammelt, nu næsten faldefærdigt Hus.

De to Ejendomme var oprindeligt eet Hus og det gamle i Virkeligheden Ejendommens Stald.

Ejeren, Frederik Iversen, — om Forhistorien se under SKE 68 — skilte i 90erne den ene Del med Stalden fra Stuehuset og ombyggede den saaledes, at den kunde benyttes som Beboelseshus.

Kort før sin Død i 1898 solgte han det fraskilte Hus til *Frederik Hofmann*, en Søn af Andreas Hofmann (SKE 84).

Frederik Hofmann ejede Huset til sin Død i 1930erne, hvorefter Enken havde det, indtil hun kom ind paa det nye Alderdomshjem i Broager, hvor hun senere døde.

Hendes Søsters Datterdatter, gift med Slagter Jepsen i Sønderborg, overtog Huset, men har siden solgt det igen.

Stenriffel

SKE 100

Egentlig burde denne Ejendom være beskrevet under Vandstedbæks Parcelsteder (SKE 27—29), idet — som omtalt ved

Beskrivelsen af Udparcelleringen af Vandstedbæk 1812 — der da bortsolgtes 6 Parceller, og kun de 3 blev omtalt under Vandstedbæk.

Imidlertid frasolgtes endnu 3 Parceller, men de var saa smaa, at der ikke var Byggetvang forbundet med Salget. Køberne var *Jürgen Hansen*, *Peter Christensen* og *Johan Petersen*.

Paa den ene af Parcellerne — formentlig paa den, der var købt af Peter Christensen — maa der dog være opført et Hus, da der paa Herredsfogdiets Kort over Skelde fra c. 1830—40 er indtegnet et Hus paa det Sted, hvor nu Ejendommen »Stenriffel« ligger. Er dette rigtigt, har Ejeren været Peter Christensen indtil et Tidspunkt omkring 1840, for sidst i 40erne er Ejeren *Hans H. Philipsen*.

Omkring 1860erne hedder Ejeren *Peter Philipsen*, men der er stor Sandsynlighed for, at det gamle Hus har været af meget daarlig Beskaffenhed, for det berettes, at da den følgende Ejer, *Rasmus Jensen*, kaldet Juller (en Broder til Philip Jensen, Vandstedbæk) (SKE 28), overtog Stedet, byggede han et Hus paa Grunden. Det gamle Hus maa altsaa enten været faldet, eller Rasmus Jensen har ladet det nedbryde.

Rasmus Jensen testamenterede 1875 sin Ejendom til sin mindreaarige Søsterdatter, Marie Dorothea Jørgensen, men da hun giftede sig med Georg Christensen i Broager (en Broder til den gamle Smed Christensen i Sct. Paulli), solgte de Stedet til Hesteslagter *Jens Staugaard Friedrich Thomsen* fra Stenderup ved Kolding (1884).

Han købte de tre oprindelige Parceller sammen igen og fik paa denne Maade et lille Landsted ud af det.

Omkring 1905 brændte Huset, men blev hurtigt genopbygget og gik i 1912 over til Sønnen, *Rasmus Thomsen*, som beboede det til ca. 1930. Han tilbyggede de østligste Fag som Aftægtsbolig for sine Forældre.

Da Rasmus Thomsen købte Slagter Carstensens Slagteri i Skelde (SKE 65), forpagtede han Stenriffel ud til *Christian Beck* fra Als, men han kunde ikke klare sig, hvorfor Ejendommen udforpagtedes til Stedsønnen *Johan Hansen*, som i 1938 overtog Hus og Jord — der var i Mellemtiden tilkøbt saa meget Jord, at Ejendommen nu var paa 12 Tønder Land — som Ejendom.

Hvornaar Skelde Skole er oprettet, har det ikke været muligt at fastslaa med Sikkerhed, kun saa meget vides, at i 1734 maa den have været til, idet Lærerne fra dette Aar iflg. Bro-

ager Kirkeregnskabsbog oppebærer et Tilskud af Kirkekassen paa 12 Mark aarligt. Endvidere kan det af Kirkebogen ses, at Skoleholder Jes Jacobsens Datter, Ingeborg, er født i Skelde 1703. Om hendes Far har været Skoleholder i Skelde allerede i 1703 — og det er rimeligst at antage, at han har været det — faar staa hen, sikkert er det kun, at han var det, da Datteren giftede sig c. 1740.

Om *Jes Jacobsen* saaledes skulde være den første Skoleholder ved en nyoprettet Skole i Skelde, eller denne er endnu ældre — og dette sidste maa vistnok antages — kan ikke siges med Sikkerhed, kun saa meget kan slaas fast, at den formentlig har været til Stede omkring Aarhundredskiftet 1700.

Som Skik og Brug var, giftede hans Efterfølger sig til Embedet, idet ovennævnte Ingeborg giftede sig med Lærer *Christian Johansen*, der senere blev Skoleholder efter sin Sviqerfader. Dette Embedsskifte har fundet Sted kort Tid efter 1740.

Ifølge Optegnelser i en gammel Bibel, som ejes af Fisker Christian Hansen, Kragesand, kom der en ny Skoleholder til Skelde i 1762. Det var *Magnus Heinrich Maack*. Han var født i Nærheden af Slesvig i 1734 og blev allerede 1751—52 Lærer i Tved paa Angel; 1753 kom han i Condition hos Advokat Krabbe i Slesvig; 1754—58 hos Justitsraad v. Preussen, 1758 Lærer i Barm ved Hollingstedt. 1759 blev han Huslærer hos hertugelig Jæger (Hergereiter = Skovrider) Lorenz Petersen i Dynt, og i 1761 ansattes hans hos Philip Ernst i Broager.

I 1762 blev Maack antaget som Lærer i Skelde, 28 Aar gammel, og 1763 giftede han sig med sin Forgænger, Christian Johansens Datter, Elsabe.

Imidlertid døde Maack allerede 1771, og hans Efterfølger blev Skoleholder *Thor Jensen* fra Visby, Medelby Sogn. (Se iøvrigt SKE 69).

Thor Jensen var Skoleholder fra 1771 til 1797, og det var saaledes ham, der gjorde hele Udstykningen med.

Iøvrigt berørte Udstykningen ikke selve Skolen, der blev liggende, hvor den laa (og praktisk taget ligger den Dag i Dag), og Skolelandet blev ogsaa omtrent det samme, idet der til Skolen lagdes »Skolelandet« i Byen samt et Stykke i Skeldekobbøl ligesom til alle de andre mindre Landbrug.

I September 1793 var Thor Jensen dog blevet saa svag og affældig — han var kun 63 Aar — at Beboerne gerne vilde have en Hjælper til ham. Man bad da Kirkevisitatorerne om at faa Asmus (Rasmus) Petersen fra Uge til Hjælpelærer. Det bevilligedes, og Kirkevisitatorerne gav tilmed den nye Hjælpelærer 10 Rigsdaler aarligt i Tilskud, indtil Thor Jensen døde, og Rasmus Petersen selv kunde overtage Embedet. Iøvrigt skulde Skoleinteressenterne stadig holde Thor Jensen som hidtil og derudover svare 24 Rigsdaler aarligt til Rasmus Pe-

tersen, alt i Forholdet: 1 Boelsmand = 4 Kaadnere = 6 Inderster.

1797 døde Thor Jensen, og *Rasmus Petersen* fik Embedet.

Det er denne Rasmus Petersen, Duus omtaler i sin »Bericht vom der Halbinsel Sundewitt«. Saa vidt vides, var Rasmus Petersen først Sømand, vistnok Styrmand, og først senere slog han ind paa Lærergerningen. Han var en særdeles dygtig Regnemester og var kyndig i Astronomien. Han sad hele Nætter oppe og studerede Stjernehimlen, og i 1798 opfandt han et »matematisk Apparat« til Brug for Søfarende. Han ventede at faa en god Belønning for sin Opfindelse, hvorfor han rejste til København med det. Han var dog uvillig til at afgive Beregningerne til Apparatet, før han havde faaet Belønningen, og da han aldrig fik nogen Belønning, blev Apparatet staaende og havnede til sidst paa Kunstammeret.

Rasmus Petersen var Lærer i Skelde til 1830, da han afløstes af *Mads Hansen Westerlund* fra Over Jerstal, Seminarist fra Tønder.

Han giftede sig med en Søster til Naboen, Gdr. Hans Asmussen, og fik 4 Børn.

Den ældste, Cecilie, blev gift 1863 med tidligere Andenlærer i Skelde, Nis Rasmus Kjær (Lærer i Broager til 1864, hvorefter han rejste til Kongeriget). Den yngste Datter, Anne Marie, giftede sig i 1866 med daværende Andenlærer i Skelde, Didrik Holst fra Bredsted. Kort efter »arvede« han sin Svigerfaders Embede som Førstelærer.

Westerlund rejste til Kongeriget og tog Ophold hos Datteren og Svigersønnen der. Hun ligger begravet i Hedensted og hendes Far i Øster Ørum.

Holst kom lige fra Tønder Seminarium til Skelde som Andenlærer 1862 og var Lærer i Skelde til 1902.

Kort før Holst's Ankomst til Skelde, blev Skolen (1857) udvidet med en Tilbygning i den sydlige Ende, og 1858 aabnedes den nye anden Klasse. Børnetallet var da steget til c. 120—30.

Den første Andenlærer, som beskikkedes til Skelde 10. Febr. 1858, var *August Peter Christian Lammers* fra Slesvig. Han kom senere til Horsens. Efter ham kom en *Jensen* fra Iller (sidst i Snogbæk). Derefter holdt Westerlunds Datter, Cecilie, Skole, indtil *Kjær* kom i 1860. I 1862 kom *Holst*, og da han blev Førstelærer, fik man en Lærer *Wollesen*, Søn af tidligere Præst i Broager, Pastor Wollesen (afsat efter Oprøret 1848—1850).

Efter ham kom *Christian Petersen* fra Iller som Præparand. Han blev senere Degn i Broager. Af andre Præparander under Holst's Vejledning kan nævnes: *Jens Johansen*, *Mathias Mathiesen* (Smedens Søn i Gammelgab) og *Wilhelmsen*. Saa var der en Lærer *Vind*, hvorefter der igen kom en Række Præpa-

rande: *Jessen*, *Tønder*, *Schmidt* (senere *Snogbæk*, sidst Formand for den nordslesvigske Kreditforening), *Buchholz*, *Lykke* og *Johansen* (senere *Bovlund*). Han var den sidste Andenlærer i den gamle Skole.

1878 brændte Skolen ned til Grunden, men en ny Skole blev straks opført. (Det er den sydlige Del af Skolebygningerne).

Af Andenlærerne kan endnu nævnes: *Frandsen*, Frk. *Clausen*, *Bondesen*, *Jensen*, *Hinsch* og *Kjær*. Den sidste Andenlærer i Holst's Embedstid var Lærer *Bonnithsen*.

1. Oktober 1902 tiltraadte Holst's Efterfølger: *Johannes Marquardt Carstensen*. Han kom fra Broager, men var fra Valsbøl. Samtidig flyttede Holst til Brunsnæs, hvor han boede til sin Død 1911.

Tidligere havde Lærerne selv drevet deres Landbrug, der var en betydelig Del af Lærerlønnen. Saaledes indberetter Lærer *Westerlund* i 1855, at hans Indtægt af Skolen er: Bolig, Land til 2 Køer, 8 Tdr. 6 Skp. Rug (Bøndernes Kornafgift), 6400 Tørv samt 96 Daler Skoleløn og 8 Daler fra Kirken i Broager. Men omkring Aarhundredskiftet blev Tjenestelandet bortforpagtet til Gæstgiver *J. P. Jensen* paa Skelde Kro for 255 Mark, og Læreren faar 106,30 Mark aarligt i Stedet for den frie Benyttelse af Skolelandet.

Førstelærer *Carstensen* gik af 1. April 1906, og 1. Oktober samme Aar ansattes *Iver Petersen Dall* som Førstelærer. Han kom fra Skodsbøl Skole, men var iøvrigt fra Øster Løgum. Han var ved Skelde Skole til 1912, og i hans Tid byggedes den nye nordlige Skolebygning (1911), saaledes at der nu var 3 Klasser. Samtidig anlagdes Legepladsen, og ganske kort før hans Afgang udskiltes Børnene fra Gammelgab, der alle Dage havde gaaet til Skole i Skelde, idet den nyopførte Skole i Gammelgab toges i Brug April 1912.

Den nye Førstelærer var *J. Hansen* fra Brunde ved Aabenraa. Han kom fra Havnbjerg Skole paa Als. Han var Lærer i Skelde under hele den første Verdenskrig, dog saaledes, at han var indkaldt et langt Stykke af Tiden, og i dette Tidsrum gik Undervisningen nærmest paa bedste Beskub med lejlighedsvis Undervisning af yngre og til Dels uprøvede Kræfter.

Da Genforeningen var i Sigte, skiftedes Lærerkrafter, og 1. Maj 1919 ansattes Lærer *Hans Mathiesen Negendahl* fra Hørup paa Als som Førstelærer. Han kom fra Skolen i Lutzhorn i Holsten, og Førstelærer *Hansen* overtog saa dette Embede, saaledes at de to Lærere byttede Embeder.

Ved Skelde Skole ansattes desuden en Række Lærere, men disse udskiftedes hyppigt. Børnetallet var i 1920 oppe paa 150 Børn, som undervistes i 4 Klasser med 3 Lærerkrafter. I 1922 naaedes endog et Stykke Tid op paa 5 Klasser med 4 Lærerkrafter, hvorfor der byggedes en Fløj paa den gamle Skole-

bygning ud mod Vejen. Efter dette Tidspunkt er Børnetallet — og dermed Klassernes Antal — dalet, og det var i 1928 helt nede paa 60 Børn fordelt i 3 Klasser.

1. September 1925 ansattes Frk. *Margrethe Hyldgaard* fra Sorø (tidligere Asserballe), og 1. April 1929 kom Lærer *Jens Christensen Brock* til Skolen som Andenlærer. Han kom fra Dynt, men er fra Stevning paa Als. Han blev, da Førstelærer *Negendahl* i 1933 pensioneredes, udnævnt til Førstelærer.

Børnetallet er siden 1928 atter steget og er nu (1946) paa 80 Børn, hvis Undervisning bestrides af Førstelærer *Brock* og Lærerinde Frk. *Hyldgaard*.

Den gamle Færgebro

Til Slut skal den gamle Færgebro omtales.

I samtlige gamle Papirer vedrørende Skatteforholdene i Skelde nævnes: »Samtlige Bønder: Afgift for den gamle Færgebro«.

Færgebroen laa noget Vest for Kragesand omtrent ud for Gaarden Maaling, og dens Historie er følgende:

I Slutningen af Hans den Yngres Tid havde Hertugen Planer om Anlæg af en Købstad i Angel ved Mundingen af Flensborg Fjord. Til dette Øjemed udskilte han et Stykke af Stenbjærg eller Kværn Sogn paa 3—4 Bøndergaarde og nogle Smaasteder, hvilke nu udgør Nykirke Sogn.

For at skaffe den paatænkte Købstad Opland, ogsaa fra den nordlige Side af Fjorden, oprettede han i 1619 en Færgeforbindelse mellem Angel og Broagerland. Der blev anlagt en Stenbro i en lille Bugt ved Skelde Strand, og det paalagdes Bønderne i Skelde at betale en lille aarlig Afgift til dens Opretholdelse. For Afgiften har de sandsynligvis faaet enten fri eller delvis fri Overfart over Fjorden, saaledes som det var Skik ved Færgestedet Brunsnæs-Holdnæs, til hvis Indehaver enhver lyksborgsk Bonde i Broager Sogn havde at levere 2 Skæpper Byg aarlig mod halv fri Overfart for Bonden selv eller hans Karle. Her var det dog Hoveritjenesten paa Lyksborg, der havde givet Anledningen.

Med den planlagte Købstad i Angel blev det aldrig til noget, og Overfarten blev derfor ikke meget benyttet. Dog fortælles, at »i gamle Dage« var der Bønder fra Ærø, som skulde paa Hoveriarbejde i Swansen. De sejlede til Fynshav og gik derfra til Skelde Strand for at blive sat over til Angel, hvor de saa fortsatte Rejsen.

Om dette er mere end et Sagn, faar staa hen, men Færgefarten benyttedes kun lidt og sygnede til sidst hen.

Derimod beholdt Bønderne i Skelde Afgiften til Hertugen – og efter Lenets Tilbagevenden til Kronen 1779 — til den danske Stat.

Indtil Krigen 1848—50 og derefter var Afgiften paa 6 Mark courant aarligt, og dette Beløb overførtes efter de tyske Penges Indførelse til 6 Mark.

Den gamle Stenbro ved Skelde Strand bestod helt op mod Aarhundredskiftet 1900, dog i en noget forbedret Form, saaledes at den kunde tjene Fiskerne som Baadelandingsplads, og den kaldtes stadig »den gammel Ferrebro«.

Da Realbyrderne i 1870—80'erne blev afløst, bortfaldt Afgiften.

Der har i sin Tid staaet et Hus ved Stranden i Nærheden af Færgebroen. Det har sandsynligvis tjent til Beboelse for Færgemanden.

Slutning

Hermed er Landsbyen Skelde med sine rundt 2000 Tønder Land gennemgaaet saa nøjagtigt, som det foreliggende Materiale tillader det.

Inden vi forlader Skelde skal dog gives nogle

Tilføjelser

Siden det første Hefte af »Broagerlands Historie« udsendes, er der fremkommet en Del supplerende Oplysninger vedrørende de forskellige Ejendomme. Specielt har Gennemgangen af »Kirkeregnskabsbog for de sundevedske Kirker«, der gaar tilbage til 1718, givet en Række Oplysninger. Endvidere har stedkendte Folk tilsendt Forfatteren Meddelelser om Tilføjelser og Rettelser, hvilke herved med Tak bringes.

Johan Christensen har ejet Gaarden i hvert Fald tilbage til **SKE 1** 1718.

Christian Iversens's Far, *Iwer Petersen* har ejet Frydenlund **SKE 3** fra omkring 1730/35. Han havde faaet den efter *Jürgen Petersen Kecknis* (formentlig fra Kegnæs). Denne har imidlertid kun haft Gaarden i kort Tid, for i 1728 er Ejeren *Tüge Jepsen*, som har haft Gaarden tilbage til før 1718.

Hans Klemmensen solgte i 1946 til Handelsmand *Peter Jacobsen*, (Se SKE 87), der dog lader sin Søn, Thomas, bestyre Gaarden.

- SKE 4** Kirkeskatteregistret siger om »Gl. Boel«:
- c. 1718—c. 1735: *Hans Jørgensen Schmidt*
  - c. 1735—c. 1742 *Peter Christensen*
  - c. 1742—c. 1744: *Philip Ernst Hansen*
  - c. 1744—c. 1748: *Peter Jürgensen*
  - c. 1847—c. 1757: *Jepp Christiansen*
  - c. 1757—c. 1777: *Andreas Jürgensen*
derefter *Christian Jepsen*.

Efter senere Undersøgelser opstaaer den Mulighed, at Andreas Jürgensen har været Sættemand — dog vist ikke i Ordets rette Betydning — da Jepp Christiansens Kone, Sophie Elisabeth (død 1786), var gift 3 Gange og sidst med Jepp Christiansen. Hendes to forrige Mænd er Peter Jürgensen og Philip Ernst Hansen. Da hendes Mor er født Christensen, kan det tænkes, at hun har faaet Gaarden efter sin Bedstefader, men denne Antagelse maa tages med alt Forbehold.

Jepp Christiansen er Søn af Christen Jepsen (Ejer af nuværende Lei's Gaard i Overballe), og hans Navn noteres med b i Registret for 1740. Muligvis stammer Jepsen-Navnet herfra.

- SKE 5** Frydendal laa før Udflytningen ikke paa, men Nord for det Sted i Østerballe, som nu ejes af Th. Thomsen.

Før Ivar Andresen hed Ejeren fra 1725 *Peter Andresen*, og før ham, i hvert Fald til 1718, hed han *Peter Hansen Kecknis* (Kegnæs).

- SKE 6** *Christian Petersen* havde haft Borre fra c. 1750. Han overtog den efter *Hans Nissen*, der havde haft den fra 1727. Før ham var Ejeren *Peter Johannsen*.
-

- SKE 7** Røjhus laa ikke paa Rutebilholdepladsen, men paa det Sted, hvor Chaufførboligen ligger.

Iøvrigt siger Kirkeskatteregistret noget andet med Hensyn til Jørgen Iversens Forgængere end foran omtalt.

Jørgen Iversen skulde derefter først være kommet til Skelde efter 1750 og have faaet Gaarden efter en Jørgen Petersen. Denne havde haft Gaarden fra omkr. 1730/35, da han havde overtaget den efter *Jürgen Gregersen*, der dog kun har haft Gaarden i kort Tid, idet Ejeren i 1728 og i hvert Fald tilbage til 1718 er *Christian Jürgensen*.

Der nævnes ingen Christian Jessen. Der er dog en Mulighed for, at Christian Jessen og Christian Jürgensen (Jössen) er samme Person.

Kirkeskatteregistret oplyser, at *Hans Iversen* er kommet til Gaarden 1764. Imidlertid efterfølger han ikke direkte Iver Asmussen, idet der nævnes en *Hans Rasmussen* i Aarene 1760—63. Om Hans Iversen og Hans Rasmussen er samme Person, vides ikke, men det kunde synes muligt. **SKE 8**

Iver Asmussen havde faaet Gaarden c. 1745/50 efter *Christen Andersen*, der havde haft den fra 1735/40, da han fik den efter *Christen Hansen Kecknis* (Kegnæs).

Christian Christensen (Schmidt nævnes ikke i Kirkeregistret) havde faaet Gaarden c. 1750, men nævnte Register oplyser, at hans Forgængær var *Asmus Hansen Kraag* og ikke Andreas Asmussen. **SKE 9**

Asmus Hansen Kraag var Far baade til Johannes Asmusen Krag (SKE 25) og til *Andreas Asmussen Kraag*, som formentlig er ovennævnte Andreas. Sidstnævnte havde en Søn, *Jørgen Andresen Kraag*, den senere Ejer. Da Asmus Hansen Kraag havde haft Gaarden helt tilbage til 1718, ser det ud, som om det er Bedstefader, Fader og Søn, der har haft Gaarden i Tidsrummet 1718—83.

Før *Chresten Hansen Terkelsen* ejedes Gaarden af *Claus Alexandersen* c. 1735/40, og før ham af *Andreas Nissen*. **SKE 10**

Antony Andresen havde et Hus liggende Syd for Vejen fra Skrækkeshøj til Skeldevig. Dette Hus nedrev *Hans Henrik Nissen*, da han købte Ejendommene sammen. **SKE 11**

Jens Andersen havde faaet Gaarden omkr. 1735 efter *Peter Christensen* jun. Han havde overtaget den i 1725 efter *Peter Gregersen* jun. **SKE 12**

Med Hensyn til Spørgsmaalet om den forhistoriske Borg er følgende Oplysninger blevet givet:

Jens Andersen — ham der overtog Gaarden 1858 — havde hørt saa mange Historier om, at der muligvis var en Skat begravet paa Bunden af »Søen«, at han lod »Graven« gennemgrave paa Kryds og tværs for at faa fastslaaet, hvor meget der var om Sagnet. Der fandtes intet, men ved samme Lejlighed blev den nuværende Stenkant sat omkring »Søen«.

»Graven« er saa gammel, at ingen ved, hvor gammel den er, saa Sagnet om den forhistoriske Borg kan altsaa være rigtig.

SKE 13 Kirkeskattelisten har ingen Hans Nissen som nævnt i Jordebogen 1748, og *Christian Nielsen* nævnes tilbage til c. 1735. Det er dog ikke derfor givet, at Hans Nissen ikke har ejet Gaarden i en Aarrække. Før *Christian Nielsen* var Ejeren *Andres Christensen* fra c. 1725, og før ham *Christian Petersen*. Der er stor Sandsynlighed for Slægtsskab mellem disse Personer.

SKE 14 Ejeren fra c. 1718—c. 1735 hed *Peter Christensen*. Han efterfulgtes af sin Svingersøn, *Christen Hansen Bøttcher*. Om *Bøttcher*-Navnet er kommet ind i Slægten med sidstnævnte, eller om *Peter Christensen* ogsaa har ført Tilnavnet, vides ikke.

SKE 15 *Thomas Andersen* fik Gaarden i 1722 efter *Andres Jensen* — muligvis Far og Søn.

SKE 16 *Christian Petersen* jun. er den første kendte Ejer. Han efterfulgtes c. 1735 af *Christian Jebsen* til c. 1750. Derefter følger *Jürgen Petersen* til 1782.

SKE 17 *Johann Jensen* havde faaet Gaarden c. 1760 efter *Hans Hansen*, der havde haft den fra c. 1750. Hans Forgænger hed *Asmus Petersen*, der i hvert Fald har været Ejer tilbage i 1718.

SKE 20 Ejerne: c. 1718—25: *Christen Petersen*
1725—32: *Johan Nissen*
1732—50: *Andreas Petersen*

SKE 22 I Kirkeskatteregistret helt tilbage til 1718 føres Smedestedet og Tøllens Gaarde under een Konto, men med to Ejernavne

SKE 24 Man maa derfor gaa ud fra, at de to $\frac{1}{2}$ -Gaarde har været adskilte allerede før 1718. Ejerne var:

1750—1787: *Christian Christensen* og *Christian Schmidt*
1728—1750: *Hans Hansen* og *Christian Schmidt*
1718—1728: *Lorenz Hansen* og *Hans Jacobsen*

1718—1740: *Iver Andersen.*

SKE 26

1718—1735: *Johan Petersen*

1735—1748: *Peter Petersen*

SKE 30

Da Johan Jensen kom hjem, var hans Mor død, og hans Stedfar gift igen. Saa solgte han. **SKE 44**

Lorenz Lei kaldtes Skipper, men han var det ikke. Han havde været i Amerika og Australien som Guldgraver.

Da Møller Madsens Børn er født i Aller ved Christiansfeld, foreligger den Mulighed, at han er kommet derfra. Er han kommet fra Bovrup, kan han kun have været der i ganske kort Tid. **SKE 46**

Mejeriets Stifter og første Formand, Gdr. Andr. Andresen, Røjhus, har efterladt sig nogle Papirer, hvorfra følgende er taget: **SKE 47**

Da Grundstenen til Ishuset skulde nedlægges, var det Meningen, at følgende Papir skulde have været indemuret i Grunden. Jeg blev imidlertid forhindret, saaledes at Dokumentet ikke kom med.

Endnu et lille Ord til de kommende Slægter fra Formanden for Mejeriet, Gaardmand Andreas Andresen paa Skeldemark.

Naar dette kommer for Dagens Lys og læses, saa er der maaske gaaet en lang, lang Række Aar, saa det kan have Interesse at vidé lidt om andre Forhold fra den svundne Tid.

De store Begivenheder vil jeg lade uberørt, dem vil Historien bedre vidne om, end jeg formaar det.

Endskønt vor Landsdel, Sønderjylland, nu har været under prøjsisk Regimente i 22 Aar, er Sproget overalt i den nordlige Del af Landet saa godt som udelukkende dansk, dog med Undtagelse af Købstæderne. De faa Steder, hvor Familiesproget er tysk, er enten Manden eller Konen eller begge Parter indvandret Syd fra. Derimod er der en Del, som bilde sig ind at være Tyskere, endskønt de ere af lige saa god dansk Afstamning som alle andre her, og mange af dem ikke kunne tale Tysk. Der lægges af alle Myndigheder stærkt an paa at

fortyiske Befolkningen, men dog især gennem Skolerne. Undervisningen er næsten udelukkende tysk, naar undtages i Religion. Man synes at have godt Greb paa det, men det er dog vort Haab, at det skal ikke lykkes vore Fjender at undertrykke det danske Sprog endnu i mange Slægtled. Det Tryk, Tyskerne øve paa os, er vel stort, derfor hersker der ganske vist nogen Sløvhed og Ligegyldighed hos en Del danske Folk, men det store Flertal hænger dog ved Kærligheden til alt, hvad der er dansk, og denne Troskab forplanter sig kendelig i alle gode danske Hjem til Børnene trods Skolens Germaniseringsarbejde.

Militærtjenesten er en stor Byrde for danske Folk. I en Del Aar efter Erobringen 1864 udvandrede de fleste unge Karle til Danmark for at undgaa Værnepligten her, men dels kan de nu slet ikke være her, og ellers har de, naar de bor her, ingen Stemmeret og ere underkastede de største Vilkaarligheder. Derfor bringe de unge nu det Offer at spille Soldat hos Prøjserne.

Det er mit og alle trofaste danske Mænds Haab, at den Kamp, vi føre i vor Tid for at bevare vor Nationalitet, maa ikke være forgæves. Skal vi end ikke opleve den Dag, da Sønderjylland genforenes med Moderlandet, saa kæmpe vi alligevel lige ufortrødent, for at vore Efterkommere kan opleve det.

De kirkelige Forhold for Øjeblikket ere ikke videre lystelige, da de fleste Præster ere vore Undertrykkere i folkelig Henseende. Egentlig kristeligt Samfundsliv, saaledes som det for Tiden rører sig i Danmark, kendes derfor ingen Steder her undtagen i et Par Frimenigheder længere Nord paa, nemlig i Bovlund og Rødding.

Vor Herre give, at der maa herske bedre Tilstande ogsaa i denne Henseende hos Eder, kære Efterkommere, naar dette om kortere eller længere Tid læses.

SKE 48 Bemærk Fejlnummereringen ved Frikaadet paa Skeldepølledam. Det skal være Nr. 48 og ikke 46.

Hans Brock døde 1943, og Enken viderefører Ejendommens Drift.

SKE 49 Fejl Nummer. Skal være Nr. 49 og ikke 47.

SKE 50 Fejl Nummer. Skal være Nr. 50 og ikke 48.

Nicolaj Thomsen fandt ikke sin Kone paa Lyø. Hun var SKE 57 fra Petersens Gaard i Skelde By (SKE 21).

1946 solgte *Jørgen Thomsen* Stedet til *Jørgen Hansen* og bor nu selv paa Aftægt i Huset.

Den nuværende Ejer hedder ikke Poul, men *Carl Iversen*. SKE 66

Overskriften skulde have været »Kirkeinderste« i Mod-sætning til SKE 78, der kaldes »Præsteindersten«. Førstnævnte var »Kirchengrund«, sidstnævnte derimod »Predikergrund«. Formentlig er begge Ejendomme langt tilbage i den katolske Tid blevet skænket Kirke og Præst, muligvis for Sjælemesser el. lign.

Betegnelserne paa Dalerne er Courant, og ikke carant. SKE 79

GAMMELGAB

Denne Landsby ejedes ligesom Skelde fuldstændig af Hertugen paa Lyksborg. Der havde i tidligere Aarhundreder været Herremænd, som ejede enkelte Lanster (= Fæsteboel), men disse var forlængst købt ud.

Udstykningen skete imidlertid ikke her paa en saa radikal Maade, som Tilfældet var i Skelde. Man maalte nok Markerne op, boniterede dem og delte dem ind, saaledes at de 8 Boelsmænd fik nøjagtigt lige meget Jord efter Bonitet, nemlig 67 Tønder 4 Skæpper 9 Alen 6 Fod 5 Tommer, men derved blev det.

I store Træk fik hver Boelsmand den Jord, hans Forgængere havde haft saa langt tilbage, man vidste, og hans Gaard blev liggende paa den Plads, hvor den havde ligget fra Arilds Tid. En Udflytning paa Markerne som den, der skete f. Eks. i Skelde, fandt overhovedet ikke Sted.

De 8 Gaarde ligger da ogsaa endnu — eller kan paavises — paa den ældgamle Boplads, og den tilliggende Jord er — som den var det i Fortiden — spredt paa en Mængde Steder rundt omkring Byen.

Sammenligner man Kortet Side 136—37, der er tegnet i 1783 efter Nyordningen — og dette har ingen større Ændringer fra de oprindelige gamle Forhold — og et moderne Matrikulkort, vil man med Forbavselse se, at — selv om der er foretaget Udbytninger, Til- og Frakøb — Fordelingen stadig er den samme spredte. Gaardene har alle Jorden dels mod Nord, dels mod Syd, nogle baade i Øst og Vest, saaledes som de havde det for Hundreder af Aar tilbage.

Byen bestod af 8 Gaarde, 5 Kaad og 2 Inderster ved Udstykningen, men i alle ældre Papirer nævnes stadig en 9ende Gaard, det saakaldte »øde Boel«.

Hvor dette Boel har ligget, vides ikke, ej heller hvor dets Tilliggende har været. Kun kan man gætte paa, at Navnet »Øboelskjær«, der betegner en Strækning i det nordøstlige Hjørne af Gammelgabsmark, kan have haft Tilknytning til denne Gaard.

I Broager Kirkes Skatteregister opføres »det øde Boel« helt tilbage til Registrets Begyndelse (1718), og Stedet benævnes »Peter Lassens øde Boel«. Det er muligvis dette Boel, Claus Duus i sin Beskrivelse af Sundeved oplyser om, at »den 6. Oktober 1637 byttede Hertug Philip et i Gammelgab beliggende Boel paa 7 Mark Guld med Hans v. Ahlefeldt paa Graasten. Boelet laa paa dette Tidspunkt udyrket og øde hen«.

En anden Hypotese det øde Boel angaaende er den, at i

hvert Fald en Del af Tilliggendet skal søges paa nuværende Gdr. Andr. Sibbesen og Jørgen Petersens Jorder paa Gammelgabsmark, idet Skatteregistret for 1778 nævner et 9ende Boel, som samtlige 8 andre Boelsmænd maa betale $\frac{1}{8}$ af Skatten for. Dette 9ende Boel gaar i Skatteregistret efter 1820—30 over til at skulle betales af »Christian Michelsen med flere« for den ene Trediedels Vedkommende, hvorimod de andre Bønder stadig maa betale for de $\frac{2}{3}$, hvilket kunde give en vis Mulighed for, at det er den samme Ejendom, der er Tale om.

Samtidig benævnes de Mænd, der ejer Jord herude, »Boelsparcellister«, hvilket maa tyde paa, at deres Jord er udskilt fra et Boel, d. v. s. det øde Boel.

Endelig er der den Mærkværdighed, at de Jorder, som er beliggende netop her, ikke er taget med paa noget Udstykningskort, hverken paa Kortet over Gammelgab, Krammark eller Mølmark. At der har bestaaet et særligt Forhold med disse Jorder, fremgaar bl. a. ogsaa af, at da Boniteringen og Udstykningen skulde foregaa, noteres det af Herredsfogeden i Boniteringsprotokollen ved de tre Ejendomme, som dengang laa herude paa »Vestermarken«:

»Da de tre Boelsparcellister paa Vestermarken allerede »i hertugelig Tid« (den sidste Hertug døde 1779) har købt deres Jord og derfor er at anse for Ejere (og altsaa ikke som Fæstebønder), har de ikke indfundet sig til Mødet, (hvor Boniteringen skulde godkendes), og deres Jord er holdt uden for Boniteringen«.

Hvordan Sagen virkelig forholder sig, er det vel ikke mere muligt at trænge helt til Bunds i, men Muligheden for, at det er »det øde Boel«, som skal søges her, er vist ikke ringe.

Omtrent samtidig med — eller i hvert Fald ganske kort Tid efter — at Udstykningen blev foretaget i Gammelgab (Arbejdet paabegyndtes allerede 1772, men det afsluttende Møde fandt først Sted 1783), nedlagdes det hertugelige »Vorwerk« (Ladegaard) Krammark, og Jorderne indgik i Landsbyen Gammelgab.

Vi vil dog i vor Gennemgang skelne mellem Gammelgab, som det laa ved Udstykningen, og Krammark, som senere vil blive beskrevet selvstændigt.

Det skal dog allerede her tilføjes, at da Krammark blev nedlagt, blev der, foruden de større Parceller, udlagt 30—40 Smaaparceller, der tillagdes Smaalandsbrugene i Gammelgab, Dynt og Mølmark — ligesom det skete ved Nedlæggelsen af Skeldegaard — og det er i Dag omtrent umuligt at placere de forskellige Smaalodder rigtigt, da de gennem Tiderne har skiftet Ejere utallige Gange.

Men hele dette Forhold vil der — selv om det er Jord, der nu hører til Gammelgab eller andre Steder — blive gjort Rede for under Afsnittet om Krammark.

Wolffsgaard

Det nuværende Wolffsgaard omfatter 2 ²/₃ Gaard af de 9 Gaarde, Gammelgab har bestaaet af saa langt tilbage, vi kan paavise denne Landsby.

Gennem Broager Kirkes Skatteregister er det muligt at følge Gaardene helt tilbage til Slutningen af 1600-Tallet, idet dette Register oprettedes 1718 og da nævner de Ejere, der allerede da havde haft Gaardene i Besiddelse i en Aarrække.

GA 1 For Wolffsgaards Vedkommende laa Stamgaarden paa den Mark, som ligger mellem nuværende Andersens og Johnsens Gaarde. Det er den, der paa Kortet Side 136—37 har Nr. 2.

Den omfattede Jorder i Weeslykke, Bralykke, Tørvemosen, Stor- og Vester Knick, Nordre- og Søndre-Skovbøllykke, Skovbølkjær, Vestermarklykke, Roistuff og en Eng ved Huset, ialt 78 Tønder Land (Bemærk: Tønderne dengang og nu er ikke ens. Vedrørende Omregningen, se: »Nordisk Kultur« 30. Bind: Maal og Vægt).

Det kan bemærkes af Hensyn til dem, der sammenligner ovenstaaende Navne med Kortet Side 136—37, at for Størstedelens Vedkommende er Navnene »germaniserede«, idet der ikke er Tvivl om, at f. Eks. alle Navne i Forbindelse med »Schou« i Virkeligheden er Ordet »Skov«, ligesom man — hvilket senere ikke blev et ukendt Fænomen — brugte Folke-maalets Udtale af Ordene og paa denne Maade »skabte« nye Betegnelser, som f. Eks. Hyelykke, der naturligvis er Marken med eller ved Højen (Hy = Høj); Dammay, der er en Eng med en Dam (muligvis en Dæmning eller Jordvold) o. s. fr. Endelig kan tilføjes, at man overalt bruger Ordet »Knick« for en mindre Kratskov uden større Træer (Bondeskov).

Ejeren i 1718 var *Nis Peter Schmidt*. Han afstod Gaarden omkring 1725 til *Peter Christiansen Schmidt*, som muligvis er en Søn, men dette har det dog ikke været muligt at paavise med Bestemthed. c. 1760 overlod han Gaarden til sin Søn, *Peter Petersen Schmidt* (f. 1726, d. 1791).

Han havde tre Børn, hvoraf den yngste Datter, Ellen Dorothea, blev gift med Philip Ernst Sibbesen paa Overskov og fik 7 Børn, og den ældste, Sønnen *Nis Petersen Schmidt*, fik Gaarden efter Faderens Død 1791.

Den anden af Gaardene laa paa det Sted, hvor Wolffs gamle Beboelseshus ligger (Se Kortet, hvor Gaarden har Nr. 7). GA 2

Den havde et Tilliggende paa 84 $\frac{1}{2}$ Tdr. Ld., og disse laa i: Vester- og Øster-Knick, Søndre- og Nordre-Jeskjær, Siegesmay, Wrangland, Lykken ved Byen, An Düffels Lykke (Düffel = Dybbøl), Nordre- og Søndre-Knick, endnu en Toft samt Øboelskær.

Den ældste Ejer, vi kender, er *Thomas Christensen*, om hvem dog iøvrigt kun Navnet kendes. Omkring 1725 overgik Gaarden til *Mathias Jensen*. Han var gift flere Gange, og en af Døtrene, Dorothea Maria, blev gift ind paa Nabogaarden med *Jørgen Christensen Michelsen* (GA 8).

Mathias Jensens ældste Søn, *Jens Mathiesen* (1730—1809), overtog Gaarden ved Faderens Død 1776. Han havde 3 Børn: *Jørgen*, *Mathias* og *Sophie Marie*. Mathias var Skipper ved Iller, og *Sophie Marie* giftede sig paa Angel; *Jørgen* overtog Gaarden i Gammelgab 1790 med sin Far paa Aftægt.

Om *Jørgen Mathiesen* er blevet rigtig Ejer af Gaarden, er et Spørgsmaal, idet der foreligger en Kontrakt af 1800, hvor *Jørgen Mathiesen* afhænder Gaarden til sin Eftermand, men ogsaa en Kontrakt af 1809, hvor det er *Jens Mathiesen*, der sælger til den samme Person.

I hvert Fald har *Jørgen Mathiesen* af een eller anden Grund ikke haft Lyst til den fædrene Gaard, og 1805 køber han Arveforpagtningen til Bryggeriet i Brunsnæs af den tidligere Ejer, *Christian Clausen*.

Gaarden i Gammelgab solgtes — hvad enten det nu er den ene eller den anden af de nævnte Kontrakter, der er den rigtige — til Ejeren af forannævnte Gaard: *Nis Petersen Schmidt*, som saaledes nu havde samlet to af Byens Gaarde paa sine Hænder.

En medvirkende Aarsag til Købet var maaske, at *Nis's* Datter, *Anna Cathrine*, i 1808 havde giftet sig med *Claus Jensen* (ogsaa kaldet Müller) fra Ragebøl. De unge kom nu til Gammelgab, hvor de flyttede ind i den gamle Stamgaard og hjalp med Driften af de to Gaarde.

Fra dette Tidsrum fortæller afd. Gdr. *Thomas Christensen*, Gammelgab, følgende Historie:

Efter Statsbankerotten 1813 var der en Hypothek i de *Claus Jensenske* Ejendomme paa 36 Rigsdaler. Det var ham imidlertid umuligt paa Grund af de haarde Tider at fremskaffe de 36 Rigsdaler, da Hypotheken skulde udbetales, saaledes at de to Gaarde — og samme Fortæller mente at vide, at *Claus Jensen* ogsaa havde Part i *Egernsund Færge* — stod for Tvangssalg.

Da var der en gammel Aftægtskone i det senere Føge tilhørende Kaad, der laante ham Pengene, som hun havde i Strømpeskafket, og saaledes reddedes Gaarden fra Tvangssalget.

Muligvis er Historien ikke rigtig, men den *kan* være det, da kontante Penge selv blandt velstillede Bønder var en Sjældenhed og naturligvis særlig paa dette specielle Tidspunkt.

Claus Jensen og hans Svigerfader drev herefter Gaardene i Fællesskab indtil Nis Petersens Død i 1831. Saa overtog Claus Jensen selv de to Gaarde.

Han drev dem dog kun sammen i 5 Aar, idet hans Datter, Anna Maria, i 1836 giftede sig med *Johan Peter Wolff* fra Kegnæs, og de unge derefter overtog den ene Gaard i Forpagtning.

Claus Jensen døde 1845, men havde inden sin Død bestemt, at den gamle Gaard — Stamgaarden — skulde overgaa til hans nyligt (1842) fødte Barnebarn, Claus Peter Wolff, naar han blev myndig, og at den tilkøbte Gaard skulde være Datterens og Svigersønnens.

Kun to Aar efter sin Far døde ogsaa Anna Maria, og den lille Claus Peter fik snart en Stedmoder. Men ogsaa sin Far skulde han miste i sin Barndomstid. Johan Peter Wolff døde i 1855.

Nu blev Gaarden drevet af Stedmoderen og Claus Peters Formynder, Naboen Frederik Marcussen, men for at kunne overkomme det, udforpagtede de »Stamgaarden« til Peter Andersen fra Snogbæk, og denne Forpagtning vedvarede fra 1855 til 1864.

Midt under Krigen 1864 blev *Claus Peter Wolff* myndig, og han overtog derfor straks selv Driften af sine to Gaarde med sin gamle Bedstemoder som Aftægtskone. I 1870 døde hun, og da der nu ikke var flere Beboere paa den gamle Gaard, og Wolff ønskede at samle Driften af de to Gaarde paa eet Sted, nedbrød han i 70erne den gamle Gaard.

GA 3 Den tredje Gaard laa, hvor nu selve Wolffsgaard er beliggende (Se Kortet, hvor Gaarden har Nr. 8).

Som det fremgaar af efterfølgende, blev Gaarden senere delt, saaledes at den Del, der blev tillagt Wolffsgaard, kun var $\frac{2}{3}$ af det oprindelige Boel (vedrørende den ene Trediedel, se under GA 10). Men oprindeligt var hele Boelet paa 84 Td. Ld. og havde sine Marker liggende i Søndre- og Nordre-Knick, Stauningdamlykke, Stauningdam, Lammhof, Langesyderdyffel, Stakesyterdyffel, Dammay, Sieverroy, Roistuff, Lille Toft Vester Toft og Øboelskjær.

Ejeren i 1718 hed *Peter Jensen*, Han har sikkert ejet Gaarden tilbage til 1690'erne, da han allerede i 1720 overlader den til *Jens Petersen*, der formentlig er hans Søn.

Om den efterfølgende Ejer, *Nis Petersen*, der overtog Gaarden c. 1750, atter er en Søn, vides ikke, men Muligheden herfor kan ikke udelukkes.

Nis Petersen var gift med Birte Agnis, som, da Nis døde ret tidligt, giftede sig anden Gang c. 1770 med *Nis Hansen*, en Søn af Hans Nissen (Se GA 6), der saaledes blev Sættemand, til Nis Petersens Søn af første Ægteskab, *Andreas*, blev myndig.

Nis Hansen og hans Kone ejede dog trods Myndighedsalderens Indtræden Gaarden til deres Død 1784, hvor de døde begge med kun to Maaneders Mellemrum.

Andreas Nissen overtog nu sin Fædrenegaard, giftede sig med *Anna Cathrine*, født *Hollensen* fra Smøl, og fik med hende Sønnen *Nis*. *Anna Cathrine* døde i 1786 kun 31 Aar gammel, og *Andreas* giftede sig nogle Aar efter med *Anna Maria* fra Dybbøl. Ogsaa hende overlevede han, idet hun døde i 1823, han selv først i 1830.

Allerede 1811 havde *Andreas Nissen* overdraget Gaarden til Sønnen *Nis Nissen*, og han fik den maaske nok paa et uheldigt Tidspunkt, netop i de svære økonomiske Aar omkring Statsbankerotten. Om det nu var den ene eller den anden Aarsag hertil, saa nødsagedes han efter en Del Aars Forløb til at sælge for at klare sine Forpligtelser.

Han søgte da og fik i 1826 Rentekammerets Tilladelse til at dele sin Gaard i to, hvoraf den ene kom til at bestaa af de to Trediedelev og den anden af den ene Trediedel af Gaarden.

Den Del, der bestod af den ene Trediedel, beholdt han selv, og dens videre Historie beskrives senere (under GA 10).

Den Del, der bestod af de to Trediedelev, solgte han til *Peter Christian Hansen* fra Sarup, Lysabild Sogn.

Han døde imidlertid allerede i 1836 kun 49 Aar gammel, hvorfor Enken, *Christine Marie*, kort efter (1837) giftede sig med *Christian Jacobsen*, som saaledes blev Sættemand, til Sønnen af første Ægteskab, *Hans Christian Daniel*, blev myndig.

Dette skete efter 25 Aars Forløb, og i 1853 overtog *Hans Christian Daniel Hansen* Arven efter sin Far. Han havde i sine Ungdomsaar faret til Søs og trivedes ikke i Gammelqab. Han holdt dog ud til 1882, saa solgte han Gaarden til *Claus Peter Wolff* og rejste med hele sin Familie til Amerika.

Wolff beboede selv den nordlige Gaard, hvorfra han drev sin anselige Landejendom med stor Dygtighed, Han foretog Tilkøb og Udbytninger med omliggende Gaarde og Kaadnersteder, saaledes at Gaarden fik en mere afrundet Form og om-

trent kom til at se ud som det Wolffsgaard, der nu drives videre af Efterkommerne.

I 1898, da Wolff var 56 Aar, giftede han sig, og med sin unge Kone flyttede han ind paa det nuværende Wolffsgaard. Hertil flyttede han lidt efter lidt Avlsbygningerne, saaledes at hele Gaarden var samlet her. Kun Stuehuset af den gamle Gaard blev staaende, og her indrettedes Røgterbolig o. lign.

1905 opgav han paa Grund af tiltagende Svagelighed Driften af Gaarden og flyttede til Broager med sin Familie. Gaarden udforpagtede han til Sophus Godt, der havde den til 1922.

1913 døde C. P. Wolff i Broager, men Enken og hans eneste Datter forblev der indtil 1922, da de flyttede tilbage til Gammelgab og overtog Gaardens Drift med Peter Andersen (GA 4) som Forvalter til 1927. De havde endnu en Forvalter, inden *Morten Bundgaard Nielsen* fra Borbjerg i Vestjylland i 1929 blev Forvalter. Da han i 1930 giftede sig med Datteren Anna, blev han Ejer af Wolffsgaard.

Andersens Gaard

Denne Gaard havde sine Marker beliggende i Weeslykke, Stauninglykke, Nordre-, Søndre- og Vestre Knick, Siegesmay, Pilum, Roistykket, Roistuff, Bremming og et Par Tofter ved Gaarden. Den var paa 84 Tdr. Ld., og den ældste Ejer, vi kender, hed *Tycho Jensen*.

Han maa have haft Gaarden fra c. 1690, men er død ret tidligt, for hans Enke, Christina, f. Jørgensen giftede sig omkring 1725 med *Christian Jensen*, der saaledes blev Sættemand, indtil Tycho Jensens Datter, Christina, kunde overtage sin Fædrenegaard.

Hun giftede sig 1747 med en Søn fra en af de andre Gaarde (GA 3), *Christian Petersen Schmidt*, og han blev derfor Ejer af Gaarden. De var gift i 48 Aar, idet han døde i 1795 og hun i 1797.

Det blev Sønnen, der ogsaa var Kirkeværge, *Tycho Christensen Schmidt*, der overtog Gaarden, men han havde den kun i 7 Aar, idet han døde 1802, kun 53 Aar gammel.

Enken giftede sig i 1804 med Kaadner *Christian (R) Asmusen*, der blev Sættemand i 11 Aar, indtil Sønnen af første Ægteskab, *Christian Christensen Schmidt*, kunde overtage Gaarden (1814).

I de svære Aar efter Statsbankerotten kom Christian Schmidt til at sidde ret haardt i det og havde vanskeligt ved at klare sig.

Paa Kaadnerstedet i Skelde, som nu ejes af Jens Jensen (SKE 37), sad imidlertid Kaadner *Nis Andersen* fra Midtballe (SKE 20), og han var kommet godt igennem de svære Tider og havde samlet sig en Del Penge.

De to Mænd blev da enige om at bytte Ejendomme, og i 1820 rykkede Christian Schmidt til Skelde, og Nis Andersen overtog Gaarden i Gammelgab.

Han havde Gaarden til 1858, da han overlod den til sin Søn, *Peter Andersen*.

Mens Peter Andersen ejede Gaarden, brændte den i 1891, men byggedes samme Aar op igen omtrent paa det samme Sted. I 1895 overlod han Gaarden til sin Søn, *Nis Andersen*, der havde den til 1934, da Sønnen, den nuværende Ejer, *Peter Andersen*, overtog den efter i nogle Aar at have været Bestyrer. Nis Andersen og Hustru boede endnu en Aarrække som Aftægtsfolk paa Gaarden. Han døde 1937 og hans Hustru i 1944.

Johnsens Gaard

GA 5

Denne Gaard fik sine Marker udlagt i Tørvemosen, Strandmarken, Braadehy, Øster- og Vester Knick, Nordre og Søndre Skovbøllykke, Roistuff, Øboelskjær og 2 Tofter ved Gaarden ialt 82½ Td. Land.

Den ældste Ejer, vi kender, var *Chresten Clausen*. I 1722 skiftes Ejer til *Jacob Petersen*, men allerede i 1725 hedder Ejeren *Jens Hansen*.

Han maa være død ret tidligt, for Enken gifter sig i 1775 med *Andres Christensen*, der blev Sættemand, til Datteren, Anna Cathrine, kunde overtage sin Arv efter Faderen.

Da hun i 1765 giftede sig med *Hans Christensen Schmidt*, en Søn af Smeden i Skelde, overtog de Gaarden. Han døde i 1782, og Gaarden gik saa over til Sønnen *Christen Hansen Schmidt*.

Hans Søn, *Mathias Hansen Schmidt*, fik efter Faderens Død 1837 Gaarden med Moderen paa Aftægt. Han fik Tilnavnet »Bunde« for at skelne ham fra de andre »Hansen Schmidt'er« i Byen.

Da han ingen Sønner havde, overlod han i 1862 Gaarden til Datteren, Dorothea Sophie, og hendes Ægteemand, *Hans Peter Henningsen*.

Han havde Gaarden i 56 Aar og var 86 Aar gammel, inden han i 1918 afstod den til sin Søn, *Mathias Henningsen*.

Mathias Henningsen var derfor kommet noget op i Aarene, inden han blev Ejer af sin Fødegård, saa han havde den kun forholdsvis kort Tid. Allerede i 1929 overtog hans Søn,

Niels Henningsen, Gaarden, men i de svære Aar for Landbruget i 30erne kunde han ikke fortsætte, hvorfor han byttede sig en mindre Ejendom til i Skeldekobbøl (SKE 80).

Ejeren der, *Andreas Juhler*, fra Vemmingbund, overtog i 1939 Gaarden i Gammelgab, og Niels Henningsen flyttede til Skeldekobbøl.

Andreas Juhlers Datter, Marie, var gift med *Andreas Johnsen*, og Gaarden blev derfor tilskrevet de unge med hendes Fader paa Aftægt. De er stadig (1946) Ejere.

Tychsens Gaard

Denne Gaard ligger stadig paa sin gamle Boplads. Dens Jorder blev udlagt i Hylykke, Betthye, Weeslykke, Nordre og Søndre Stauninglykke, Vester-, Øster- og Midtknick samt de 2 Tofter ved Huset, ialt 76 Tdr. Land.

Den første Ejer, vi kender, var *Jep Nissen*. Hvornaar han har faaet Gaarden, vides ikke, men han havde den i 1718. I 1728 overgik den til Sønnen, *Nis Jepsen*. Han havde dog kun Gaarden til 1732, da den overtoges af *Hans Nissen*, der muligvis er en Søn. Han døde c. 1777, og Enken, Engeborg, drev Gaarden videre, men hun døde 1781, hvorfor Sønnen, *Johan Nissen*, fik den — kun 24 Aar gammel. Johan Nissen kaldes ofte — efter gammel Skik — Johan Hansen.

Johan Nissen havde ingen Sønner, og da hans ældste Datter var gift med Nis Nissen (Se GA 3) og saaledes var hjemfaren, overlod han sin Gaard til den næstældste, Sille, og hendes Ægtemand, *Jens Alexandersen*, fra Sottrup. Overladelsen fandt Sted i Maj 1820. Selv døde han i 1823.

Jens Alexandersen havde Gaarden til 1858, da hans Søn, *Johann Alexandersen*, overtog den.

Da Johann Alexandersens Børn voksede til, ønskede han, at de skulde have en videregaaende Uddannelse paa højere Skoler, og han udforpagtede da Gaarden omkring 1880 til C. P. Wolff og rejste med hele sin Familie til Flensborg og tog Bopæl der, mens Læsningen stod paa. 1887 flyttede han tilbage og overtog atter Gaarden.

I 1895 overgik Gaarden til hans ældste Søn, *Christian Alexandersen*. Han stod foran sit Bryllup, men Dagen før Højtideligheden tog han Livet af sig (1898). Derefter fik hans yngre Broder, *Alex Alexandersen*, Gaarden.

1906 solgte han Gaarden til sin Fætter, *Rasmus Tychsen*, fra Dynt. Denne havde Gaarden til sin Død i 1945, hvorefter Søn-

nen, *Hans Tøge Tychsen*, overtog den i Forpagtning med Moderen paa Aftægt. I 1946 blev Hans Tøge Tychsen Gaardens Ejer.

Christian Sibbesens Gaard

GA 7

Denne Gaard fik sine Jorder udlagt i Smedelykke, Bredstoft, Weeslykke, Knick, Stauninglykke, Siegesmay, Kjerum Nordre og Søndre Bremming, Øboelskjær samt 2 Tofter, ialt 80 Tdr. Land.

Den ældste Ejer, vi kender Navnet paa, er *Jens Jensen*, som ejede Gaarden indtil c. 1725, da hans Efterfølger, *Peter Jørgensen*, overtog den.

Han overlod den c. 1750 til sin Søn, *Nis Jørgensen*, der var gift med Dorothea fra Dybbøl. Da Nis døde i 1765, giftede hun sig i 1766 med *Christian Christensen Jepsen*, der saaledes blev Sættemand paa Gaarden.

Han døde imidlertid ogsaa (†1777), efterladende sig en Søn, senere Boelsmand *Nis Jepsen* i Dynt (s. d.), og Dorothea giftede sig for tredie Gang 1778. Sættemanden var *Peter Hansen* fra Skelde.

Peter Hansen døde 1785, saaledes at Dorothea ogsaa overlevede sin tredie Mand. Nu giftede hun sig ikke mere, men drev Gaarden videre, til hendes Søn af første Ægteskab, *Jens Nissen*, blev gammel nok til selv at overtage sin Fædrenearv. Dette skete i 1790.

Han giftede sig ligesom sin Moder 3 Gange, men fik kun Børn i tredie Ægteskab (med Marie, f. Tychsen). Han døde 1818 kun 51 Aar gammel og overlevedes endda af sin gamle Mor, der først døde 1823, 83 Aar gammel.

Jens Nissen maa formentlig have været svagelig, syg eller paa anden Maade ikke i Stand til at drive Gaarden, for allerede 1814, da han var 47 Aar gammel, overlod han Gaarden til sin ældste Datter, *Sophie Marie*, og hendes tilkommende Fæstemand, *Jørgen Jørgensen Paradies*, fra Lambjergskov.

Imidlertid fik *Jørgen Paradies* Svindsot og døde allerede i Maj 1815, uden at Brylluppet havde fundet Sted.

Ifølge Loven var Gaarden den afdøde *Jørgen Paradies's* retmæssige Ejendom, da han var blevet skrevet for den, og om det derfor har været af praktiske Aarsager, eller der virkelig har været Følelser med i Spillet, er ikke godt at sige — Tidspunktet var næsten for paafaldende — men allerede een Maaned efter *Jørgen Paradies's* Død, da hans Fader gør Krav paa Ejendommen, møder *Sophie Marie* med en ny tilkommende Ægtemand, *Esben Christensen* fra Tandslet, og gør et moralsk Krav paa sin Fædrengaard, hvor hendes Far og

Mor sidder paa Aftægt, og hvor hendes gamle Bedstemoder endnu lever.

Enden paa Sagen blev da den, at *Esben Christensen* maatte tilbagekøbe Gaarden for 2280 Rbd., og de unge overtog Gaarden, efter at de var blevet viet den 26. November 1815.

Esben Christensen drev nu Gaarden i knapt 30 Aar, hvorefter han i 1844 overlod den til sin Datter, *Ulricka Margrethe*, og hendes Fæstemand, *Christian Andresen Sibbesen*, fra Over-skov.

Han havde Gaarden til 1878, da han overlod den til sin ældste Søn, *Philip Ernst Sibbesen*. Han døde i 1923, hvorefter hans Søn, *Christian Sibbesen*, overtog Gaarden.

I 1941 gik *Christian Sibbesen* paa Aftægt, og Sønnen, *Philip Ernst Sibbesen*, overtog Slægtsgaarden i Forpagtning.

GA 8

Jens Petersens Gaard

Denne Gaard, der, som de fleste andre Gaarde i Gammelgab, ligger paa sin oprindelige gamle Boplads, fik sine Jorder udlagt i Søndre og Nordre Schelmesager (Skelde Mose Åger), Tørvemosen, Nordre-, Vestre- og Søndre-Knick, Nordre-, Søndre- og Vestre-Skovbøllykke, Stenager, Øboelskjær og de to Tofter ved Huset, ialt 84 Tønder Land.

Den ældste Ejer, vi kender, var *Jürgen Hansen*. Han overlod i 1729 Gaarden til *Christian Michelsen*, der havde den i 30 Aar. Omkring 1760 overgik den til Sønnen, *Jørgen Christensen (Michelsen)*.

Han var født i 1733 og giftede sig 3 Gange. Første Gang med *Maren Michelsen* fra Skodsbøl, anden Gang med *Anna Maria Møller* fra Skodsbøl, og tredje Gang med *Dorothea Maria*, Datter af *Mathias Jensen (GA 2)*. *Jørgen Christensen* døde allerede i 1782 kun 49 Aar gammel, og Gaarden arvedes derefter af hans Datter af første Ægteskab, *Maren*, og hendes Ægtemand, *Jørgen Christensen Gregersen* fra Skelde.

De ejede og drev Gaarden til 1818, da deres yngste Datter (de to ældste var gift med Boelsmænd i Gammelgab og Krammarkskobbel), *Maren*, giftede sig med *Hans Thomsen* fra Brobøl.

De unge overtog derefter Gaarden, men *Maren* døde efter faa Aars Forløb, og *Hans Thomsen* giftede sig senere igen (endda to Gange).

Hun efterlod sig dog en Søn, *Jørgen Thomsen*, som i 1862 overtog Gaarden med sin Fader og Stedmoder paa Aftægt. *Hans Thomsen* døde 1869.

Jørgen Thomsen havde ingen Sønner, hvorfor Gaarden 1876 blev overladt Datteren, Marie, og hendes Ægtemand, *Christian Sibbesen*, en Søn fra Nabogaarden (GA 7).

I 1901 overgik Gaarden til Sønnen, *Jørgen Sibbesen*. I 1925 kunde han ikke klare sine Forpligtelser, hvorfor Gaarden blev bortsolgt. Køberen var een af Kreditorerne, Købmand *Chresten Moos*, Skelde, der dog straks solgte den videre til *Andreas Hansen* fra Købingsmark paa Als.

Efter to Aars Forløb kunde han heller ikke længere, hvorfor Gaarden gik tilbage til Chresten Moos. I 1929 solgtes Gaarden til den nuværende Ejer, *Jens Petersen*, fra Skelde (SKE 21).

I 1931 frasolgte han en Del af Gaarden og beholdt selv de resterende c. 34 Tønder Land (Se videre GA 9).

Johan Petersens Ejendom

GA

Den frasolgte Del paa 18 Tdr. Land købtes af *Otto Mathiesen* fra Skelde (SKE 30). Han flyttede ind i Stamgaardens Af-tægtshus, der var opført af Hans Thomsen i 1858.

I 1937 solgte Otto Mathiesen til den nuværende Ejer, *Johann Petersen*, fra Røllum.

Thomas Christensens Gaard

GA

Som foran beskrevet (Se GA 3) bestod denne Gaard af een Trediedel af den oprindelige Gaard inde i Byen. *Nis Nissen* brød efter Salget i 1826 en Lade af Boelet ned og byggede deraf sin Ejendom op ude paa sine Marker. Han kom dog til at mangle Lægter for at faa Huset færdigt, men dem huggede *Jens Alexandersen* saa til ham i sin Skov.

I det hele taget sad *Nis Nissen* vist maat i det, for han maatte laane sig freim rundt om. Bl. a. laante han 100 Daler af Pastor Petersen i Broager. Han tilbagebetalte de 66, men de 34 er aldrig blevet betalt.

1850 solgte han Gaarden til *Nicolaj Andresen* fra Avnbøl. Denne solgte senere til Gæstgiveren i Skelde, *Peter Andresen*, i 1861, men han havde kun Stedet i 5 Aar, idet han i 1866 solgte til *Thomas Christensen* (Iller-Roi).

Han havde Gaarden til 1893, hvorefter hans Søn, *Thomas Christian Christensen*, overtog den.

I 1920 overlod han Gaarden til sin Søn, *Thomas Christensen*,

og gik selv paa Aftægt. Sønnen døde imidlertid allerede i 1929, hvorfor Gaarden videreføres af Enken, *Anna Christensen*, født *Føge*.

Hun giftede sig med *Willy Sørensen*, der blev Sættemand til *Thomas Christensens Søn* bliver gammel nok til at overtage Arven efter sin Far og Bedstefader.

Thomas Christian Christensen — eller som hans Navn altid var, »*Christian Thomas*« — døde først i 1946, og Forfatteren af disse Linjer er ham megen Tak skyldig for Hjælp og Oplysninger til Arbejdet med Beskrivelsen af de gamle Forhold i *Gammelgab*, Forhold, som han omfattede med den største Interesse lige til sin Død.

Parcellister

GA 11

Sibbesen, Gammelgabsmark.

Før Fællesskabets Ophævelse havde de 8 Boelsmænd efter Overleveringen og hævdvundet Skik delt al den til *Gammelgab* liggende Jord imellem sig. Som foran beskrevet havde der i en svundet Fortid været et niende Boel, som dog laa øde hen allerede flere Aarhundreder før. Det kaldtes »*Peter Lassens øde Boel*« og maa have været »øde« allerede før 1535, da der i Jordebogen for *Sønderborg Len* for dette Aar kun nævnes de 8 Boelssteder.

Ved Gennemgang af de gamle Jordebøger maa Forholdet være blevet klart, og der er formentlig sket Henvendelse til Hertugen om denne Ejendom og om Muligheden for atter at oprette det gamle længst forsvundne Boel.

Hvad der virkelig er sket, lader sig sikkert ikke mere paa- vise udover, at Udstykningsdokumenterne oplyser, at »disse Marker allerede i Hertugens Tid er solgt og er at betragte som fri Ejendom«.

Saa vidt det har ladet sig konstatere, er Salget dog sket paa et ret sent Tidspunkt, idet den ældste Kontrakt denne Jord vedrørende er oprettet den 9. Januar 1773.

Under denne Dato har *Andreas Christensen*, en Søn af Boelsmand *Christian Andersen* i *Skelde* (SKE 1), overtaget Jorden og har bygget et Hus paa den.

Andreas Christensen (f. 1732, d. 1814) og hans Hustru, *Mette*, (Datter af Boelsmand *Christian Michelsen* i *Skodsbøl*), havde ingen Børn, hvorfor de bestemte, at hans Broder *Lorenz's Datter*, *Anna Dorthea*, (gift med *Christian Michelsen* fra *Skodsbøl* — Søn af *Michel Christensen*) skulde arve Stedet.

Der er Grund til at tro, at naar denne Beslutning blev taget, var det en medvirkende Aarsag, at Ejendommen derved kom paa Hænder, der var i Familie saavel med Andreas Christensen som med hans Kone.

1799 overdroges Ejendommen, og *Christian Michelsen* blev Ejer med Andreas og Mette paa Aftægt, han til 1814, hun til 1823.

1828 døde Anna Dorthea efterladende sig, foruden sin Mand, to Børn: Lorenz og Anna.

I 1839 overlod Christian Michelsen Ejendommen til Sønnen, *Lorenz Michelsen*. Han var en dygtig og driftig Bonde, der ønskede at forstørre sin Ejendom, hvorfor han købte Jord ind fra de omliggende Gaarde. Bl. a. købte han hele Friedrich Georg Clausens Ejendom ind til sin i 1840. (Se denne Ejendom under GA 12).

1877 overlod Lorenz Michelsen Gaarden til sin Søn, *Christian Michelsen*.

Da han ingen Sønner havde, gik Gaarden over til Datteren, Maria, og hendes Ægteemand, *Andreas Sibbesen*, fra Gammelgab (GA 8). Han blev først Forpagter (1912), hvilket fortsatte til Christian Michelsens Død 1920, hvorefter han blev Ejer.

I 1918, endnu medens Andreas Sibbesen var indkaldt til Militærtjeneste i den første Verdenskrig, brændte Gaarden, men den blev hurtigt (1919) bygget op igen.

Christian Sibbesen gik paa Aftægt i 1944, og hans Søn, *Kristian Sibbesen*, overtog Gaarden i Forpagtning.

Lidt Nordvest for forannævnte Gaard (GA 11) laa i gamle Dage en lille Ejendom med et Hus. Den var ogsaa købt »alle-rede i Hertugens Tid«. GA

Den ældste Ejer, vi kender, — og det er formentlig ogsaa den første — var *Christian Hansen*. Han var Snedker ved Siden af, eller maaske var det hans Hovedbeskæftigelse, da hans Landejendom kun var lille.

Han solgte omkring 1807 Ejendommen til *Christian Petersen*, kaldet Juller, fra Dybbøl. Denne solgte atter i 1819 til *Georg Friedrich Clausen*, saaledes at han selv og hans Kone skulde bo paa Aftægt i Huset til deres Død.

I 1840 solgte Clausen Hus og Jord til Naboen, *Lorenz Michelsen*. Christian Petersen boede stadig i Huset, men Konen var død i 1830.

Efter Christian Petersens Død forfaldt Huset mere og mere, og til sidst blev det nedbrudt.

Som omtalt under Andersens Gaard (GA 4) blev Tycho Jensens Datter i 1747 gift med Christian Petersen Schmidt (fra det nuværende Wolffsgaard), og de fik hendes Hjemsted. De havde to Børn: Tycho, som fik Hjemmet efter sin Fader, og Christine, der blev gift med *Christian Mathiesen*. Sidstnævnte var Søn af Mathias Jensen (GA 2), saaledes at det ikke var særlig paafaldende, at deres Familier sørgede for, at de unge fik noget for sig selv, da de blev gift. De var jo i Slægt med de fleste gamle Familier paa Gaardene i Gammelgab.

Da der netop paa dette Tidspunkt aabnede sig en Mulighed for Erhvervelse af Jord af Hertugen, paa samme Maade som nævnt under de to foregaaende Ejendomme, købtes et Stykke Jord i 1773, og der overførtes et Hus paa det.

Da der kun var 8 Tdr. Land tilbage at købe paa Gammelgabsmark, fik de unge overladt Jord baade fra hans og hendes Families Hjemsteder, saaledes at der blev en nogenlunde Landejendom ud af det. Hun fik saaledes 1 Td. Land af sin Broder, Tycho Christensen Schmidt, han fik 2½ Tønde af sin Broder, Jens Mathiesen, endvidere fik de siden Part i det udstykkede Krammark foruden et Engskifte i Skelde Mølledam.

Christian Mathiesen (f. 1747, d. 1827) og Christine (f. 1758, d. 1824) havde 7 Børn. Den ældste Søn, Mathias, døde før Forældrene, og de andre Sønner havde giftet sig Gaarde til i Skelde og Gammelgab, hvorfor det blev Datteren, Christina, og hendes Mand, *Peter Hansen*, der fik overladt Ejendommen i 1825, kort efter Moderens Død.

Christian Mathiesen boede paa Aftægt i Huset til sin Død 1827.

Imidlertid solgte Peter Hansen i 1838 Ejendommen til *Jens Petersen*, der havde den i 20 Aar til 1859.

I 1858 blev Vestjyden *Peter Berg Nicolaysen* fra Møborg (ved Vemb) gift med en Datter, Maren, fra Andersens Gaard i Mølmark-Roi, og da Jens Petersen var gammel, købte Peter Berg Nicolaysen Ejendommen af ham.

Han havde den til 1874, da han solgte til *Jens Jørgensen* fra Smølmark. Et Stykke Land, som var tilkøbt fra Svigerfaderen i Roi, blev dog holdt uden for Handelen, og dette beholdt Nicolaysen i en Aarrække, indtil han flyttede til Broager (Post Carlsens Hus i Østergade). Her døde han 1906, efterladende sig sin anden Hustru; Maren var død allerede 1890.

Jens Jørgensen var født i Broager Sogn i 1844. Hans Mor var en Datter af Jens Jepsen (SKE 8), og han var saaledes i Familie med den kendte Jepsenslægt i Norge (Bergen).

Jens kom i Pleje hos en Moster, der var gift med Chr. Han-

Nømrer der Leijgssjæener	
1	Liehnem Christian Schmidt og Kone
2	der Schmidt
3	Hans Schmidt
4	Johann Hansen
5	der Hansen
6	Loren Christianen
7	Jens Bullhusen
8	Niis Hansen
9	Fabrik Carl Hess
10	Jens Hansen
11	der Jørgensen
12	Clas Wolff
13	Christian Christianen
14	Zastl Johann Lorenz Schmidt
15	August Hansen Kone

M A R K E R

S T E T L E R

L E N S
M A R K E R

Kort over Gæsteb 1783.
Fotoreproduktion efter haandgjort i Rigsarkivet i København.

Da Jordlodden kun var lille, havde han Fiskeriet som Bierhverv, ja, efterhaanden blev det Fiskeriet, der blev Hovedindtægtskilden saavel for ham som for hans Efterkommere.

Efter hans Død i 1828 overtog Sønnen, *Friedrich Marcussen*, Ejendommen, men blev mærkeligt nok først indskrevet som Ejer af den i 1832.

Han drev ligesom sin Fader Fiskeriet som Hovederhverv, og det var ham, der fandt det Mundheld, at nok var det godt med Jordlodden, men »den søndre Lykke (Flensborg Fjord) var dog den bedste.«

I 1867 overtog Sønnen, *Marcus Marcussen*, Ejendommen, som fortsattes i Fædrenes Aand. Han drev et ret omfattende Fiskeri paa Flensborg Fjord, særlig Aalefiskeriet var i disse Aar særdeles rentabelt, og han blev efter Forholdene en ret velstaaende Mand.

Han døde 1894, og hans Søn, *Frederik Marcussen*, overtog og videreførte Traditionerne med sin Mor paa Aftægt.

I 1945 bortforpagtede han Landejendommen til *Ditlev Frank* fra Busholm. Selv døde han i 1946, og Ejendommen overtoges af Arvingerne. 1948 købte Frank Ejendommen.

Kaadnerne

Der var fra gammel Tid 5 Kaadnere i Gammelgab. De havde omkring 6 Tdr. Ld. hver, men fik alle c. 3 Tdr. Land tillagt ved Udskiftningen. For denne Jord maatte de dog betale en Afgift til Boelsmændene, eftersom Jorden var boniteret. Det drejede sig om fra 9 til 12 Mærk aarligt at betale den 1. December.

Kaadene laa saaledes:

Kaad Nr. 1: Belliggende Syd for Wolffsgaard overfor Vagtmeister Friis Hansens Hus.

Kaad Nr. 2: Laa mellem det gamle og det nye Wolffsgaard lige ude ved Vejen til Stranden.

Kaad Nr. 3: Laa lige Nord for det nuværende Smedested omtrent paa Hjørnet af Landevejen og Vejen til Wolffsgaard og Marcussen.

Kaad Nr. 4: Føges Ejendom paa Nordsiden af Landevejen Vest for Andersens Gaard.

Kaad Nr. 5: Diabetez's Ejendom paa Hjørnet af Landevejen og Vejen til Dynt.

Al den Jord, der tilhørte Kaadnerne, er siden frasolgt eller udforpagtet, saaledes at der ikke mere er nogen af Kaadnerne i Gammelgab, der driver Landbrug som Næringsvej.

Kaad Nr. 1

GA 15

Den til Ejendommen tillagte Jord bestod af 2 Tofter ved Huset paa c. 6 Tønder Land.

Den ældste Ejer, vi kender, er *Iver Christensen*. Han var født 1692 paa Fyn og har formentlig giftet sig Ejendommen til, idet han var gift med afdøde Kaadner Christian Jacobsens Datter, Ellen, i Gammelgab. De havde ingen Børn, saa han solgte i 1764 Ejendommen, da han var over 70 Aar gammel, til *Christian Christensen*, født 1734 i Broager som Søn af Inderste Christian Jepsen. Selv blev Iver Christensen boende paa Aftægt til sin Død i 1785, 93 Aar gammel.

Christian Christensen havde kun en Datter, Synnet, saa det blev hende og hendes Ægtemand, *Lorenz Hansen*, der kom til at overtage Stedet. Det skete allerede i 1789. Synnet døde i 1812, kun 44 Aar gammel, efterladende sig, foruden sin Mand, 3 Børn.

Lorenz Hansen solgte snart efter — 11. August 1814 — Stedet og flyttede bort.

Den nye Ejer var *Christian Asmussen* — eller Rasmussen — og han havde Ejendommen i 40 Aar, indtil han i 1854 overlod den til Sønnen, *Rasmus Jessen Rasmussen*. Her skal dog bemærkes, at iflg. Skyld- og Panteprotokollen skulde dette Ejerskifte først have fundet Sted 1870, men formentlig er Indførslen først foretaget paa dette Tidspunkt.

I 1877 solgtes Ejendommen til *Anna Margrethe Jørgensen Jensen*. Hun var fra Tombøl og gift med Andreas Hansen, men det var hende, der var indskrevet som Ejer af Ejendommen.

Det var i deres Tid, at Størstedelen af den tilliggende Jord blev bortsolgt — til Jørgen Sibbesen (GA 8) — og paa et eller andet Tidspunkt flyttede Jep Tychsen ind i Huset. Det ses ikke af Grundbøgerne, at Jep Tychsen nogen Sinde har ejet Huset, men han blev boende der, da Andreas Hansen og hele Familien flyttede til Tombøl, efter at han havde solgt Huset til Skomager *Christian Christensen*. Jep Tychsen havde derefter sit Aftægt i Huset til sin Død.

Iflg. Grundbøgerne skulde Skomager Christensen i 1918 have solgt Huset til Claus Peter Wolffs Enke, Marie Wolff, men iflg. Optegnelser af Gammelgabs forhenværende Kommuneformander, den tidligere nævnte Thomas Christensen

(GA 10), byttede Christensen Huset med et Landsted i Blans tilhørende *Peter Høj* i Bovrup, hvorefter det var ham, der solgte omtrent Resten af Jorden til *Christian Hansen Føge* (GA 18), og Huset med Toften til *Fru Maria Wolff*.

Huset ejes stadig af *Fru Wolffs* Arvinger og bliver lejet ud. I mange Aar har nu (1948) to Søstre af *Nis Andersen* (GA 4) boet i Huset.

GA 16

Kaad Nr. 2

Jorden til denne Ejendom laa i Øster og Vester Toft med i alt 6 Tønder Land, og den ældste Ejer, vi kender, hed *Christian Jepsen*. Han ejede den til omkring 1775, da han solgte til *Claus Wolff*, født 1733 i Nybøl. *Claus Wolff* var gift to Gnge, og det blev hans ældste Søn af første Ægteskab, *Christian Clausen Wolff*, der ved Faderens Død 1798 overtog Ejendommen med sin Stedmoder som Aftægtskone (død 1818).

Han havde Ejendommen til sin Død 1831, hvorefter hans eneste Søn, *Claus Clausen Wolff*, overtog den.

1857 overtog Sønnen, *Hans Clausen Wolff*, saavel dette som Kaad Nr. 3 (GA. 17), der var tilkøbt af hans Far.

GA 17

Kaad Nr. 3

Dette Kaad havde foruden en Toft ved Huset, Jord i Øster og Vester Knick, i alt c. 6 Tønder Land.

Den første Ejer, vi kender, er *Jens Jensen*. Han dør omkring 1750/55, og hans Enke, *Anna Maria* fra Sjellerup, Egen Sogn (f. 1735, d. 1794), giftede sig med *Peter Jürgensen*, der saaledes blev Sættemand paa Ejendommen.

Peter Jürgensen og Hustru døde begge i 1794 med kun 9 Dages Mellemrum, og Sønnen af første Ægteskab, *Peter Jensen* (f. 1753, d. 1827), overtog sine Forældres Ejendom.

Han drev den til 1823, da han overlod Sønnen, *Jørgen Jensen*, Stedet.

Efter Faderens Død 1827 solgte han omkring 1830 Ejendommen til Kaadner *Claus Clausen Wolff*.

Denne drev de to Kaad sammen, idet han nedbrød Bygningerne paa Hjemstedet og flyttede ind i de Bygninger, der hørte til denne Ejendom, og i det hele flyttede begge Kaadenes Drift sammen her.

I 1857 overtog hans Søn, *Hans Clausen Wolff*, Ejendommen. Imidlertid brændte Bygningerne i Februar 1883, og Hans Clausen Wolff købte da den 11. April samme Aar Hjulmager Thomas Thomsens Kaad (GA 18), hvor han flyttede ind.

H. C. Wolff drev nu det omkring 18 Tdr. Ld. store Landsted, men Byggepladsen, hvor det nedbrændte Beboelseshus havde ligget, overlod han til sin Svigersøn *Peter Christian Lausen*.

Om denne Ejendom, se under Smedestedet (GA 20).

Kaad Nr. 4

GA 1

Dette Kaad havde Jord i Vester-, Midt- og Øster-Lykke i alt c. 7 Tønder Land.

I Aarene mellem c. 1748 og c. 1760 hed Ejeren *Nis Nielsen* (med Tilnavnet Gartner). Han var gift med Sophie fra Skelde (d. 1783, 84 Aar gl.), og de havde en eneste Datter, Anna Maria, (f. 1730, d. 1795), der var gift med *Jens Hansen* fra Smøl (f. 1723, d. 1785). Datteren og Svigersønnen overtog Kaadet omkring 1760, og havde det — med hendes Mor paa Aftægt — til han døde.

Ejendommen overgik 1785 til deres eneste Søn, *Nis Hansen* (ogsaa kaldet Nis Jensen), med hans Mor paa Aftægt.

Han var gift to Gange. Første Gang med Maren fra Blaa-krog. Med hende fik han tre Børn: Jens Peter, Asmus og Anne Margrethe. Maren døde i 1791 kun 31 Aar gammel, og Nis Hansen giftede sig saa med Margrethe fra Skelde, med hvem han fik 3 Døtre.

Han døde imidlertid allerede i 1799, kun 37 Aar gammel, inden hans Børn var blevet voksne, og hans Enke giftede sig derefter med *Lorenz Gørrigsen* fra Broager (Barn: Nis Gørrigsen, senere Busholm), og han blev saaledes Sættemand til Jens Peter blev gammel nok til at overtage sin Fædrearv.

I 1818 overtog *Jens Peter Jensen* Ejendommen, men han solgte den allerede i 1819 til *Jes Hansen Fechtenburg*.

Han solgte i 1828 Stedet til *Nicolaj Thomsen*. Nicolaj Thomsen holdt Kro i sin Ejendom med Tilladelse af Arvefæsteren paa Bryggeriet Jens Chr. Ehnstedt. 18. August 1854 overlod han Ejendommen til Sønnen, Hjulmager *Thomas Thomsen*.

Det var Thomas Thomsen, der i 1883 solgte Ejendommen til *Hans Clausen Wolff*, der saaledes havde samlet 3 Kaad paa sine Hænder (GA 16-17-18).

Den 20. Maj 1893 solgte Hans Clausen Wolff Ejendommen

til *Frederik Mejer*. Han havde imidlertid Ejendommen saa kort Tid, at han ikke naaede at blive skrevet for den, inden han den 30. Oktober 1894 solgte den til *Christian Hansen Føge* og *Hustru Anna f. Paulsen*. De kom fra Ulkebøl.

Da de havde drevet Landstedet i c. 25 Aar, overlod de paa deres gamle Dage Ejendommen til deres eneste Datter, *Anna Cathrine Cecilie Føge*, i 1921. Da hun var gift med *Thomas Christensen* (GA 10), udforpagtedes Jorden med Halvdelen til *Christian Sibbesen* (GA 7) og Halvdelen til *Jes Knutzen*, *Krammarkskobbel*.

Christian Hansen Føge og Hustru boede fortsat i Huset, og efter deres Død udlejedes det først til *Jørgen Clausen*, og sidst til *Hans Conrad*.

Sidstnævnte bor der endnu (1948), og *Anna Føge*, som siden er blevet Enke og har giftet sig igen, ejer stadig Ejendommen.

Dette Kaad havde, foruden en Toft ved Huset, Jord i Øster og Vester Knick, i alt c. 6 Tønder Land.

Den første Ejer, vi kender Navnet paa, er *Hans Hansen*. Om hæn ved vi intet udover, at han var Ejer omkring 1750. I 50erne finder vi en ny Ejer, *Carl Hoeck*, som imidlertid døde, netop da Udskiftningen skulde foregaa. Hans Efterfølger hed *Lorenz Jørgensen*, om hvem heller ingen Efterretninger forefindes. Først hans Efterfølger, som overtog Ejendommen omkring Aarhundredskiftet, ved vi lidt Besked om. Han hed *Johann Christian Gottlieb Hofmann* og var fra Alt Brandenburg ved Havel, hvor han var født c. 1760. Han var gift med *Margrethe*, (Datter af en Sømand i Flensborg), med hvem han havde tre Børn. Han ernærede sig foruden af sit Landbrug som Snekker.

I 1820 solgte han Ejendommen til *Rasmus Jensen*, da hans Sønner havde lært Haandværk (een var Murermester i Broager), og derfor ikke vilde blive boende paa det lille Landsted i Gammelgab.

Selv levede han som Aftægtsmand paa Ejendommen til sin Død 1830.

Rasmus Jensen overlod Ejendommen til sin Søn, *Jens Jensen*, i 1845.

Paa sine ældre Dage solgte *Jens Jensen* 1870 saavel Jorden som Beboelseshuset til *Johann Alexandersen* (GA 6), men Af-

tægtshuset og et mindre Stykke Land blev overladt Broderen, *Andreas Jensen*.

Johann Alexandersen solgte hurtigt Beboelseshuset (se videre under GA 19a) og beholdt selv Jorden, som blev lagt ind til hans Ejendom.

Andreas Jensen solgte i 1900 Ejendommen til Murer *Peter Petersen*, som dog kun havde den i faa Aar, hvorefter han solgte den til to Snedkere, *Frederik Momsen og Otto Rau*.

Momsen blev efter et halvt Aars Tid købt ud, og Rau var Eneejer af Huset.

Otto Rau faldt i den første Verdenskrig, og Enken, *Marie, f. Sibbesen*, ejede derefter Huset.

I 1922 solgte hun det til Snedker *Lorenz Diabelez*.

Hans Søn, *Johann Diabelez*, er nu (1948) Ejer.

Beboelseshuset

GA 19a

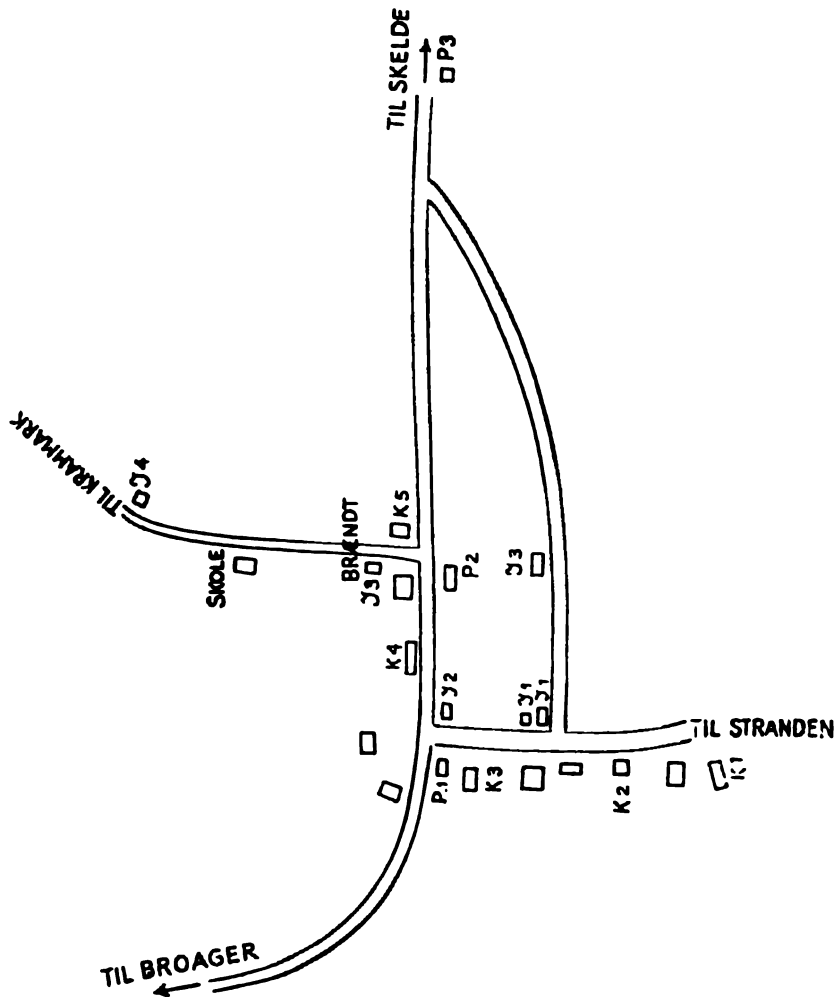
blev af *Johann Alexandersen* solgt til to Familier: Skipper *Peter Jessen* og Arbejder *Knud Ohlsen*.

Peter Jessen solgte sin Del til Løndmand og Musiker Hans Peter Hansen (kaldet Hans Nicolajsen) (GA 22), der igen overlod det til sin Husbestyrerinde, *Marie Christine Hansen*. Hun solgte igen til Arbejder *Hans Petersen* fra Skelde, der atter solgte til Enkefru *Callesen*. Da hun døde, fik hendes Søn hele Huset, da han allerede havde den anden Halvdel.

Knud Ohlsen solgte nemlig sin Part til Arbejder *Hans Petersen*, der igen solgte til *Jens Søren Jensen* (kaldet Lille Søren) fra Samsø.

Han solgte sin Part til *Hans Callsen*, der saaledes ved sin Moders Død overtog hele Huset. Han er stadig Ejer af Huset.

Oversigtskort over Gammelgab By med indtegnede Pladsangivelser for Kaadnere (K), Inderster (I) og Parcelbebyggelse (P).

Inderster

Ved Udstykningen i 1779 var der i Gammelgab kun to Inderster: Smeden og Skrædderen. Smeden boede i det gamle Smedested overfor Sibbesens Gaard og Skrædderen i Huset ved Hovedlandevejen paa Hjørnet overfor Føges Kaadnersted.

I Løbet af faa Aar — i hvert Fald inden det første Skatte-register, hvorpaa Indersterne stod opført (1801) — kom der endnu to Inderster til: Rasmus Henningsens Sted paa Grænsen til Krammark, og et Hus, der laa paa en Trekant bag Peter Andersens Gaard.

I de senere Registre regnes der altid i Gammelgab med fire Inderster.

Senere er der saa kommet nogen Parcelbebyggelse til.

Inderste Nr. 1

GA 20

Smeden.

Den første Smed i Gammelgab, vi har fundet Spor af, maa være født omkring 1680. Han hed *Christian Christensen*, men det vides ikke, hvor han stammede fra. Han maa have været Smed i Gammelgab i første Halvdel af 1700-Tallet.

Hans Efterfølger blev Smed *Johan Lorenzen* fra Ketting, gift med en Datter af Færgemanden i Brunsnæs. Det var ham, der var Smed ved Udstykningen. Han fik tildelt 1 Td. Land af hver af de 8 Boelsmænd »for almindeligt Smedearbejde og Pasningen af »Slibestenene«. De 8 Tdr. Ld. blev samlet i »Smedelykken«, der laa omkring hans Hus i en Firkant.

Kort Tid efter denne Ordning var truffet, solgte han Smedien til Smed *Hans Jørgensen Thomsen*, men blev selv boende paa Aftægt i Huset til sin Død 1804. Han var da 83 Aar gammel.

Samtidig med hans Død solgtes Smedien til Smed *Peter Mathiesen* fra Sundsmark. Han tilkøbte i 1819 »af Jens Iversen paa Lundsgaard Halvdelen af det i Krammarkskobbel beliggende Stykke Land, som ejes af Madame Brandt i Sønderborg, og som hører til Gaarden i Mølmark« for en Sum af 1280 Rigsdaler.

Peter Mathiesen døde 1837, og Enken overlod i 1838 Sønnen, *Mathias Mathiesen* (f. 1810, d. 1880), Smedie og Landsted.

I 1869 overlod han Smedie og Ejendom til sin Søn, *Peter Mathiesen*, og levede som Aftægtsmand med sin Kone (en

Datter af Ivar Tychsen paa Krammarkskobbel). Hun døde 1875, han i 1880.

I 1876 solgte Peter Mathiesen Smedelandet til Philip Sibbesen, og Jorden, der var tilkøbt i Krammarkskobbel, til Rasmus Henningsen. Smedien solgte han til Smed *Peter Torning*. Selv beholdt han kun Beboelseshuset.

1897 solgtes ogsaa dette Hus, og Peter Mathiesen flyttede til Flensborg. Køberen var *Mathias Christensen*, og ved Arv overgik det til *Philip Ernst Sibbesen* og efter ham til hans Søn, den nuværende Ejer, *Christian Andresen Sibbesen*.

GA 20a

Som beskrevet under GA 17 nedbrændte Hans Clausen Wolff's Beboelseshus paa Kaad Nr. 3. Selv flyttede han over i sit nye Hus paa Kaad Nr. 4, men Brandtomten overlod han til sin Svigersøn, *Peter Christian Lausen*.

Han byggede et nyt Hus, men kunde ikke klare sig der, saaledes at der blev Tvangsauktion i 1896, paa hvilken Smed *Peter Christian Torning*, som havde Smedien, men intet selvstændigt Beboelseshus, købte Huset.

Efter Smed Tornings Død i 1907 købtes Smedien og Beboelseshuset af Smed *Niels Paulsen* fra Skovbøl. Han overlod den 1. Januar 1943 det hele til sin Søn, den nuværende Smed, *Christian Paulsen*.

Inderste Nr. 2

GA 21

Skrædderen.

Ved Udstykningen boede Skrædder *August Hansen* i Huset. Han var født c. 1750 i Adsbøl og døde 1814.

Huset overtoges derefter af hans Datter, Anne Marie, gift med *Andreas Jacobsen*. Hun døde imidlertid 1826 kun 41 Aar gammel, og Manden giftede sig anden Gang med *Anna Maria Jepsen*. *Andreas Jacobsen* blev kun 4 Aar gammel, idet han døde 1841. Nu giftede Enken sig med *Christian Jessen*, kaldet *Bondsen*, som derefter blev Sættemand til *Andreas Jacobsens* ældste Søn af første Ægteskab, Murer *Christian Jacobsen*, i 1857 overtog Ejendommen.

Hans eneste Barn døde, hvorfor hans Kone i 1887 efter Mandens Død solgte Huset til *Hans Jørgensen Duus* fra Avnbøl, der ernærede sig som Slagter, Murer og Tækkemand.

Han havde Ejendommen til sin Død i 1938, hvorefter Søn-

nen, Maskinbygger *Peter Duus, Guderup*, solgte den til Landmand *Franz Løper*.

I hans Ejertid blev den ene Udbygning nedrevet, og den anden brændte ved Lynnedslag, saaledes at Ejendommen var helt uden Udbygninger.

1942 solgtes Bygningerne til *August Mathiesen*, hvorimod Jorden blev lagt sammen med den Ejendom, Løper købte (GA 22).

I 1944 solgte Mathiesen Huset til Fotograf *Adolph Grønlund* fra Løgumkloster, der atter i 1948 solgte det til Chauffør *Reinhard Sørensen* fra Skelde.

Inderste Nr. 3

GA 22

Paa Sibbesens Gaard (GA 7) var der omkring 1750 en Ejer ved Navn Nis Jørgensen. Hans ældste Søn, Jens Nissen, fik Gaarden, men der var ogsaa en yngre Broder, *Johan Ludvig Nissen* (f. 1762, d. 1835), som skulde have en Ejendom. Han købte da et Stykke Jord og byggede et Hus paa en Trekant bag Andersens Gaard. Det maa have været omkring 1790. Foruden lidt Landbrug og Haandværk drev han Krohold — ganske vist uden Koncession.

1818 solgte han til *Christian Petersen* (kaldet Færremand) fra Kiding og boede selv som Aftægtsmand i Huset til sin Død 1835.

I 1846 overgik Ejendommen til Sønnen, *Peter Petersen*. Han døde tidligt, og Enken giftede sig med *Mathias Ohlsen*, der havde Ejendommen, indtil Sønnen af første Ægteskab, *Christian Petersen*, kunde overtage den (1858).

Det var denne Christian Petersen, der solgte en Byggeplads fra Ejendommen (se herom under GA 25).

Selve Ejendommen solgtes i 1872 til *Hans Peter Hansen*.

Hans Peter Hansen, eller Hans Nicolajsen, som han almindeligvis kaldtes og under hvilket Navn, han var kendt viden om, var Ejer af Ejendommen til 1904. Han ernærede sig hovedsagelig som Landsbymusiker, og utallige er de Historier, der verserer om hans muntre Liv. Han var gennem en Aarrække Dirigent i Sangforeningen »Harmonien« i Broager, og iøvrigt et fast Inventar ved alle Bryllupper og Baller, som fejredes i vid Omkreds.

I 1891 brændte Huset sammen med Andersens Gaard, og da Genopbygningen skulde finde Sted, besluttedes det at flytte Huset over ved den gamle Vej til Skelde, hvor det nu er beliggende.

Køberen af Ejendommen i 1904 var *Otto Jacobsen*, der havde den til efter den første Verdenskrig. Derefter ejedes den i hurtig Rækkefølge af *Enkefru Knudsen*, *Visby Hedegaard*, *Anton Jensen*, *Hans Richelsen* og *Jørgen Iversen*.

Sidstnævnte solgte til *Julius Weinkauf*, der i 1943 solgte til den nuværende Ejer, *Franz Løper*. Han fik Tilladelse til at lægge Jorden fra sin tidligere Ejendom (GA 21) ind til denne, saaledes at Ejendommen nu er et pænt Landsted paa 11—12 Tønder Land.

GA 23

Inderste Nr. 4

Hvornaar Huset ude paa Grænsen mellem Gammelgab og Krammark er blevet opført kan ikke siges med Bestemthed. Paa Udstykningskortet fra 1783 staar det opført paa Krammarkskortet, men det er ikke nævnt ved selve Udstykningen i 1779. Trods det, Huset laa paa gammel Krammark-Grund og dog i senere Skattelister opføres under Gammelgab, kunde man tænke sig, at det netop er opført paa det Tidspunkt, Krammark blev ophævet som selvstændigt Omraade.

Den første Ejer var *Jonas Davidsen*. Han var fra Traasbøl, men gift med Ester, en Datter af Tychsen i Dynt. *Jonas Davidsen* døde i 1795, kun 55 Aar gammel, og hans ældste Søn, *Hans*, overtog Ejendommen med sin Moder paa Aftægt.

Hans Davidsen blev imidlertid kun 31 Aar, idet han døde 1804, og hans Enke giftede sig derefter med sin Mands tredje Broder, *Lorenz Peter Davidsen*, (*Jonas Davidsen* havde 4 Sønner), der saaledes blev Sættemand, til *Hans's* Søn kunde overtage sin Arv efter Faderen. 1826 døde Moderen, 78 Aar gammel, og 1828 blev Sønnesønnen, *Lorenz Davidsen*, gammel nok til at overtage Ejendommen.

Lorenz Davidsen var gift tre Gange, og det var en Søn af andet Ægteskab, *Hans Peter Davidsen*, der i 1865 overtog Ejendommen. Han byttede i 1867 sin Ejendom med *Jens Peter Jensen's* »halve Kirkeboel« paa Bjerndrupmark og flyttede derud. *Jens Peter Jensen* beholdt imidlertid kun Stedet i Krammarkskobbel kort Tid. Han solgte det i 1870 til *Rasmus Henningsen* fra Iller.

Rasmus Henningsen ejede Stedet til efter den første Verdenskrig, da han overlod det til sin Datter, *Anna Christine*, og hendes Ægtemand, *Jørgen Sibbesen* (GA 8).

Som beskrevet ved GA 8 kunde *Jørgen Sibbesen* i 1925

ikke klare sine Forpligtelser, hvorefter Kreditorerne overtog Gaarden, herunder ogsaa denne Ejendom.

Firmaet Moos, Skelde, overtog Fordringen og solgte denne Ejendom til Naboen, *Jes Knutzen*. Han lagde Jorden ind til sin Gaard og solgte Huset til Arbejder *Johannes Nielsen*. I 1940-erne solgte han Huset til *Andreas Johnsen* (GA 5), der lod det nedbryde.

Parcelbebyggelse

Naar fraregnes den Parcelbebyggelse, som er foregaaet i den nyere Tid, er der i Gammelgab kun tre Huse, som kan henregnes til denne Bebyggelse, nemlig det Hus, som ligger foran Smedens Beboelseshus (Nr. 1), den tidligere Kro (Nr. 2) og Overgendarm Kroghs Hus. (Nr. 3).

Nr. 1.

GA 24

Som omtalt under Skrædderens Inderstested (GA 21) havde *Andreas Jacobsens* anden Kone giftet sig anden Gang med *Christian Jessen Bondsen*. Hun forudsaa imidlertid, at den Tid vilde komme, hvor hendes første Mands ældste Søn af første Ægteskab, *Murer Christian Jacobsen*, skulde overtage sin Fædrearv.

Hun købte derfor et Stykke Jord paa den anden Side Gaarden og byggede et Hus paa det. Det maa have været i 1830-erne eller 40erne.

Imidlertid solgte hun sin Ejendom inden det Tidspunkt kom, hvor Stedsønnen skulde overtage Hjemmet (1857). Køberen var *Peter Lorenzen*, der dog allerede i 1856 overlod Huset til sin Søn, *Asmus Lorenzen*.

I 1907 solgtes Huset til *Elsabe Christensen*, og i 1917 erhvervede Gaardejer *Rasmus Tychsen* det. Hans Søn, *Hans Tøge Tychsen*, ejer det stadig og benytter det som Røgterbolig.

Nr. 2.

GA 25

Som nævnt under GA 22 solgte *Christian Petersen* en Byggeplads fra Ejendommen i 1869. Køberen var *Friedrich Peter Carl Muttersbach*, og det Hus, der stod paa Grunden, blev repareret og gjort beboeligt.

Han ejede Huset til c. 1885, da det købtes af *Peter Madsen* fra Brunsnæs. Han indrettede et lille Høkeri i Huset og fik senere Bevilling til at drive Gæstgiveri.

Efter ham overtog hans Søn, *Rasmus Ludvig Madsen*, saavel Ejendom som Høkeriet og Kroen.

Han døde 1915, og Enken, *Caroline*, født Nielsen, senere gift *Schwartz*, overtog Hus og Forretning, som hun drev til 1924, da hun solgte til *Jørgen Iversen* fra Bovrup.

Iversen forsøgte at opnaa Bevilling til Fortsættelse af Kroen, men det mislykkedes, og denne blev nedlagt. Iøvrigt boede han i Huset til sin Død 1941. Familien solgte saa til *Tøge Jepsen* og flyttede bort.

Tøge Jepsen havde kun Ejendommen i ganske kort Tid, hvorefter den overtoges af sin nuværende Ejer, *Peter Kraad*.

GA 26

Nr. 3.

Ejeren af Thomas Christensens Gaard (GA 10), Nicolaj Andersen, bortforpagtede i 1857 et lille Stykke Jord til *Hans Mathiesen*, der opførte et Hus paa Jorden. I 1863 købte han Jorden, saaledes at han blev Ejer af saavel Hus som Jord.

Efter hans Død boede Enken, *Marie Cathrine*, født *Fohlmann*, i Huset, indtil hun i 1905 solgte det til *Anna Christine Nielsen*.

Hun ernærede sig som Sælgekone og gik fra Hus til Hus med Brød, Kager o. lign.

I 1915 købte *Wilhelm Fritjof Jacobsen* Huset, der imidlertid nedbrændte Juleaften 1916.

Efter hans Død boede Enken, *Anne Cathrine*, født *Jensen*, i det genopførte Hus.

Efter Genforeningen overtoges Huset af sin nuværende Ejer, Overgendarm Krogh.

GA 27

Gammelgab Skole

Fra de ældste Tider har Børnene fra Gammelgab gaaet i Skelde Skole. Der var Skoleforbund mellem Skelde og Gammelgab, saaledes at Udgifterne til Skelde Skole dækkedes af Gammelgab med 25%.

Imidlertid voksede Børnetallet, saaledes at der blev en naturlig Trang til en selvstændig Skole i Gammelgab.

I Elleraaret 1911 købtes derfor et Grundstykke af Føge,

hvorpaa der i Vinteren 1911-12 opførtes den Skolebygning, som stadig benyttes. Den kostede 22.000 Mark og $\frac{1}{3}$ betaltes af Skelde.

Indvielsen fandt Sted den 11. April 1912, og der startedes med 25 Børn.

Den første Lærer var *Paul Andresen Callesen* fra Kløvtoft, Aabenraa Amt, demitteret 1909 fra Tønder Seminarium. Han havde tidligere været Lærer i Dynt og kom til Gammelgab fra Sønderborg. Han var Lærer i Gammelgab under hele den første Verdenskrig og maatte iøvrigt paa Grund af Lærermanglen under Krigen ogsaa undervise i Dynt og Iller Skoler. I Midten af Marts 1917 var Lærer Callesen den eneste fuldt beskæftigede (og fuldt uddannede) Lærer paa Broagerland. Han var gift med en Datter af Jepsen fra Gaarden Maaling paa Skeldemark.

Ved Genforeningen gik han med over til det danske Skolevæsen. Dansk indførtes i Skolen den 1. Oktober 1920.

1928 overtog Callesen en Stilling ved Højer Skolevæsen, og der antoges en Vikar, *Christian Hansen*. Han virkede fra 1. Oktober 1928 til 1. Juni 1929, da Lærer *Jørgen Hansen* fra Ulkebøl blev kaldet til Gammelgab Skole. Han var demitteret fra Tønder Seminarium 1917 og havde været paa Jelling Seminarium 1919-20. Til Gammelgab kom han fra Havnbjerg, hvor han havde virket fra 1920 til 1929.

Paa Grund af Sygdom tog han sin Afsked 1. Januar 1938.

Under hans Sygdom fra 22. April 1936 virkede, først som Vikar senere fra 1. Maj 1939 som kaldet Lærer, *Otto Wilhelm Hagedorn* fra Spang, demitteret fra Gedved Seminarium 1933. Han kom til Gammelgab fra Guderup, hvor han havde været Vikar.

Børnetallet i Skolen er stadig svingende, men holder sig som Regel omkring 40.

KRAMMARK

Omtrent i det geografiske Centrum af Broagerland ligger Krammark. Dens Oprindelse fortøner sig tilbage i den graa Oldtid, og ingen ved mere noget om, hvornaar den er oprettet. Allerede Navnet giver Anledning til Overvejelse. Stednavneudvalget har fundet ud af, at det skulde være dannet af Ordene Krage og Mark, og det kan for saa vidt godt være muligt, da der paa Egnen findes mange Krager (Raager), og disse

muligvis ved givne Lejligheder kan have slaet sig ned i Flokke paa Marker her omkring.

En anden Version, som er ulige mere spændende, og som maaske ogsaa kan have sin Rigtighed, men som kun har den læge Mands Snak og Overlevering at støtte sig til, bygger paa den Ejendommelighed, at Navnet Krammark er ens, hvad enten man læser det forfra eller bagfra.

Navnet skulde da være dannet af Oldtidsfolkene med en muligvis symbolsk eller religiøs Mening, idet Navnet med ovennævnte Ejendommelighed skulde beskytte dette Sted, maaske fordi det var helligt.

Muligheden for, at vi dermed skulde være naaet frem til Broagerlands oldgamle Kultusplads, ligger da aaben.

Til Støtte for Tanken kan først selve Beliggenheden anføres: i Centrum af Halvøen, og dernæst at der paa dette Sted i ældgammel Tid laa store Skove, i hvis dunkle Kroge man i Hemmelighed og Fred kunde dyrke sine Guder. Men dertil kommer saa, at der paa en Mark lige uden for Krammarks Mure i flere Menneskealdrer er fundet usædvanligt mange Oldtidsminder i Form af Flintesager o. lign., saaledes at det er godtgjort, at der i Stenalderen, trods den relativt store Afstand fra Vandet, har været Liv herinde i Skovene.

Endelig kommer hertil, at trods det, at Broager Kirke paa et tidligt Tidspunkt — hvor tidligt vides ikke — byggedes paa Kirkebakken i Broager, laa Præstegaarden herude. Er det et Levn fra Oldtidens Kultplads ved Krammark, der har forarsaget dette Forhold?

Man ved intet om, hvornaar Gaarden dukker op, ej heller noget om, hvornaar dens Præstegaardstilværelse begynder. Da Historien bryder ud af Fortids Mørke, er den Præstegaard, og var det helt op til efter Reformationen. Ikke engang Reformationens kirkelige Omvæltninger kan faa ændret det ældgamle traditionsbaarne Forhold, at Kultens Udøver havde sin Bolig her.

Den sidste Præst, der beboede Krammark — se iøvrigt senere under Kirken og Præsternes Historie — var Provst Peter Fabricius, der i 1631 paa Grund af sine forskellige mislige Forhold faldt i Unaade hos Hertug Filip paa Lyksborg og blev afsat.

Hertugen benyttede denne Lejlighed til at overtage Krammark, der var en Gaard til 7 Mark Guld, men matte saa i Stedet oprette en ny Præstegaard i Broager paa 7 Mark Guld. Jorden til denne nye Præstegaard blev taget fra Broagermark og Skodsbøl Skov.

Krammark blev derefter indrettet som en hertugelig Avlsgaard (»Vorwerk«-»Meyerhof«), og der maa formentlig være

lagt mere Jord ind til den, end der var i Præsternes Tid, da en Gaard paa 7 Mark Guld var paa c. 70 Tønder Land. Nu blev den paa 4—500 Tønder. Muligvis er der nedlagt nogle Gaarde paa dette Tidspunkt, for Plovskatteregistret fra 1533 og Jordebogen fra 1535 (optrykt i: Hude & Falkenstjerne: Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden) oplyser, at i Distriktet Krammark findes to Bønder: Johan Nielsen og Nis Tuisen (Tøjsen-Tychsen), som har saa store Gaarde, at deres Plovskat er lige saa stor som de almindelige Bøndergaarde i de øvrige Landsbyer paa Broagerland.

Disse to Gaarde omkring Krammark har det ikke været muligt at finde Spor af, saa man vistnok kan gaa ud fra, at de omkring 1630—40 er blevet nedlagt som Gaarde og formentlig er blevet nedbrudt — muligvis flyttet andet Steds hen.

Den gamle Gaards Bygninger kunde nu ikke mere svare til deres nye Formaal, og en gennemgribende Reparation med Fornyelser og Tilbygninger har staaet paa i Aarene derefter. Østre Teglværk (Oster Ziegelhof) ved Bokholm Syd for Høldnæs blev nedbrudt, 1654, og Materialerne herfra blev flyttet til Krammark og benyttet ved Ombygningerne.

Til Gaarden blev henlagt en Række Bønder, der skulde forrette Hoveri eller betale Hoveriafløsning til Hertugen. I alt tildeltes der »Krammark Lehn« 30 Boelsmænd (10 i Broager-Mølmark, 12 i Gammelgab og 8 i Dynt) 29 Kaadnere (13 i Broager-Mølmark, 5 i Gammelgab og 11 i Dynt) og 44 Inderster (36 i Broager-Mølmark, 2 i Gammelgab og 6 i Dynt).

Gaardens Drift udforpagtedes ved Kontrakt til Forpagtere, almindeligvis for 6 Aar ad Gangen, og denne Driftsmaade gennemførtes i de 150 Aar, Krammark fik Lov at bestaa som heretugelig Avlsgaard.

Som et typisk Eksempel paa en saadan Forpagtningskontrakt skal hidsættes den, der oprettedes i Oktober 1751 gældende fra 1752 til 1758:

FORPAGTNINGSKONTRAKT.

Hermed til Kundgørelse og Vitterlighed, at der Dags Dato mellem den durchlaughtigste Fyrste og Herre, Hr. Frederik, Arving til Norge, Hertug af Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve af Oldenburg og Delmenhorst p. p. som den ene Part og Forpagter Peter Egidii som den anden Part er aftalt og afsluttet følgende oprigtige Forpagtningskontrakt.

§ 1.

Ovennævnte Højfyrstelige Durchlaughtighed bortforpagter Avlsgaarden Krammark i Sundeved til førnævnte Peter Christian Egidii at regne fra 1. Maj i det tilstundende Aar i seks paa hinanden følgende Aar og altsaa til netop samme Termin (Gud give lykkeligt opnaaet) Aar 1758 med alle

dertil hørende Bygninger og Kirkestader, ligeledes med alle til nævnte Gaard hørende Landerier af Agre, Enge og Græsmarker, alt sammen til at nytte, nyde og bruge, dog saaledes, at han meliorerer og forbedrer Landerierne efter bedste Evne, men paa ingen Maade forringer dem. Navnlig maa han ikke rydde det allermindste af Træer, Buske eller Buskads, ej heller lade noget deraf afhugge. Men hvad der er nødvendigt til Hegnene og til Forpagterens nedenfor beskrevne Brændsel, vil Hans Højfyrstelige Durchlaughtighed til rette Tid lade anvise af dertil ansatte Bestillingsmænd. — Hvert Aar i Januar skal Hegnene om de Højfyrsteliges Kobler sættes i Stand af Boelsmændene og som sædvanlig synes af Sandemændene.

§ 2.

Forpagteren af ovennævnte Avlsgaard nyder i Forpagtningstiden ogsaa Nytten af fem Malkekøer. Efter Forpagtningens Udløb ved Fratrædelse af Godset skal disse efter upartisk Skøn og Vurdering, som vedføjtes Inventariet, tilbageleveres. Forpagteren maa i Forpagtningstiden selv bære al Skade, som muligvis kunde være opstaaet ved, at Køerne har været angrebne af smitsomme eller andre Sygdomme.

§ 3.

Da Rugsæden allerede ved Forpagtningens Tiltrædelse er lagt i Jorden, saa skal Forpagteren og hans Arvinger ved Fratrædelsen aflevere lige saa meget, som han har modtaget og som findes fortegnet i Inventariet. Har han saaet mere end modtaget, saa har han desangaaende at affinde sig med den nye Forpagter. Paa samme Maade forholder det sig med Sommersæden. Af Havren saas kun saa meget, som den forrige Forpagter modtog i Udsæd.

§ 4.

Hvad Bygningerne vedrører, da bliver de som regnes til selve Boligen, vedligeholdte af Hans Højfyrstelige Durchlaughtighed og efter Højsammes Anordning, forinden maa der dog være foretaget et Syn og afgivet et Overdragelse over, hvor meget Bygningsomkostningerne muligvis beløber sig til. Har disse Ting ikke forud fundet Sted, saa har Forpagteren selv at afholde Omkostningerne, for hvad han har ladet udføre.

§ 5.

Forpagteren skal være forpligtet til aarligt at levere 26 Traver Tækkestraa til Gaardstagens Vedligeholdelse, hvoraf hvert Neg skal veje 20 Pund, og maa det kun bruges til at tække Bygningerne med.

Desforuden er Forpagteren skyldig til punktlig og uden Modsigelse hvert Aar ved hans Hovbønder at levere til hans Højfyrstelige Stald — ligegyldigt, om det har været en rig eller daarlig Høst — 8 Læs Straa og til Hakelse 5 Læs Rugklapninger, hvert Læs til 3 Traver. Endvidere leveres 6 forsvarlige Læs godt Hø til Efteraarsjagten, som dog skal køres af Under-saatterne.

Forpagteren har altsaa, som nævnt, at sørge for, at Bygningerne holdes under Tag. Endvidere maa han sørge for, at Vinduerne holdes i samme

Stand, som han har modtaget dem i, det samme gælder for de murede Vægge. Lermurene derimod vedligeholdes — som hidtil — af Undersaatterne. Iøvrigt skal Forpagteren ingen Ret have til at fjerne det mindste af Straa eller Hø fra Gaarden paa hvilken som helst tænkelig Maade. under Straf af en tredobbelt Erstatning.

§ 6.

Forpagteren lover at holde en Hest for Serenissimus Sommeren over paa Græsgangen med sine Køer, og om Vinteren at fodre den, som hans egne Heste fodres. Ligeledes lover han hvert Aar at opdrætte et Føl.

§ 7.

Alt Arbejde — saavel Spand- som Haandtjeneste — lader Forpagteren udføre af sine egne Folk med de dertil fornødne Heste. Herfra undtages dog de ham tilkommende her specificerede Ydelser af 19½ Gaardmænd, som aarlig hver skal gøre to Dages Pløjning, idet hver daglig skal pløje to Tønder Havreland, ligeledes skal hver af dem slaå Græs i to Dage og meje Korn i to Dage. Ligeledes skal 6 Kaadnere yde ham hver to Dages Haandtjeneste ugentlig. — Og skal alle vedkommende Gaardmænd saavel som Kaadnere begynde og ende deres Dagsarbejde som følger:

fra Paaske til Mikkelsdag fra Morgen Kl. 6 til Aften Kl. 7,

fra Mikkelsdag til Mortensdag fra Morgen Kl. 7 til Aften Kl. 5.

fra Mortensdag til Kyndelmisse fra Morgen Kl. 8 til Aften Kl. 4,

fra Kyndelmisse til Paaske fra Morgen Kl. 7 til Aften Kl. 5.

Hvad Forpagteren ellers maatte behøve af Redskaber enten til Gaardens Drift eller ellers i Huset, maa han anskaffe for egen Regning.

§ 8.

Undersaatternes Afgifter, Skatter og andre Kontributioner vedrører ikke Forpagteren, lige saa lidt som Olden i Skoven (hvis Gud velsigner den dermed) vedkommer ham.

§ 9.

Serenissimus forbeholder sig selv al Civil- og Kriminal-Jurisdiktion og alt, hvad hermed hører sammen af Fæste, Skikke og andet, saavel som al Jagt, baade af Stor- som Smaavildt; ligeledes Skoven og Krattet, og har Forpagteren intet med disse Ting at gøre. Dog skal han have 6 Favne Brænde efter lyksborgsk Maal, lige meget af hvad Slags Træ det er, og Undersaatterne skal opstabe det for ham. Han skal ogsaa aarlig have en mellemgod Eg og en mellemgod Bøg for Betaling.

§ 10.

For den ovenfor fastsatte Nytte og Brug af ovennævnte Gaard lover Forpagteren for sig og sine Arvinger *sub obstagio et hypotheca bonorum* aarligt uden Modsigelse at betale en Forpagtningsafgift paa 800 Rigsdaler (i den forrige Forpagtningsperiode havde Summen været 600 Rigsdaler, og i den efterfølgende blev den 1200 Rigsdaler. *Forf. Anm.*) i to Terminer, nemlig 8 Dage før Jul $\frac{2}{3}$ i Kroner og 1. Maj $\frac{1}{3}$ i cour. Endvidere giver han med vel-

beraad Hu Afkald paa alle og enhver *Exception, in specia erroris, rei non sic sed aliter gestae, nec satis intellectae laesionis cujuscunque vel enormissimae sori*, eller med hvad Navn de end maatte kunne nævnes.

§ 11.

Forpagteren lover at forbedre Landerierne, saa vidt det staar i hans Magt, og ikke at udpine dem utilbørligt; de skal derfor dyrkes efter de givne Sædskifter. Han maa ikke tage mere Jord under Plov, end han kan gøde. Endelig har han for sig og sine Husfolk, ligesom de øvrige Sognebørn, paa de sædvanlige Offerdage efter Lands Skik at bringe Kirkens Tjenere et Offer.

§ 12.

Forpagteren faar, efter forudgaaet Taksation, de ved Gaarden nødvendige Led leveret. Ved Forpagtingens Ophør skal han atter levere dem tilbage efter den fastsatte Takst.

§ 13.

Det tillades Forpagteren at spulte, dog med den Betingelse, at han selv maa indestaa for den Skade, som hans Folk derved muligvis maatte anrette. Ogsaa kan hans Faar, som hidtil, faa Lov til at græsse.

§ 14.

Ifald der ved Ildsvaade, eller anden Ulykke (hvad den gode Gud dog i Naade ville afvende), der ikke er foraarsaget ved Skødesløshed eller Skyld fra Forpagterens, hans Folks eller deres Side, som ellers maatte hjælpe ham, og Ulykken heller ikke ved deres Flid og Omhu kunde være blevet afvendt, da skal han og hans være fri for at yde nogen Erstatning for den Skade, der ved en saadan Lejlighed kunde være forvoldt paa Bygninger eller Dyr. I modsat Fald maa han erstatte Skaden. Med Hensyn til indtrædende Misvækst, da faar Forpagteren, hvad enten det er tørt eller vaadt, en rig eller en daarlig Høst, ingen Lettelser i Forpagtningsafgiften.

Til Vitterlighed er denne Kontrakt udfærdiget i to enslydende Eksemplarer, underskrevet af begge Parter og forsynet med Segl. Det ene Eksemplar er indleveret til det Højfyrstelige Kammer i Lyksborg, det andet er afhændet til Forpagteren.

Saaledes sket Lyksborg, den 20. Oktober 1751.

Hertugens Segl.

Peter Christian Ægidii.

I Tilslutning til ovennævnte Bestemmelser vedrørende Hoveriet kan tilføjes, at det almindelige Reglement for de lyksborgske Hoveribønder foreskrev, at de foruden Herregaardshoveriet skulde reparere Veje og Broer samt foretage Kørsler, fælde Træer i Angel og paa Sundeved samt reparere Hegnspæle og Markleddene. Hoveriet kunde dog for en Dels ved-

kommende afløses af en Afgift i Havre, Høns og Æg, men der skulde altid arbejdes mindst 8 Dage om Aaret paa Herregaarden.

De eneste, der var fritaget for de extraordinære Contributioner, var Sandemændene i de respektive Byer. De betalte 4 Rbd. aarligt for denne Frihed.

Igennem Aarene forfaldt Krammark mere og mere, idet Hertugerne Christian (1663—98), Filip Ernst (1698—1729) og Frederik (1729—66) ikke gjorde noget ved Bygningerne. Den sidste Hertug paa Lyksborg (med hvem Hertugslægten uddøde), Frederik Heinrich Wilhelm (1766—79), maatte derfor i 1769 bekvemme sig til en større Ombygning.

Den blev da til Gengæld saa grundigt gennemført, at Bygningerne stod uantastede helt op i den moderne Tid. Naar undtages de Ændringer, Gaardens Nedlæggelse som hertugelig Ladegaard omkring 1790 medførte — se herom senere — staar Bygningerne stort set den Dag i Dag, saaledes som denne Ombygning formede dem.

Det var imidlertid kun kort Tid Hertug Fr. H. Wilhelm fik Glæde af sine Anstrengelser for at faa givet Gaarden tidssvarende Bygninger, idet han døde 1779. Dermed uddøde den lyksborgske Hertugslægt, og de lyksborgske »Lande« faldt tilbage til Kongen som hjemfaldet Len.

Men som det tidligere er omtalt under Skeldegaard, var Kongen (d. v. s. Staten) netop optaget af at nedlægge og udstykke mange af de store Ejendomme, Kronen ejede Landet over, idet man mente, det gavnede Landet mere at faa mange mindre Landbrug end de faa store.

Krammark blev derfor dømt til Nedlæggelse og Udstykning, og sammen med Bøndergaardene og den øvrige Jord lagdes den ind under Sønderborg Amt.

Inden vi forlader de gamle Tider paa Krammark, vil vi endnu kaste et Blik tilbage paa de Tider, da Bønderne var knyttet til »Krammark Len« som »Undersaatter«.

Hvor mange Forpagtere, der i Tiden fra 1631 til 1779 (i Virkeligheden til 1790) har været paa Krammark, er det ikke mere muligt at opspore med Sikkerhed, muligvis vil det lyksborgske Arkiv, som delvis beror paa Rigsarkivet, kunne fortælle noget herom.

Forpagtningstiden var som omtalt 6 Aar, men det maa anses for givet, at den samme Forpagter har haft en Række seksaarige Forpagtninger, saaledes at Tallet paa Forpagtere ikke er saa overvældende stort gennem de c. 150 Aar, Krammark havde Forpagtere.

At Forpagterne regnedes for hævede op over de almindelige Bønder — selv om det ogsaa var Bønder, der havde megen Jord og var ret velstillede — ses bl. a. deraf, at naar Forpagterne skulde have deres Navne indførte i Kirkebogen (Daab — Bryllup — Begravelse), blev de benævnt »Monsieigneur«, og at de heller ikke har blandet sig med »Undersaatterne« fremgaar af, at deres Døtre bliver gift med andre Forpagtere eller deres Sønner, og Sønnerne drager bort som Forpagtere paa andre af Hertugens Gaarde eller læser videre i Byerne for at blive Jurister, Præster eller Lærere. Meget ofte gaar de ind i Hertugens Tjeneste, efter at Studierne er tilendebragt.

Det kan saaledes ses, at der er nært Slægtskab mellem de tre Forpagtere paa Broagerland paa dette Tidspunkt (Skeldegaard—Krammark—Skodsbølgaard).

Den sidste Forpagter paa Krammark hed Marquardsen, og han havde efterfulgt sin Fader som Forpagter paa Krammark. Han var Forpagter ved Hertugens Død og havde netop faaet sin Forpagningskontrakt fornyet lige før Hertugens Død (Marts 1779), saaleds at han havde Kontrakt paa Krammark til 1785. Da man i Regeringen endnu ikke var helt klar over, hvornaar man vilde være klar til Nedlæggelse og Udstykning, fik han i 1785 fornyet Kontrakten — endda paa 12 Aar til 1797 — men inden denne Periode var udløbet, kom Udstykningen.

Han deltog i Bortauktioneringen og fik selv et Stykke Jord overladt, men han døde kort Tid efter (1792).

Endelig skal anføres nogle Anmærkninger, som Amtet har gjort i det nye Krammark-Skatteregister (et saadant blev oprettet 1783, inden der var foretaget Auktion paa Gaarden), og hvoraf der fremgaar forskellige Forhold knyttet til Gaarden og dens Forhold til Undersaatterne.

Der staar: »Naar Boelsfolkene tiltræder en Gaard giver de foruden de kongelige Fæstepenge — 3 Mk. á Mk. Guld — 2 Mk. i Gebyr. Ved Fraflytningen bliver Bygningerne ikke taxeret, da de tilhører Herskabet, hvorimod den nye Ejer overtager Beslaget efter Taxation og maa herfor betale Taxationsmændene en særskilt Betaling. Glücksburg Lehns Undersaatte er fri for extra Skatter. De forretter alle ekstraordinære Hoveriarbejder ved Broer og Veje med Vogne og Haandtjeneste. Enhver Boelsmand maa hugge 4 Favne Træ i Angel og 1 Favn Træ paa Sundeved. I Matte giver de det 20' Skip af alt, hvad der bliver malet. (Matten var Afgiften til Mølleren for at male Kornet. Forfatt. Anm.).

Arvefæstemændene Hans Hansen i Nejs forholder sig med Hensyn til ekstraordinære Hoveritjenester og Træhugst som de øvrige Boelsmænd. Han er fri for ordinære Hoveritjenester, hvorfor han i Arvefæsteafgift betaler 6 Rigsdaler aarligt.

Arvefæstemanden Franz Franzen (Bruns næs) skal forrette Kørsel for Hoveriet 4 Gange aarligt, hvis det forlanges, men er iøvrigt fri, da han har købt sin Ejendom allerede i Hertugens Tid.

Bekanntmachung.

Demnach das im Sundewittschen Districte belegne Königliche Vorwerd Grammark, nach der Allerhöchsten Absicht Sr. Königl. Majestät, in verschiedene große und kleine Parzellen abgetheilet worden, und diese, gegen Entrichtung eines mäßigen Canonis, mit dem völligen Eigenthums-Rechte den Höchstbietenden öffentlich verkauft werden sollen: so wird solches hiedurch mit der Anzeige bekannt gemacht, daß terminus Licitationis auf den 28ten des nächstkünftigen Monates Julii anberahmet, auch die Vorkehrung getroffen ist, daß die Parzellen denjenigen Liebhabern, welche sie etwa vorher in Augenschein nehmen wollen, durch des Bevollmächtigten Zepfen auf der Sundewittschen Amtesstube angewiesen werden können; wie denn auch von den bey diesem Verkauf zum Grunde zu legenden Conditionen und der Beschreibung der Parzellen, spätestens drey Wochen vor der Licitation, gedruckte Exemplare auf allen Amtesstuben des Herzogthums Schleswig unentgeltlich zu haben sind.

Königl. Schleswig-Holsteinische Land-Commission auf Gottorf, den 27ten Junii, 1789.

von Boye. von Siemann.

Drübs. Schiern.

Den officielle Bekendtgørelse om Krammarks Bortsalg ved Auktion

Justitsraad v. Somm (Herredsfogeden, der ejede en stor Bondegaard, nuværende Nic. Lund, Vemmingbund, men med meget mere Jord til. Forfatt. Anm.) har købt sin Ejendom og er saaledes fri for alt Hoveri. Distriktsanlæggene maa han dog være med til at vedligeholde (Broer, Veje o. lign.).

Kaadnerne forretter deres ordinære Hoveri paa Gaarden og slaar 1 Dag Græs i Angel. Kaadneren Mathias Conrad, Dynt, er hoveripligtig til Skeldegård.

Alle Glücksburg-Undersaatterne i Broager, Mølmark, Gammelgab og Dynt er møllepligtige til Dynt Mølle og skal tage deres Øl og Brændevin hos Arveforpagteren af Bryggeriet i Brunsnæs, Clausen, ligesom de er forpligtede til at tage deres Hvedemel hos Bager Kuntz i Broager (dog kun for hans Levetid).

Kaadnerne betaler i Fæstepenge 3 Rigsdaler pr. Kaad. I Broager er der 2½ Boel, i Gammelgab 8 og i Dynt 7 Boel, der gør 8 Dage aarlig Hoveritjeneste. Samtlige Kaadnere skal tilsammen gøre 12 Dage ugentlig Haandtjeneste paa Krammark.

Til Slut kan det være interessant at faa et Blik over Størrelsen af Krammarks Bygninger, saaledes som de var før Udstykningen fandt Sted og som formentlig er saadan som den sidste Ombygning i Hertugens Tid har formet dem. Gaarden bestod da af et Beboelseshus paa 16 Fag med et Bakhus paa 4 Fag, en Kostald paa 18 Fag, en Svinesti paa 5 Fag og et Tørvehus paa 2 Fag. Hertil kom en ældre Ladebygning paa 24 Fag og en mindre »ny« Lade paa 7 Fag.

Som det ses, har Udbygningerne været ikke saa lidt større, end de er det i Dag (bemærk den paafaldende Forskel i Størrelsen af Kostald og Svinesti), hvorimod Beboelseshuset praktisk taget stadig er det samme.

Krammarks Udstykning

Til sidst naaede Turen til Udstykning ogsaa Krammark. Men Forarbejderne var lange og trange. Regeringen kunde ikke blive enig med sig selv om Udstykningsplanerne, og derfor trak det ud. Man forhandlede stadig om Sagen gennem Aarene 1785—89, men endelig fastsattes der offentlig Auktion til den 28. Juli 1790, og Plakat herom udsendtes.

Til Auktionen fordeltes Jorden i 9 Parceller af forskellig Størrelse fra 70 Tdr. Ld. til 3 Tdr. Men derudover var der inden Auktionen fradraget saa meget Jord, at hvert Hus uden Jord i Broager kunde faa 12 Skip Land. Dernæst fordeltes der »Tillægsjord« til Kaadnere og Inderster i Broager, Mølmark, Gammelgab og Dynt efter den tidligere under Skeldegård nævnte Regel, at der skulde tillægges disse Smaaejendomme saa meget Jord, at de hver kunde holde en Ko.

I alt fik 34 Smaafolk tillagt ca. 80 Tdr. Land, og hertil kom saa de 20 Tdr., som Forpagter Marquardsen havde faaet overladt, saaledes at der, før Auktionen begyndte, forlods var disponeret over rundt 100 Tdr. af Krammarks Tilliggende.

De 34 Smaaparceller er det i Dag ikke mere muligt at placere nøjagtigt, da der har fundet en udstrakt Handel Sted med dem, for manges Vedkommende har der fundet Sammenkøb Sted, og andre er købt af Bønderne og lagt ind under de respektive Gaarde i Broager, Mølmark, Gammelgab og Dynt.

Den øvrige Jord solgtes derefter paa Auktionen, der efter Bestemmelsen fandt Sted den 28. Juli 1790, og alle 9 Parceller blev solgt.

Parcel 1

GA 28

Denne Parcel (det egentlige Krammark) bestod af Kobbelt Provstetoft paa c. 15 Tdr., Kobbelen Norder Garkhøj paa c. 25 Tdr., det nordlige Hjørne af Kobbelen Øster Garkhøj paa c. 5 Tdr., en Del af Kobbelen Ærm og den nordlige Del af Skifte- eng, i alt paa c. 10 Tdr., samt den sydlige Del af Kobbelen Hølkesbjerg paa c. 15 Tdr. Hertil kom saa Gaardsplads og Have paa 2 Tdr., saaledes at Tilliggendet i alt var paa 70—75 Tdr. Ld. (Se Kortet Side 168—169).

Af Bygningerne medfulgte Stuehus og Bakhus med Tørvelade, desuden Kostald og Svinesti.

Køberen af denne Parcel var den 57-aarige Teglværksejer fra Egersund, *Matz Matzen*, der fik Tilslaget paa Ejendommen ved et Bud paa 70 Rd. 32 Mk. pr. Td. Land.

Matz Matzen var født 1733 paa Langeland - og hans Navn har derfor ganske sikkert været Mads Madsen, der er et almindeligt Navn der, hvilket ved Ankomsten til Nordslesvig efter Datidens Uskik er blevet fortystet af Præsten til Matz Matzen - og havde ved Giftermaal erhvervet sig et Teglværk ved Egersund. Dette Teglværk havde han i 1785 overladt sin Søn Peter, men har formentlig ikke kunnet finde sig i at være Aftægtsmand i en Alder af 52 Aar, hvorfor han købte Krammark for at faa Afløb for sin store Virketrang.

Han satte sin nye Erhvervelse i god Gang og byggede de Bygninger op, som manglede, da de gamle blev nedbrudt af de nye Ejere og bortført. (Se de andre Parceller).

I 1792 døde Forpagter Marquardsen, og af de 20 Tdr. Ld., han havde, tilkøbte Matzen for 111 Rdl. endnu to Kobbeler nordvest for Gaarden.

I 1808 var han 75 Aar, hvorfor han overlod Sønnen, Tegl-

værksejer *Peter Matzen*, Gaarden. Selv flyttede han til sit Aftægts hus i Egersund, hvor han døde 1816, 83 Aar gammel.

Peter Matzen havde kun Gaarden i 12—13 Aar, idet han døde 52 Aar gammel i 1821. Hans to Sønner overtog derefter Faderens Efterladenskaber: Teglværket og Krammark saaledes: Matz fik Teglværket, og Niels August fik Krammark.

Nis August Matzen var uden Tvivl den betydeligste af Matzen-Ejerne paa Krammark. Han satte Ejendommen i rigtig Herregaardsstil og forstod ved sin dygtige Ledelse af Gaarden at gøre sig bemærket ud over Sognets Grænser. Det kan saaledes bemærkes, at han — der var slesvig-holstensk-sindet — valgtes til Suppleant til Stænderforsamlingen og i en kort Periode i 1844 deltog som Stænderdeputeret i Møderne.

Paa mange Maader var han en Foregangsmand, men ellers var hans hele Indstilling meget konservativ, hvilket navnlig paa hans gamle Dage kom stærkt til Udtryk, efter at hans Søn, Fritz Christian, havde overtaget Krammark.

Fritz Christian Matzen overtog Gaarden omkring 1870 med sin Fader paa Aftægt, men den Maade, den nye Ejer optraadte paa i det daglige, passede den gamle Matzen meget daarligt. Der var jo gennem Aarene kommet solid Velstand til Huse paa Krammark, hvilket den unge Ejer benyttede til at optræde i Herremandsstil. Dette, kunde Nis August Matzen se, vilde drive Sønnen i Uføre, og han undlod ikke ved givne Lejligheder at demonstrere imod de store Selskaber, de fine Køretøjer og det overdaadige Liv, der førtes paa Gaarden. Imidlertid døde han i 1876, 80 Aar gammel, og opnaede derfor ikke at se sine Anelser gaa i Opfyldelse.

Endnu i 20 Aar havde Fritz Matzen Krammark. I dette Tidrum levedes der stort paa Gaarden. Der anlagdes f. Eks. Ørreddamme i Lavningerne Vest for Gaarden, der holdtes stor Festivitet, kørtes ud i fine Vogne o. s. v., men selv om det var gode Tider for Landbruget, kunde det ikke slaa til. Det Sammenbrud, den gamle Matzen havde forudset, maatte komme.

Det kom i 1895. I dette Aar døde Fritz Matzen, og da Boet skulde gøres op, viste det sig, at man ikke kunde fortsætte. Det blev erklæret konkurs, og Gaarden maatte sælges.

Køberne var to af Sognets store Gaardmænd: *Claus Peter Wolf* i Gammelgab og *Hans Hansen* i Nejs. De overtog Gaarden med en Bestyrer Frost som daglig Leder af Bedriften. I 1900 skiftedes Bestyrer, idet *Tøge Tychsen* fra Dynt blev antaget. Han bestyrede Gaarden til 1912, da Ejerne solgte Gaarden til ham. Han havde den derefter til sin Død 1933. Hans ældste Søn, *Peter Tychsen*, er nu Ejer af Krammark.

CONDITIONES,

wornach die,

zu dem im Sundewittschen

belegenen

Guthe Krammark

gehörige,

in Parcelen getheilte

Ländereyen,

mit dem

völligen Eigenthums-Recht

zum öffentlichen Aufbot

gebracht werden sollen.

Schleswig,

gedruckt in der Königl. privil. Serringhausenschen Buchdruckerey. 1789.

Forside af Auktionsbetingelserne for Krammarks Bortsalg
ved Auktionen 1790.

Inden vi afslutter Afsnittet om Krammark, kunde det være interessant at gengive et Dokument fra 1783 om, hvem der var hoveripligtig m. v. til Krammark. Vi nævner Navnene, som de staar, hvorefter man let ved Sammenligning med Navnene i Byernes Gaardhistorie vil kunne regne ud, hvilke Gaarde det i Dag drejer sig om:

A. *BOELSMÆND:*

a) *i Broager og Mølmark:*

1. Sandemanden Peter Petersen
2. Boelsmand Johan Johannsen
3. Blansgaardsboelsmand P. Andersen
4. $\frac{1}{2}$ Boelsmand Jens Jørgensen
5. Arvefæstemand Hans Hansen
6. Arvefæstemand Frantz Frantzen
7. Justitsraad von Somm
8. Samtlige Kaadnere for 3 Mark Guld
9. Arve-Brygger Claus Clausen, Brunsnæs
10. Færgemand i Brunsnæs Daniel Friis

b) *i Gammelgab:*

1. Boelsmand Christian Schmidt
2. Boelsmand Peter Schmidt
3. Boelsmand Hans Schmidt
4. Boelsmand Johan Hansen
5. Boelsmand Peter Hansen
6. Boelsmand Jørgen Christensen
7. Boelsmand Jens Mathiesen
8. Boelsmand Nis Hansen
9. Det øde Boel
10. Parcellist Christian Jacobsen
11. Parcellist Andreas Christensen
12. Parcellist Christian Mathiesen

c) *i Dynt:*

1. Boelsmand Hans Petersen
2. Boelsmand Jens Johannsen
3. Boelsmand Asmus Petersen
4. Boels- og Sandemand Lorenz Tychsen
5. Boelsmand Asmus Tychsen
6. Boelsmand Andreas Andersen
7. Boelsmand Jørgen Nicolajsen
8. Forpagter Marqardsen paa Krammark for den »Døve Æng«.

B. KAADNERE:

a) *i Broager og Mølmark:*

1. Christian Jürgensen
2. Jens Hansen
3. Jürgen Hansen Kröger
4. Peter Petersen
5. Hans Marcussen
6. Friedrich Jensen
7. Christian Christensen
8. Christian Alexandersen
9. Peter Nissen
10. Jens Tychsen (Blansgaard)
11. Andreas Johannsen Schmidt
12. Fodknegt Franz Ludvig Asmussen har fri
13. Major og Herredsfoged von Lange

b) *i Gammelgab:*

1. Carl Hansen Hoeg
2. Jens Hansen
3. Peter Jürgensen
4. Claus Wolf
5. Christen Christensen

c) *i Dynt:*

1. Lorenz Hansen
2. Mathias Conrad
3. Christian Nicolajsen
4. Jacob Thomsen
5. Jens Petersen
6. Christian Christensen
7. Hans Lorenzen Schmidt
8. Iwer Johannsen
9. Jürgen Jürgensen
10. Møller Nicolaj Adolph Møller
11. Skovrider Ehlers

C. INDERSTER:

a) *i Broager og Mølmark:*

1. Skrædder Jürgen Rolfsen
2. Hans Peter Iversen
3. Tingskriver Lassen
4. Peter Lorenzen Schütz
5. Daniel Jacobsen

6. Snedker Christian Hansen
7. Bager Friedrich Rünitz
8. Pottemager Christian Thomsen
9. Hinrich Ernst Kramer
10. Hans Simonsen
11. Bødker Christian Andresen
12. Farver Feilberg (betaler i Sønderborg)
13. Ohle Jacobsen
14. Snedker Hans Hansen
15. Iver Hansen
16. Hans Peter Jensen
17. Hans Nielsen
18. Cathrine Plett
19. Philip Ernst Christensen
20. Marie Johannsen
21. Pastor Petersen
22. Hans Erichsen
23. Peter Iversen
24. Christian Krogh (Blansgaard)
25. Philip Philipsen (Blansgaard)
26. Richard Christensen
27. Peter Rasmussen Schmidt
28. Lorenz Wæver
29. Peter Christensen Kröger
30. Claus Andersen ved Brunsnæs
31. Fisker Christian Jensen
32. Skipper Carl Petersen
33. Filertz Schmidt
34. Nicolaj Iversen
35. Johann Andersen
36. Christian Jürgensen (Blansgaard)

b) *i Gammelgab:*

1. Hans Lorenzen Schmidt
2. Skrædder August Hansen

c) *i Dynt:*

1. Peter Philipsen
2. Johan Hansen
3. Trinich Christians
4. Asmus Asmussen
5. Anna Christensen
6. Peter Jensen

Luftfotografi af Krammark set fra Syd 1950

Parcel 2

GA 29

Parcel 2 var paa c. 60 Tdr. Land og laa i den Del af Østre Garkhøj, der var blevet tilbage, desuden en Del af Kobbelen Ærm og Lille Østerkobbel. Til Parcellen hørte de 14 østligste Fag af Laden paa Krammark.

Køberne paa Auktionen var en Sammenslutning af 16 mindre Landbrugere i Dynt og Gammelgab. De fik Tilslaget for 36 Rdl. 16 Mk. pr. Tønde

De 16 var: Peter Jensen, Christen Christensen, Claus Wolf, Nis Jensen og Carl Hoeck, alle Kaadnere i Gammelgab, hertil de to Inderster i Gammelgab: Skrædder August Hansen og Smeden Hans Schmidt. Fra Dynt var følgende Kaadnere med i Handelen: Lorenz Hansen, Mathias Conrad, Jürgen Jürgensen, Iver Johannsen og Christen Nicolajsen, hertil følgende Inderster: Jørgen Tychsen, Laus Andersen, Truels Christensen og Ahrend Christensen Hoeck.

Hver af de 16 Købere fik en Parcel af det købte og lagde det samme med den Ejendom, de allerede havde. Disse Parceller har gennem Aarene været Genstand for et udstrakt Køb og Salg, saa udstrakt, at det ikke her kan lade sig gøre at komme ind paa de enkelte Handeler. Kun kan det siges, at efterhaanden som Tiden er gaaet, har Størstedelen af denne Parcel samlet sig paa enkelte Hænder, selv om en Del endnu er spredt i mindre Lodder paa forskellige Lodsejere.

Kort over Danmark 1783

Fotoreproduktion efter haandgjort Kort i Rigsarkivet i København.

Der var dog een af de nye Ejere, der byggede Hus paa sin Parcel. Det var Kaadneren *Lorenz Hansen (Nielsen)* i Dynt, der havde købt, for at Sønnen, *Hans Lorenzen Nielsen*, kunde faa en Ejendom. Hvem af dem, der lod Huset opføre, vides ikke, men Hans Lorenzen Nielsen døde paa Krammarkskobbel som Parcellist i 1797.

Da hans Børn kun var smaa, maatte Enken styre det lille Landsted og iøvrigt klare sig gennem Tilværelsen til Sønnen, *Johannes Nielsen* kunde fortsætte.

Han ejede Stedet til sin Død 1846, hvorefter Enken, Anna Dorthea, fortsatte til Datteren, Marie, i 1859 giftede sig med *Hans Knudsen* fra Ragebøl. De overtog saa Ejendommen.

Marie døde 1886, og i 1888 giftede Hans Knudsen sig med Anna Gormsen fra Fyn. I 1891 solgte Hans Knudsen Ejendommen og flyttede til Broager.

Køberen var Daglejer *Hans Petersen*, kaldet *Kollenborg*. Han kunde imidlertid ikke klare sine Forpligtelser, og Huset blev derfor stillet til Tvangsauktion i 1894. Paa denne fik Sagfører *Dr. Müller* fra Flensborg Tilslaget.

Han solgte imidlertid kort efter til Ejerne af Krammark: *Claus Wolf*, *Gammelgab*, og *Hans Hansen*, Nejs.

Siden har Ejendommen tilhørt Krammark. Jorden er indgaaet i Krammarks, og Huset benyttes som Gaardens Røgterbolig.

Parcel 3

Denne Parcel var paa c. 25 Tdr. Land, der var beliggende i den resterende Del af Kobbelen Ærm og i Lille Østerkobbel, endvidere tillagdes der Ejeren af Parcellen 7 Fag af »den nye« Lade paa Krammark.

Køberen var Møller *Nicolaj Adolph Müller* paa Dynt Mølle. Købesummen var 57 Rigsdaler pr. Tønde.

Han solgte Dele af Parcellen til forskellige mindre Landbrugere, men da der fulgte Bebyggelsesklausul med Parcellen, maatte han opføre et Hus paa den.

Dette solgte han i 1802 til *Christian Weber* i Skelde, som dog overlod Hus og Jord til sin Datter, An Marie og Svigersøn, *Johan Hansen eller Petersen*, fra Alnor, som i alt fik 12 Tdr. Land.

De overlod i 1839 Ejendommen til Sønnen, *Christian Petersen*, der ved Siden af Landbruget drev Skomagerei.

I 1862 giftede Sønnen, *Johan Petersen*, sig, men først i 1871 overtog han Faderens Ejendom. Han drev ved Siden af Landbruget en udstrakt Vognmandsvirksomhed.

1899 gik han paa Aftægt og overlod sin Søn, *Christian Petersen*, Ejendom og Vognmandsforretning. Han og hans Kone døde først henholdsvis 1910 og 1912.

Christian Petersen havde Ejendommen til 1932, da Sønnen, *Christian Petersen jun.*, overtog den med sine Forældre paa Aftægt. Christian Petersen sen. døde 1947, og jun. ejer stadig (1951) Ejendommen med sin Moder paa Aftægt.

Paa Parcel 3 ligger i Dag endnu en Ejendom. Den blev oprettet i 1868, da *Johan Friederich Hansen* købte 2 Tdr. Land af denne Parcel for at bygge et Hus paa den. Han havde tidligere bygget Hus, nemlig det lille Hus, der ligger overfor Dynt Mølle ved Vejen fra Broager til Dynt. Det solgte han og flyttede ind i sit nye Hus. GA 31

Han havde det til 1890 da Sønnen, *Johann Hansen*, fik det.

I 1925 overgik det til Sønnen, *Nis Hansen*, som i 1949 overlod det til sin Søn, den nuværende Ejer, *Hans Hansen*.

Knutzen, Krammarkskobbøl

GA 32

Denne Ejendom bestaar af den 4. og den 6. Parcel af Udstykningen. Disse var udlagt dels i den nordøstlige Del af Kobbelen Søndre Garkhøj dels i den nordvestlige Del af denne Kobbøl, ialt c. 20 Tdr. Land.

Køberen paa Auktionen var Boelsmand *Rasmus Andreas Kraag* (SKE 25) fra Skelde, der fik Parcellen for 36 Rigsdaler pr. Tønde.

Han naaede dog aldrig at faa Købebrev paa Ejendommen, idet han overlod den til Boels- og Sandemand *Lorenz Tychsen* i Dynt (DY 3). Denne byggede en Gaard paa Jorden, som han i 1811 overlod til sin Søn, *Iver Tychsen*.

Iver Tychsen havde Gaarden til April 1845, da hans Søn, *Lorenz Tychsen* overtog den med sine Forældre paa Aftægt: Moderen til 1856, Faderen til 1870, hvor han døde 88 Aar gammel.

Lorenz Tychsen havde Gaarden til 1883, da Sønnen, *Iver Tychsen*, overtog den.

Iver Tychsen — hvis Enke endnu i 1951 lever i Broager, 96 Aar gammel — havde ingen Børn, hvorfor Gaarden i 1912 overdroges til en Søstersøn, *Jes Peter Knutzen*.

Mens han ejede Gaarden paa Krammarkskobbøl, tilkøbte han

i 1925 15 Tdr. Land, saaledes at den ved hans Død i 1936 var paa c. 44 Tdr.

Enken, *Magda Knutzen*, født *Hamann*, fortsatte Ejendommens Drift, indtil hendes eneste Søn, *Christian Knutzen*, i Januar 1951 overtog den.

Parcel 5

Denne Parcel bestod af den sydvestlige Del af Søndre Garkhøj og købtes af Boelsmand *Nis Petersen Schmidt* i Gammelgab (Se GA 14).

Som omtalt byttede han Jordstykket med det, hvorpaa Marcussens Ejendom nu ligger. Derefter blev Parcellen tilskrevet *Nis Petersens Ejendom* og har fulgt denne, indtil den omkring 1930 blev byttet med et Areal, ogsaa paa c. 8 Tønder, fra Henningsens Gaard i Gammelgab. Den 5. Krammarksparcel hører derfor nu til Johnsens Gaard i Gammelgab.

Parcel 7

I den østlige Del af Gammelkobbøl blev denne Parcel udlagt med c. 40 Tdr. Land. Endvidere tillagdes der Parcelejerne de 10 østligste Fag af Laden paa Krammark.

Det var atter et Konsortium af Kaadnere, der samlet optraadte som Købere, men dennegang var det fortrinsvis Kaadnerne i Broager—Mølmark samt en enkelt fra Dynt, der købte »Tillægsjord«. Købesummen var paa 60 Rigsdaler 16 Mark pr. Tønde, og Parcellen deltes mellem Konsortiets 10 Deltagere, Hvem af dem, der fik Ladebygningen, vides ikke.

Disse Parceller har ligesom Parcellerne i Nr. 2 og 3 undergaaet mange Forandringer ved utallige Handeler og Udbytninger, som det ikke her er muligt at komme ind paa, kun kan oplyses, at det drejer sig om alle Jordstykkerne fra Bønnelands Vej og mod Syd efter Gammelgab ned til Krammarks og Sibbenss Arealer.

Parcel 8

Denne Parcel var kun paa 2 Tdr., og der fulgte derfor ingen Bebyggelsesklausul med den. Parcellen laa Nord for Bønnelands Vej i det nordvestligste Hjørne af Krammarks Jorder (Se Kortet Side 168—169), og Køberen var Kaadner *Christian*

Christensen i Mølmark. Købesummen var paa 77 Rigsdaler for hele Parcelen.

Den har fulgt med Ejendommen siden og har sidst været ejet af *Hans Nissen*, nu *Ernst Primdal* (1951).

Parcel 9

Der fulgte heller ingen Byggeklausul med denne Parcel, der ikke var meget større end den forrige. Den købtes for 100 Rigsdaler 16 Mark af Johan Jensen i Dynt. Den har siden været handlet adskillige Gange og ejes nu af Gaardejer Tøge Zachariassen i Mølmark.

Til Slut kan nævnes, at ved Auktionen over Krammark var der taget et Stykke Land fra, Øst for »Døve Eng«, som Forpagter Marquardsen fra Krammark fik tildelt. Dette Stykke blev efter Marquardsens Død købt af Matz Matzen og har siden hørt til Krammark.

Endvidere kan det nævnes, at ved samme Auktion blev den Del af Kirkestaldene i Broager, som tilhørte Krammark, bortsolgt. Den nordlige Del købtes af Matz Matzen for 53 Rigsdaler, Resten købtes af Lorenz Nissen i Skodsbøl for 41 Rigsdaler.

Samtidig blev Krammarks Stole i Kirken bortsolgt. Teglmester Nis Lorenzen i Egersund købte 2 Pladser i Mandsstolen for 70 Rigsdaler, og Stamparcellist Hans Clausen paa Skeldegaard gav 29 Rigsdaler for 5 Pladser i Mandsstolene. 2 af Pladserne i Kvindestolene købtes af Færgemand Daniel Friis i Brunsnæs for 46 Rigsdaler, og Hans Clausen paa Skeldegaard gav 10 Rigsdaler for 5 Pladser i Kvindestolene.

Hermed slutter vi Gennemgangen af Gammelgab og Krammark, der i den nyere Tid er blevet slaaet sammen til een »By«, Gammelgab, hvis samlede Arealer nu er paa c. 1000 Tønder Land.

DYNT

Landsbyen Dynt havde i Modsætning til de nu allerede nævnte Byer: Skelde og Gammelgab, flere forskellige Jurisdiktioner. Det skal forstaas saaledes, at naar Hertugen paa Lycksborg var Ejer af al Jorden og Fæsteejendommene i Skelde og Gammelgab, saa var Dynt delt mellem flere Ejere.

Størstedelen af Landsbyen ejedes af Hertugen paa Lycksborg, men Graastenerhertugen havde ogsaa »Undersaatter«, ligesom Hospitalet i Sønderborg havde en Gaard i Byen.

Tidligere havde endnu flere Adelsmænd haft Ejendom i Dynt, men navnlig Hans d. Yngre's Opkøb af Jord forandrede dette Billede. Vi ved bl. a. af et Pergament i Rigsarkivet, at Hans d. Yngre i 1601 købte 2 Gaarde og 2 Kaadnersteder i Dynt af Gert Rantzau for 1500 Daler kontant. Ved nævnte Lejligheder maa de af Claus Emichsen, Sywerth van Qualen, Godske Holck og Voslef Wobysser igennem Middelalderen ejede Ejendomme være gaaet over paa de to nævnte Hertugers Hænder, idet disse — med Undtagelse af den nævnte Hospitalsgaard — ejede al Jord og Ejendom i Dynt.

Det kan maaske paa dette Sted være rimeligt at bringe en Berigtigelse. I dette Værks III. Del Side 57 meddeler Musæumsinspektør Raben, at Gaarden »Tøstrupgaard« i Dynt blev solgt af Gert Rantzau 1601, men at Gaardens Navn ikke mere kendes. Dette beror sikkert paa en Misforstaaelse, idet det ved Eftersyn i »Hude og Falkenstjerne« viser sig, at Claus Emichsen havde Ejendom i Dynt By, og naar dette sammenholdes med, at samme Claus Emichsen ejede Tyrstrupgaard (ved Christiansfeld), og at denne Gaard ved Handeler netop til sidst — i denne Forbindelse — blev solgt til Gert Rantzau, er der den allerstørste Sandsynlighed for, at der er sket en Navneforveksling mellem Ejendommen i Dynt og Herresædet i Haderslev Amt. Der har sikkert ingen »Hovedgaard« af Navn »Tøstrupgaard« ligget i Dynt.

Den Inddeling af Ejendomsretten (Jurisdictionen) til Jord og Hus i Dynt, som blev gældende helt op til den nogenlunde moderne Tid (til 1854), ses at have været gældende saa langt tilbage, vi med Sikkerhed kan følge Tingenes Udvikling.

De ældste sikre Notater herom er »Tienderegistret for de lyksborgske Kirker i Sundeved«, der gaar tilbage til 1718, og

en Fortegnelse, Hertugen paa Graasten lod optage over al sin Ejendom i 1709.

Ifølge disse Papirer bestod Dynt By af 11 Gaarde, hvoraf de 8 var Helgaarde, og 3 Halvgaarde, samt 12 Kaadnere og en Del Inderster. Disse sidstes Tal voksede hurtigt, idet der ved Udstykningen 1778 kun fandtes 2, men i 1800 var der 7 og i 1805 10.

Af de 11 Gaarde var 7 Helgaarde lyksborgske, 1 Helgaard og 2 Halvgaarde graastenske og 1 Halvgaard tilhørte Sct. Jørgens Hospitalet i Sønderborg. Alle Kaadene med Undtagelse af eet, der var graastensk, hørte under Lyksborg.

Og saa naar Udstykningen ogsaa til Dynt. Da der er 3 Jurisdiktionsindehavere, maa der et Møde til mellem Repræsentanter for de tre Parter. Den 30. September 1777 mødes Hofraad Todsén for Lyksborg med Hofraad Hinrichsen og Husfoged Petersen fra Graasten og Jacob Carstens, der repræsenterede Hospitalet i Sønderborg, og aftaler de nærmere Former for Udstykningens Gennemførelse.

Der er imidlertid et Forhold, som giver Anledning til megen Bryderi. Skelde By's Bønder har fra gammel Tid 21 Mark Guld (1 Mark Guld var ikke Penge, men et Landareal) Jord i Dynt Bys Jorder, og dette Areal maa først tages fra Dynt, inden Udstykningen finder Sted.

I den Anledning mødes den 10. Oktober samtlige Bønder fra Skelde med ovennævnte Repræsentanter for Myndighederne samt »de upartiske Sandemænd«: Asmus Clausen fra Råde, Munkbrarup Sogn, og Jürgen Lorentzen fra Nybøl (som Repræsentant for Hertugen paa Lyksborg), Hans Jessen Tychsen fra Hokkerup og Georg Adolph Thomsen fra Broager (repræsenterende Graastener Hertugen) og Peter Johannsen fra Dybbøl (repræsenterende Hospitalet).

Sandemændene udtaler som deres Mening, at hvis Hertugen vil lægge en Vej over Skelde Eng, vilde det være bedst, om Skeldebønderne fik deres Jord samlet i Lysbro, Skov og Pflug (se Kortet Side 24—25). Hvis Skeldingerne ikke ønskede at deres Jord paa disse Steder, skulde de have det i Gammelmarks nordøstlige Hjørne.

Dette Forslag gik Dyntboerne ind paa. Skeldingerne vilde nok have Jord i Lysbro, men ønskede ogsaa Jord i Gammel dynt. Dette satte Dyntingerne sig imod, hvorefter det blev foreslaaet, at man skulde trække Lod om Jorden, og dette Forslag blev foreløbig staaende, idet Herskaberne ønskede at overveje Sagen.

Kort Tid herefter godkendtes Forslaget om Lodtrækning, og man antog Landmaalerne Hans Jürgen Vogt fra Guderup og Jens Iwersen fra Asserballe til at foretage Opmaalingen og de

nævnte Sandemænd til at bistaa dem. Boniteringsmændene toges i Ed (ganske som ved Udstykningen i Skelde), og Boniteringen paabegyndtes.

Den 5. December skulde Lodtrækningen have fundet Sted, man da det viser sig, at den foreslaaede Ordning alligevel ikke vil tilfredsstille nogen af Parterne, har Embedsmændene gjort sig Umage for at finde en bedre Løsning. Denne gaar ud paa, at Skeldingerne skal have deres 21 Mark Guld samlet i Gammel-dynt, Lysbro og Skovskifterne. Dette gik alle Parter ind paa, dog for Skeldingernes Vedkommende med den Reservation, at saa vilde de heller ikke betale nogen Part af Udstykningsomkostningerne i Dynt.

Ved et Møde i April 1778 bestemtes det derfor, at Skellet mellem Dynt og Skelde skulde gaa over Lysbro, Løkbjerg og Lysbjerg Ager til Vejen i Skov og saa i lige Linie til Vejen i den østre Ende af Gammelmark og ned til Vandet. Vi har her Forklaringen paa det for Udenforstaaende mærkelige Forhold, at det nordøstlige Hjørne af Dyntmark slet ikke er Dyntmark, men Skeldemark. Det er Stykket, hvor Stensigmosegaard og Mølskov ligger.

Samme Dag, som denne Grænse blev trukket, traf man Aftale med Bysmeden, saaledes:

Bysmeden skal lave alt Grovsmedearbejde med Undtagelse af Beslag til Vognhjul, Økser, Bor og andre Redskaber. Derfor udlægges der ham 4 Tønder 6 Skæpper boniteret Jord, som han selv maa pløje og bearbejde. Endvidere faar Smeden hver Hellig Tre Kongers Dag af hvert Lyksborg-Boel 6 Skæpper Byg og fra det graastenske Helboel 7 Skæpper, hvorimod de to 1/2-Boel og Hospitalsboelet kun skulde give 4 Skæpper. Klein-smedearbejdet og overhovedet alt Smedearbejde, hvortil der skal benyttes Fil, betales Smeden kontant. De Bønder, der flytter ud, har i Pløjetiden med Hensyn til Smedearbejde Forret for de, der bliver i Byen. I det Tilfælde, at Bønderne nu eller senere ikke skulde være tilfredse med Smedens Arbejde, staar det dem frit at lade Øvrigheden undersøge Sagen og i givet Fald engagere en anden By-Smed.

Den 2. Juli 1778 faldt Afgørelsen om Udflytningen: 3 lyksborgske Helgaarde og 1 graastensk Halvgaard skal flyttes ud.

Loddet traf Boelsmand Hans Petersen, der flyttede ud i Lysbro Skov (Stensgaard), Boelsmand Jürgen Nicolajsen, der flyttede ud til Villesholt og Gammelmark (Villesholt), Boelsmand Jens Johansen, der flyttede ud til Smaahy Skov (Gaasbjerg), og den graastenske Halvboelsmand Johan Christensen, der flyttede ud til Gammelmark (Gammelmark).

Ved en Række Møder indrettede man derefter Dynt By med Huse, Haver, Tofter og Jorder omtrent, som vi kender den i

Dag. Af Notaterne kan vi fastslaa, hvor de 4 udrykkede Gaarde har ligget, inden de blev flyttet. Stensgaard har ligget lige Vesten for den andersenske Gaard (senere Odgaard, nu Petersen), Gaasbjerg laa Nord for Bygaden omtrent overfor Strucks nuværende Gaard, Villesholt laa lige Nord for Tøge Tychsens Gaard og Gammelmark omtrent ved Købmand Lorensens Forretningsejendom.

Den 29. Juli samledes man til det afsluttende Møde. Der toges Bestemmelse om Nedbrydningen og Genopbygningen af de udrykkede Gaarde, ligesom der blev truffet Ordning med Hensyn til den gensidige Hjælp.

De i Byen tilbageblevne skal betale de udrykkende 4 Rigsdaler pr. Mark Guld foruden 2 Knipper Tagstraa, som hver skal veje 14 Pund. Kaadnerne skal yde hver 10 Dages Haandtjeneste (dog bliver Skovrider Ehlers fri mod at betale Jürgen Nicolajsen 4 Mark 8 Skilling). Smed Hans Lorenzen, som har 3 Kaad, yder kun Tjeneste for det ene hos Jens Johannsen i Haandtjeneste, for de 2 andre 8 Dages Spandtjeneste. Møller Nicolaj Adolph Müller, der har 2 Kaad, yder for det ene Haandtjeneste hos Hans Petersen, for det andet hos Jens Johannsen.

Iøvrigt skal Kaadnerne Christian Christiansen, Jürgen Jürgensen og Jens Petersen forrette Haandtjeneste hos Hans Petersen, Kaadnerne Hans Lorenzen, Iwer Johannsen og Christian Nicolajsen hos Jens Johannsen og Kaadnerne Jacob Thomsen, Hans Hansen og Lorentz Nielsen hos Jürgen Nicolajsen.

Endvidere vedtoges følgende:

1. Graastener $\frac{1}{2}$ -Boelsmanden Johann Christensen (Gammelmark) skulde have 8 Dages Haandtjeneste af Kaadner Lorenz Jensen samt Haand- og Spandtjeneste for 5 Mark Guld af Peter Christiansen og Jep Christensen.

2. Lyksborgeren Hans Petersen (Stensgaard) hjælpes af Graasteneren Jep Christensen for 5 Mark Guld og faar desuden Hjælp for 8 Mark Guld af Lyksborgeren Andreas Andreasen.

3. Lorenz Tychsen og Asmus Petersen skal hjælpe Jens Johannsen (Gaasbjerg) med Haand- og Spandtjeneste.

4. Jürgen Nicolajsen (Villesholt) hjælpes af Asmus Tychsen og Hospitalsboelsmanden Christian Jürgensen efter 4 Mark Guld. Desuden af Smeden med 8 fulde Dage for sine 2 Kaad.

Det blev tilladt Bønderne at benytte de gamle Markskifter fra Michaelis (c. 1. Oktober) 1779 og til Jul efterfølgende Aar. Derefter skal Nyordningen endeligt træde i Kraft overalt.

Og saa tog man fat paa Nedbrydningen af de til Udflytning dømte Gaarde, og Opførelsen af de nye Bosteder ude paa Marken paabegyndtes. Den store Omvæltning i Aarhundreders Traditioner fuldendtes i Løbet af 1779—80, og Dynt By med dens Ejendomme og Jordens Fordeling fremtræder saaledes, som vi i store Træk kender den den Dag i Dag.

Vi gaar derefter over til at gennemgaa de enkelte Ejendommers Historie og Ejere og vil begynde med Gaardene, derefter kommer Kaadnerne og Indersterne og til sidst den Parcelbebyggelse, der slutter sig hertil.

De 7 lysborgske Gaarde var følgende:

1. Stensgaard
2. Gaasbjerg
3. Lorenz Tychsens Gaard i Byen (Johan Christensen)
4. Asmus Tychsens Gaard i Byen (Tøge Tychsen)
5. Andersens Gaard i Byen (Odgaard, nu Petersen)
6. En nedlagt Gaard i Byens østlige Udkant (nu Ohrt)
7. Villesholt

De 3 graastenske Gaarde var:

1. Christian Petersens Gaard i Byen (Struck)
2. Holm
3. Gammelmark

Hospitalsgaarden ejedes af:

1. Christian Jürgensen (Anker Hansen)
-

DY 1

Stensgaard

Den ældste Ejer, vi kender, er *Hans Petersen*. Han har formentlig overgivet Gaarden til sin Søn, *Peter Hansen*, da denne blev gift den 25. Oktober 1716 med Birte Jürgensdatter, eller muligvis har Peter Hansen faaet Gaarden efter sin Faders Død 16. November 1721.

Peter Hansen døde imidlertid allerede 1727, hvorefter Enken Aaret efter giftede sig med *Jürgen Christensen*, der paa denne Maade blev Aartidsmand, indtil Sønnen af første Ægteskab blev gammel nok til at overtage sin Fædrearv.

Dette Tidspunkt maa være indtruffet i 1745, for dette Aar gifter *Hans Petersen* sig og overtager Gaarden.

Det var denne Hans Petersen, som deltog i Udflytningen og byggede Gaarden, hvor den nu ligger.

Han fik sine Jorder udlagt i den østligste Del af Dynt, nemlig i Schulbrennlykke, Lockbjerre, Gammelmarks Kratskov, Lysbroager, Gaasbjerg, øster og vester Schulbjerre og Kohat. Desuden et »Knick« ved Krumbækken og Husstedet. I alt fik Gaarden et Areal paa 60—65 Tønder Land.

Kort Tid efter, at han var kommet i Gang paa sin nye Gaard, døde han, (1782 6/6), og hans Søn, *Peter Christian Hansen*, overtog Gaarden. Han var ugift paa dette Tidspunkt, men i 1784 giftede han sig med Synnet, en Datter af Sandemanden i Smøl, Frederik Tychsen.

Deres Søn, Hans Frederik Hansen, giftede sig i 1828 og fik samtidig Gaardens Drift overladt, men først i 1835 fik Hans Frederik Hansen Fæstebrev paa Gaarden.

Det var i hans Tid, at det under SKE 32 omtalte Teglværk blev flyttet fra Stranden Nord for Spar Es ud paa Stensgaards Jorder i Gammelmark. Hans Frederik Hansen var interesseret i denne Virksomhed og fortsatte Driften, men den kunde ikke svare sig. Han ofrede mange Penge paa Teglværksdriften, hvilket formentlig var medvirkende til, at hans Økonomi kom i Uorden.

I 1852 opgav han og overlod Gaard og Teglværk til sin tilkommende Svigersøn, *Christian Tychsen*, fra Skeldegaardsmark (SKE 53), som i 1853 blev gift med Datteren Ingeborg.

Da den nye Ejer skulde have Fæstebrev paa Gaard og Teglværk, viste det sig imidlertid, at der aldrig var givet Koncession til et saadant Værk, og Amtet meddeler derfor, at hvis han ikke inden 14 Dage søger Koncession, vilde Værket blive standset.

Han søger og faar det ønskede Fæstebrev og Koncession i 1854, men Forholdene er allerede fra Starten saaledes, at han for at holde det hele gaaende maa begynde at sælge bort af Jorden. I 1857 gaar det første Stykke, og i 1860 er han saa langt ude i Gæld, at han maa sælge til Kreditorerne, hvilket vil sige, at Købmand *Christian Karberg* i Sønderborg overtager Gaarden paa c. 60 Tdr. Land sammen med Teglværket.

Det var en ren og skær Forretningstransaktion. Karberg overtog kun Gaarden for at redde sine Penge. I Løbet af det Aar, han ejede Gaarden (1860—61), søgte han og fik Tilladelse til at stykke den ud i 7 Parceller.

Derefter blev Parcellerne solgt saaledes:

Parcel I Stamparcellen: 25 Tdr. Ld. + 4 Tdr. Eng i Skeldegaardsmark og Bygningerne til *Jens Clausen*.

Parcel II Teglgarden med 13 Tdr. Ld. til *Jens Clausen*.

Parcel III 2 Tønder til Kaadner *Jørgen Petersen Toft*, Dynt.

Parcel IV 18 Kvadrater til *Hans Jørgen Hansen*, Dyntmark.

Parcel V 5 Tønder til *Hans Jørgen Hansen*, Dyntmark.
Parcel VI 6 Tønder til *Jens Petersen* paa Gaasbjerg.
Parcel VII 6 Tønder til *Jens Petersen* paa Gaasbjerg.

Jens Clausen havde kun Gaarden i 7 Aar, for i 1868 solgte han den til *Mathias Juhler*, en Gæstgiversøn fra Sønderborg. Ved dette Salg var der intet Teglværk, saaledes at dette maa være nedlagt i Aarene 1861—68. En Del af Teglværksladerne skal, som det tidligere er nævnt, være blevet solgt til Teglværket »Cathrinesminde« i Mølmark.

Mathias Juhler giftede sig to Gange: først med en Datter af Gæstgiver Ehnstedt i Broager og siden med en Datter af Peter Andersen i Mølmark. Han havde ingen Sønner, og den Datter, han havde af første Ægteskab, fik Gaard ved sit Giftermaal, hvorfor det blev Datteren af andet Ægteskab, Adeline Cathrine, der sammen med sin Mand, *Jørgen Hansen* fra Skovbøl, overtog Gaarden ved Giftermaalet i 1897.

Jørgen Hansen var en driftig Mand, og han købte i de gode Landbrugsaar før den første Verdenskrig store Stykker Jord ind til Gaarden. Da han fik den, var den paa c. 40 Tdr. Ld., og han købte c. 30 Tdr. til, saaledes at han ved sin Død i 1931 ejede en Gaard paa over 70 Tdr. Ld.

Enken videredrev Gaarden med Sønnen, *Mathias* som Hjælper, indtil hun i 1938 overdrog ham Gaarden.

DY 2

Gaasbjerg

Den første Ejer, Tienderegistret kender, er *Hans Hansen*. Han har formodentlig haft Gaarden fra 1680—90. Han havde ingen Sønner, saa det blev en Datter, gift med *Peter Jørgensen*, der overtog Gaarden ved Hans Hansens Død 1718.

Det gik imidlertid ikke Peter Jørgensen saa godt. Paa den ene eller anden Maade kom han stadig bagud i økonomisk Henseende, saa han til sidst i 1745 maatte give op og skulde melde sig fallit. Men til alt Held var Datteren Anna's Mand, *Jens Johannsen* fra Ragebøl, villig til at overtage Gaarden efter at alt var taxeret, og Gæld m. v. betalt. Det lyder mærkeligt i vore Ører, at hele Gælden var paa 82 Rigsdaler, men rede Penge var en stor Ting i de Tider.

Peter Jørgensen fik betinget sig Aftægt i Stuehusets ene Ende, og der boede han til sin Død 1754.

Det var Jens Johannsen, der flyttede ud paa det nuværende »Gaasbjerg« og opførte Gaarden paa det nuværende Bosted.

De 7 Mark Guld, som var Gaardens Størrelse, blev udlagt

i Faulskjær, Lille og Store Gaasbjerg, Gammelmark, Strengbjerg, Øster og Vester Gammeldynt foruden Husstedet.

Da Jens Johannsen blev ældre, overlod han sin Søn, *Johann Jensen*, Gaarden. Sidstnævnte døde imidlertid allerede i 1792, kun 41 Aar gammel. Hans Enke, Anna Christina, giftede sig i 1793 med *Hans Jacobsen* fra Ullerup, der paa denne Maade blev Boelsmand i Dynt.

Af hvilken Aarsag han i 1816 fraskrev sig Gaarden til Fordel for sin Kone, vides ikke, men han gjorde det, og Konen solgte straks Gaarden til *Peter Petersen* med Tilnavnet Schmidt.

Gaarden var nu i Slægten Petersens Eje i c. 100 Aar. I 1845 skiftede den fra Faderen til Sønnen, *Jens Petersen*. Han døde ret tidligt, hvorfor Enken drev Gaarden videre, til Sønnen, *Jens Peter Petersen*, omkring 1870 overtog Fædrenegaarden.

Han havde ingen Sønner — og en Datter var gift i Haderslevs Omegn — saa da han blev ældre, solgte han Gaarden for 80,000 Mark til en af Sønnerne fra Midtskov, *Jens Hansen*. Dette skete i 1913.

Saa kom Verdenskrigen 1914—18, og da den var overstaaet, Genforeningen med Danmark. Dette Nationalitetsskifte passede ikke Jens Hansen, der ønskede at forblive tysk Undersaat, hvorfor han solgte Gaarden og flyttede syd paa.

Køberen var en Broder til Ejeren af Stensgaard, *Hans Christian Hansen*, der kom fra Fiskebækskov.

Hans Christian Hansen døde allerede i 1925, og da hans Sønner knapt var gamle nok til at overtage Gaarden, drev Enken den videre i en Aarrække med Bestyrer.

I 1938 overtog de to Brødre *Peter Hansen* og *Hans Hansen* Fædrenegaarden. De delte den i to Ejendomme, hvoraf Peter fik »Gl. Gaasbjerg« med de gamle Bygninger, og Hans byggede sig et »Ny Gaasbjerg« ved Siden af.

De to Brødre er stadig Ejere. (1951).

Lorenz Tychsens Gaard i Byen

DY 3

Vi kan følge denne Gaards Ejere meget langt tilbage i Tiden, idet vi fra et Overladelsesdokument, der ligger i Landsarkivet i Aabenraa, ved, at i 1723 har Ejeren Asmus Hansen overdraget Gaarden til sin Søn, Tøge Asmussen. Asmus Hansen og hans Kone dør kort Tid efter, saa vi kan med nogenlunde Sikkerhed regne med, at han har været eller er født paa Gaarden omkring 1670. Ja, der er endog den største Sandsynlighed for, at Slægten har været her meget længere, idet Familienavnet *Tøge* (*Tøgesen*, *Tuisen* o. lign.) allerede figurerer i Plovskatteregi-

stret for Dynt 1535 (Hude og Falkenstjerne) og sikkert er bevaret gennem Aarene, saaledes som almindelig Bondeskik var paa den Tid.

Tøge Asmussen (eller *Rasmussen*) havde 3 Sønner, *Rasmus*, *Lorenz* og *Jep*, og disse 3 Brødre blev Stamfædre til den store og vidtfgrenede *Tychsen-Slæggt* paa *Broagerland* og *Sundeved*.

Tøge Asmussen døde 1770, men hans ældste Søn, *Rasmus Tychsen*, havde allerede i 1762 giftet sig *Genboens Gaard* til (DY 4) saa det blev den næstældste Søn, *Lorentz Tychsen*, der fik *Gaarden* ved *Faderens Død*. Den yngste Søn havde faaet *Gaard* i *Skelde* (SKE 5).

Det blev saaledes *Lorentz Tychsen*, der kom til at gøre *Udstykningen* med.

Gaarden var paa 7 Mark Guld og fik sine *Jorder* udlagt i *Stenryggel*, *Øster* og *Vester Smaahøj*, *Søndre*, *Østre* og *Vestre Stackelssten*, *Høyum Eng*, *Gammelmose*, *Ivers Høj* og den søndre *Toft* ved *Gaarden*, ialt knapt 60 Tdr. Ld.

Lorentz Tychsen drev *Gaarden*, til hans Søn af første *Ægteskab*, *Tycho Tychsen*, giftede sig i 1798, saa overlod han ham *Gaarden*.

Om *Tycho* ikke har været egnet til at drive *Ejendommen*, eller om han ikke har forstaaet at passe paa, eller om de svære *Tider* for *Landbruget* i *Aarene* omkring *Statsbankerotten* har slaaet ham ud, vides ikke. Men omkring 1810—15 maa han afstaa *Gaarden* og flytter først til *Iller* og senere til *Egernsund*, hvor han bliver *Brændemester* paa et af *Teglværkerne*.

Køberen af *Gaarden* i *Dynt* var *Jørgen Nicolajsen*. Han havde den, til *Sønnen*, *Jørgen Nicolajsen*, i 1842 giftede sig og derefter fik *Ejendommen* overdraget.

Den sidstnævnte *Jørgen Nicolajsen* havde ingen Sønner, hvorfor han overlod *Gaarden* til sin *Datter*, *Cathrine Marie*, og hendes *Mand*, *Rasmus Peter Tychsen* 1872.

Dermed var *Gaarden* atter kommet i den oprindelige *Slægts Eje*, idet *Rasmus Peter Tychsens Bedstefader* var *Broder* til *Tycho Tychsen*, der maatte gaa fra *Gaarden* i *Aarhundredets* *Begyndelse*.

Rasmus Peter Tychsen ejede *Gaarden* til sin *Død* omkring 1900, og den overtoges derefter af hans Søn, *Jørgen Tychsen*.

Han havde den i en lang *Aarrække*, men i de svære *Kriseaar* omkring 1930 maatte han lade den gaa over til *Kreditorerne*, d. v. s. *Laanekassen for Sønderjylland*. Han bestyrede *Gaarden* i nogen *Tid* for *Laanekassen*, men i 1932, da en ny *Køber* havde meldt sig, maatte han rejse bort.

Den nye *Køber* — den nuværende *Ejer* — var *Johan Christensen* fra *Lundsgaardsmark*.

Denne Gaard var paa 8 Mark Guld og fik sine omkring 60 Tdr. Land udlagt i Øster Ravnkjær Ager, Raubjerg, Mølledal, Sikær Ager, Haulsbjerg, Kohat, den store Østerager og Skovskiftet i Gammellose. Desuden Husstedet med Tofter Norden og Sonden for det.

Fra før 1700 sad *Jens Christensen* paa Gaarden. I 1735 giftede hans Datter Kisten sig med *Christen Jürgensen*, og samme Aar overtog de unge Gaarden.

De fik ingen Sønner, men en Datter, Marie, giftede sig i 1764 med Genboens (DY 3) Søn, *Rasmus Tychsen*, som derefter rykkede ind paa Gaarden.

Det ser ud, som Rasmus Tychsen allerede paa dette Tidspunkt har været gift med en Datter af Naboen (DY 11) *Christian Jürgensen* paa Hospitalsgaarden, idet han i 1762 holdt Bryllup med Marie Christensdatter i Dynt. Hertil kommer at i Kirketienderegistret for 1763 staar Rasmus Tychsen opført som Tiendepligtig for denne Gaard. Hans Kone døde imidlertid i Maj 1763 uden at efterlade sig Børn, saa Sandsynligheden taler for, at han derefter er rykket ud og flyttet til den Gaard, hvortil han i 1764 giftede sig, og hvor han snart efter fik en Række Børn.

Den 27. Juni 1764 stod Brylluppet, og siden den Dag har der til Stadighed siddet Far og Søn efter hinanden paa Gaarden, saaledes at der snart gennem 200 Aar har fulgt 6 Generationer i lige Linje efter hinanden.

I 1794 døde Rasmus Tychsen, og hans ældste Søn, *Tøge Tychsen*, overtog Gaarden, 26 Aar gammel. Han giftede sig i 1801 med Teglværksejer Frederik Jensens Datter, Ann Marie, fra Egersund, og i Slægtsgaarden vises endnu den store Egetræskiste, hvori de 12 Apostle har været udskaaret paa Siderne, som hun skal have medbragt til sit nye Hjem med sit Udstyr.

1830 gik Tøge Tychsen paa Aftægt, og den ældste Søn, *Rasmus Tychsen*, overtog Gaarden. Kun kort sad de gamle paa Aftægt. Moderen døde 1831, Faderen 1835.

Rasmus Tychsen blev ikke gammel. Allerede som 51-aarig afgik han ved Døden, saaledes at hans Enke, Cathrine Marie Mathiesen fra Ragebøl, maatte drive Gaarden videre sammen med sin Datter og 4 Sønner som Hjælpere. Datteren giftede sig 2 Maaneder efter Faderens Død, saa det blev væsentlig Drenge, hvoraf den ældste var 18 Aar, der maatte tage fat.

I Slutningen af 1863 giftede den ældste Søn, Tycho Tychsen, sig og skulde overtage Gaarden, men paa Grund af Krigen blev Fæstebrevet og dermed Overtagelsen først bragt i Orden i 1865.

Hans ældste Søn blev født 1864. Han hed Rasmus og skulde have videreført Navnetraditionen paa Gaarden, men han døde 1874, saaledes at det blev den næstældste Søn, *Johan Tychsen*, der kom til at følge efter Faderen.

I 1901 overtog Johan Tychsen Gaarden, da Faderen gik paa Aftægt. Han levede dog kun som Aftægtsmand til 1904, da han døde. Hans Kone derimod levede til 1923.

Johan Tychsen havde Gaarden til sin Død 1933, hvorefter den ældste Søn, *Tøge Tychsen*, efter at have været Bestyrer for sin Moder i et Par Aar, i 1935 overtog Gaarden.

DY 5

Andersens Gaard i Byen

Denne Gaard var en Helgaard paa 8 Mark Guld, nøjagtig paa Størrelse med Stensgaard, Villesholt og Rasmus Tychsens Gaard. Den fik ved Udstykningen sine Jorder udlagt i Stenryggel, Nørre- og Søndre Saas Ager. Store og Lille Graa Ryggel, Ankier Stykker, Vester Villesholt Stykker og Gammellose. Hertil kom saa Hussted med Toft.

Den ældste Ejer, vi kender, er *Peter Nissen*. Han har formentlig overtaget Gaarden omkring 1703, idet han dette Aar giftede sig. Hans Kone døde 1730, og han sad paa Aftægt paa Gaarden hos sin Datter Ellen, der havde giftet sig med *Hans Christensen* i 1732. Peter Nissen døde 1739. Ellen døde 1754 uden at efterlade sig Børn, og Hans Christensen giftede sig derefter samme Aar med Syndet Tügesensdatter. Han levede dog kun 6 Aar — stadig uden at faa Børn — idet han døde 1760.

Nu giftede hun sig anden Gang. 1760 blev *Anders Andersen* ved Giftermaal med Syndet Ejer af Gaarden. Det fik hun kun Glæde af i 3 Aar. 1763 døde hun, og 1764 giftede Anders Andersen sig med An Jørgensdatter.

1790 overtog Sønnen *Jørgen Andersen* Gaarden med sin Fader paa Aftægt. Moderen var død 1787, Faderen døde 1799.

Jørgen Andersen blev en anset Mand i sin By og valgtes til Sandemand og Kirkejurat. Han var gift 2 Gange.

1832 giftede hans ældste Søn, *Andreas Andersen*, sig med Catharina Maria Jepsen fra Skelde og blev derfor i 1833 skrevet for Gaarden. Han havde den til 1860, da hans Søn, *Jørgen Andersen*, overtog den.

Jørgen Andersen drev ved Siden af Landvæsenet en udstrakt Hestehandel, men trods dette — eller maaske netop derfor — gik det ikke for ham. Efter hans Død i 1895 fik hans Søn, *Andreas Andersen*, dog alligevel Gaarden.

Han var flittig og dygtig og arbejdede Gaarden op igen. I 1930 døde han ugift, hvorfor Broderen, *Christian Andersen*, overtog Gaarden. Han døde allerede 2 Aar efter, ligeledes ugift, hvorefter Gaarden af Arvingerne solgtes til *Christian Odgaard* fra Mors.

Han havde den til 1943, da han solgte Gaarden til den nuværende Ejer, *Christian Petersen* fra Felsted.

Den nedlagte Gaard

DY 6

Denne Gaard laa i den østre Ende af Dynt Bygade og var en Helgaard paa 7 Mark Guld. Den fik sin Jord udlagt i Øster og Vester Gammeldynt, Øster og Vester Baster Damm, Gratelund, Lille Hesselbjerg og Vester Holms Ager. Desuden et Stykke Kratskov kaldet Dybbøl, en Eng kaldet Kohat og et Stykke af Gammelrose samt Hussted og Toft.

Den ældste Ejer, vi kender, er *Johan Clausen*, der formodentlig har giftet sig Gaarden til i 1713, idet han i dette Aar gifter sig med »Jeppes Enke, Agnete, i Dynt«. Hun dør 1725, og han gifter sig anden Gang 1726 med *Mariche*.

Paa samme Dag, den 12. August 1731, dør baade *Johan Clausen* og hans Kone, og det ser ud som om Gaarden er gaaet over paa helt fremmede Hænder, idet den næste Ejer er *Jens Tychsen* fra Gammelgab, der er gift med en Datter, *Margaretha*, af *Iver Andersen* i Skelde.

Jens Tychsens Datter, *An Leonora*, bliver i 1754 gift med *Zacharias Samuelsen*, der overtager Gaarden ved Giftermaalet med sine Svigerforældre paa Aftægt.

Begge Svigerforældre overlever dog Svigersønnen, der dør 1764. Enken gifter sig Aaret efter med *Asmus Petersen*, der saaledes bliver Sættemand paa Gaarden, stadig med *Jens Tychsen* og Hustru paa Aftægt. *Jens Tychsen* dør 1777 og hans Kone 1781, saa de oplevede ikke Datterdatterens Bryllup i 1785.

Dette Aar holdt *Marie Samuelsen* Bryllup med *Jørgen Nissen* fra Gammelgab, og de unge overtog Gaarden med Moderen og Stedfaderen paa Aftægt. *Asmus Petersen* døde 1801, hans Kone i 1800.

I 1811 giftede *Jørgen Nissens* Datter, *Anna Maria*, sig med *Paul Jensen*, der derefter blev Ejer af Gaarden, og hermed begynder dennes Nedgangsperiode.

Paul Jensen blev Sandemand i Byen saa det ser ud, som om han har været en agtet Borger i Byen, men om det var de svære Tider ved Statsbankerotten, eller der har været personlige Aarsager med i Spillet, er ikke godt at sige, men det

udviklede sig saaledes, at i 1826 gik Paul Jensen fallit, og samme Aar døde han.

Ved Tvangsauktionen over Fallitboet blev Gæstgiver *Jens Christian Ehnstedt* i Broager højstbydende paa Gaarden hvorved han blev den nye Ejer.

Gaarden blev paa en Maade paa Familiens Hænder, for i 1827 giftede Paul Jensens Enke sig med *Andreas Andersen Brix*, og han købte Gaarden tilbage af Ehnstedt 1832.

Han ejer derefter Gaarden til 1858, da hans Søn, *Hans Andersen Brix*, gifter sig og overtager Fødestedet.

Og saa gik det rask ned ad Bakke.

Den nye Ejer var meget ekstravagant og brugte mange Penge, mange flere end Gaarden kunde bringe, hvorfor han begyndte at sælge af Ejendommens Jord og pantsatte, hvad der kunde faas Penge paa. Stump for Stump smuldrede den store Gaard væk mellem Fingrene paa ham indtil 1884, da der næsten ikke var mere tilbage af den.

Størstedelen af den tillagte Jord var borte, og Fæstekvaliteten blev derfor ophævet, og af Stamparcellen blev der et Indersted tilbage, som købtes af *Hans Peter Jørgensen* 1884.

Han havde dette til 1898, da Sønnen, *Christian Jørgensen*, overtog Ejendommen. Men allerede i 1902 overlod han det hele til et Par Ejendomshandlere — *Søren Jensen* fra Nejs og *Peter Jensen* fra Dynt — og de parterede det hele, men overlod Huset med lidt Jord til en Halvbroder til *Christian Jørgensen*, *Anders Christensen*, der ejede det saakaldte »Skovfogedsted« lidt Norden for dette Sted.

Imidlertid brændte »Skovfogedstedet«, og da *Anders Christensen* for den udbetalte Assurancesum skulde genopføre Bygningerne, fik han Lov til at bryde de gamle Bygninger i denne Ejendom ned og opføre nye Bygninger Syd for Vejen. Da han var en dygtig og initiativrig Mand, købte han Jord ind til sine nye Bygninger, saaledes at han til sidst næsten havde genoprettet den gamle Gaard. Han naaede at faa samlet 40 Tdr. Ld. sammen, hvorefter han i 1912 solgte det hele til *Hans Peter Christensen Schmidt* fra Sottrup.

Efter Genforeningen solgtes Ejendommen til *Peter Petersen* fra Stenderup. Han døde, og Enken videredrev Gaarden med sin Broder, *Andreas Hansen* fra Holm paa Als, som Bestyrer indtil 1932, da Gaarden blev solgt til den nuværende Ejer, *Carl Ohrt*, fra Lysabild.

Denne Gaard var en Helgaard paa 8 Mark Guld og var i Jordtilliggende nøjagtig saa stor som Stensgaard, Andersens og Tychsens Gaarde i Byen.

Den ældste Ejer, vi kender, er *Peter Michelsen*, men vi ved intet om ham udover Navnet.

I 1745 bliver hans Søn, *Nicolaj Petersen*, gift og overtager samme Aar Gaarden. Hans Kone dør 1760, og han gifter sig anden Gang. Men i 1767 dør han, og Enken gifter sig derefter med *Christian Petersen*, der bliver Sættemand, til Nicolaj Petersens ældste Søn, *Jørgen Nicolajsen*, i 1775 gifter sig og overtager sin Fædrenegaard med Stedfader og Stedmoder paa Aftægt. De lever til hhv. 1809 og 1802, saa det var et endog meget langt Aftægt, *Jørgen Nicolajsen* kom til at yde.

Det var *Jørgen Nicolajsen*, der gjorde Udflytningen med, og det var saaledes ham, der flyttede ud til Villesholt.

Han fik sine c. 65 Tdr. Ld. udlagt i Damms Ager. Kallsieg Ager, Gammelmark, Villesholt Stykker, Villesholt Damm, Gammelrose og et Stykke Kratskov kaldet Lyspold, endvidere Husstedet og Have.

Jørgen Nicolajsen døde 1809, samme Aar som sin Stedfader, og Sønnen, *Nicolaj Nicolajsen*, overtog Gaarden.

Han døde kun 43 Aar gammel i 1822, hvorefter Enken drev Gaarden videre, indtil Datteren, *Ingeborg*, i 1830 giftede sig med *Mathias Thomsen*, og de unge kunde overtage Gaarden.

Mathias Thomsens Datter, *Anna*, giftede sig i 1864 med *Christian Christensen* fra Traasbøl, og samme Aar overtog de Gaarden med Forældrene paa Aftægt.

I 1867 brændte Gaarden, og da den skulde genopbygges, flyttedes den lidt længere mod Sydøst til dens nuværende Plads. Man ser endnu paa det gamle Sted et Æbletræ staa tilbage som Resten af den tidligere Have.

Christian Christensen havde Gaarden til 1878, da han maatte give op, og den overtoges af Kreditorerne bl. a. de to Svogre: *Thomas Thomsen* i Skelde og *Tøge Tychsen* i Dynt. De drev Gaarden til 1882, da de solgte den til *Christian Jensen* fra Skodsbøl, der var gift med en Søster til *Tøge Tychsens* Broder *Rasmus's* Kone, *Anna Nicolajsen*. Først havde de dog taget c. 25 Tdr. Land fra, saaledes at Gaarden kun blev en Halvgaard.

I 1915 afstod *Christian Jensen* Gaarden til sin Søn, *Frederik Jensen*, den nuværende Ejer, som i 1921 købte saa meget Jord ind til Gaarden, at den nu er paa c. 52 Tønder Land.

De graastenske Gaarde

Paa Grund af den Fortegnelse, Hertugen paa Graasten i 1709 lod optage over sit Jordegods, ved vi noget mere om de graastenske Gaarde end vi ved om de lyksborgske.

Han ejede 1 Helgaard (Struck) og 2 Halvgaarde (Holm og Gammelmark). Desuden endnu et Kaadnersted.

DY 8

Strucks Gaard i Byen

I 1709 var Fæstebonden *Christen Jepsen*. Han var 45 Aar gammel og født paa Gaarden (f. 1664). Beboelseshuset var paa 16 Fag, og han havde 6 Heste med 2 Føl, 9 Køer, 1 Kvie, 4 Kalve, 11 Faar og 4 Svin (Bemærk det forholdsvis store Antal Heste i Forhold til Kotallet). Hans Udsæd er følgende: 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, 15 Tdr. Havre og 2 Tdr. Boghvede.

Hans Kone dør i 1716, men Aaret efter gifter han sig igen med Botel Jeppesdatter. 64 Aar gammel dør Christen Jepsen. Han er ved sin Død Kirkeværke for Broager Kirke.

Enken gifter sig Aaret efter med *Peter Jessen*, der bliver Aartidsmand, men han dør allerede 1732, og Botel, der nu er Enke for anden Gang, gifter sig tredie Gang med *Lorenz Sebesen*.

Ved Moderens Død 1762 fik Christen Jepsens Søn, *Jep Christensen*, Gaarden, saaledes at det var ham, der ejede den ved Udstykningen.

Gaarden var da Dynt Bys største: paa 10 Mark Guld. Den fik sine Marker udlagt saaledes: i Sædemarken 34 Tdr., i Villesholt Mark 20 Tdr., i Møllemarken 8 Tdr., i Dyntmark 4 Tdr. og Hus med Have og Tofter c. 10 Tdr. i alt omkring 80 Tønder Land.

Jep Christensen døde allerede 1782, og hans Datter Catharina Margretha, overtog derefter Gaarden sammen med sin Mand, *Peter Hansen*, med Moderen, Ester paa Aftægt. Catharina Margretha døde i 1815, og Aaret efter giftede Peter Hansen sig igen.

I 1825 døde Peter Hansen uden at efterlade sig Børn i noget af Ægteskaberne. Hans Enke giftede sig i 1826 med *Christian Petersen* fra Surlykke i Dybbøl Sogn.

Christian Petersen var en fremtrædende Mand og en dygtig Landmand. Han gjorde sig særligt bemærket ved sit lyse og lystige Sind. Hans spirituelle Festtaler var berømte vidt omkring. Som et skattet Medlem af Sangforeningen »Harmonien« fejrede man ham under stor Fest og Deltagelse ved hans 80 Aars Fødselsdag i 1880.

Da havde han dog afgivet Gaarden til sin Søn, *Christian Petersen*. Selv døde han i 1887.

Christian Petersen havde ikke Gaarden som Ejer i forfærdelig mange Aar, for 1901 døde han, og tredie Generation *Christian Petersen* overtog Arven efter sin Fader.

Han var en fremtrædende og dygtig Landmand, som man ventede sig meget af i Sognet, men til alles store Forbavselse traf han den Beslutning at bytte sin store og veldrevne Gaard med Ejendommen »Palæet« i Graasten, netop som den første Verdenskrig brød ud den 1. August 1914.

»Palæet« ejedes af *Nordslesvigs Kreditforening* og bestyredes af Hans Struck fra Blans. Ved Bytningen overgik sidstnævnte til at blive Bestyrer paa Gaarden i Dynt, der dog i de efterfølgende Aar blev en Del formindsket ved Bortsalg af Jord.

Efter Krigen og Genforeningen købte *Hans Struck* den tilbageblevne Del af Gaarden, og han havde den til sin Død 1945. Enken driver nu (1951) Ejendommen videre.

Holm

DY 9

Ved Hertugens Opgørelse i 1709 sad *Jep Nissen* som Fæstemand paa Gaarden. Han var født paa Stedet 1666, saaledes at hans Fader altsaa ogsaa har haft den. Det var et halvt Boel med et 16 Fags Stuehus og en Besætning paa 4 Heste, 1 Føl, 3 Køer, 1 Kvie, 2 Kalve, 6 Faar og 2 Svin. Han havde baade Sønner og Døtre, men de døde alle i ung Alder, saaledes at Gaarden ved hans Død 1728 overgik paa fremmede Hænder.

Efterfølgeren var *Christian Asmussen*, om hvem vi ikke med Bestemthed ved, hvorfra han stammer, men der er størst Sandsynlighed for, at han er en Søn af Asmus Hansen (DY 3) og saaledes en Broder til Tøge Rasmussen.

Christian Asmussen døde allerede 1740, og Enken, Ann Cathrin, giftede sig samme Aar med *Jacob Jepsen*, der blev Aartidsmand, til Sønnen af første Ægteskab, *Peter Christiansen*, skulde overtage Fædrengaarden.

Dette skete formentlig i Forbindelse med hans Bryllup i 1772 eller kort derefter. Han havde sin Stedfar paa Aftægt til 1778 og sin Moder til 1788.

Det blev altsaa Peter Christiansen, der kom til at opleve Udstykningen. Han fik udlagt sine Jorder i Holm Mark, Gammel dynt Mark, Smaahøj Mark, Saad Mark og i Gammelmark foruden et Stykke i Dynt Mose, i alt c. 25 Tdr. Land.

Han døde selv 1797, og hans Kone 1811. Deres Datter, Anna Catharina, overtog Gaarden og giftede sig samme Aar, som Moderen døde, med *Nis Jepsen (Conrad)*, som saaledes blev Ejer af Gaarden.

De havde ingen Sønner, saa Datteren Anna og hendes Mand,

hvem hun blev gift med i 1836, *Lorentz Conrad*, overtog Gaarden i 1851 med Nis Jepsen paa Aftægt. Han døde først i 1867 over 90 Aar gammel.

I 1863 giftede deres Søn, *Nis Jepsen Conrad* sig, og de unge overtog derfor Gaarden. De havde i nogle Aar foruden Faderen og Moderen ogsaa Bedstefaderen paa Aftægt.

Nis Jepsen Conrad overlod i 1897 Gaarden til sin Søn, *Lorentz Conrad*, men da saavel han som hans Kone levede længe, blev det et langt Aftægt *Lorentz Conrad* kom til at svare. Nis Jepsen Conrad blev ligesom sin Bedstefader 90 Aar gammel og døde først i 1926. Hans Kone var død i 1919.

Lorentz Conrad var Kommuneforstander i Dynt i 30 Aar til sin Død 1919. Han overlevedes af baade sin Far og Mor. Ved hans Død overtog Børnene og Enken Gaarden med Sønnen, *Jens Conrad*, som Bestyrer, indtil de i 1924 solgte til Købmand *Johannes Ohrt* i Broager og Gaardejer *Hans Tychsen* i Dynt.

De havde den dog kun et halvt Aars Tid. Saa blev Gaarden solgt til *Hans Christian Johannsen* fra Gramby, som havde den til 1926, da han solgte til Gaardejer *Christian Pieter Hansen Jensen*.

I et Aars Tid ejedes Gaarden derefter af Fru *Anna Cathrine Davidsen*. I 1929 blev Gaarden ved Fogedudlæg købt af *Helene Jessen*, som havde den i 2 Aar, indtil *Henrik Davidsen* købte den.

Han havde den i 10 Aar til 1941, da Handelsmand *Peter Jacobsen*, Skelde, købte den. Ved en Byttehandel med en Ejendom i Ravnskobbøl blev den samme Aar overtaget af Fru *Maria Madsen*, som dog straks solgte til Firmaet *Ohrt & Tychsen* i Broager, der har været Ejere siden.

De har drevet Gaarden ved forskellige Bestyrere. Paa Gaarden sidder stadig *Lorentz Conrads Enke* paa Aftægt.

Gaarden ligger nu lidt uden for Dynt By, men den har tidligere ligget inde i selve Byen. Paa et ikke nærmere bestemt Tidspunkt i 1700-Tallet brændte Gaarden og blev fra sin daværende Boplads enten Øst eller Vest for Lorensens Købmandsforretning flyttet ud til sin nuværende Plads.

Gammelmark

I 1709 var Fæstemanden *Hans Christensen*. Han var fra Als og havde giftet sig Gaarden til med sin Kone, som var født paa Stedet. Beboelseshuset var paa 18 Fag, og der var 4 Heste, 2 Føl, 3 Køer, 1 Kvie, 6 Faar og 2 Svin. Hans Udsæd var: 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, 10 Tdr. Havre og 2 Tdr. Boghvede.

Hans Christensen havde ingen Sønner, men 3 Døtre. Det blev Datteren, Syndit, der fik Gaarden sammen med sin Mand, *Iwer Matzen* i Aarene omkring 1725. Hans Christensen døde 1730, og hans Kone 1729.

I 1752 giftede Iwers Datter, der var opkaldt efter sin Mor, sig med *Christen Johansen*, og de fik overladt Gaarden med Faderen og Moderen paa Aftægt. De døde begge med 14 Dages Mellemrum i 1763.

1776 overtog Sønnen, *Johan Christensen*, Gaarden, og det blev saaledes ham, der kom til at flytte ud af Dynt By og ud til den nuværende Boplads paa Gammelmark.

Gaarden fik alle sine Jorder udlagt i Gammelmark med c. 40 Tdr. Land. Desuden beholdt han et Aftægtshus i Byen paa det Sted, hvor han tidligere havde haft sin Gaard.

I 1820 solgte Johan Christensen Gaarden til *Peter Gregersen* fra Skelde (se SKE 26), men efter kun 9 Aars Forløb solgte han videre til *Iver Henningsen*, der fik Fæstebrev paa Gaarden den 12. Februar 1830.

Han havde den til sin Død i 1860, hvorefter Sønnen, *Hans Christian Henningsen*, overtog Gaarden.

Han var imidlertid svagelig, saa han kunde ikke passe Gaarden til Gavns, og omkring 1870 maatte han beslutte sig til at afhænde den. Afhændelsen foregik paa den Maade, at han byttede Gaarden med en lille Ejendom i Skodsbøl, der ejedes af *Hans Christian Hansen*, kaldet *Bødker*. Hans Christian Henningsen flyttede til Skodsbøl, hvor han døde snart efter kun 38 Aar gammel.

Hans Christian Hansen, eller Hans Christian Bødker, under hvilket Navn han var bedre kendt, fortsatte saa Gaardens Drift, men han var uden økonomisk Støtte, saa i Løbet af en Aarrække kørte han fast. Hertil kom, at Gaarden brændte i 1876, hvilket ikke gjorde Tingenes Tilstand bedre. Han holdt ud til 1886, da han maatte lade Kreditorerne overtage hele Ejendommen. Selv rejste han med hele sin Familie til Amerika.

Hovedkreditorerne var Korff i Sønderborg og Gaardejer *Rasmus Peter Tychsen* i Dynt, og disse overtog derefter Gaarden. Det var Tychsen, der drev Ejendommen, indtil den i 1891 blev solgt til *Peter Mikkelsen* fra Skodsbøl.

Han havde den til 1899, da *Christian Petersen Caspersen* købte den. I 1938 overtog Sønnen, den nuværende Ejer, *Christian Caspersen*, Gaarden.

Denne Gaard ejedes saa langt tilbage Oplysninger forefindes — og sandsynligvis meget længere tilbage i Tiden — af Sct. Jørgens Hospital i Sønderborg, og Fæsteren betalte Fæsteafgift til Hospitalet samt var undergivet dettes Jurisdiction.

Det var en Halvgaard paa 4 Mark Guld, og Tilliggendet var paa c. 35 Tdr. Land. Disse var beliggende i Vester Raukjær, Søndre og Nordre Ende af Stor Ager, Hagelsbjerg, Øster Holnæs Ager, Gammelrose og Gammelmark Krat. Desuden hørte der til Ejendommen en Toft, der laa lige Norden for Gaarden.

Den første Ejer, vi møder i Tienderegistret, er *Christen Jørgensen*, som maa være født c. 1670—80, og som har faaet Gaarden omkring 1700. Hans Søn, *Jørgen Christensen*, gifter sig 1726 og overtager Gaarden, hvor Faderen dog allerede dør 2 Aar efter, 1728.

Jørgen Christensen dør imidlertid allerede 1734, og hans Enke driver formentlig Gaarden videre, men dør 1741. Deres Søn er da kun 14 Aar, saa Gaarden overdrages *Anders Caspersen* (gift 1741 med Syndet Henningsdatter), der formentlig skal bestyre den til Jørgen Christensens Søn bliver gammel nok til at overtage sin Fædrearv. Men Anders Caspersen dør allerede i 1746, og Syndet gifter sig med *Claus Christensen*, der nu bliver Gaardmand.

I 1756 gifter *Christen Jørgensen* (f. 1727) sig og overtager nu selv Gaarden. Han har den til sin Død 1779, og det er saaledes ham, der gør hele den store Omvæltning ved Udflytningen med.

Efterfølgeren bliver Sønnen, *Jørgen Christensen*, der har Gaarden til 1815. I dette Aar gaar han og hans Kone, Marie, paa Aftægt og tilskriver deres eneste Datter, Anna Christine og hendes Ægtemand *Rasmus Rasmussen* fra Brandsbøl, Gaarden. Selv sidder de to gamle som Aftægtsfolk lige til 1834.

I 1831 sælges Gaarden til Inderste *Jens Carstensen* fra Busholm, men han dør allerede 1835, hvorefter Enken, *Anna Cathrine, født Jørgensen*, overtager Gaarden. Hun gifter sig i 1837 med *Christian Andersen* fra Skelde (SKE 12).

De ejer derefter Gaarden til 1851, da Christian Andersen afgaar ved Døden uden at efterlade sig Børn. Enken gør derefter en energisk Indsats for at redde Gaarden for Familien, og hun søger derfor Sønderborg Hospital om Tilladelse til at overdrage Gaarden til sin afdøde Mands Broder, *Andreas Andersen*. Dette lykkes, trods det at han allerede har en Gaard i Skelde (se SKE 27 sammen med SKE 12, 20 og 26). Men man forstaar, at Forudsætningerne for denne Tilladelse er, at han skal videreoverdrage Gaarden til sin Datter, Cathrine Marie, og hendes

J. RABEN

OVERSIGT OVER DE ARKÆOLOGISKE FORHOLD PAA BROAGERLAND

Broagerland i Oldtiden.

Naar der skal tales om Hjemstavnen i Oldtiden, maa vi gaa langt tilbage, til den Tid, da den faste Indlandsis dækkede vort Land, for ca. 15—20.000 Aar siden.

Fra Nordøst havde Ismasserne skudt sig frem til den Linie, der endnu ligger som kendelig Randmoræne og strækker sig fra Flensborg Fjord over Stagehøj ved Kollund, Søgaard, Sdr. Hostrup og nordpaa, hvorfor det bakkede Land falder brat mod Vest.

Her var Isen stoppet op. Øst for denne Linie laa den døde Is som i Polaregnene. En pludselig og stærk Klimaforandring bragte Varme. Isen begyndte at smelte, og stærke Smeltevandsstrømme sattes i Bevægelse.

Alt hvad der var indefrosset i Ismasserne: Sten, Grus, Ler, Jord o. a., og som med Isen var ført hertil fra det skandinaviske Grundfjeld, løsnede sig under Smeltningen. Smeltevandsstrømmene rev alt med sig, jo større Stenen var, des nærmere blev den liggende ved Udsmeltningsstedet. Mindre Sten, Sand og Grus førtes videre, indtil de hist og her aflejreredes som store Grusbunker. Det er Smeltevandets rivende Strømme, der paa denne Maade har formet vort Broagerland, ophobet de store Banker og udvasket de bugtede Slugter og brede Dale. De har dannet vore Fjorde og Bugter og givet vor Hjemstavn den storslaaede Natur »med Dal og Bakker fagre«.

Da Isen var smeltet, var altsaa et nyt Land tonet frem. Der herskede endnu i lang Tid arktisk Klima. Dværgbirk, Polarpil og Rypelyng var den fremherskende Vegetation. Rensdyret strejfede omkring paa den danske Tundra.

Allerede dengang, da Rensdyret strejfede rundt, har der været Mennesker ved vore Kyster. De maa være kommet sydfra, omstrejfende Jægere, der i Tundraens korte Sommer har fulgt Renens Træk mod Nord. — — —

En lille halv Snes Tusind Aar f. Kr. er Danmark beboet. Det er Jægere og Fiskere. Fyrreskove breder sig nu over Landet, og med den Vildtet: Urokse, Bjørne, Hjort, Vildsvin. Det første Husdyr, Hunden, dukker op. Det er den ældre Stenalder primitive Kultur, med Vaaben og Redskaber af raat tildannede Flintstykker eller Slagvaaben af Hjortetak.

Omkring 5000 Aar f. Kr. bliver vort Klima mildere. Havet stiger. Eg, Elm og Lind fortrænger Fyrren. Ved Kysterne opstaar Bopladserne med deres Skaldynger eller Køkkenmøddinger, som vi kalder dem. Befolkningen, endnu Samlere og Jægere, slog sig ned paa de Steder, hvor Fangsten var bedst. Om end Kulturforholdene i Køkkenmøddingtiden var meget primitiv, bringer denne Periode et mægtigt Fremskridt: de første Lerkar kommer frem.

Endnu i det 3. Aartusinde f. Kr. var Østkystens Bakkeland dækket af store tætte Egeskove. Her havde Mennesket begyndt at gøre lyst. Med Ild og Økse havde man ryddet Skovland, saa der var en Plet, hvor man kunde blive boende, »Bonde« i Ordets rette Forstand.

Her gaar vi ind i den yngre Stenalder, og der begynder en Stortid i Nordens Oldtid.

Folket var da ikke længere Jægere og Fangere, de havde udefra lært at dyrke Korn og drive Husdyravl. Okse, Faar og Svin opdræder som Husdyr. Paa den store Stenalderboplads i Bundsø paa Als har man fundet forkulde Korn af Hvede og Byg og Mængder af Knogler af nævnte Husdyr. Indførslen af Agerkorn og Kvægavl er vel det største Fremskridt i vor Oldtids Historie. Pottemageriet tager et stærkt Opsving. Karrene er kunstfuldendte i Form og Ornamentik. Vaaben og Redskaber faar ligeledes Form og Skønhed, og beundringsværdig er den fuldendte Teknik indenfor Bearbejdelsen af Flint, Granit og Ben.

sætte de døde i mægtige Stengrave, Dysser, der efter nogle

Omkring 2500 Aar f. Kr. blev det herhjemme Skik at bi-Hundrede Aars Forløb afløstes af de endnu mægtigere Jættestuer. Det har været en udefra kommende religiøs Strømning, der har medført denne Gravskik.

Man skelner mellem Langdysser og Runddysser. Langdyssen er den langstrakte Jordhøj, med eet eller flere Dyssekamre, mens Runddyssen kun gemmer et enkelt Kammer. Begge Højformer er omsat af en Fodkrans af ofte ret store Sten, dels for at støtte Jordhøjen, dels for at hæve den monumentale Virkning.

Kort før 2000 f. Kr. ankommer et nyt Folk fra Europas Indre til Jylland, og gennem de følgende Aarhundreders Udvikling glider vi over i Oldtidens andet store Hovedafsnit: Bronzealderen.

18—1500 f. Kr. lærte man Metallet at kende. Det første Metal var Kobberøksen, der indførtes hertil fra Mellemeuropa. Det blev snart almindeligt at blande lidt Tin i Kobberet, denne Blanding kaldes Bronze. Omkring 1500 f. Kr. var Bronzen trængt igennem herhjemme som det fornemste Materiale til Vaaben, Redskaber og Smykker. Af dette Metal lavedes der Kostbarheder, som den døde fik med i Graven, medens man endnu i lang Tid anvendte Flint til mange af Dagliglivets Redskaber.

I Landbruget anvendes nu Ploven. Foruden Hund, Okse, Faar og Svin holdes nu ogsaa Hest og Ged som Husdyr. Ved Siden af Hvede og Byg dyrkes Hirse.

Bisættelsen af de døde i store Stenkamre hører efterhaanden op og erstattes med Enkeitbegravelser i Egekister under store Jordhøje. Fra denne Tid kender vi de store Fund fra Egtved, Skrydstrup o. a., der har givet værdifulde Oplysninger om Bronzealderens Klædedragter og Gravskikke.

Fra Tiden ca. 1000 f. Kr. fortrænger Ligbrændingen efterhaanden den ældre Bronzealderskik. De brændte Ben blev nedlagt i simple Stenpakninger eller nedsat i en Urne under flad Mark.

Bronzealderens Kunst i Form og Ornamentik naar sit Højdepunkt mod Slutningen af den ældre Bronzealder; ca. 900 f. Kr. kommer Formkunsten i Forfald, baade hvad Vaaben, Smykker, Ornamentikken og Lerkarrene angaar.

Omkring 500 f. Kr. lærer man Jernet at kende. Man havde lært at udvinde Jern af Myremalm. Jernet var ikke alene billigere end Bronzen, der maatte importeres, det var ogsaa stærkere og bedre egnet til Nytteformaal. Bronzen benyttedes dog ved Siden af som Pynt og Smykker. Denne ældste Jernperiode er fundfattig. En Ligbrændingsskik uden synderligt Gravgoods er eneraadende. Denne Tids Grave fremtræder ofte som smaa Høje (Tuegrave), der ligger samlet i store Grupper. I Nørreskovene paa Als kendes saadanne Gravpladser med henholdsvis 40 og 30 Smaahøje. Fra denne Tid stammer ogsaa »Hjortspringbaaden«, Nordens ældste Baad, der i 1921—22 blev udgravet i Hjortspring Mose ved Svenstrup.

Omkring Kristi Fødsel begynder en ny Periode, den romerske Jernalder, der varer indtil Midten af det 3. Aarhundrede. Danmark faar en livlig Handelsforbindelse med de provinsial-romerske Egne i Nordvesteuropa, og den romerske Kultur gør sig stærkt gældende her. I den Tid har vor Egn været stærkt bebygget. Folkene boede i Byer og drev fredeligt Landbrug. Kulturen udvikler sig, Keramikken opnaar atter et Højdepunkt. Tiden viser igen stor Sans for Prydkunsten. Bronzen bruges endnu til Pyntegenstande, Smykker, Bøjle-naale og som Beslag og Pynt paa mange Ting.

I Stenalderen bestod Smykkerne af Rav og Ben, i Bronzealderen kommer Guldet frem, herlige Smykker, fra den fint vundne Spiralring af Guldtraad til svære Arm- og Halsringe. I Jernalderen møder vi Sølv, Guld findes sjældent i dette Tidsrum. Perler, Smykker og andre Ting af farvet Glas dukker op, Genstande som Romerne bringer hertil ad Handelsvejene.

Ligbrændingen fortsættes, og de brændte Ben med Gravgodset bisættes i Urner under flad Mark, undertiden ogsaa i Overfladen af ældre Gravhøje. Urnemarken kendes i stor Udstrækning, hvor Karrene kan staa i Hundredevis, og oftest er de udstyret med Gravgoods af Jern og Bronze.

Gravformer og Gravskikke veksler, ved Siden af Urnegravene kommer ogsaa Jordfæstelsen af ubrændte Lig i Brug.

Bopladerne fra denne Tid findes hyppigt. Ved Jordarbejde, Vejanlæg og Dræningsarbejde finder man Kulturlagene som mørke Pletter i Jorden. Det er Ildsteder eller askeblandet Jord, hvor Affaldet fra Dagens Liv ophobedes, snart i tynde Lag, snart i kunstige eller naturlige Fordybninger. Der findes Knogler af Dyr, Lerklining fra Husvæggene og Mængder af Lerkarskaar. Der findes Skubbekværne af Sten, som man brugte til at knuse Korn i. Bopladerne findes ofte ned ad en Skraaning eller ved Randen af en sumpet Fordybning.

I den efterfølgende Folkevandringstid (Indtil 500 ef. Kr.) viser Prydkunsten Begyndelsen til en egen nordisk Stil. Den roterende Kværn bliver kendt, og de første Runer begynder at vise sig. Gravformerne og Bopladerne er i det væsentlige de samme som i den romerske Tid. Fra den Tid stammer det store Fund fra Nydam Mose (Sottrup Sogn).

Omkring 500—800 indtræder en ny Kulturperiode, den germanske Jernalder. Efter det romerske Riges Opløsning ophører Tilførslen af provincial-romerske Varer. Det er nu hovedsagelig den vestgermanske Kultur, der paavirker Norden. De fleste af Oldsagerne er dog hjemligt Arbejde med en egen Kunstretning i Dyreornamentikkens Stil.

Den følgende Vikingetid (ca. 800—100) er Nordens Glanstid. Forvovne Søfarter førte Vikingerne til fjerne Kyster. Med rigt Bytte, erhvervet ved fredelig Handel eller ved Rov, vendte de hjem. Store Handelsbyer som Hedeby stod i livlig Handelsforbindelse viden om, særlig med Rhinegnene og den nordvestlige Del af det karolingiske Rige. En rig Kultur kom til Norden, uden dog at Vikingernes eget, stærke Præg gik tabt. Der ligger samme Kraft i Vikingetidens Stil og Ornamentik som i Vikingefolket selv. Fundene giver os et værdifuldt Indblik i denne Tid, der er Brydningstiden mellem Hedenskabet og Kristendommen.

Vi kender Gravpladser fra denne Tid. Gravene ligger for det meste under flad Mark eller i Grusbanker (Ketting, Bo-

stedvraa, Avnbjerg, Sottrup m. fl.). Kun sjældent har man bygget en Høj over Graven.

Ligene er bisat i Trækister. Gravgodset er ofte rigeligt, svarende til den store Tid. Man har givet den døde Sværd, Stigbøjler, Sporer o. a. med i Graven. Kvinder fik deres Smykker med; med rørende Omhu er de lagt til den sidste Hvile.

Bro Vold paa Als med sin en Gang betydelige Halvkreds-vold er et Byanlæg fra denne Tid, muligvis kan Opførelsen af Smøl Vold føres tilbage til den senere Vikingetid.

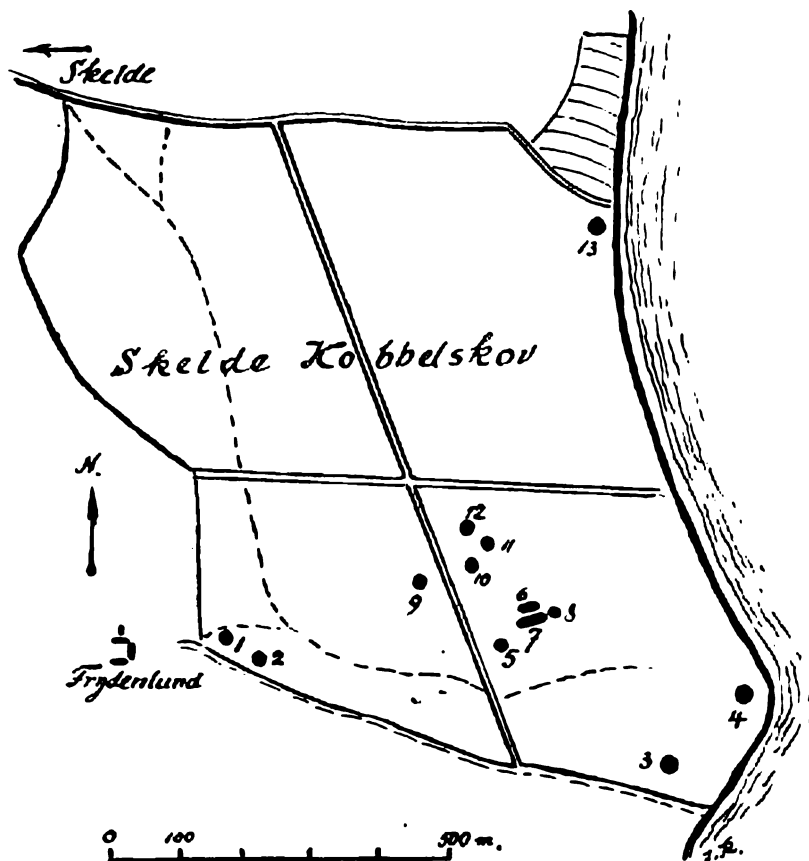
Vikingetiden er Oldtidens Slutning. Efter den glider vi ind i vor historiske Tid.

Broagerland har haft en stærk Bebyggelse i Oldtiden, derom fortæller de mange Minder, baade fra Sten-, Bronze- og Jernalderen.

Paa det store arkæologiske Kort i Musæet paa Sønderborg Slot er der indtegnet 230 Oldtidsmindesmærker paa Broagerland. Men næsten alle disse Mindesmærker er ødelagte, overpløjede og næsten udjævnede; de fremtræder nu kun som svage Højtømter i Landskabet.

I den nordlige Del af Sognet ligger de mest erkelt og

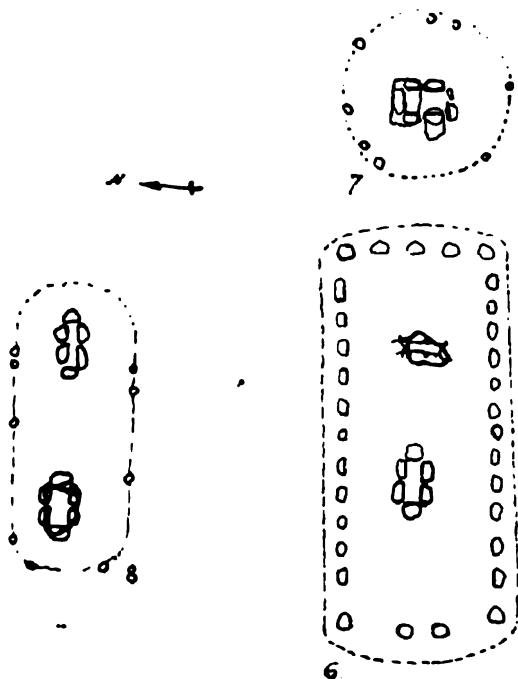
Kort over Skelde Kobbelskov med de forskellige Oldtidsgrave indtegnet.

spredt. En lille Gruppe af Bronzealderhøje har ligget paa Marken mellem Stenbæk og Vemmingbund.

Meget tæt ligger Højresterne paa Markerne ved Dynt ud mod Villesholt og ned mod Vandstedbæk. Der har paa disse Marker været flere Langdysser. En Del Høje ligger mellem Mølmark og Iller-Brunsnæs, en større Gruppe findes Vest for Gammelgab. Omkring Skelde og ned mod Vigsmose findes mange Grave.

I Skelde Kobbelskov er 13 Oldtidsmindesmærker bevaret, omend et Par af dem er noget forstyrret. Desuden findes Spor af en helt ødelagt Langdysse i Skovens nordøstlige Del, og en ligeledes fuldstændig udjævnet Runddysse lige Syd for den bevarede Langdysse (Nr. 7, se Kortet).

Skovens aneligste Mindesmærke er Langdysse Nr. 7. Den er 18 m lang og ca. 6 m bred mellem Randstenene. Jordhøjen hæver sig ca. 1,5 m over det omgivende Terræn, og den er omgærdet af 33 smukke Randsten.

Skelde Kobbelskov

Diagrammer over Gravene Nr. 6, 7 og 8

Indtil 1941 laa Mindesmærket i en stærkt forstyrret Tilstand. Randstenene var skredet ud, væltet eller forskubbet af Trærødder, Kamrene var ikke synlige. Nævnte Aar foretog

Nationalmusæet og Musæet paa Sønderborg Slot en Restaurering af forskellige Mindesmærker i Skoven. Broager Sogneraad viste stor Forstaaelse for Sagen og ydede et Tilskud til Arbejdet. Saa godt det kunde lade sig gøre paa en forsvar-

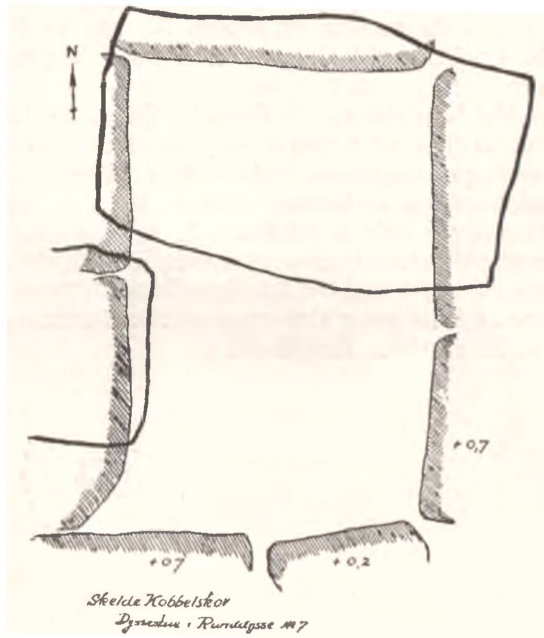

Diagram over Dyssestuen: Dysse Nr. 7

lig Maade, blev Mindesmærkerne sat i Stand, Randstenene blev rejst, og Kamrene aabnede, og hvor det var nødvendigt, rettet op. Et Par Dæksten blev lagt paa Plads, og saaledes ligger nu Gravene som den yngre Stenalders stolte Minder om en Tid, der fører tilbage til to Aartusinder før vor Tidsregning.

Ved Restaureringen af Langdysse Nr. 7 fandtes 2 Kamre i Højen. Det vestlige Kammer er uden Overligger. Den har ligget synlig og er blevet fjernet i tidligere Tider. Kamret har været udgravet, antagelig da Dækstenen blev fjernet, og med Tiden er det atter blevet jordfyldt. Den ene Sten i Langsiden var væltet ind i Kamret.

Kamret er 1,7 m langt, 0,7 m bredt og 1 m dybt. Det bestaar af 6 Sten, to i hver Langside og een for hver Ende.

3 Meter fra den østlige Ende fandtes det andet Kammer. Det er langt og smalt. En lille Top af Dækstenen var synlig i Overfladen. Den har ikke kunnet dække over hele Kamrets Længde, hvorfor den nordlige Ende af Kamret var overdækket med en flad Sten. Kamret var tilsyneladende urørt, men

I Forgrunden Langdysse Nr. 7, bag den t. v. Østenden af Langdysse Nr. 6.

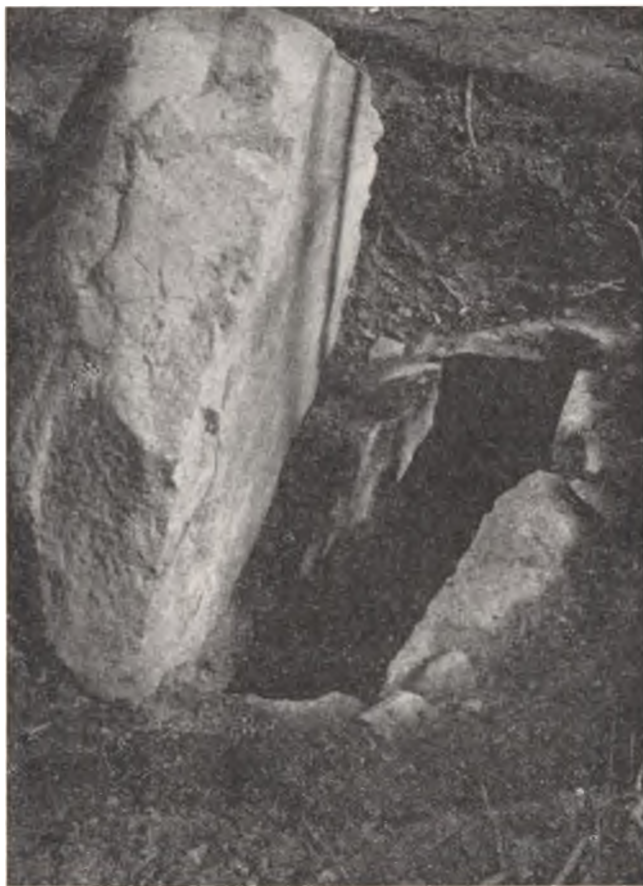
der fandtes intet Gravgods. Dækstenen blev atter lagt paa Plads, saaledes at Kamret nu er helt lukket.

Kun 10 m længere mod Nord ligger den lille Langdysse Nr. 6. Det er en ganske svag Forhøjning, 13—14 m lang og ca. 5 m bred. Kun tre smaa Randsten paa Nordsiden synes at ligge paa Plads. Der ligger to Kamre med ca. 3 m Mellemrum. Det østlige var udgravet og uden Dæksten. Det vestlige Kammer, der ogsaa har været udgravet tidligere, laa jord- og stenfyldt. Ved Restaureringen blev Højen sat i Stand. Vestkamrets Dæksten, der laa ved Siden af Kamret, blev lagt paa Plads.

Ved Østenden af Langdysse Nr. 7 ligger en lille smuk Runddysse, Nr. 8 paa Kortskitsen. Der findes enkelte Randsten. Midt i Højen findes Kamret. Ved Restaureringen i 1941 blev Kamret undersøgt. Det har været udgravet en Gang før. Det eneste, der nu fandtes, var en 10 cm lang Flintsten. Dette Kammer er uden Tvivl ombygget og udvidet i den senere Stenalder, maaske i Jættestuetiden, og jeg betegner den derfor som Dyssestue.*)

*) Sammenlign »Sønderjydske Maanedsskrift« 1940, Side 266 ff »Dyssestuer paa Als«.

En anden Runddysse (Nr. 4) ligger nær ved den yderste Spids paa Skeldehoved. En lille Høj, 6 m i Tværmaal med enkelte Randsten, gemmer et Kammer, der har bestaaet af fire Sten. Stenen, der har dannet den østlige Langside er borte. Dækstenen er bevaret, den dækker det meste af Kammeret.

Østkamret i Langdysse Nr. 6

Dækstenen er løftet op, saa man ser den aabne Grav.

En smuk Rundhøj ligger i Skovens sydøstlige Hjørne (Nr. 3). Den har flere Randsten bevaret, og i Højtoppen ligger flere Sten, der sikkert hører eller har hørt til Kamret. Højen er ikke undersøgt, men antagelig har den været en Runddysse, da der foreligger Beretning om, at en stor Sten paa Højtoppen, formentlig Dækstenen, er blevet fjernet omkring 1880.

Vestkamret i Langdysse Nr. 6

I Skovhjørnet ud mod Gaarden Frydenlund ligger to velbevarede Rundhøje. En ødelagt Runddysse findes i det yderste nordøstlige Hjørne, hvor Vejen fra Skelde støder til Stranden (Nr. 13). En anden Høj (Nr. 5) er ligeledes forstyrret.

Fire Høje (Nr. 9—12) menes at være Grave fra Bronzealderen.

* * *

Paa Hans Tychsens Mark, Vest for Gaarden, som før tilhørte Kommuneforstander Conrad, Dynt, har ligget to Langdysser og en Runddysse. De ses nu kun som svage Tomter.

De to Langdysser laa Side om Side med kun 6—7 m Mellemrum i Retningen Øst-Vest. De var ca. 32 m lange og begge omgærdet med tætsluttende Randsten. Desuden stod en Række større Sten i Sænkningen mellem de to Højrygge. Begge Dysser har haft to Kamre, man ser endnu den brændte Flint i Jorden, hvor Kamrene har været.

Mindesmærkerne er i Tidens Løb blevet ødelagt. Omkring 1907 har Kommuneforstander Conrad fjernet et Kammer i Vestenden af den nordlige Dysse. Det var uden Dæksten og bestod af fire Sten, det laa paa tværs af Højens Længderet-

ning, med en lavere Tærskelsten mod Syd. Efter Lærer F. Andresens Beretning fandtes nogle Stensager, som Conrad forærede til Sadelmager F. Ihle i Broager.

Da Sønderborg Musæum blev indrettet, forærede F. Ihle sin Oldsagssamling til Musæet, men desværre var der ingen Optegnelser om Findestederne.

Endnu i 1933 har Hans Tychsen fjernet nogle store Sten, baade Kammerrester og Randsten fra Højene, disse har han foræret til Musæet sammen med forskellige Flintsager, han Tid efter anden har fundet paa sin Mark.

Den danske Regering har allerede for over 100 Aar siden værnet om vore Oldtidsminder. Ifølge en Forordning af 5. Februar 1811 blev der udarbejdet en Fortegnelse over Mindesmærkerne i Hertugdømmet, og der blev udnævnt en særlig Kommission, som skulde tage sig af dem. Denne Liste er trykt i »Erster Bericht den kgl. schlesw.-holst.-lauenb. Gesellschaft für die Sammlung und Erhaltung vaterländischer Alterthümer«, 1836: Sønderborg Amt.

Nybøl Herred, Broager Sogn: Paa en Kobbøl, hørende til Skelde By, i en lille Fordybning, et Alter med en stor Dæksten, der hviler paa 5 Sten, der staar i en Runding.

I samme Sogn, paa en under Dynt hørende Kobbøl »tre lange smalle Forhøjninger og Fordybninger ved Siden af hverandre, hver indesluttet af Sten, saa at Stenene forløber i 3 Rækker.«

Ved sidste Beretning er ment de nævnte to Langdysser: de to Stenrækker paa Højens Langsider og Stenrækken mellem de to Højrygge.

Hvor »Alteret«, som Dyssekammeret kaldes, har ligget i Skelde, vil være vanskeligt at faa oplyst. Der har været ikke saa faa Dysser omkring Skelde.

Der er altsaa allerede den Gang taget Hensyn til, at disse Mindesmærker blev sat under den valgte Kommissions Beskyttelse. — Nu kan og maa en saadan Ødelæggelse ikke finde Sted, efter at vi har faaet Fredningsloven af 7. Maj 1937. Den har ingen Huller og Bagdøre. Der staar i dens § 2:

»Alle jordfaste Fortidsminder, saasom Gravhøje, Gravpladser, Stendysser og Bøvstene, Voldsteder og lignende gamle Befæstningsanlæg samt Ruiner, er fredet.« — — —

Der er altsaa alt indbefattet, hvad der hører Oldtiden og Middelalderen til. Under Bøvstene forstaas ogsaa Stene med Helleristninger og Skaaltegn.

Vi haaber, at denne Lov sker Fyldest i Fremtiden!

* * *

Paa Hans Tychsens Mark Øst for Gaarden har ogsaa ligget Stenaldergrave. Tychsen fortæller 1939:

»Det har været omkring 1900, da min Far tog en Del Jord fra Skraaningen for at opfylde et Stykke Eng. Derved fandtes paa to Steder smaa Forhøjninger, i hvilke der var store Sten og en Del Oldsager: 6 Flækker, 3 Mejsler og vistnok 6 Kiler, alt af Flint. Desuden fandtes ogsaa smaa gennemborede Ravstykker.« —

Disse Flintegenstande havde Tychsen i Behold; han forærede dem til Musæet, men Ravstykkerne var blevet borte. Der er ingen Tvivl om, at der har været to Dyssekamre. Højene er dog helt udjævnede.

Paa Stensgaards Mark mellem Hans Tychsens Gaard og Mølskov fører Hegnet over en Højtomt. Midt i Hegnet, nær Landevejen, ligger Resten af et Dyssekammer. Nu er kun Kamrets to Langsider tilbage, den østlige Endesten, der har været Kamrets Tærskelsten, blev fjernet i 1933. Samtidig blev en Del af Højens Randsten taget bort. De endnu bevarede Sidesten har en Længde af henholdsvis 1,40 m og 1 m. Paa samme Mark ses desuden Spor af en Langdysse og to Rundhøje.

* * *

Et ødelagt Dyssekammer fandtes i 1934 i Skelde-Overballe. Omtrent 200 m Øst for Jens Peter Clausens Gaard, i Skellet mellem Clausens og Enkefru Gregersens Marker, ligger en stor Højtomt.

Ved Pløjningen stødte man paa Sten, og Musæet paa Sønderborg Slot foretog en Undersøgelse. Kamret var ødelagt, idet Langsiders Sten var taget bort. Kun de to Endesten stod paa Plads. Flintlaget i Bunden var bevaret, og paa dette fandtes et Forarbejde til en Flintøkse. Man har aabenbart villet snyde Guderne! Desuden fandtes i Fyldjorden i Kamret Brudstykker af en Flintøkse og en Mejsel. Antagelig er de slaaet i Stykker, da man har taget Kamrets Sidesten op. En Del af Højens Randsten blev gravet op for nogle Aar siden.

* * *

Gude beretter (i sin »Bericht von der Halbinsull Sundewitt, 1778« om en Udgravning ved Dynt:

»— at det baade er tilladeligt og nyttigt at aabne de gamle hedenske Gravhøje er eftervist. Ved Dynt, ved Vejen til det højfyrstelige Jagthus Freileben (Skeldegaard) blev den 20. Oktober 1736 to Gravhøje aabnet under Hertug Frederiks Nærværelse. Der blev fundet mange Urner eller sortbrunlige Lerkar (Todtenkrüge), 30 Kiler, alle af Flint og næsten alle ens, foran brede og skarpe, bagud med en stump Spids. Ligeledes fandtes Stykker af en gulbrun Materie, der formodentlig er smeltet sammen af de brændte Sager og Røgelse, som, naar

det blev kastet paa Ilden, udbredte en behagelig Lugt som efter brændt Rav — —«.

Det drejer sig om de to Høje, der ligger smaa 200 m paa begge Sider af Landevejen Vest og Nordvest for Dynt Skole. De ses endnu tydeligt som store overpløjede Højtomber. Den af Gude nævnte »gulbrune Materie« har sikkert været Ravstykker. Det lyder dog lidt fantastisk med 30 Kiler i to Stenaldergrave.

Hertug Frederik, der foretog Udgravningen, var Hertug Frederik af Glücksborg (født 1701), der regerede fra 1729 til sin Død den 10. November 1766.

I »Schlesw.-Holst. Magazin« Bd. 1, berettes:

»Omkring Aaret 1755 blev der udgravet en Langdysse ved Broager. Den var 130 Fod lang, 10—12 Fod bred og randsat med Sten. Omtrent i Midten laa en stor Sten (Dækstenen), som maatte sprænges for at faa den fjernet. Under denne fandtes en Gravkiste, bygget af Sten, med en Aabning for den ene Ende. Den var 6 Fod lang og 2 Fod bred. Rummet var delt i to Afdelinger ved en to Tommer tyk Sandstensplade — et øverste og et nederste Rum, hver to Fod tyk. Begge Afdelinger var fyldt med Jord, dog kun det nederste har været benyttet til en Gravlæggelse. Under dette laa en Brolægning af firkantede Sandstensfliser og paa denne laa Resterne af Liget: Pandeskal, Tænder og nogle Knogler. Fødderne vendte mod Gravens Udgang. Ved Hovedets venstre Side stod et flaskeformet Kar af fint brungult Ler, ca. 8 Tommer højt. Den lange Hals var ca. 3 Tommer og kun 1½ Tomme bred. Fra Foden til Halsen var den ornamenteret med indridsede, fingerbrede Linjer. Ved Arbejdernes Uforsigtighed blev Halsen slaet af Flasken. Den indeholdt Aske og nogle smaa Ben. Den flade Sandstensplade, der skilte Kistens to Rum, blev knust med

*Kravflaske fra Dysse ved Teglværket
Minde i Egersund.*

(Paa Sønderborg Musæum)

Spaden. Om der fandtes mere i den udgravede Jord er ikke bekendt.«

Hvor denne Langdysse har ligget, vides ikke. Det skal ligeledes være Hertug Frederik af Glücksborg, der lod Højen grave ud. —

De flaskeformede Kar (Kravflasker) er meget sjældne. For nogle Aar siden fandtes Karskaar i en overpløjet Høj ved Teglværket Minde ved Egersund, hvor der har været et Dyssekammer. Skaarene blev givet til afdøde Carl Lund i Mølmark (han boede den Gang i Blans), som senere forærede disse Skaar til Musæet paa Sønderborg Slot. Her blev Skaarene sat sammen til en næsten fuldstændig Kraveflaske.

Fund fra Bronzealderen.

Da Gaardejer Otto Mathiesen i Gammelgab i Efteraaret 1933 pløjede paa sin Mark, der ligger ved Landevejen til Skelde, stødte han paa en Del større Sten, som hindrede Pløjningen. En ovalformet Stendynge, ca. 6 m lang, blev taget op. Den indeholdt en Grav, med et smukt, 24 cm langt, Spydblad af Flint som Gravgoods.

Omkring Graven stod en sluttet Kreds af mellemstore Sten. Fire Meter uden om denne stod atter en Kreds af Sten, der har dannet Højens Fodrand. De var sat smukt op, som vore nudags Stendiger. Inden for denne Stenmur, i Højens Østside, stod et Bronzealderkar, støttet af flere Stenspalter. Det er et 35 cm højt slankt Kar. Det indeholdt brændte Ben og en lille Bronzenaal, 4,8 cm lang. Fundet blev overladt til Musæet paa Sønderborg Slot. Hele Anlægget hører til den ældre Bronzealder.

I samme Mark, lidt længere mod N. Ø., har der ligget en lille Høj, hvor der for en Del Aar siden er fundet et Bronzesværd.

* * *

Teglværksejer Hans Tychsen, Skodsbøl, fandt i 1934 ved Afrømningsarbejde i Lergraven to Økseblade af Bronze. De stammer fra den ældre Bronzealder, ca. 1500—1300 før vor Tidsregning. Tychsen overlod Fundet til Musæet paa Sønderborg Slot (K. Nr. 3197/98).

Teglværksejer Tychsen beretter herom: »Nede i Leret var der en ca. 6 m lang og 1 m bred Udskæring. Den var fyldt med blandet Jord. I Bunden laa der ildskørnede Sten og nogle sorte Lag, der saa ud som Aske. I disse Lag fandtes de to

Bronzegenstande. Hvor bred denne Grube har været, kan ikke angives. Hele Omgivelsen er i Tidens Løb blevet afgravet.»

Flere Steder i Nærheden har man fundet smaa Ildsteder.

En 6 m lang Nedsikring med Ildsted og Askelag kan maaske hentyde til en Hustomt fra Bronzealderen.

* * *

»Søhøj« ved Stranden Syd for Brunsnæs har i Oldtiden ligget paa en lille Ø. Nu ligger den som en høj Knold i Strandkanten mod Landsiden omgivet af en lav Eng. Den vestlige Del af Øen og Højen er nu bortskyllet af Havet. Højen har haft et Tværmaal af ca. 14 m. Ved Højfoden mod Syd staar endnu tre Randsten paa Plads. Højen er fra Bronzealderen.

I Efteraaret 1937 skred en Del af Højen ned paa Strandbredden, og i den nedstyrtede Jord fandt Fisker Peter Hansen, Brunsnæs, to Brudstykker af et Bronzesværd.

Med de gamle forkrøblede Træer byder Højen et smukt Landskabsbillede.

* * *

Ved Bygningen af Landevejen Gammelgab—Skelde i 1934 afgravedes en lille næsten helt udjævnet Højtomt Øst for Gammelgab. Der fandtes i en Stendynge en Bronzedolk og et lille Lerkar. Karret var dækket af et Lerlag. Det indeholdt brændte Ben og nogle smaa Brudstykker af Bronze, saa vidt det kan skønnes, af en Bøjlenaal.

Fundet blev afgivet til August Rossen i Egersund, som senere forærede det til Musæet paa Sønderborg Slot (K. Nr. 3200/01).

* * *

I en overpløjet Høj ved Enkefru Gregersens Gaard i Skelde afdækkedes i 1933 en Bronzealdergrav. Man havde begyndt at tage Stenene op — og uheldigvis paa det Sted, hvor Gravgodset laa — da Musæet paa Sønderborg Slot blev underrettet. Der fandtes et Sværd fra den ældre Bronzealder. Det var desværre itubrudt (K. Nr. 2603).

Graven har i sin Tid været omgivet af Stenringe, den ene ca. 8 m fra Graven, den anden 2 m uden om den første Ring. Disse har staaet som Højens Fodkrans. Højen har derefter haft et Tværmaal paa ca. 20 m.

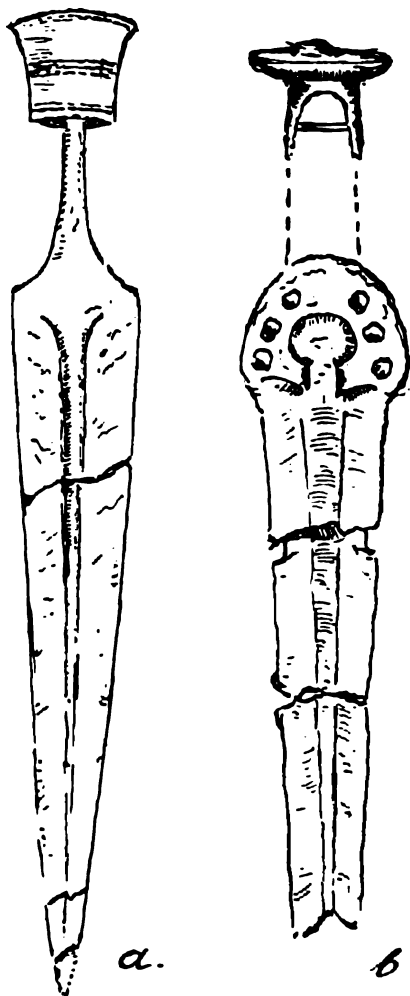
* * *

I Højene ved Stenbæk er der fundet Bronzesager, ligeledes i forskellige Høje Vest for Gammelgab. Oldsagerne er kommet paa fremmede Hænder.

I Kieler Musæets Beretning for 1905 meddeler Professor Johannes Mestorf, at Musæet har købt en Halsring af Bronze, fundet ved Smøl Vold. En nærmere Beretning om Fundet foreligger ikke. Det er en svær Bronzering, 15—16 cm i Tværmaal og 2 cm tyk.

Nord for Vigmose ligger en stærkt udpløjet Højtomt »Berteshøj« (Barteshøj, Bethøj). Om denne Høj beretter Montør P. Petersen, Sønderby (Kajnæs) 1934:

»Min Bedstefader, der i sin Tid ejede Højen, har gravet den ud i Tiden mellem 1830 og 1835. Han har ofte fortalt, at der blev fundet Bronzestande i Højen.«

a. Bronzedolk, fra Højtomt mellem Gammelgab og Skelde.

b. Bronzesværd, fra Højen ved Enkefru Gregersens Gaard i Skelde.

Fund fra Jernalderen.

Da Gaardejer Jens Peter Clausen i Skelde i 1914 byggede en ny Lade, stødte man ved Udgravningen i Byggegrunden paa en $1\frac{1}{2}\times 1\times 1$ m stor Sten. Den maatte sprænges for at faa den fjernet. Under eller ved Siden af denne Sten fandtes et stort Kar fra Jernalderen, en flad Sten laa over Aabningen. Der skal ikke have været noget Indhold i Karret, og der kendes ingen nærmere Beretning om Fundet. Karret er 40 cm højt, og Bundfladen har et Tværmaal af $18\frac{1}{2}$ cm, Halsaabningen 22 cm. Under den høje tilbagefaldende Hals er det forsynet med fire Hanke. Karret opbevares paa Musæet paa Sønderborg Slot.

I Efteraaret 1939 fandt Hjulmager Andreas Hansen, Broager, ved Gravning i sin Have et Gravkar. Direktør Bøse, der kom til, anmodede Hansen om at lade Karret staa urørt, indtil Musæet kom til Stede.

Karret stod ca. 0,40 m under Overfladen, paa alle Sider støttet af mindre Sten. Det indeholdt brændte Ben, men intet Gravgoods. Den øverste Rand af Karret mangler, det er antagelig blevet ødelagt ved tidligere Gravninger. Dets Højde er 18 cm, Tværmaalet i den yderste Runding 24 cm.

Omtrent 5 m Vest for Karret fandtes en lille Stensætning, der i en Hulning i Midten indeholdt brændte Ben af et Barn. En flad Sten dækkede Hulningen.

Nogle Aar længere tilbage fandt Andreas Hansen et andet Kar i Haven. Det gik itu og blev ikke gemt.

Et Gravkar med brændte Ben blev fundet, da Kommunesekretær Skjold byggede sit Hus ved Skodsbølvejen.

Ved Prøvegravningen paa Smøl Vold i 1932 fandtes i Søgegrøften, der førtes tværs over Banken, et Gravkar. Den øverste Halvdel var ødelagt. Det indeholdt brændte Ben og en lille Bronzering. Karret har staaet i Jorden før Voldbanken blev anlagt.

Et Fund fra Vikingetiden.

I Efteraaret 1935 fandt Arbejder Hermann Wohlgemuth fra Skodsbølmark ved Arbejder i Kommunens Grusgrav, Øst for Laaddenmose, en Grav fra Vikingetiden. Den laa som en mørk Plet i Sandet, ca. 1 Meter under Overfladen. Wohlgemuth saa, at der laa Jerngenstande i Graven, Sværd, Spydspids og Økse, men ved at grave disse Ting ud skred Grusvæggen ned, og hvad der ellers har været i Graven er gaet tabt. Efter Finderens Beretning har der staaet en rund Genstand midt i

Graven, enten en Spand eller et Kar. Det blev dog ikke reddet. Ved en senere Eftersøgning i den bortkørte Jord fandtes Brudstykker af Sporer og nogle Smaastykker, vistnok af en jernbeslaaet Spand: den »runde Genstand«, som Finderen havde jagttaget i Graven.

Wohlgemuth afleverede Fundet til Musæet paa Sønderborg Slot, hvorfra det indsendtes til Nationalmusæet for at faa det konserveret.

De fundne Genstande er alle af Jern.

1. Sværdet, ret kraftigt, 63 cm langt
2. Spydspids, ca. 40 cm langt med en ca. 15 cm lang Skaftdølle, pyntet med indlagt Sølv og Kobbertraad og en Række gennemgaaende Sølvnitter.
3. Jernøkse af almindelig Vikingetidsform. Desuden de nævnte Brudstykker af Spore og Beslag. (Katl. Nr. 2802 ff).

Det er kun beklageligt at denne saa interessante og yderst vigtige Grav ikke kunde faa en sagkyndig Undersøgelse.

Efter Forhandling med Nationalmusæet overlod Musæet paa Sønderborg Slot det sjældne Fund til Nationalmusæet, hvorimod Sønderborg Musæum fik gode Kopier af Sværdet og Spydspidsen.

Smøl Vold.

Smøl Vold maa betragtes som et Mindesmærke fra Tiden omkring Oldtidens Slutning. Om den tilhører den sidste Vikingetid eller Begyndelsen af Middelalderen er ikke afgjort, men uden Tvivl er Volden et ældgammelt Forsvarsværk, en Folkeborg.

I Folkemunde blev Volden før kaldet »Svenskeskansen« ligesom Bro Vold paa Als, og mange andre Steder findes denne Betegnelse for gamle Voldsteder. Hvor man ikke kendte nogen Historie knyttet til Stedet, har man ret ofte tilskrevet Svenskekrigene disses Oprindelse. Det kan ogsaa være muligt, som Overleveringen beretter, at Svenskerne, da de laa her i Landet i 1658, har haft en Udkigspost paa den høje Vold, og at Navnet derefter er fremkommet. Volden har i sin Oprindelse dog ikke noget med Svenskerne at gøre.

Gude beretter i sin »Bericht von der Halbinsull Sundewitt, 1778« om Volden: Nord for Byen (Broager) ligger Smøl Vold, antagelig en tidligere Skanse eller Vagttaarn rettet mod Ven-

derne, for at iagttage Skibenes Ankomst, og naar en Fjende nærmer sig. Maaske har denne Høj tjent som Bavne, hvor man kunde blusse, naar Fjenden nærmede sig, for at Befolkningen kunde samle sig og afværge en Landgang. Rundt om Højen ser man endnu Stenvolden. Overfladen bliver pløjet.»

Stabslæge Dr. Meisner skriver 1881 i »Zeitschrift für schleswig-holsteinische Geschichte«, X Bind:

»Denne mellem Skodsbøl og Smøl beliggende Borgvold har jeg besøgt flere Gange. Undersøgelserne vanskeliggøres derved, at Kronen er afgravet, og Jorden kastet ind paa Midten for gøre Højplatauet brugbart til Agerbrug. En Gravning paa 1 Meters Dybde paa det laveste Sted har ikke ført til noget Resultat; der blev ikke fundet Skaar. Tilgangen til Borgvolden er endnu kendelig i den tilsyneladende oprindelige Form«.

Johannes v. Schröder (Topographie, 1837) hælder til samme Mening om Smøl Vold som Gude, og fortæller bl. a. »at der under den sidste Krig (Krigen med England 1807—14) har staaet et Vagthus med Signalstang paa Volden.«

Dette Vagthus skal være bygget af Kystmilitzen 1813.

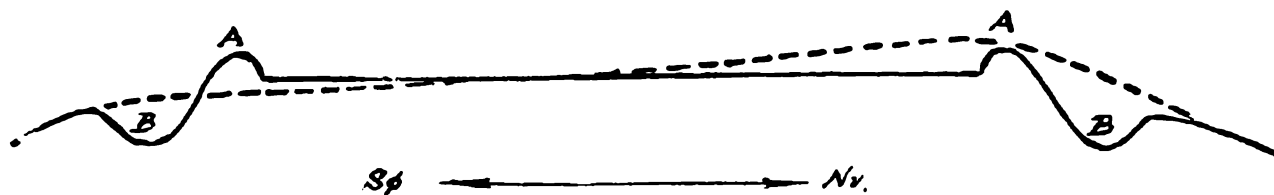
Marken kaldes »Rismark«, hvoraf man kan slutte, at Steedet før har været bevokset med Krat. Af den Stenvold omkring Højen, som Gude beretter om, er intet Spor, og Egnens ældste kan heller ikke huske, at der har været Sten.

Det har ikke sin Rigtighed, naar C. C. Lorenzen fortæller i sin »Carl Gustav i Sønderjylland«, at Brandenburgerne har bygget Skansen.

Den store omtrent kredsrunde Banke har et Tværmaal paa ca. 60 Meter og er indesluttet af bratte Sider. Om Randen foroven ses endnu Rester af Brystværn eller Voldkrone.

I 1932 lod Nationalmusæet foretage en Prøvegravning paa Volden ved Magister Hugo Mathiesen. Den gav, omend meget sparsomme, dog interessante Oplysninger.

Det fremgik af Gravningen, at Volden er dannet omkring en naturlig Bakke, saaledes at den nuværende Volds nordvestlige Hjørne har dannet Højens Top, hvorfra den skraanede ned mod Øst og Syd, og denne Skraaning er da opfyldt, saa der inden for Brystværnet opstod en ujævn Flade, der endnu har bevaret lidt af sin oprindelige Hældning. Voldskrænten er efter al Sandsynlighed sat af Græstørv. Paa Gravningens sidste Dag viste det sig, at Volden yderligere har været befæstet med en Grav, hvis Dybde under det nuværende Jordsmøn varierer fra 1½ til 2 Meter. At Hegnene om det til Volden hørende Jordstykke mod Syd, Vest og Nord i kort Afstand følger den ydre Rand af Graven, lader formode, at denne Grav endnu har staaet kendeligt helt til Udskiftningen i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Denne Grav har delvis

Smøl Vold

Den brudte Linie viser Bakkens formentlige oprindelige Form. A. Brystværnet. B. Graven

været opfyldt ved, at Voldskrænten i Aarhundredernes Løb er skredet ud. Men det er ikke usandsynligt, at Fylden overvejende skyldes, at Brystværnet, hvormed Volden har været forhøjet, er fyldt ud i Graven, da Jordstykket er taget under Plov, efter at det ved Udskiftningen blev Enkeltmandseje. Den fuldstændige Mangel paa Kulturarflejringer godtgør, at Volden aldrig har været Fundament for en Enkeltmandsborg, men at den, som man ogsaa i Forvejen formodede, har været en Folkeborg, bag hvis Grave og Brystværn hele Egnens Befolkning kunde søge Beskyttelse, naar fjentlige Indfald truede Halvøen. Den nævnte Mangel umuliggør imidlertid ogsaa en nærmere Tidsangivelse for Forsvarsværkets Opførelse. Det kan være fra Vikingetiden, men lige saa godt fra Vendertiden i det tolvte Aarhundrede. Dets Bygning og Anvendelse har jo Lighedspunkter med flere Værn her i Landet, saavel som med Arkona paa Rügen.

I de ældre Beretninger er det Gude, der i sine Betragtninger er kommet Sandheden om Voldens Oprettelse nærmest.

I Musæet paa Sønderborg Slot opbevares et Brudstykke af et Jernsværd fra Vikingetiden. Kun Grebet med et kort Stykke af Klingen er bevaret. Det er fundet i Nærheden af Smøl Vold.

Hertil beretter Lærer Süberkrüb i Skodsbøl 30. 5. 1918:

»For omtrent 50 Aar siden fandt man paa Marken Øbjerg tæt ved Smøl Vold, ned mod en Mose, et Jernsværd. Efter Meddelelse af Aftægtsmand Michelsen i Skodsbøl laa det mellem Potteskaar og andre Oldsager. Sværdet havde en Længde af 32 og en Bredde af 6 Tommer. Sværdet, som blev opbevaret i Hjemmet, gik itu ved Rengøring, og de tynde Stykker af Klingen gik tabt i Løbet af Tiden. Ved Siden af Findestedet laa en Samling af ildskørnede Sten.«

Om dette Fund staar i Forbindelse med Smøl Vold, kan ikke siges.

Her, som overalt i Landet, har man i de svundne Tider ikke haft Øje for, hvad vore Oldtidsmindesmærker er værd. Man har brutalt ødelagt, hvad der i Dag vilde være Seværdigheder af stor Betydning og af uvurderlig Værdi for vor Fortidsforskning. Af Grave og Bopladser fra Hedenold kan vi lære meget. Bopladserne fortæller om Forfædrenes Dagligdagsliv. Stenalderens »primitive« Kultur, som vi kalder den, er ikke saa primitiv, som vi mener. Den er et Kulturstade, som aftvinger os Beundring, naar vi studerer den fuldendte Flintteknik og Lerkarrenes fine Ornamentik. Bronzealderens Kunst er ofte af betagende Skønhed. Lige saa stor er Jernalderens Kunst og Kultur og den Kraft, der ligger i Vikingetidens Formdannelse og Kunstretning.

Heldigvis har de svundne Aartusinder ikke ødelagt alt. Vor Hjemstavn gemmer meget i Jordens Skød. Vi skal kun lære at se og forstaa at læse mellem Jordlagene. Jo mere vi lærer vor Hjemstavn at kende, desto dybere bliver Forstaaelsen for dens Fortid og vor Kærlighed til Fædrenes Jord. —

Lad os derfor værne om de faa Oldtidsminder, der endnu er bevaret paa Broagerland!

Herregaarde og Voldsteder paa Broagerland.

Som overalt i vor Landsdel har der ogsaa ligget Herregaarde spredt over Broagerland.

Middelalderens Junker er ofte groet frem af den frie Bondestand. For een eller anden Daad kunde Kongen som Belønning forlene en Mand med adelige Privilegier og Vaabenmærke og ophøje ham i Herremandsstanden. Men det var ikke altid til Gavn for Bondestanden. Herremændene forøgede deres Jorder paa Bøndernes Bekostning.

Junkeren var for det meste haard og søgte at udsuge Befolkningen, hvor han kunde. Han tilegnede sig Jorden, ofte med brutale Midler, tvang Bønderne til Hoveriarbejde og paa lagde dem økonomiske Byrder. Herremændene af Smaaadelen var ikke bedre end Storadelens Mænd. Rixtorperne, Rantzauerne, Ahlefeldterne og mange af Adelen ejede store Dele af Broagerland. Desuden var mange Gaarde i Kronens, Ry Kloster eller Domkapitlets Eje.

Ikke bedre end Adelen var Hertug Hans d. Y. af Sønderborg (1545—1622), der ved Delingen af Hertugdømmets kongelige Del 1564, fik Sønderborg med Als, Sundeved m. m.

Efter sin Moders, Dronning Dorotheas Død 1571, tog han sin Residens paa Sønderborg. Hans Hovedopgave var Kampen om Jorden. Efter en foreliggende Fortegnelse over Hertugens Jordkøb i Tiden fra 1571 til 1601 har han paa Als og Sundeved erhvervet 259 Gaarde og 230 Kaadnersteder. Af disse havde 224 Gaarde og 216 Kaad tilhørt Adelen.

Efter nævnte Fortegnelse købte Hertugen paa Broagerland:

1584: en Gaard i Skodsbøl og et Ødeboel i Dynt af Daniel Rantzau paa Søgaard.

1585: 2 Gaarde i Smøl og 2 Kaad i Skelde af Sivert Sehested.

1590: 1 Gaard i Smøl, 1 i Skodsbøl og et Ødeboel i Dynt af Hans Blohme til Gammelgaard og Helvedgaard, og to Gaarde i Skodsbøl af Bertram Sehested.

1600 og 1601: 2 Gaarde i Dynt af Gert Rantzau til Vesterbæk. 3 Gaarde i Gammeligab, 1 i Skodsbøl, 1 Kaad i Smøl, 4 Gaarde og 1 Kaad i Skelde af Hans Blohmes Enke, en Gaard i Skelde af Frederik Ahlefeld, en Gaard i Skelde af Gregor Ahlefeld og to Gaarde i Skelde af Marquard Lund til Tandsgaard.

1583 havde han erhvervet 9 Gaarde i Mølmark og tre i Skelde, som hørte under Ry Kloster.

Da Hertugen døde paa Glücksborg den 9. Oktober 1622, havde han faaet næsten alt Adelsgods paa Als og Sundeved i sin Haand. Der var kun to, der magnaede at trodse Hertugen: Höck paa Avnbølgaard og Magnussen paa Blansgaard, de blev siddende paa deres Godser.

Tiden ændres. Herremændene forsvandt, Junkergaardene blev igen frit Bondegods og Husmandsbrug. Udsiftingningen og Bondens Befrielse fra Fæstet til Arvefæste og Selveje gjorde Bønderne til fri Mænd paa deres egen Jord.

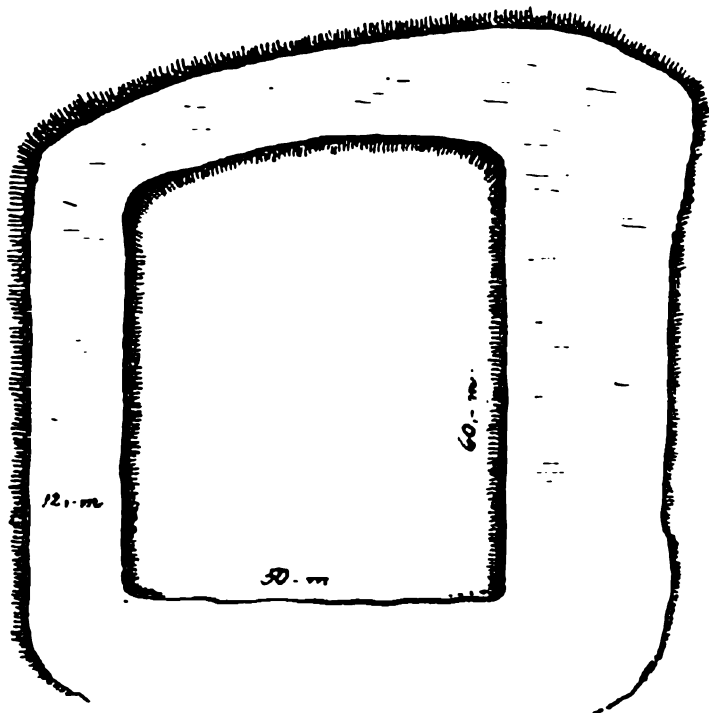

Af de Gaarde i Dynt, som Hertug Hans 1600/01 købte af Gert Rantzau, kaldtes den ene *Tøstrupgaard*.

Johs. v. Schröder beretter i sin Topografi 1837 (under Dynt):
»Statholderen Gert Rantzau solgte i Aaret 1601 Godset Tøstrupgaard og to Boelsteder i denne By, hvilke han 1599 havde købt af Godske Ahlefeld, til Hertug Hans for 1500 Rdlr.«
— Gaardens Navn kendes ikke mere.

Paa Christian den Førstes Tid nævnes en Claus Rixtorp, der havde store Ejendomme i Sundeved og paa Broagerland.

Grundriss af „Gaarden“ i Smøl

Han sluttede sig til Kongens Broder Gerhard i dennes Oprør, besatte Duborg og Flensborg og gjorde herfra en Tid lang Modstand mod Kongen. Følgen heraf blev, at Claus Rixtorp blev dømt fra Liv og Gods, og dette blev den 7. Januar 1474 givet i Len til Kongens Gemalinde, Dronning Dorothea, som i Forvejen havde Sønderborg Slot og Len i Pant af Kongen. Rixtorpernes Gods, der laa overvejende i Sundeved, bestod af over 30 Gaarde. Af disse nævnes paa Broagerland: Gaarden i Skelde, Gaarden i Smøl, og den store Skeldegaard.

Gaarden i Smøl blev senere givet i Len til Dorthea Wonsfeld. Den er forsvundet, men Gaardtomten ses endnu. Den ligger i Byens Udkant paa Landmand G. Kallenowsky's Ejendom og ses som en omtrent firkantet, ca. 60 Meter lang og ca. 50 Meter bred Forhøjning, omgivet af en ca. 12 Meter bred fugtig Gravsænkning. Gravens Skraaninger er i de sidste Aar pløjet stærkt ud, men er endnu kendelig mod Vest, Nord og Øst. Mod Syd er den udjævnet. Gaarden har sikkert været en Junkergaard, før den kom i Rixtorpernes Eje. En Voldgrav om Gaarden var ikke alene anlagt til Forsvar, den var ogsaa et Tegn paa den »adelige Værdighed«.

*   *

Gaarden i Skelde maa være den nu Peter Clausen tilhørende Gaard i Overballe. Den saakaldte »Ø« er en Del af Voldstedet, det er en omtrent cirkelformet Banke, ca. 2,25 Meter høj, hvis Tværmaal paa Overfladen er ca. 8 Meter, ved Foden ca. 14 Meter. Højen er omgivet af en 6—8 Meter bred, tildels vandfyldt Grav. Ejeren har i 1933 ladet Voldstedet

„Øen“ ved Peter Clausens Gaard i Overballe

fredlyse under Nationalmusæet. Paa »Øen« har »Taarnet« staaet, hvor man kunde søge Tilflugt og forsvare sig i Ufredstider, medens selve Gaarden maa have ligget paa den nuværende Gaards Plads.

Skeldegaard blev, efter at Dronning Dorothea havde haft den i Pant, givet til Volmer von der Herberge. Han maa være af samme Slægt, som den der i det 16. Aarhundrede ejede »Snogbæklund«, en lille Junkergaard i Sottrup Sogn.

Om Skeldegaard har været Hovedgaarden for de Rixtorpske Besiddelser, vides ikke, men det kan antages, da den kaldes »den store«.

1507 nævnes en Wolf Rixtorp til Skeldegaard, de følgende Ejere kendes ikke.

I April 1601 købte Hertug Hans d. Y. Godset. Han lod et nyt Hus bygge, omgivet med Grave, og kaldte Gaarden »Freileben«. Samme Aar erhvervede Hertugen ved Bytte to Domkapittelsteder i Skelde mod to Steder i Mølmark, og lagde dem under Skeldegaard.

Efter Hans d. Y. Død 1622 overtog hans Søn Hertug Philip Skeldegaard sammen med Glücksborg og den sundevedske Del. Han døde 1663. Sønnen, Hertug Christian af Glückborg (1663—1698) overtog Arven. Dennes Søn og Efterfølger, Hertug Philip Ernst (1698—1729) ombyggede Hovedbygningen. Den følgende Ejer af Skeldegaard var Hertug Friedrich (1729

Fundamentet til den gamle Skeldegaard

—1766), og hans Søn, Hertug Friedrich Heinrich Wilhelm (1766—1779), lod 1773 Hovedbygningen forbedre og alle Avlsbygninger blev ny opførte med Brandmur. Med denne Hertug uddøde den ældre glücksborgske Hertuginie og de glücksborgske Godser kom under Kronen.

Det fyrstelige »Jagthus Freileben«, som det kaldtes, blev nedlagt 1783. 1783—84 blev Skeldegaard udparcelleret, og Bygningerne delvis nedrevne. (Se endvidere første Del, Side 70 ff).

Hvor Hovedbygningen har staaet, findes endnu gammelt Murværk ved Pløjningen. I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede laa endnu Ruiner af Bygninger. Gaarden har været omgivet af Vand paa tre Sider.

I Vinteren 1933—34 fandt Gaardejer Bock ved Gravning Fundamentet af det gamle Slot. Det har været en anselig Bygning, 43,5 Meter lang og 17,3 Meter bred. Fundamentet bestod af en 1,40 Meter bred Granitsokkel, som laa bevaret i hele Udstrækningen. Fundamentets Styrke og Størrelse tyder paa, at det maa være fra selve Hovedbygningen, der har ligget ca. 55 Meter Øst for det nuværende Stuehus.

Ved Overskov skal der ogsaa have ligget en Junkergaard. Voldstedet laa Øst for Gaarden. I Vinterhalvaaret 1878—79 blev den sidste Del af Volden gravet bort, en omtrent rund Pold, ca. 1,5 Meter høj og ca. 30 Meter bred i Tværmaal, omgivet af en Grav og en lav Ydervold. I 1853 blev der gravet Mergel paa Stedet, og Murfundamenterne fjernet af den daværende Ejer. (Meddelt af Montør P. Petersen, Kajnæs).

Naar Trap i sin Topografi (1864) nævner et Voldsted ved Gammelgab, hentyder han sikkert til dette Sted.

I flere Folkesagn nævnes »Broager Slot«. Ogsaa Chr. Lorenzen (»Gamle og nye Minder fra Sundeved«, 1859) henlægger sine Sagn om Broager Kirketaarnes Tilblivelse til Broager Slot, og ikke, som andre Fortællere, til Smøl Vold.

At »Broager Slot« ikke er identisk med Smøl Vold, fremgaar af Gudes Beretning (1778), hvor han taler om et Voldsted Nord for Broager:

»Auf dem Broacker Norderfeld ist in einer Holzkoppel noch ein von Erde erhabener Ort, rings herum mit einen Graben versehen, so aller Vermuthung nach ein Edelhof gewesen«.

Da Gude i samme Bog beskriver Smøl Vold som en Skanse med Vagttaarn, rettet mod Venderne, kan der ikke være Tale om en Forveksling af disse to Voldsteder.

Det gamle Voldsted nævnes ogsaa i Topografierne af Johs. V. Schrøder (1837) og Chr. Wollesen (1854):

»Nord for Byen (Broager), i den saakaldte Skovlykke, som før var begroet med Skov, er en med en Grav omgivet Plads, paa hvilken sandsynligvis har staaet en Borg«.

I Trap, Slesvig, (1864) hedder det:

»Flere Borgpladser findes i Sognet, saaledes ved Smøl, ved Gaarden Overskov og Gammelgab, Nord for Broager og Skelde«.

Der nævner Trap altsaa ogsaa en Borgplads Nord for Broager foruden Smøl Vold.

I 1911 skrev Forfatteren af disse Linjer til Pastor Schumacher i Broager angaaende dette Spørgsmaal og fik følgende Svar:

»En Borgplads Nord for Broager — dermed kan, da Smøl Vold er særligt nævnt, formodentlig kun være tænkt paa en Plads ved Smøller, hvor nu Byllemos' Landsted ligger. Her skal før have været en Gaard, altsaa vel et Herresæde. En Afgift for et »øde Boel«, der blev afløst for nogle Aar siden, henviser paa dette Sted.

Broager, 20. 11. 11.

sign.
Pastor Schumacher.«

Da Gaardejer Lorenz Jessen, Smøller, for nogle Aar siden foretog nogle Gravninger ved den saakaldte »Byllemos' Ejendom« fandt han en Jernplade i Jorden, som efter Rengøring viste sig at forestille to Vaabenskjolde med en Krone over og Bogstaverne: G. F. G. Z. W. og E. C. G. Z. W.

Vaabnene er Waldeck's og Nassau's Skjolde, og Bogstaverne betyder: Georg Friedrich, Graf zu Waldeck og Elisabeth Charlotte, Gräfin zu Waldeck. De to nævnte blev gift 1643. Georg Friedrich (1620—1692) blev Rigsfyrste 1682. Elisabeth Charlotte, død 1694, var Datter af Wilhelm, Greve af Nassau-Segen.

Hvorledes Pladen med Vaabenskjoldene er kommet til Gaarden ved Smøller, og hvilken Forbindelse, der kan være mellem Greverne af Waldeck og Byllemos' Gaard, vides ikke, men det kunde se ud, som om der virkelig har været en Junkergaard paa dette Sted i forne Tider, en Gaard, der var saa fremtrædende, at den kunde huse en Greve.

Skodsbølgaard

eller »Nienhof«, en hertugelig Avlsgaard, som blev oprettet af Hertug Philip (død 1663) af seks Gaarde, som var blevet lagt øde i Svenskekrigen 1658—60, laa indtil 1785, da den blev udparcelleret, i det sydøstlige Hjørne af Skodsbøl Skov. I 1769 blev Gaarden ombygget af Hertug Frederik Wilhelm, men da han døde 1779 uden at efterlade sig Arvinger, gik Gaarden ligesom Skeldegaard over til Kronen og blev nedlagt.

Paa en Bænk paa Pulpituret i Broager Kirkes Nordfløj fandtes indtil den sidste Restaurering følgende Indskrift, som en af Hertugens Fogeder paa Skodsbølgaard havde skaaret:

Iwer Hansen Voegt
up den Nyenhof 1667.

*Skjoldet, som blev fundet
ved Byllemoes's Ejendom*

Der er ingen Rester tilbage af Skodsbølgaard, men man kan endnu se nogle Forhøjninger og Fordybninger i Jordmonnet paa det Sted, hvor Gaarden har ligget.

Nu er kun Minderne tilbage. I Dag er den Bonde, der sidder paa sin gamle Slægtsgaard, vor Hjemstavns Adel.

STAMTRÆET

Ved Udarbejdelsen af nærværende Hefte er en Mængde personalhistoriske Oplysninger fundet frem. Hvis De har Lyst til at faa Deres SLÆGTSTAVLE udarbejdet, henvend Dem da til mig. Prisen er overkommelig.

AUG. KORSE.